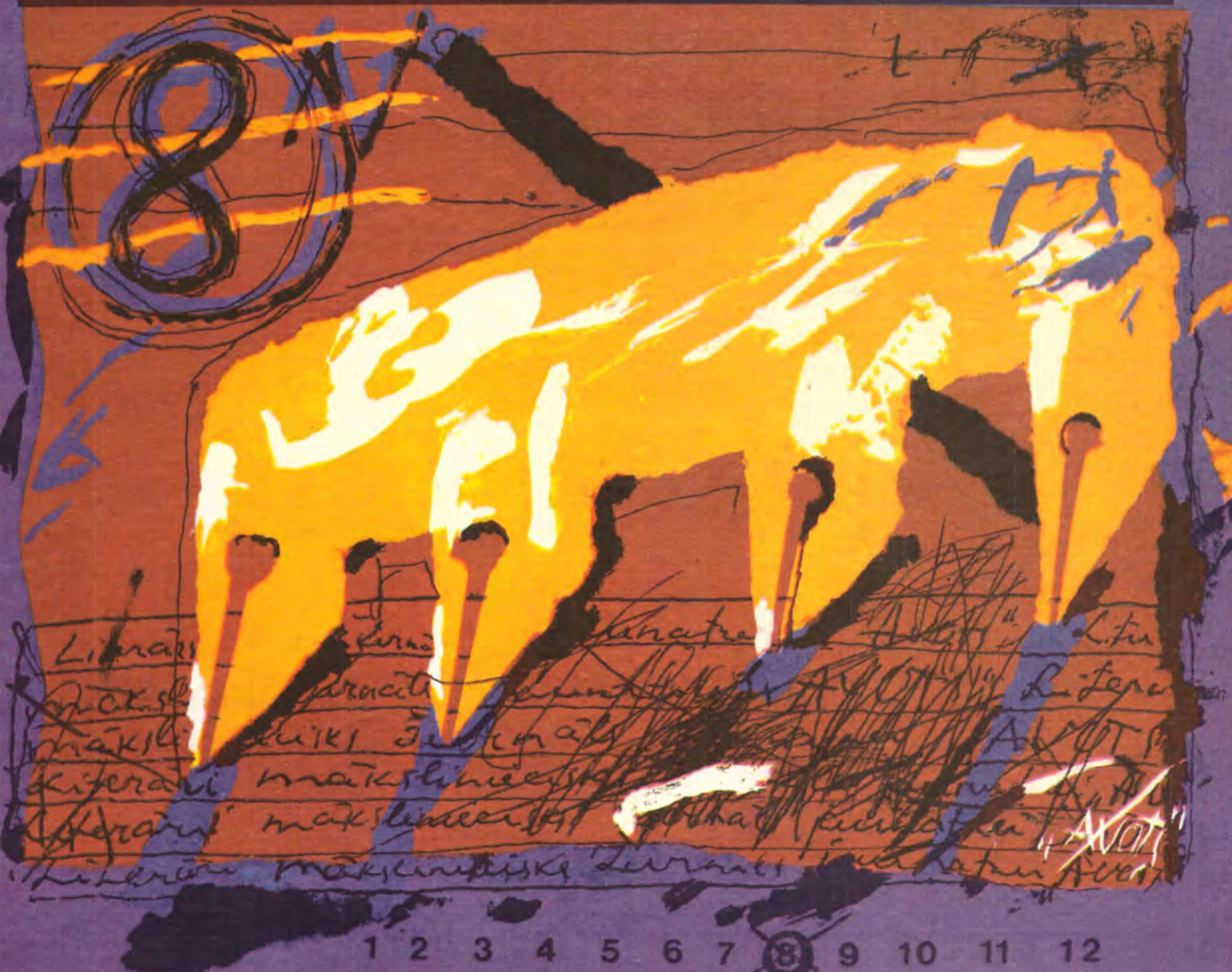

AVOTS

1987. NR. 8 [8] AUGUSTS

ISSN 0235—1420

proza, dzeja, publicistika, kritika

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

AVOTS

proza, dzeja, publicistika, kritika.

LATVIJAS LKJS CENTRĀLĀS KOMITEJAS UN
LATVIJAS PSR RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS LI-
TERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI PO-
LITISKS ŽURNĀLS JAUNATNEI. IZNĀK KOPS
1987. G. REIZI MĒNESĪ. IZDOD LATVIJAS KP CK
IZDEVNIECĪBA RĪGĀ.

Uzmanību! Konkurss!

Kolhozs «PADOMJU LATVIJA» un žurnāls «AVOTS» — «RODŅIK» izsludina ikgadēju konkursu, kura mērķis sekmēt aktuālu, idejiski un mākslinieciski vērtīgu literāru darbu publikācijas žurnālā, kā arī nostiprināt saikni ar lasītājiem, kas veicinātu šādu darbu tapšanu.

KONKURSA NOLIKUMS

Konkursā tiek vērtēti žurnālā «Avots» — «Rodņik» gada laikā publicētie materiāli. Par labākajiem darbiem prozā, dzejā, dramaturģijā, kritikā, publicistikā, kultūrvēsturē, kā arī par mākslinieciski augstvērtīgiem tulkojumiem piešķir kopskaitā sešas prēmijas (250 rbļ. katra).

Darbus prēmēšanai izvirza konkursa komisija, kurā ietilpst kolhoza «Padomju Latvija», LPSR Rakstnieku savienības un žurnāla «Avots» — «Rodņik» redakcijas pārstāvji. Prēmijas piešķir žurnāla lasītāji kolhozā «Padomju Latvija». Labākos darbus nosaka balsošanas ceļā. Lasītājiem ir tiesības papildināt prēmēšanai izvirzīto darbu sarakstu, kā arī noraidīt atsevišķus materiālus vai kādā no minētajiem žanriem prēmiju nepiešķirt. Ja vairāki darbi saņēmuši vienādu balsu skaitu un citos stridīgos gadījumos, konkursa komisija patur tiesības pārdalīt prēmiju summu.

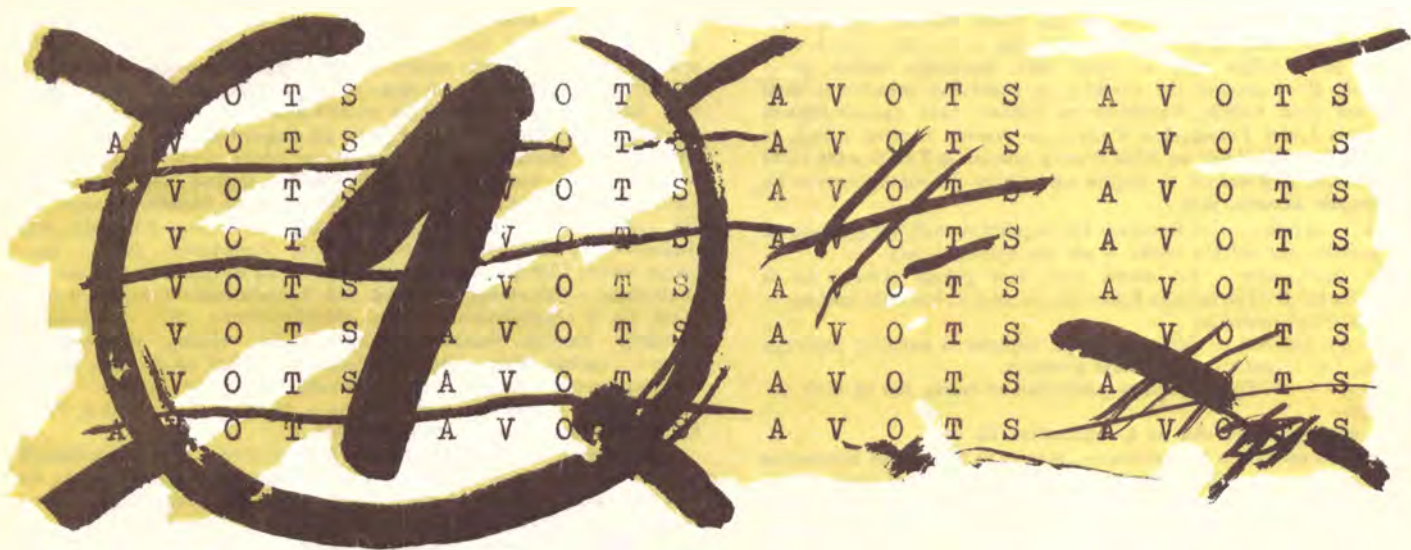
Galvenais redaktors AIVARS KĻAVIS. **Redakcijas kolēģija:** EDGARS BĀNS, ILMĀRS BLUMBERGS, GUNTARS GODIŅŠ (nodalās redaktors), VLADIMĪRS KAŅIVECS (galvenā redaktora vietnieks), STAŅIS-LAVA MARSONE, MIERVALDIS MOZERS, SERGEJS NIKOLAJEVS, MĀRIS OGA, JĀNIS PETERS, JĀNIS ROKPELNIS, BAIBA STAŠĀNE, ĀDOLFS ŠAPIRO, AIVARS TARVIDS (atbildīgais sekretārs), PĀVILS VIŠŅEVSKIS, IMANTS ZEMZARIS, ROSTISLAVS ZUBKOVŠ. **Redaktori:** TATJANA FASTA, KĀRLIS RINGS, RUDĪTE KALPIŅA, OĻEGS MIHAĻEVIČS, NORMUNDS NAUMANIS, EVA RUBENE.

Mākslinieciskā redaktore ANDRA NEIBURGA.

Tehniskā redaktore INĀRA JURJĀNE.

Korektore INGRĪDA SAFRONOVA. **Tulkotāja** TAMĀRA RINGA.

REDAKCIJAS ADRESE: PASTA INDEKSS 226081, RĪGĀ, BALASTA DAMBĪ 3, ABONEMENTA KASTĪTE 35. TELEFONI 461190, 465478. MANUSKRĪPTUS PIĒŅEM DIVOS EKSEMPLĀROS MAŠINRAKSTĀ UN ATPAKAĻ NEIZSNIEDZ.

JURIS ZVIRGZDIŅŠ

PŪKIS

Stāsts

— Pūkus izšķir mūsu pusē divējādi: ir naudas pūki un maizes pūki.

Kārlis Bikke, Gaujienā.

(Latviešu tautas teikas un pasakas. Cēsis, 1903. g., VII daļa, 737. lpp.)

Kā tad tā?! Mūsu laikos — un pūkis, un teicējs, un no paša A. Lerha-Puškaiša pasakām! Es saprotu — ja tā vēl būtu pasaka, bet apakšā, kā tagad saka, strikti teikts — stāsts... Tiešām nesaprotu... Varbūt sākti tā — sensenos laikos, jeb — viņos laikos, nē, labāk tā — dažus gadus atpakaļ...

Dažus gadus atpakaļ divas jaunas skolotājas, Ingrīda un Ingeborga, stāvēja skolas otrā stāvā atvērtajā logā kā gleznas ietvarā, aiz muguras tukša klase un vesels mācību gads, priekšā visa garā vasara, ziedošas ievas un ziedoša jaunība, līdz rudenim vēl tālu, tā viņas tur stāvēja, visu tālu redzošas, šo to zinošas un vienmēr viedi runājošas, līdzīgi, nu teiksim, antikajam korim.

Gar skolu un skolai garām, zirgam mugurā, sarkanā, taisni vai kliezdošā krekļā, matiem plīvojot, čigānu Mārtiņš kā kentauris, kā svētais Juris lidoja tieši rietošajā saulē iekšā, ceļš pats skrēja pretī, oji un zvirgzdi sprēgāja zem pakaviem, pa atvērto skolas logu pakaļ dzinās Mikrofona taures, bungas un ģitāras, nāru vijīgās balsis vilināt viliņā — sargies, Mārtiņ, sargies! — un Mārtiņš, skaļi svilpjot, nu tīri kā skolas puika, pazuda skolotāju skatiem.

— Arhetips, — noteica Ingrīda un nopūtās.

— Paradigma, — nosacīja Ingeborga un arī nopūtās.

Bet to Mārtiņš nedzirdēja — nāru balsis dzinās viņam pakaļ, bet šoreiz nepanāca — Mārtiņš steidzas, Mārtiņa sieva slimnīcā gaida bērnu, un Mārtiņš gaida dēlu! Viņš pameta skatu atpakaļ, tur pie sedliem aizmugurē piesaiņotā kastē savus sudrabetos kaklus slaištīja savs ducis lepnu pudeļu.

— Dēls! — pret sauli sauca Mārtiņš, — dēls!

Mārtiņš, tas tāds vecas modes vārds, likšu, lai kalni gaviļē — FERNANDO PO, vai BURKINA FASO, vai vienkārši īsi un smuki — IGO! Tā domās Mārtiņš gaviļēja — IGO, IGO! — zirgs stiepieniem vien,

stiepieniem vien nesa to mājup. Rīt vai parīt uz nogalvošanu viņš vedīs sievu un dēlu mājās, IGO!

— IGOIGOIGOOO! — atsaucās atbalss, saule rietot atstarojās Mārtiņa sarkanajā krekļā un kļuva vēl sārtāka, un arī viņai mute palika vaļā — dēls, un tāds vārds, un zirgs, un vispār!

Brāļiņiem pa lielceļu nākot, saule spīdēja tik sarkana un tieši acīs, tīri vai bail metās, labi būtu kur iesprukt un to lielumu pārļaut. Bailīgi viņi nebija — Rīgas puikas! — bet... slogs gulēja viņiem virsū, slogs. Uzraudzīes te gadus trīs atpakaļ, brāļiņi, viņi bija diviņi, svešāki acij neizšķirami, tā starpība tik, ka vienu sauca Egons, otru — Edmonds, bet tas nu tā, kur tad mēs palikām, tā tad, sākumā, tepat kolhozā, abi metās uz agrajiem kartupeļiem, gudrība īsa, sabāz zemē, pagaidi kādu britiņu, roc ārā un uz Ļeņingradu prom, tad nāca kārtā mārrutkiem, tīrā nezāle, un aug arī kā nezāle! — bet tad tā smilga pārdega, un tagad brāļiņi runāja tikai par lecektīm un siltumnīcām — miljons tur var izaugt! — ne tikai tulpju sipoli — bet tur vajadzēja kādu kušķi naudas, un strādāt tur vajadzēja, un tā, iekārtojušies kolhozā par tādiem kā pussagādniekiem, dauzījās pa pasauli apkārt kā veca nauda.

Tā viņi tagad sēdēja vecās barona muižas atlieku paēnā, muguras kopā, un domāja un skatījās tālumā. Tirumos dūca traktori un vēl visādas mašīnas, dūca un riņķi vien griezās, gaisā sīca mušas, galvās dūca un sīca visādas domas, tāds slogs uz sirds, un vieni paši pasaulē, un nav kas pierāj, un nav kas pažēlo, tēvs pazuda kara sākumā, māte beigās, svešu ļaužu kumos tik sājš, bet rikste tik barga, tā pagāja četrdesmitie gadi un piecdesmito sākums, un tad — brāļiņiem, jaunību atceroties, padīlušie matiņi galvvidū paši sacēlās cukurūdeni laistītā gaiļa sekstē, nez no kurienes uzradas vienpogu žaketes, kaklasaites ar burām un palmām plīvoja vējā, kājās uzmaucās kurpes ar robotām kaučuka zolēm — por-

gas tas saucas! — vakara uguns laistijas Rīgas bulvari, ai, bulvāri, sirdsmīļotie, jūs sirdij dārgi man! — ai Māsiņas, ai Būviši! — un brālīši, lepnī kā pāvi, stilīgā soli, ar ipašu šiku pārslidēja zāleīte un — *Rock'n'roll, Rock around the clock!* — uz skatuviņas saksofonos savu dvēseli ārā pūta Kušķis, Varševics un Johans, caur radiotrokspiem cauri lauzās *Lester Young, Ben Webster un Johnny Hodges*, pirmā, es jums saku! Tad *Bill Haley un Elvis Presley* nomainīja *The Beatles*, ritmi kļuva citi, citi apgriezieni, tā pagāja sešdesmitie un septiņdesmitie kā viens ripojošs akmens, jāā . . .

— Jā . . . tā pāiet . . . — Edmunds kļuva galīgi skumjš, vēl drusciņ, un skopa asariņa, bet nē! Un tomēr — nē! Un vēlreiz — nē!

— Jā, pāiet, pāiet — bet mums jāiet, zem guļoša akmens un tā tālāk! — Egons gribēja, lai saka Edmunds, un saka to, kas būtu sakāms — kas, to gan viņš nezina!

— Ies pie Uldriķa! — Edmunds sacīja, vispirms tā pabailīgi palūrējās uz maisu, kas turpat pie kājām bija piestatīts.

— Ies ar! — arī Egons vispirms paskatījās uz maisu, tad uz brāli un celās kājas.

Maiss nesacīja neko, tikai tā kā sakustējās, kā ne.

Pāri upītei un garām kāpostlaukam, prērija tā bija, savus kilometrus piecus garumā, viņā galā laistāmās mašīnas strūkla debesīs zīmēja varavīksni — laba zīme tā bija! — brālīši saskatījās un pamāja viens otram ar galvu, un pāri grāvim, garām linu mārkam, gar vītoli spurainajām galvām sāniski vien ieslidēja Uldriķos.

Jā, tās bija mājas! Cirstas paaudzes trīs atpakaļ, stāvēja un skanēja, jūmti sidrabaini mirdzēja saulē, akas vinda kā dzērve kārstīja galvu. Suns — vismaz simts gadu vecs, kā dievojas Mārtiņš, kad nura iznāca par Uldriķiem, — pietecēja klāt — ā, šitos putniņus viņš pazina, varēja iztikt bez riešanas, tikai tas maiss laikam nāca pēc bitēm, dumji kukaiņi, pa gaisiem vien lidinās, bet, ja saimnieks viņus pietur, sava znāja vien būs — un piedeva brālīšus pie ābeļdārza, kur pie to kukaiņu būdām — mājas vēl tādiem taisīt! — likņājās saimnieks, baltu bārdu, baltās drānās, Ūsiņš kas Ūsiņš, tik tās brilles.

— Sveiki, dēli! — uz brālīšu sveicinājumu atsaucās Uldriķis, ejiet tik iekšā, es arī nākšu, sabāzīšu tik stropu spraugās vilnu, lai turas bitītes kopā kā aitiņas!

Pirmā pa ceļam bija klētis, un brālīši, pāri sliekšnim augstu celdami kājas, iegāja tur. Gaisā smaržoja zāles un zālītes, kaktos savus apkalumus spīdināja lādes un tīnes, plauktus lieca toveri un cības, aiz spārēm aizbāzti, zobus vieza grabekļi, un izkaptis rādīja mēles, klētsaugša kā indiāņu piroga savu braucēju gaidīja blūka zārks, brālīši dziļi nāsīs ievilkā dvašu, acis kā peles apskrēja telpu — muzejs te bija! — visu tik smagajā mašīnā iekšā un uz Rīgu prom, dzīva nauda te bija, katram savs žigulis un Livānu māja te bija! — bet . . . nekas te nebija kustināms, Uldriķis nebija grozāms, un tā šitā manta te gulēja, brālīši nopūtās vien.

Durvis pavēra Uldriķa mazdēļa sieva.

— Nākat, dēli, pie galda, visi no lauka mājās, tēvs ar nāk!

Trīsreiz lūgties viņi nelikās, celās un gāja. Durvis Egons sastomijās, padomāja, tad pacēla vienai lādei vāku un noguldīja maisu tur, izbiedēta pele parāvās stūri — interesanti, kas tur, tai maisā, varētu būt? — bet tur kaut kas tā kā sakustējās — nē, labāk tālāk no grēka! — un lopi arī pārdzīti mājās, jāaiztek līdz kūtiņ! — un aiztecēja savā sikajā peles soli.

Galds Uldriķos bija milzīgs, kāzas te varēja rīkot vai, teiksim, bēres, un ēdāju vesels pulks, dēli un mazdēli, meitas un vedeklas, znoti un bērnu pulciņš, baltas galviņas vien kārstījās pār galda malu. Jā, istā vieta tādi ģimenei būtu uz žurnāla vāka vai televīzijas raidījumā, bet pagaidām viņi visi sēdēja ap galdu un karotes klauzēja rakstā. Strādāt savus bērnus Uldriķis bija iemācījis un ēst arī. Visi tie pilsētas kārumi — mellās kafijas un smalkmaizītes — laukos tikai tādi našķi skaitās, cel priekšā gaļas bļodu un bļodu ar kartupeļiem, un bļodu ar kāpostiem, un maizes klaipu vai bodē pirktus trīs, un vēl pa virsu ko uzstrēbties . . .

Tad tas cēliens bija pieveikts, virieši celās un gāja ārā uzsmēķēt, tika mazgāti trauki un bērni aizdzīti mazgāties, tad ieslēdza televizoru — savs laiks darbam, savs atpūtai un savs televīzijai — ja nu atkal tas gudrais dakters uzstājas?

— Iesim manā kambari, — Uldriķis vedināja.

Ja klētis bija muzejs, tad kambaris — bibliotēka. Oškoka skapji zaļām slīpētā stikla durvīm vienās grāmatu muguriņās, sienas vienos plauktos un tie avižu un žurnālu blāķos — viss te bija, visu tik mašīnā iekšā, vai labāk divās un ar piekabi! — un uz Rīgu prom! — visi tie Bīķernieku un Beberbeķu grāmatu tirgi tāda bērnu spēle vien bija, salīdzinot ar šito bagātību, bet . . . bet brālīši norīja kumosu un nolaižījās vien, jā, ne tādēļ viņi bija nākuši šito gaisa gabalu un vēl pie galda sēdināti . . . Bija vien jāsak, un sāka Egons.

— Uldriķtēvs, mums tāda lieta, tāda maza runāšana. — Te viņš aplkusa un paskatījās uz Edmundu. Edmunds pētīja griestus, pašam vien vajadzēja turpināt, lai iet kā iet . . . — Tā runāšana mums ir par pūkiem! — pateikts tas nu bija, palika ap sirdi vieglāk.

— Jā, par pūkiem, — tagad piebalsoja arī Edmunds.

— Par pūkiem? Par pūkiem man šis tas ir, — un Uldriķis sāka rakņātēs pa skapjiem un plauktiem, izvilka un cēla galdā biezu un smagu kā dzirnākmens šņorgrāmatu, brālīši saskatījās, kā tikai Uldriķim nebija — bērni un mazbērni, mājas kā muzejs, un grāmatas! — un arī par pūkiem te bija šis un tas, un vēl viss iegramatots, nē, nāciens nebūs velst!

— Tā, — pie sevis, brilles uz degungala noslidinājās, ar pirkstu pa grāmatas reģistriem līdz vilkdams, Uldriķis pusbalsi runāja, — pūķi, spārnoti, lidojoši, dažādu radību savienojums, viengalvaini, trīsgalvaini, arī vēl vairāk galvām, uguni splanuši, tā, čūskas, arī spārnotas čūskas, skat. spārnota čūska, tēla tālāka modifikācija, mīti, saistīti ar ūdeni un auglību, sastop Ķīnā, Japānā, Ēģiptē, pie šumēriem, skat. šumēri, Mek-sikā, tā, tā, prestatu sintēze, uguns un ūdens, zeme un gais, skat. V. J. Proppu — kur palicis V. J. Propps?! — japāņu pūķis Jamata-No Oroti, astoņas galvas, astoņas astes, viņu nogalina varonis Susano, tā-lāk — svētais Juris, viņš arī svētais Georgijs, viņš arī svētais Gorgijs, skat. *Smith — The Evolution of the Dragon, Manchester, 1919*, — lasot angļu tekstu, Uldriķis pats nošņācas bezmaz kā īsts pūķis, brālīši pat nodrebinajās, — Nibelungi, kosmiskie mīti, lidojoša čūska Taksaka cīnās ar Agni, tas ir «Mahābhāratā», skat. «Mahābhāratu», tālāk — viduslaiku bestiārijs, Ksenija Murātova, Plinijs, Solins, Isidors, Pseudo-Hugo, hmm . . . varbūt jālasa — Igo?! — lielākais ne tikai no čūskām, bet no visiem šīs zemes zvēriem, te čūska dieviete, te — *John Gardner — Dragon, dragon* —, te tā bērnu raidludziņa — Pēdējais pūķis, — skat. Pielikumu, pielikumā — magnetofona kasete, te . . .

Te aiz loga iepurkšķējās un aprāvās mopēds, ierējās suns, tad uzpazinās aplkusa arī tas. Klibo kāju pa priekšu celdams, kambara durvis, tās vai visā augstumā un platumā aizņemdams, spurains un mezglots kā purva bērza celms, parādījās Engģizers.

— Kur ir, tur ronās, — Engģizers sacīja, — ko tad jūs te, pa vāckam-bārī, sausa runa, lai puikas aiztec pakaj!

Tie puikas bija viņi visi — visus, kas jaunāki par pašu, Engģizers sauca par puikām — un tādi viņi arī bija, pat Uldriķis — vai tad viņu, karā aiziedams, Engģizers neatstāja tepat, olnīcas galā, rikstīti rokā, zosu baram par ķēniņu? Zosis Engģizers atcerējās skaidri, bet kas tas par karu bija, katreiz iznāca savādāk, citreiz tas pats pirmais pasaules ar vācieti, citureiz tas ar japāni, nē, būru karš tas noteikti nebija, turp viņi ar Dārznieku Jukumu brauca pa jūru no Liepājas, citādi tur nokļūt nevarēja, jā, Jukums tur arī, pie Kapštates, palika, nē, drīzāk tas būs bijis turku karš, Engģizeram tā vien likās, ka viņš redz sev priekšā Skobeļevu, baltā zirgā, zobenu rokā, saucot — Uz priekšu, puikas, immer lillā! — jā, un vai pie Šipkas viņam mākonis nenorāva cepuri? Un turki, visi kā viens sarkanās biksēs, vai tie nenāca virsū kā mellaiss mākonis?! Labi vēl, ka tikai bez cepures un stīvu kāju pārnāca, labi gan, — bet zosis viņš atcerējās, un pašam puķe pie cepures un brūte pie sāniem.

Un ko viņš, puspasauli izkarojies un izmalis, mājās pārnākot, ieraudzīja tepat, olnīcas galā? Nu protams, Uldriķi, bērnu vidū, puķites rādot un nosaukumus priekšā saucot! Labi vēl, ka skolotājs, tagad visādi lēti cilvēciņi pa pasauli riņķi staigā — un bērnus arī kādam jāmaca, citādi tikai meitas vien par skolmeistariem, vajag kādu virieša cilvēku arī!

Nekur pakaj jāskrien nebija, Uldriķis nokrekšķinājās, un mazmeita ienesa vīna krūzi un glāzes.

— Atkal pa grāmatām buries kā tāds Vāczemes kaķis! — izdzēris Engģizers pastiepa glāzi, lai ieļej vēl — nakts nāca virsū.

— Jā, redz, — dēli atnākuši, interesējas par pūķiem, — Uldriķis paskaidroja, bet tam purva vellam, tam to tik vajadzēja.

— Par pūķiem? Par pūķiem grāmatās var būt tikai tādi nieki vien, kurš no tiem rakstītajiem ir dzīvu pūķi redzējis?

— Un tu, t u esi redzējis?! — tāda grāmatu gudrību noniecināšana Uldriķim patiesi ķērās pie sirds — daudz jau tas Engģizers bija redzējis un stāstīt mācēja par septiņiem mēmiem, bet!

— Kā ta. Divi reizes, — parasti Engģizers runāja literārajā valodā, tikai kādu nieku pielabodams, bet tos savus stastus, tos viņš vienmēr stāstīja tās puses mēlē, kur tas gabals bija noticies.

— Es bi tāc puika, kādu desmits metu, izved mūs, bērnc, grūse ārē un sak, — Palaik, ku tā ugne, tas kauks, nu drahe, skrien pa gais tā kā vien lent un birs zvaigzns, tad tā ugne purpulst un mēs gā iekš. Es tad dzīvē Prūšos, lab strēķ ko pa mari braukti, vēl aiz Liepājs.

— Un otru reizi? — visi trīs iesaucās reizē.

— A tā otra reize īsti neskaitās — braucu ragavās, pulkstens pie ilks, pulkstens kabatā, brūte pie sāniem, brandvīns galvā, prāts otrā galā, attais acis, skrien viens pa gaisu un nes, tā kā kapron zeķi, tā kā linu buntī!

— Un tu? Un jūs? — atkal visi ieprasījās reizē.

— Es neko. Varēju jau nolaist bikses un parādīt viņam pliku dībenu, tad viņš noskaišās un met to nešļavu zemē — un daži tā esot tikuši pie lielas mantas, — Engģizers paskaidroja, — bet paši saprotat — man tā brūte pie sāniem, ko tad es!

Visi klausījās vien — redzēt pūķi, un veselas divas reizes! Tad Uldriķis ielēja. — Nu, tad uz tiem pūķiem!

— Jā, ja mums tāds pūķis būtu — pasaki viņam, un viņš tev visu pienes klāt, teiksim, no veikala divus tikliņus ar maizi vai guļošu prince-sīti, vai, teiksim, smieklam, etiķa esenci! — Engģizers skaļi, skaļi sapņoja. (Skat. stāsta sākumā precizējumu — darbība norisinās dažus gadus atpakaļ. Tagad veikalos etiķis ir. — *Autora piezīme.*) — Jā, agrāk, — Engģizers turpināja, — agrāk jau tos pūķus šur tur pieturēja. Jā, ja mums būtu . . .

— Ir. Mums ir! — Edmundam tas pats no sevis paspruka.

— Maisā. Un maiss jūsu klēti — mēs atnesam! — piebildā Egons.

— Pūķi?! — tagad vienā balsī iesaucās Engģizers un Uldriķis.

MĀRA ĀRGAĻA ZĪMĒJUMS

Bralīši tikai pamaja ar galvu. Kadu britiņu valdīja klusums. Ja...

— Tad jau mēs esam, tas ir, būsīm stāvus bagāti! — Eņģizers pielēca kājās.

— Un kāds tad viņš izskatās, tas pūķis? — Uldriķis atvēra savā šņorgrāmatā jaunu lappusi, tādas lietas viņu bezgala interesēja, — istis pūķis, un teicēji, jā, un pats pūķis viņa mājās un maisā!

— Bet kāpēc maisā?! Ar pūķiem vajag apieties labi — ņems vēl un

apvainosies — un sāks nest mājās visādus sūdus! — Eņģizers uztraucās. — Kā tad tā, turēt tādu mantu zem pūra, tas ir, maisā!

— Jā, pūķi jātur atsevišķā, tīrā telpā un labi jābaro — vajag dot biezputru un lopu iekšas, un visu viņam vajag dot pirmajam! — tā saka Fabričijs Dionisijs, un tā saka Einhorns Pauls! — pašķirstījis savu grāmatu, Uldriķis piekrita.

— Mēs neko, tā mums iedeva un pieteica tikai mājās laist laukā, — piešarcis Edmunds taisnojās.

— Jā, tā tas pūka pārdevējs sacīja! — tā Egons.
— Tā arī pieteica? — priecējās Eņģizers. — Ir vēl pasaulē zinoši cilvēki, ir!
— Stāstiet visu no gala! — Uldriķis gribēja zināt un zināt visu.
— Nu tā, priekšsēdētājs iedeva mums drusku naudas līdzi, ja ko ievajagas, ej nu sažini, ko katru reizi var dabūt, — Egons sāka stāstīt, — un labāk, ja skaidra nauda pie rokas!

Visi piekrītoši pamāja — nauda kabatu neplēš.
— Nu tā, skrejām kā vilki caur Rīgu, skrejām dienu, skrejām divas, viss ir kā būtu, varētu vēl krāsu pameklēt, ieejam pie Kamieļa, ir tur tāda ieskrietuve, zirņi, kefirš, konjaks, jā, balzams arī... (Bija. — *Autora piezīme.*) Un tur vienmēr savi puikas apgrozās; ieejam, paņemam zirnišus un pa diviem simtiem, — stāstīja Egons.

— Pa trim! — iestarpināja Edmunds.
— Pa diviem, es atceros, sākumā mēs paņēmām pa diviem, vēlāk, kad ienāca Jurka, tad jā...
— Un tad Jurka, tas mums tāds vecs draugs vēl no Rīgas laikiem, saka, — ja ko vajag, ejam, — ir! — un tepat, Vecrīgā, — labi, ejam, ieejam viena sētā, tur vēl tādas stāvas kāpnes bija, uzkāpjam trešajā stāvā...
— Ceturtajā! — tās stāvas kāpnes Edmunds atcerējās, katru pakāpienu.

— Labi, ceturtajā, Jurka piezvana, divas reizes gari, vienu īsi, atver, šis saka, — esot pircēji, — labi, šim esot, simt piecdesmit gabalā...
— Un divi rubļi par maisu, dārgi tas nav, tā maisi maksā! — to Edmunds, kā sagādnieks, zināja droši.

— Jā, simt piecdesmit un divi rubļi par maisu — dārgi tas nav! — Eņģizers piekrita.

— Un pieteica vēl taisīt vaļā tikai mājās! — Egons piebilda.
— Pareizi vien esat darijuši, tā reta manta, un jāprot ar to apieties, — agrāk pūkus šur tur pieturēja, bija zirgu pūki un labības pūki, it sevišķi turēja krogos — sež viens tāds pelēks uz vāts un pievāc brandvinam sātu! — tos laikus Eņģizers atcerējās labi.

— Un kāds tas pārdevējs izskatījās? — Uldriķis gribēja savākt visu iespējamo informāciju.

— Tāds smalks — uzvalkā, baltā krekļā, un kaklasaite arī! — atcerējās Egons.

— Jā, — atkal pašķirstījis savu grāmatu, piekrita Uldriķis, — viss, viss saskan — pūku pārdevējs — smalki ģērbies kungs, balts uzkreklis, pirkti svārkī mugurā, spoži zābaki kājās!

— Jā, agrāk arī pūkus pirka Rīgā — var jau arī pats uztaisīt — ņem trīs istabas slotas, trīs cepļa slotas, trīs pirts slotas, ņem vizes, pastalas, visādus vecus kankarus, iztaisa tādu kā kusteni, per to trīs svētkarus pēc kārtas, tad aiznes uz krustceļiem, nosvilpjas trīs reizes, bet tā kārtīgi! — un tad tas kustonis tiek pie dzīvības! — Tad Eņģizers padomāja un sacīja: — Bet tie Rīgā pirktie ir labāki!

— Un ko mēs tagad darīsim, nu, ar viņu? — to gribēja zināt Edmunds.

— Kā — ko darīsim? Turēsim! Projām jau tādu mantu neviena nemetis! — Eņģizeram tas bija skaidrāks par skaidru — tāda manta mājās!

— Nauda arī izdota! — skops Uldriķis nebija, bet taupīgs gan.

— Kāda tur runa par naudu, un vai tā tagad ir nauda — par tādu mantu! — Un Eņģizers izvilka savu slaveno kabatas grāmatītiņu, viņš teicās ar to izgājis visus karus — visi zirgu tirgi Vidzemē un Kurzemē, un Leišos tur bija iekšā, mēri un svāri, koku aprēķini ciešmetros, mēnes grieži un kā svētki aprēķināmi, un kad jāsej, un vēl visādas receptes, viss tur bija! — un no turienes Eņģizers izvilka simt piecdesmit rubļus, no kabatas vēl divus un sniedza Edmundam.

Egona un Edmunds saskatījās: — Mēs jau nē — ne jau pārdošanai, tā iznāca, tāpat vien, — abi bezmaz sāka stostīties.

— Es arī neko, — Eņģizers viņus mierināja, — tā pašā mīļā miera labad, vai nu priekšsēdētājam viss jāzina, nez ko vēl teiks — puika! — varbūt no tādām lietām neko nav dzirdējis!

Tas krusts nu būtu nost — un Egons ar Edmundu kļuva tīri vai priecīgi.

— Jā, bet kur tad mēs viņu turēsim? — to gribēja zināt Egons, jeb varbūt tas bija Edmunds, viņi bija tiešām tik līdzīgi!

— Varētu pie manis, — Eņģizers skaļi prātoja, — jā, pie manis varētu, bet, — bet tur ir atkal savs bet! — pie manis tie cilvēki apgrozās, atkautes nevar, velkas un velkas! — un zem klēts man dzīvo zalktis, nez, kā viņi sadzīvos! — jā, te bija ko padomāt.

Jā, pie Eņģizera tie cilvēki tiešām apgrozījās, nāca un brauca tuvi un tāli — jo viņš zināja un prata! — uzlika roku, kaut ko nomurmināja, — komi-zirjāņu valodā tas esot, — un visu to Eņģizeram mirstot esot atstājis kāds viņu zintnieks — un laikam jau palīdzēja, nāca un nāca, un tādēļ, — Uldriķis nodomāja skeptiski, — tādēļ jau var bez lielas domāšanas izvilkt no kabatas simt piecdesmit divus rubļus, jā, tad jau tā var!

Par Eņģizeru runāja un runāja visādi. Kad, Rīgā iebrāucot, Ingridai un Ingeborgai iznāca kādā kompānijā pasēdēt, mūziku klausoties un kafiju malkojot, — jā, tur kafiju tikai malkoja, nevis prasti dzēra! — jā, iznāca runa par Austrumu meditāciju, Šambalas ģeogrāfiju vai mandālas dizainu un citām pie kafijas malkošanas piederīgām lietām, viņas vienlaicīgi atcerējās Eņģizeru, lūpas sinhroni paverās, un lokālais dziednieks teju, teju iekļūtu visas republikas intelektuālajā informācijas ban-

kā, — bet! — sava vaina vai nopelns tur noteikti bija tik nesēn kārtotajam eksāmenam ateismā, lai nu būtu kā būdams, Ingrida un Ingeborga saskatījās un Eņģizera vārds palika neizteikts, palika, lai cik kārdinoši tas arī nebija, nākošajai reizei.

— Mantra, — tā vietā noteica Ingrida.
— Ezotērisms! — piebilda Ingeborga.

Tas nu tā. Kamēr Uldriķis prātā skaitīja Eņģizera ienākumus, pats Eņģizers visu bija izdomājis.

— Es domāju tā — tev te, — viņš griezās pie Uldriķa, — aiz mājas ir tāds pēķītis zemes, tur, kur tas dīķis, nu, aiz ābeļdarza, — tur mēs to celsim!

— Ko mēs tur celsim? — Uldriķis isti nesaprata.

— Ko? Pūķim māju! — tas nu Eņģizeram bija skaidrs labu brīdi.

— Jā, bet ko tad ļaudis teiks?! Visi taču runās — un muti tu nevienam neaizbāzīsi!

— Runās? Lai runā! Svarīgi — ko viņi runās! — un runās to, ko mēs viņiem priekšā pateiksim! — par to nu Eņģizers galīgi neuztraucās — lai runā un nāk talkā, ar priekšsēdētāju un valdi es pats parunāšu!

— Un tā nu mēs ņemsim un celsim vienā mierā pūķim mājvietu?! — Uldriķis tomēr nesaprata.

— Kādu māju pūķim?! — Eņģizers ieplēta platas acis un izvilka atkal savu kabatsgrāmatītiņu. — Man te ir izgriezts no avizes! — mēs celsim muzeju, kolhoza, tā teikt, novadpētniecības muzeju! Mēs celsim — ETNOCENTRU! — vot, ko mēs celsim!

Visi saskatījās, jā, tā lieta varētu iet!

Aiz loga ausa rīts, avīzi ārā lasīt vēl nevarēja un nevajadzēja arī, jo avīzes veda tikai pēcpusdienā. Tad kaut kur pamalē ieskanējās dziedāšana, un tad jau varēja saprast vārdus.

— Nāci laukā, naudas muca.
— Es tev došu raibu vērsi!

— Mazdēla dēli nāk mājās no saspēles, viņi man tādi muzikanti! — skaidroja Uldriķis.

— Jā, ir jau arī mūsu laikos tādi, kas saprot, nu, no TĀDĀM lietām! — Eņģizers prātoja un slēdās kājās.

— Un maiss?! Un pūķis?! — atkal visi iesaucās vienbalsīgi.

— To maisu es paķeršu līdzi, mājās palaidīšu paklētē, pienu lai padzer no zalkša bļodas, gan jau abi sadraudzēsies, badā es jau viņu nemērdēšu! Kamēr tā māja būs gatava, lai padzīvojas pie manis!

Tā arī palika, visi gāja uz klēti, brālīši bijīgi izcēla no lādes maisu, Eņģizers rūpīgi pārlīka to pār plecu, tad sēdās mopēdā un aizpurkšķināja, arī brālīši atvadījās un gāja mājās — nu tas krusts bija nost! — Uldriķis, iegājis kambari, vispirms nodzēsa gaisu — ārā liela diena — un ķēras pie tās mājas projektēšanas, visam tur vajadzēja būt — un uz to vislabāko!

Nākamajās dienās pats Uldriķis moskvīcā, mazdēlu pie stūres, Eņģizers mopēdam mugurā, Mārtiņš un tā jaunākais brālis Ingus zirgos, abi brālīši kājām, katrs atsevišķi un visi kopā apskreja vai puspasauli, kur atrada kādu prātīgāku vīru, pveda to sāņus, dažam tieši un gandrīz kā ar karoti, citam aplinkus un ar mājiņiem — gudram ar to pietiek! — un to lielumu apstāstīja, protams, šo to paturot paši pie sevis!

Tad Ingus tika aizsūtīts pie priekšsēdētāja — daži kolhoza vecbiedri, zināmā mērā — iniciatīvas grupa, — vēlētos ar viņu — priekšsēdētāju — runāt, — un, ja iespējams, — neoficiāli.

Ādas žaketē, zilās brezenta biksēs — firma! — pats pie ņivas stūres, priekšsēdētājs otrā vakarā ieradās Uldriķos.

Zem milzu liepas, četru vīru tīkko aptveramas, pie dzirnakmens galda, galvas kopā sabāzuši, viņi tur bubināja savas stundas trīs. Balsis te dalījās un kļuva paskaļas, te pieklusā un noslēpumaini saplūda kopā, tik tīkko bišu sanoņas nenomāktas.

Līdz Ingridai un Ingeborgai, kas ne jau ziņkārības, bet it kā medus vajadzība — divas stikla burkas kā alibi spīdēja cauri plastmasas maisiņam ar tik kārdinošo uzrakstu — *Wrangler jeans & jackets* — Uldriķi gaidot, stāvēja līdz kaklam iebriedušas dīķi un centās sev pievērst pēc iespējas mazāk uzmanības, jā, līdz viņām — diemžēl! — atlidoja tikai sarunas fragmenti un tie paši visādu kukaiņu balsu pavadijuma.

— ... bet vai tikai...
— ... kāds sāks vēl šķībi skatīties...
— ... zināmā mērā... pašiniciatīve... nē, pašiniciatīva!... nu jā!...
— ... tikai neiebraukt grāvi... grāmatvedība to cauri nelaidīs...
— ... voluntārisms...
— ... sistēma... nē, struktūra!

— Tikai ar materiāliem, nu, un ar darba spēku, ar to tieciet galā paši, — sacīja priekšsēdētājs. — Iekšējās rezerves, tas jā, — un kaut vai līdz rājienam ar ierakstu, tik tālu es būšu kopā ar jums — bet ne tālāk! — nobeidza priekšsēdētājs.

— Tīri papīri — tas ir tas galvenais! — un tas mums būs! — rezumēja Eņģizers.

— Ja ikviens tik zemē sētu! — jā, visā savā baltās bārdas godībā, asarām acīs, dzejisks bija palicis Uldriķis.

Tad priekšsēdētājs sēdās mašīnā, Eņģizers kāpa mopēdā un Uldriķis gāja mājās. Nu Ingrida un Ingeborga varēja list ārā no dīķa un iet pēc medus.

— Neformāla pieeja! — zobus klabinot — ūdens tomēr bija vēss — sacīja Ingrida.

— Konstruktīva! — tāpat, zosādaī metoties, atklabināja Ingeborga. Nabaga meitenes! Kaut tik viņas nesaslīmtu! Nu nekas, sadziersies mājās liepziedu tēju ar medu, kārtīgi izsvīdināsies, un noņems kā ar roku.

Visas tās tālākās sapulces un sēdēšanas notika pie Engģizera mājās, tur, malkas šķūņa priekšā, uz celmiem un blūķiem piemetušies, sēdēja un tupēja vai visi kolhoza vecākie vīri. Uldriķis, zemē izklājis savus plānus, stāstīja, rādīja un skaidroja, līdz pēdējam sīkumam tur viss bija izceiknāts! — pati mitne tur bija, un rīja, un klēts, un namiņš, kur TAM ēdienu vārīt, un somu pirts — vajadzīga gan tā nebija, bet — ja nu tās cēla visās malās, ar ko gan viņi slīktāki?!

Brālīši sēdēja goda vietās — vai tad viņi nebija TO sagādājuši? Laiku pa laikam Engģizers iznesa pa pudelei — zāļu tiesai, lai acis labāk rāda un prāts apskaidrojās, tas dzeramais te smaržoja pēc kalmju saknēm un kadiķogām, vīri aplaizīja lūpas, — varbūt Engģizeram bija aparāts — viegla kūdras dūmu smarža cēlās debesīs, jeb varbūt to naktīs atnesa TAS?! — te, sūnekļa malā, visāda dzīva radība lika sevi manīt — purvā māva dumpji, brēca sīji, vakara debesis bez trokšņa līdinājās sīkspārņi — un vai tepat, klēts priekšā, siltu pienu sastrēbies, saulē nesildījās zalktis? Un kas tur klēti ik pa brīdīm iepurkšķējās un iešņācās? — un visi bijīgi saskatījās.

Jā, tam — sauciet to, kā gribat! — tam mājoklim vajadzēja būt, nu, TĀDAM! Katrs TO redzēja, protams, savādāk, tāda ir cilvēka iedaba, — bet!

Bet — radošs režisors lasījums, ideju sabalansēšana, veiksmīga sadarbība ar scenogrāfu, skatuves meistariem, butaforiem, trokšņu taitītājiem un mūzikas autoru galu galā vainagojās panākumiem, rezultāts bija pūliņu vērts, un visu gara acis cēlās un ausa GAISMASPILS!

Daugavas krastā, konceptuāli apvienota ar Lielupes bārijosku plūdumu, protams, ar nelielu Gaujas skandināviskā dizaina akcentu, pašā Zilākalna virsotnē, Burtnieku ezeru pie kājām un Dzintarijūru fonā, pacēlās ne vairāk, ne mazāk kā senlatviešu pils, vismaz divu Tērvešu, kam kukaragās vēl sakāpušās Rakte un Sidrabene, augstumā, tai mūsu sirdij tik tuvajā Liberta — Ģirta Vilka stilā.

Saldsēri tur maltuvē dūc dzirnas, dzied bārenītes, torņos pēc naidiniekiem lūsinājas bāleliņi, pa skatuves — es gribētu teikt — pilspagalma — dēļiem staigā virsāitis caunu cepurē, Lielvārdes jostu trīs reizes ap raženo, kā Kērkam Duglasam, kā Brjūsam Lī, augumu apjozies, tur, savas važiņas, piekariņus, dižās saktis un aproces šķindinot, cēla kā ilgais ceļš, nesteidzīga kā seriāls, aizsild, teiksim, Laimdota . . . bet kas tad tas?! Zemā toņkārtā iedūcas tauru ragi, mainās apgaismojums, un no htoniskām dzīlēm, vienā veidolā sintezējot gaismu un tumsu, kā pulsējošs lāzera stars sausā ledus mutuļos materializējas, sacisim, Spidola. Tad tauru ragi, kā medinieku suņu dzīti, iedūcas vēlreiz, aust saulīte un mēs redzam — līdz pašam apvārsnim, perspektīvā vienā punktā saiedami, pļešas galdi.

Tur ganās veseli briežu, alņu un stirnu bari, galdus liec lāču šķiņķi, cepti bebru taukos, uz iesmiem uzdurtas grillos cepas mežacūkas un tie paši nelaimīgie tauri, kuru ragus mēs nupat kā dzirdējām, milzu blodās tiek nesti sami un lasēni, cepti kaņepjuviestā un sutināti krējummērcē, ceptas paipalas un rubeņi paši skrien mutē iekšā, jā, un vēl vālodžu un lakstīgalu mēlītes, un vēl — ezerrieksti, lobīti un ar meža bišu medu aizdarīti, un ievogu želejas un mežabolī putukrējuma . . . Kannās un zarakannās, kausos un krūkās no pašas Ēģiptes vests alus (Te laikam visu atmiņā atausušās nemirstīgās lappuses no «Mērnīku laikiem». — *Autora piezīme.*), franku un vandāju — no pašas Andalūzijas! — vīns, pašu miestīņš un brāju lietuvju sūtiņais medus ar uzsvaru uz pēdējās zilbes . . .

Baltās drānās, koklēm un dūkām skanot, Uldriķa mazdēlu dēli Kristaps, Kaspars un Krišjānis un Mārtiņa brālīš Ingus dziedāja par slavenajām dienām, par varoņu gaitām . . . Jā . . .

Bet mums pienācis laiks nolaieties uz mūsu pašu laicīgās zemes, saspļaut delnās un ķerties tam bullim pie rāgiem, es gribētu teikt — sākt darbu! Un darbs sākās un gāja no rokās.

Ko priekšsēdētājs bija solījis, to viņš pildīja, pat vēl vairāk. Šo to atveda dienā, šo to atrāva naktī, kādus materiālus un mehānismus pārsveda no citiem objektiem, vienā zinātniski pētnieciskā institūtā noorganizēja un nolīga veselu melno brigādi, tas nu tā, — kur tā nedarīja, kur?! Un ja arī nedarīja — noticēsim! — tad nedarīja tāpēc, ka nemācēja. Tādi tie laiki bija — skat. vēlreiz autora piezīmi stāsta sākumā.

Visi tie kolhoza vecie vīri — protams, salīdzinot ar Engģizeru, tie ir puikas! — tika likti lietā — turēt cirvi rokā viņi prata un katrs savā galā zāģim pieķerties varēja, it īpaši, ja Engģizers parādīja, kurā, materiālus savēda no visām pusēm — un kas? — tie paši Engģizera pacienti, veda aiz tīrās pateicības, ne jau visu var rubļos atmēri! — un ja vēl kādu reizi ievajagas? — vīri mīcīja mālus klonam, un uzslēja Manteifeļa skursteni, tas turējās un nesagāzās!

Klēts un visas tās pārējās būves auga acīm redzot — vainags pēc vainaga cēlās debesīs — varbūt te naktīs palīdzēja pats pūķis, teiksim, nesa balķus vai juma jumtu — bet ātri tā lieta gāja. Ja ko ievajadzējās, Engģizers tikai pameta ar pirkstu Mārtiņam, tas lēca zirgam mugurā, vienmēr gatavs izpalīdzēt, un — DAVAI, DAVAI, ŽIVO! — un aizlēkšoja, un meitas te arī bija, — un visas uz Mārtiņu kā sadegušas! — un abas jaunās skolotājas, Ingrida un Ingeborga, atveda skolas bērnus, kaut ko atnest vai sasiet salmus kūlīšos viņi varēja, darbs skolas nelauza un nāca tikai par svētību, — un te bija tik daudz ko redzēt!

Uz balķu grēdas sēdēja tas orķestris, tas ansamblis — Kristaps, Kaspars, Krišjānis un Ingus, visi kā viens zilās nātina biksēs un vāmžos spožām pogām — Mārtiņš, vienu pakošajais, sacīja: — Ja, gandrīz vai tīrs sudrabs, vai vismaz sudrabam blakus gulējis! — pogas mirdzēja saulē un puīši dziedāja:

— Malu, malu visu rītu, —

Siekam kaudzes nenomalu.

— Kā nomalšu siekam kaudzes, —

— Pūķis milnas galiņā!

Un vēl viņi dziedāja:

— Rudzu vilķis, maizes roķis, —

— Augšpēdu padzirnē!

Protams, vēl viņi dziedāja visādas dziesmas angļiski, bet tās neviens nesaprata, varbūt vienīgi tie īgaunī, kas, laikam ko padzirduši — kāds tomēr būis palaidis mēli! — brauca ik dienas it kā pieredzes apmaiņā un ap Engģizeru vien grozījās, kamēr tas neizturēja un kaut ko gari un sirdīgi norunāja savā komi-zirjāņu mēlē — bet ko? Jautāti īgaunī tikai raudzījās uz Engģizeru ar dziļu cienību un bijību un sacīja: — TAS IR VIENS VIEDS UN GUDRS VĪRS — KO VIŅŠ SACĪJA, MES NESAPROTAM, BET TAS IR ĻOTI GUDRI!

Protams, procesā visa tā celtniecība apauga ar visādiem palīgobjektiem, tā pirts izauga par veselu kompleksu ar masētavām, dubļotavām un svīdinātavām, kamīnzālēm un viesistabām, vien- un divguļnumuriem, krāsu televizoriem un videomagnetofoniem, Uldriķa mazdēla dēli rīkoja diskotēkas ar kompaktdiskiem (CD) un ekvalizeriem — kas tie tādi, autors pats nezina, bet būt viņi tur bija! — Ingus sapņoja par koncertturneju uz Sopotu un Sanremo, auga un pletās plašumā suvenīru ceļš, no tiem pašiem garkūļu salmiem, kas bija savesti jumtiem, tika sieti, pīti un makramēti velni un lidojošās raganas, un bezmaz vai istu uguni spļaujoši pūķi, ko piekārt automobili, vai tāpat kādam iedāvināt, uz tā namiņa bāzes vienu dienu kā no gaisa — vai tiešām pūķis to būtu atnesis? — izauga vīna brūzis, — Engģizers izdzēra vienu malku, izspļāva un aizsūtīja Mārtiņu pēc avota ūdens, ko muti izskalot.

Un visam tam līdztekus debesis slējās arī viņu lolojums.

Kā, un tā viss gāja kā pa sviestu, bez nekādas aizķeršanās? Nu nē, bija arī savas grūtības, bet tās bija augšanas grūtības, tā sakot — objektīvi dotumi.

Bija ir rudens lietavas, i ziemas putēni, bija garas, garas naktis, it sevišķi pēc pārejas uz ziemas laiku. Uldriķis savā kamberī dedzināja gaismu līdz pat rītam un lasīja «Baltijas Vēstnešus». Engģizers krāsni bāza sveķainus egļu celmus un raudzījās uguni, liesmas cēlās un jīma, dega baronu pīlis un zemieku sētas, šķindēja zobeni un saulē mirdzēja durkļi, Tīrelpurvā un Nāvesalā dvēseles skrēja debēs kā dūjas, akaču dūņās un tīfa barakās vaidēja veļi, pārmijās klauzēja lopu vagoni, pamalē šķēpus vicināja kāvi, sēkla krita zemē un dīga, visādi gāja . . .

Abas skolotājas — Ingrida un Ingeborga — garus vakarus laboja burtnīcas, dzēra tēju ar liepziedu medu, tas gājiens toreiz uz Uldriķiem viņām nebija bijis velts! — jā, un no turienes viņas pārstiepa mājās veselu kaudzi vecu grāmatu un tagad vakaros lasīja naktslampiņas gaismā — Ingrida «Vējiem līdzī» otro daļu, pirmo Uldriķa mazdēli bija kaut kur pasaulē aizvazājuši, un Ingeborga lasīja Baloža «Kosmosfiju» un šausminājās.

— Fascinējoši! — izdvesa Ingrida.

— Maija, viss ir maija . . . — nodrebinājās Ingeborga.

Sapņoja viņas abas vienu un to pašu sapni — Skārletai O'Harai (tās lomā viņa viņas abas!) pakaļ dzinās visādi mošķi un pestēji, bet tur jau šurp auļoja Rets Batlers! — tad zvanīja modinātājs un bija jāceļas.

Mārtiņš auklēja un šūpoja dēlu, tam nāca zobīni, un dziedāja, un tajās dziesmās bija iekšā viss — zvaigznes un mēness, uguns kuri un zirgi, vijoles skanēja kā Jehūdi, Menūhinam spēlējot, citaras drebeja zem Ravi Šankāra pirkstiem un gitāra skanēja kā Džango Reinhardam vai pašam Andrim Kārklīnam — un bērns raudād pārstāja!

Brālīši augu dienu šaudījās šurp tur kā atspoles un sapņus redzēja tik saraustīti kā circeņa sacirsta dzija un ātrus un šaudīgus kā videoklipus, tādejē tos atstāstīt nevar.

Un vēl — neviena negaidīta un neaicināta kādu dienu Uldriķos ieradās brīnumskaista dāma, gaišziliem matiem, sešdesmit trim somām un čemodāniem — viena soma esot pazudusi Romas starptautiskajā terminālā, tā viņa sacīja, — un personīgi miesassargu pie rokas. Viņa nāca no tālienes, tas bija redzams, brīžiem tā stāstīja par palmām un aligatoru audzētavām Floridā, ko mantojumā tai bija atstājis otrais vīrs, brīžiem apcerēja Ķengurzemes jaukumus, kur bija dzīvojuši ar trešo vīru. Tagad viņa bija atraitne un dzīvoja tā kā Vašingtonā, DC, tas ir — DiSi, Kolumbijas apgabālā, tā kā Sietlā, Vašingtonas pavalstī. Viņa te visus pazina — ar Uldriķi runājās par tā nelaiķi: — Mēs kopā gājām pie mācības, redzi, man te ir fotogrāfijas līdzī — tā ar tiem gaišajiem matiem ir tava Almiņa un te, tā smukā, tā esmu es! — un solījās uzlikt kapos vienu kopīgu pieminēkli — Uldriķim, Almai un pašai, protams, tad, kad tas laiks būs pienācis . . . Runājot ar Engģizeru, viņa, sarkstot un balējot kā pirmskara filmā, atzinās: — Dāvi, es tev sacīšu — tu vienmēr man esi patīcis, karos aiziedams, vienmēr puķe pie cepures! — tikai tu man, tādai knīpai, pat vīrsū neskatījies . . . ja nu tu tagad ko sadomā, zini, es būšu priecīga nācēja! — Jā, arī brālīšiem viņa cēla laukā no savām somām vienas dāvanīņas pēc otrām — nabaga bāriņi! — viņa gribot tos

adoptēt un ņemt tos sev līdzi — tur varēšot uz viņu vārda atvērt kādu viesnīcu vai naktsklubu Lasvegasā, viņai tur esot paziņās. Jā, katram viņai atradās kāda dāvanīņa vai miļš vārds... Mārtiņam viņa skaidri noprasīja, vai tas precējies, un, ja jā, tad cik nopietni — pēc jaunākajiem zinātnes pētījumiem tieši Florida esot čigānu īstā dzimtene, un viņa to labprāt precētu nost, — ak, esot precējies un pavisam nopietni? Un brālis? Ak arī, žēl, žēl, SORRY!

Ingrīdai un Ingeborgai viņa veselu vakaru pārstāstīja to filmu saturu, ko varot redzēt Grīnīčvīllēdžā, pati viņa tur ejot tikai sava miesassarga pavadiībā, taisni šausmas, kas tur notiekot! — narkomāni, suteneri, hipiji, panki, netaisni Henrijs Millers, Artūrs Millers, Normans Meilers, pats Endijs Vorholss! — visa elite tur ejot, tur ejot augsti! — jā, miļās, to jums vajadzētu redzēt! Un skolotājas tur pelnot tik un tik stundā, un cāļi, un hamburgeri, tās ir tādas bulciņas ar kotleti vidū, tik un tik, un uz katra stūra — kokakolas automāts — GODAVĀRDS!

— Jā, un tomēr nekur pasaulē bērzi nešalc tā kā dzimtenē... — viņa sacīja. Un vēl daudz ko viņa sacīja un runāja, šis tas viņai patika bezgala, šis tas nepatika nemaz, visādi. Visas runas galā tomēr nonāca pie vienas tēmas — KO TUR CEĻOT UN KAS TAS BŪŠOT? UN CIK TAS MAKSĀŠOT? UN VARBŪT ARI VINA VARĒTU NOPIRKT DAŽAS AKCIJAS? AK NĒ — ŽĒL, ŽĒL, SORRY! BET PARĀDĪT TO TAČU VIŅAI VAROT, NEVAROT BUT, KA TAS BUTU VALSTS NOSLEPUMS! AK TIKAI MUZEJS! VINAĒ MĀJĀS ARI ESOT VISĀDI DZINTARI UN SVEČTURI, JĀ, JĀ, VINA SAPROTOT!

Tā arī neko konkrētu neuzzinājusi — es ceru! — un diemžēl pat neaprecējusies kārtējo reizi, dāma ar visiem saviem sešdesmit trijiem čemo-dānīem un somām un miesassargu pie rokas vienu dienu ņēma un aizbrauca. Kas viņa bija un ko isti gribēja, tā arī palika noslēpums, bet — fakts paliek fakts! — projāmbraucot acis viņai bija asaras...

— Kā Dīrenmata lugā, — noticeja Ingrīda.

— Kā Beketa lugā, — piebalsoja Ingeborga.

— Gadu tā celtniecība nevilks, ja nu kādu vasaru un ziemu! — stāstīja Mārtiņš. Tad jūmtus apjuma garkūļu salmiem — tos, vismaz daļu, Engģizers bija nosargājis, un varēja sacīt, gatavs tas nams bija, varbūt šur tur kādi krikumi palika, bet tā tas celtniecībā no laika gala iegājies.

Beidzot tā diena bija klāt! Nu vajadzēja to māju iesvētīt, atzīmēt to notikumu vajadzēja!

Uldriķis un Engģizers sēdēja un sacerēja telegrammas, Mārtiņš aulekšoja uz pastu un atpakaļ, tad vakarā no Engģizera mājām — pats Engģizers tur gar paklēti vai pusdienu likņajās un labinājās — tai pašā Rīgas maišā tas vedamais tika pārvests uz jauno mājvietu un tur saudzīgi ielaists milzīgā, vaivarīņiem un biškrēsliņiem izklātā lādē — to nu šoreiz Uldriķis nebija pažēlojis.

— Lai brauc, lai skatās, lai brauc mājās un ceļ paši, man nav žēl, lai jau ceļ! — teica Engģizers visiem un katram atsevišķi. Visi saskatījās un katrs pie sevis nodomāja: — Tādu kā mums neuzcels, TĀDU NU NĒ!

Trīs dienas Uldriķis pēc savām gramatām brūvēja alu, atnāca Engģizers, izdzēra kausu — ir dzerts arī sliktāks! — un aiztrieca Mārtiņu, Ingu un tos jaunus Uldriķus uz savām mājām, tie pārbrauca ar ori, piekrautu alus mucām, caurām naktīm tur Engģizers bija riņķi būries — un tas bija alus! — bet izdzēra i Uldriķa brūvēto, i no Lāčplēša vesto.

Sabrauca no malu malām, galdus nācās klāt ārā, tik daudz sanāca, pašu un ciemiņu. Un viss tur bija — bija runas un lentes griešana, un pirmrindnieku godināšana, un kinohronika, šaudījās vesela fotogrāfu armāda, un no Radio tur bija, un suitu sievas, un tas gudrais dakteris, ko viņi agrāk tikai pa televizoru bija redzējuši, bija arī viens liels priekšnieks, domāju, pat ļoti liels, jo priekšsēdētājs sēdēja tam pie labās rokas, nolāsīja no acīm katru vēlēšanos un visiem uz auss tā neuzkriotoi čukstēja — TAS IR VIENS LIELS ZVĒRS! — viņam kā kaisligam medniekam tas noteikti bija zināms.

Sākums, kā jau parasti, bija pastīvs un oficiāls, protams, bija aplausi, kur pienākas, un runāja visi, kā pieklājas, pat Engģizers turēja muti ciet, un tas nu bija patiesi brīnums! Tad tas lielais priekšnieks pieliecās klāt priekšsēdētājam un tā paklusi, bet tomēr, lai visi varētu dzirdēt, noticeja: — JAN JAZEPOVIČ, NEZINU, KĀ JUMS, A MAN, VOŠEM NRĀVITSJA! — Visi uziedēja, teiksim, ka rozēs Centrālā kolhozu tīrgus paviljonā, un tad tā mūzika gāja vajā!

Viesis, priekšsēdētājs un valde trīs reizes spieda roku Uldriķim un Engģizeram, pa reizei brālīšiem, runas un dziesmas kāpa debesis, tika ēsts un dzerts kā pa tēva kāzām! — tad stūros sākās dāncošana — gaisā lidinājās sagšas un krepzlorzēts, vistra un krempļins — varbūt tas arī bija krimpļens? — gaisā virpuļoja vīstosū ziedu smaržas, sirdis gavilēja un skurba, kā Ligo nakti nepazinu, kura sieva, kura meita! (Tā tiešām tas bija. — *Autora piezīme.*)

Pats Engģizers, klibo kāju piesiedzams, trīs reizes aplauda pagalmam riņķi ar to jauno skolotāju — vakarā krēslā neviens nevarēja pateikt, vai tā bija Ingrīda vai Ingeborga, — skolotāja sarka un bālēja — mūsu laikos! — klausoties Engģizera kara laiku piedzīvojumus, un tikai atkārtotja: — Inspirācija! — Inkarnācija! — un tad tas notika, kā pērķona spēriens no skaidrām debesīm!

Vēlāk, kad Uldriķis un Engģizers reizu reizēm pārcilāja visu to notikumu virteni, viņi brīnījās — nevienas nelaimi nesošas zīmes, nu nevienas!

Uldriķu Kristaps, Kaspars, Krišjānis un Sunišu Ingus pašlaik dziedāja, pūta un spēlēja to veco ziņģi — UN ASTE TAM, UN ASTE TAM PA ZEMI VAZĀJĀS! —, kad sākās ugunsgrēks.

Sākumā neviens to neņēma par pilnu — maz ko mājīnieki izdomājuši — visādi gaismas un skaņu efekti! — pagāja minūtes desmit, tad Uldriķis aizskrēja zvanīt ugunsdzēsējiem, bet tie visi kā viens bija te! Engģizers visus nostādīja rindā, spaiņus rokā, mārks tika izsmelts sauss, uguns bija apdzesta — tikais klēts nodega, un Mārtiņam apsvila uzacis, jā, viņš bija bijis klētī — ne jau viens! — vēlāk to pienesa arī Mārtiņa Katrīnai, — sienām ir ausis un mēle! — Mārtiņš gan dievojas, ka esot gribējis izglābt no liesmām Uldriķa pūralādi, Engģizers un Uldriķis saskatījās — jā, vajadzēja liesmām iemesties tieši klētī, varēja nodegt kaut vai tā pirts — maz kas varēja nodegt! — uzslies no jauna... bet klēts, un tā pūralāde, un... bet kas pagalam, tas pagalam.

Vēlāk Engģizers un Uldriķis aprunājās, divi vien. — Jā, ja man tie vecie svārki būtu bijuši mugurā un tur tā grāmatiņa, — un Engģizers pie pašas auss pačukstēja, ka tur viņam esot ierakstīti isti droši UGUNSVĀRDI, — jā, bet vai tas līdzētu, — VIŅŠ PATS, par kaut ko apvainojies, to klētī nosvilinājis — bet par ko?!

— Varbūt viņam tādā dziesma nepatika, nu, par to asti, kas pa zemi vazājas, — domāja Uldriķis.

— Tas nevar būt — tā jau tāda veco laiku baznīcas dziesma — un tā ir par vellu! — un vai tad VIŅŠ humoru nesaprot? — prātoja Engģizers.

— Jā, tā dziesma ir par vellu! — Uldriķis piekrita.

— Apvainojies viņš ir, tas ir fakts! — tu redzēji, kad tās raķetes sāka iet pa gaisu un sprāgt — puikas bija sabāzuši klētī — es pats savām acīm redzēju — aizgāja pa gaisu, zils, zaļš un sarkans! — aste vien nolocījās! — un aizgāja uz Rīgas pusī!

Tā viņi sēdēja un domāja to garo domu, kaut kur tas suns taču bija apraksts!

— Alu, alu mēs aizmirsām! — Engģizers iesaucās, kājas pielēcis un rokas pret debesīm kā operā plātīdams, — ALU! Ar visu to skriešanu un iešanu... Pacienāt viņu aizmirsām — VIŅAM vajadzēja dot pirmajam — aizmirsām! VIŅŠ ņēma par pušu un...

Jā, klēti varēja uzcelt par jaunu, un uzcēla arī, bet...

Brālīši nodzīvoja trīs nedēļas pa Rīgu, to pūku pārdotavu meklēdami, meklēja un neatrada, cik gudri aizbrauca, tik pārbrauca.

Un tā, kā lai to pasaka, — viss ņēma un izčībēja?!

Nu nē, šādus tādus labumus pūķis tomēr bija atnesis.

Nu labi — to alus un vīna brūzi vajadzēja klapēt ciet, isti pat vajā nepalāizot! Nu un tad? Kā attaisija, tā aiztaisija, maz kas! Nav jau notes lieta, izgudros ko citu, taisis kaut cukurgailišus, kaut šķīstošo bezizmera kafiju priekš Brazīlijas, kaut ko jau speciālisti izgudros!

Tas suvenīru cehs taču darbojās, un visi tie velni, raganas un pūķīši tika ražoti un pārdoti? — Tika ražoti, tika pārdoti un tika pirkti.

Muzejs bija? — Bija. Jā, tam muzejam Uldriķis reizu reizēm svēti dievojas vest kādu daļu no savām bagātībām — bet neveda vis.

Tad vēl — pavasari gandrīz puse kolhoza sievietes aizgāja dekrēta atvaļinājuma? — Aizgāja. — Demogrāfiskais sprādziens tas bija, kā sacīja tas gudrais dakteris.

Aizgāja arī abas jaunās skolotājas — Ingrīda un Ingeborga.

— Čau! — atvadoties sacīja Ingrīda.

— Čau, čau! — atvadoties piebalsoja Ingeborga.

Un vēl — viņas solījās nākt atpakaļ — ar vīriem un kuplu bērnu saimīti. Un ko var zināt — atnāks arī! Bet pagaidām no Rīgas atsūtīja vienu vietā, vienu gan, bet toties virieša cilvēku.

Un vēl — tagad taču viņiem bija savs ansamblis, saucās... (Te autors sastomās, nu jā, no vienas puses, viņi taču saprot un zina, par ko ir runa, bet, no otras puses... un, no trešās puses — autors visā tajā ansambļu būšanā maz ko saprot. — *Autora piezīme.*), bet skanēt viņš skanēja!

Kas tad vēl būtu palicis nepieminēts? — ak jā, klēti uzcēla no jauna, uz pirti brauca no malu malām, brālīši iekārtojās tur par tādiem kā uzraugiem, kā kurinātājiem.

Jā, un tajos garajos rudens vakaros, kad zvaigznes krita no debesīm, pagalmā stāvēja viņi visi četri — Engģizers, Uldriķis un abi brālīši — un, galvas atgāzuši, raudzījās debesis. Tur savas vara naglas spīdināja Greizie Rati un Sietīņš un visas tās miriādes zvaigžņu, lidoja meteorīti un bolīdi, un tur — vēl augstāk — tur bija melna tumsa! — tādi laikam izskatījās tie melnie caurumi, isti neko saskatīt nevarēja. Laiku pa laikam pamalē uz isu brīdi parādījās un pazuda zilas un zaļas ugunis — varbūt tur VIŅŠ lidinājās, tas pūķis, tikai rokā nedēvas.

BEIGAS

1986. decembrī

Miršu,
tā ir neredzējis
Parīzi.
Nelaiž! Dzīve!
Arī tā var teikt.
Bet varbūt tas darīts
ļoti pareizi.
Ko man meklēt tur,
ja viss,
kas veikts,
izaudzis
un saknes laidis dzīlē
šeit,
kur agri iemācījos
nīst,
nevis Parīzē,
kur māca mīlēt,
vijolītes —
tās tik ātri vīst.

Tur it bieži
dzīvā sapnī
staigāts,
dzirdot,
kā man jautri sauc
ik logs:
Bij Van Gogam
ruda bārda vaigā.
Šim te — sirma.
Tomēr, kā Van Gogs
redz viņš citādāk,
nekā tas parasts.
Pasauli
viņš savādāku redz,
ja pēc modes ģērbto
ļaužu barā
savas kailās miesas
neapsedz.
Varbūt grib,
lai dvēseli redz cauri!
Varbūt rāda
kā Tulūzs-Lotreks
savu kupri
(lai jau puiku auri
lido nopaka!),
kas tumsā deg.
Deg.
Kā raķete
un kūp
kā lāpa.
Mazliet sāp —
vējš dzirkstis sejā pūš.
Bet var sāpes
panest
kalnā kāpējs,
te, kur mūžībai
tik tuvu
mūžs.

Parīzē,
kur jāsmejas un jādej,
Parīzē,
kas grand
kā zārka vāks,
tad, kad apšauj
pāri barikādei
tos, kas pārāk brīvi
smieties māk.

Apsmiets ģēnijs!
Jā, tā arī bija.
Neatzīts,
it visur projām dzīts.
Bet, kad laikmets
savas drizas sijā,
tieši Parīzē viņš ieraudzīts.
Ieraudzīts
starp vizuļiem un krellēm —
dārgakmens,
kas tikai tumsā mirdz.

Mana paradīze,
mana elle —
Parīze,
no tevis esmu šķirts.
Nelaiž.
Bet, kad sirdi
sažņaudz naidā
trulums,
kas sev pašam
šķietas ass,
tavā visuzinošajā smaidā
redzu:
gan visnotaļ krāsmatas,
bet no drupām,
kā no sievas gūžām,
spraucas dzīvība.
Te zaļos birzs.
Parīzē
es nebūšu nemūžam,
bet nekas,
pat nāve,
neizšķirs.

Un, kad pāri
manam kapam
rūta
uzplauks,
liksies man,
kas lejā trūd:
Parīze
man vijolīti sūta,
Parīze,
kur palaimējies
BŌT.

ANATOLS IMERMANIS

ČAKA MOTĪVS

Čakiskot mūsu dienās ir modīgi.
Saša,
uz pasauli nebūdam grīns,
smaidīji bikli.
Bet dažkārt tik kodīgi
ņēma uz zoba
tavs apslēptais smīns
tādu, kas nosprieda:
«Bijušais ķēniņš,
nogāzts no troņa,
pat grasi nav vērts.»

Ko lai tur dara!
Piedodiet, zēni!
Dzejnieka amats
nekad nava ērts.

Sevišķi dienās,
kad viss, kas bij vakar,
liekas vien
reibinošs, bezjēdzīgs tvaiks —
tiem, kuri saka:
«Pa mākoņu takām
gana nu staigāt.
Pienācis laiks
darbiem,
kas baro.
Kā sakne, kā auglis.
Kapli ņem rokā
un talkā mums nāc!»
Dzejdžungļos uzaudzis
ģeniāls Mauglis
tiek nu par viesmīli
pāraudzināts.

Vai tad man vienam
palikt par Antiņu!
Stikla kalnā ēzelī jā
var tikai ēzelis.
Kalu nu pantīņus.
Sātīgi!
Laikam,
jo maksā labprāt.

Kaplis mans neslinko.
Taisna ir vaga.
Nekrologā
lasīsiet drīz:
«Spējīgs padomju dzejnieks ...
bet īsts
uzplaukums
piedzīvots vienīgi tagad ...»

Uzslava!
Nopelums!
Viss tur ir aplami.
Jums,
kuriem manis tā mazdrusku
žēl,
jums,
kas spalvu
gribat pārvērst
par kapli,
pasaku aiziedams:
Es
būšu vēl,
tad, kad jūsu
laurus un godus
steigsies jo ātrāk
no atmiņas dzēst,
tad, kad jūsu
bleķainos podus
vairs par vāzēm
netitulēs.

Toties mani
necilie lauri,
kurus nomaļos dārziņos
plūc,
naglām piesisti
plikajam paurim.
Tos vairs neatņemsiet!
Ir būts —
būts šai pasaulē,
kuru kā nelķi
mana tvanīgā dzeja
sniedz
ielas meitai
un aizmirstam strelķim,
visiem tiek
šis sarkanais zieds —
līdz ar zemi,
kur zaļo dzeja:
nav no svara,
vai lēnīgs, vai traks,
vai jūs sēžat
augšā vai lejā,
esiet dzīvi!
Dzīvi
kā
Čaks.

EDUARDS AIVARS

TIKKO PIEAUDZIS

Stāsts

Viņš atradās pavisam netālu no vietas, kur dalījās sliedes, un kaut kas viņu šeit aizkavēja; likās, viņš pētīja vai meklēja kaut ko zem kājām. Patī vilciena parādīšanās viņu neuztrauca; divainākais, ka neuztrauca arī kas cits: kad viņš jau gribēja atkāpties pāri atzara sliedēm, no vilciena kā roka pēkšņi izšāvās otrs vilciens. Abi vilcieni draudīgā ātrumā skrēja gar viņa augumu, gandrīz skarot to. Viņš ar rokām centās saturēt plīvojošo mēteli, likās, ka tas var iekļūt riteņos. Tas turpinājās vairākas minūtes. Šis parādības nedabiskums viņu tomēr ne mazāk mērā nesatrieca. Likās, ka atkal, ārējiem notikumiem atkāpjoties, viņš dzīvoja savu, pašam vien saprotamu dzīvi.

Sakārtojās apģērbu, viņš brīdi noraudzījās vilcienam pakal. Jau atkal vienam, nevis diviem.

Uz galda gulēja vēstule. Māte rakstīja: «Tu tikai nesabīties, ieraugot veco; ko var gribēt no tik ilgi nodzīvojuša cilvēka. Varbūt atkal Tava atbraukšana būs liktenīga, apkārtējie to gaida kā atbrīvošanu. Mani pārsteidza, cik mierīgi Tu panesi to, ka vecais toreiz uzcēlās zārkā sēdus. Pārsteidza tad. Tagad uz vecumu daudz lasu un esmu sapratusi, ka Tu neesi gluži šī gadsimta cilvēks. Vai Tu spētu izturēt divdesmit pirmo gadsimtu, nezinu, iespējams, ka kāds no iepriekšējiem Tev derētu tīri labi. Tātad, gaidīšu Tevi ar autobusu, kurš pienāk 18.30.

Māte.»

Alise sēdēja gultā un gaidīja, kamēr viņš beidza lasīt vēstuli. Viņš jau atradās autobusā un brauca uz laukiem, kur nebija bijis piecpadsmit gadus; kopš tās dienas, kad vectēvs uzcēlās zārkā sēdus. Toreiz viņam bija seši gadi.

Pēc šī gadījuma māte vairākus gadus viņu uz laukiem nelaida; baidījās, ka viņš varētu dabūt kādu garīgu traumā, bet vēlāk zēnam pašam bija grūti pat iedomāties par to.

Autobuss negaidīti apstājās, un šoferis uzaicināja pasažierus noiet līdz jūrai; viņš te ķimerēšoties minūtes divdesmit. Jaunais cilvēks izmantoja šo iespēju. Viņš bija pieradis uzvest ainavai skatienu kā mēteli un turēt to savā atmiņā kambarī visu laiku, pa reizei izvelkot un pārlūkojot. Fotoaparāts viņam nebija vajadzīgs. Ar iespaidiem viņš sevi nelutināja, īpaši šajos pāris gados pēc vidusskolas, taču jūra derēja vienmēr.

Par vecotēvu viņš nedomāja nemaz, mātes radi viņam neļikās ne interesanti, ne patīkami, tas bija kaut kas uzspiests, par laimi, nelielās devās. Šajās minūtēs viņš baudīja jūras tuvumu un domāja par Alisi, par to, cik ļoti viņam gribējās pieskarties meitenei pa istam, līdz galam. Viņš to nedaris, jo viņš negribēja saistīt savu dzīvi ar Alisi. Viņš varēja paskatīties uz Alisi no malas, tāpat tā nebija lielā mīla; trūka tā aklā spēka, kas viņus turētu kopā. Savukārt Alise neticēja viņam, viņš to jūta. Tas viņu gan mierināja, gan aizskāra. Viņi izlikās, ka mil viens otru, un drusciņ mīlēja arī. Viņš bieži palika pa nakti viņas

kopmītņu istabiņā un satraucās līdz neprātam, turot Alisi savās rokās. Meitenes citās gultās aizturēja elpu un izlikās, ka guļ. Viņš bija savējais šajā istabā. Pārējās divas meitenes taisījās precēties un vairs nebija jaunavas kā Alise, tāpēc nekādas nevajadzīgas hormonu vētras viņa klātbūtne šajā istabā neizraisīja.

Kad māte bija laukos, Alise nakšņoja viņu dzīvoklī.

Pēdīgi autobuss bija salabots, un jūra strauji atpalika.

Viņš izkāpa un sāka labināt suni, kurš jau bija atlicies pretī no mājas. Māte bija virtuvē un priecājās: līdz pat pēdējam brīdim nebija ticējusi, ka viņš atbrauks. Vecais savā nodabā klanījās pa istabu.

Saņēmis atpakaļ sveicienu, atbraucējs izmetās pagalmā un apskatījās, kas pa šo laiku mainījies. Viss bija tāpat. Tas pats vecais šķūnītis, kurā viņi abi ar brālēnu vectēva bērnu ģenerālmēģinājumā bija ievilkusi nosperto kasti ar limonādi. Kastē bija gadijies arī viens polšs. Nezinādami, ko ar to iesākt, viņi to izleja viens otram uz muguras.

Gaļas žāvētava. Trīs priedes, kurās nevarēja ne apmaldīties, ne arī ko citu, tik tuvu tās bija pie mājas, pat kāpelēt nevarēja, apakšējie zari atradās augstu no zemes. Šeit bija tā pļava, kurā brālēns bija ganijis un lielle puikas viņam bija atnesuši konfekšu kārbu, kurā bija čūska. No tā laika brālēns raustīja valodu. Pašlaik brālēns bija armijā.

Māte sauca ēst. Eda četratā: vecais, klibais mātesbrālis, kurš apdzīvoja mājas otru galu, vienā laidā to remontēdams, māte un viņš pats. Viņš uzmeta skatu plītij un atcerējās vecomāti. Viņam bija četri gadi, kad viņš to pēdējo reizi redzēja. Atcerējās viņas seju un to, ka viņa bija pakurla; māte lika kliegt, ja viņš gribēja ar vecomāti runāt.

Arēji viss bija normas robežās, taču jūta, ka māte un mātesbrālis gaida vecā nāvi.

Pagāja pāris dienas, un, tā kā nekas nenotika, viņš skaitījās darījis, ko varējās, un varēja braukt uz Rīgu. Māte pagājās līdzī, iedeva ceļanaudu un bažīgi ieprosījās: «Tu domā, vēl ne?»

«Es jums abiem neko nevaru palīdzēt,» viņš cieti noteica un devās uz pieturu. Pat viņš uz brīdi bija apstulbināts ar šo savas klātbūtnes nepieciešamības ideju, bet nu tas viss viņam derdzās. Viņš bija pieaudzis, un, ja kaut kādā veidā kā bērns varbūt bija ietekmējis šos notikumus pirms piecpadsmit gadiem, tagad viņš bija visu to jau neapzināti izmainījis pret visām pieaugušo vājbām un nelaimēm, kas nupat zaudētās brīnumu pasaules vietā sāka dzīvot viņā ar pilniem apgriezieniem.

Izrādījās, viņš aizbraucot bija aizmirsis aizslēgt dzīvokļa durvis. Māte sajuktu prātā, ja to zinātu. Tomēr nē. Istabā sēdēja Alise. Viņš taču bija iedevis viņai atslēgu. Sēdēja un gaidīja. Uz pašas divāna malas.

JAUNA CILVĒKA GĀJIENI

Gandrīz stāsts

«... Kortasārs teica, ka paradīzē literatūras nebūs. Šķiet, ka mūsu proza ir gatava paradīzei. Tātad paradīze vai literatūra? Problēma nav mazā, ja ņem vērā, ka tagadējiem rakstniekiem droši vien vajadzēs locīties paradīzes durvīs vai apkalpot paradīzes konveijerus. Jūs teiksiet: lai uzrakstītu romānu, jāpieliek sūrs, grūts darbs. Jā, piekrītu. Bet neaizmirsīsim, ka būt rakstniekam vispirms ir privilēģija. Augstākās idejas dota privilēģija — nedaudziem, sabiedrības dota privilēģija — vairumam. Pirmie ceļ sabiedrību, otrie veģetē uz sabiedrības miesas. Šiem otrajiem veltu savu aicinājumu: «Biedri, metiet literatūru pie malas! Ne jūs esat vajadzīgi literatūrai, ne literatūra vajadzīga jums. Citādi es neprotu izskaidrot jūsu rakstu bezatbildīgos blāķus. Protams, jūs novērtēs jums līdzīgi ļaudis, pienācīgi notipinās pareizajā vietīnā, gan uz horizontāles, gan uz vertikāles, atradīs veiksmīgus tēlus, atzīmēs sulīgo valodu... Taču, ja jūsu grāmata nonāks blakus labai, īstai grāmatai, kļūs skaidrs, ka jūsu grāmata ir nevēdzīga un muļķīga, reizēm pat nelietīga. Un vienmēr atradīsies kāds, kas to sapratīs» — un Asaris kāpa lejā no tribīnes, aplausu pavadīts; pietvīcis, sausu muti, viņš virzījās uz izeju zāles galā, neskatīdamies ne pa labi, ne pa kreisi; kāds centās viņu nogrābt aiz rokas, bet viņš jau atradās vestibilā. Nē, tas nebija Jānis Asars, pazīstamais kritiķis, tas bija viņa gandrīz vai uzvārda brālis, jaunais prozaiķis Normunds Asaris, kurš bija nolēmis darboties tā paša gadsimta otrā galā un 1986. gada pavasarī bija pārstāvējis republikas jaunos literātus rakstnieku kongresa debatēs.

Normunds patlaban jau sēdēja universitātes ēdnīcā un locīja iekšā vienu pēc otras trīs šniceles ar kartupeļiem. No lieliem satraukumiem viņš vienmēr atgāja, nesaudzīgi rijot. Tas

savulaik bija viņu glābis pat neprātīgas iemīlēšanās gadījumā.

Normundu nomāca divas lietas. Pirmā: kas viņam būs par to, ka viņš runājis nevis iepriekš saskaņoto tekstu, bet citu? Sekretārs Rotkalis viņa dēļ varēja dabūt pa ādu. Kaut gan Normunds bija dzirdējis, ka tikai viņam esot bijis jāsaskaņo; tāpēc, ka no jaunajiem. Citi neko vispār neesot saskaņojuši. Var jau būt. Un otra lieta: kā lai panes šo vienā mirklī morāli un fiziski iegūto «lecīgā» statusu, kurš tagad neglābjami skaitījās viņa īpašums? Bet varbūt viņš pārspilē? Normunds nolēma aizbraukt līdz jūrai un izvēdināt galvu. Viņš pazvanīja uz mājām un pateica, ka aizkavēsies. Pēc divdesmit minūtēm Normunds jau sēdēja Saulkrastu vilcienā. Viņš izkāpa Vecāķos. Te bija tukšs un kluss, kāpās vēl bija mazliet sniega. Jūra neteica neko. Gluži kā tuvākais cilvēks. Tuvāka cilvēka Normundam nebija.

Viņš nogāja lejā un gāja gar pašu ūdens malu uz Kalngales pusi. Ticis pret vietu, kur reiz kāpās bija uzskrējis virsū divām jocīgām sievietēm, viņš skaļi iesmējās. Tālē zilba kuģītis. Normunds Asaris jutās kā Jūras Asaris. Mājās braucot, viņš gan vēl pārdzīvoja to, ka uzlīcis sev sakas, par kurām vēl nesen nebija izšķīries. Cik labi, ka viņš neiesniedza konkursam to lugu, un vēl labāk, ka redaktors Mieramika negribēja drukāt viņa pirmos stāstus. Rīgā, stacijas kioska logā Normunds ievēroja brošūru, kuras nosaukums latviski varētu būt tāds: «Poēzijai nav provinču». Viņš nosprieda, ka tā ir laba zīme.

AUTORA PIEZĪME: Normunda Asara runa bija ļoti asa (šeit uzrādīju tikai noslēguma daļu), un tik viegli jau viņam tas nebeigsies. Viņš visus nosauca vārdos: Jostiņu, Plociņu, Stingro, Vitolu un arī Pumpurņķeli.

GADĪJUMS AR STUDENTU

Pulkstenis varēja būt ap pusvieniem naktī. Pa kopmitņu trešā stāva gaiteni gāja Students. Apgaismoti bija tikai gaitēņa gali, kuri bija perpendikulāri garajam vidusgaitenim. Šis bija meiteņu stāvs.

Students pamanīja, ka pie viņam vajadzīgajām durvīm jau kāds stāv. Tas bija kāds pirmkursnieks, fuksis. Arī sameties, viņš klusi klauvēja.

— Palaid mani, — teica Students.

— Labi, atkāpjos. Vienalga, tu arī netiksi iekšā, — jaunais cilvēks noņurdēja un aizšļūca.

— Natalī, ielaid. Natalī... — klusiņām iesāka Students. Nekādas atbildes. Gaitenī parādījās vēl viena virieša figūra. Students ierāvās dziļāk durvju rāmī. Figūra pazuda kādā istabā.

— Nu, lūdzu, ielaid, Natalī. Tas esmu es, Students...

Aiz durvīm tuvojās soļi. Tad apstājās.

— Natalī, — čukstēja Students.

Atslēga pagriezās, un Students ieslidēja istabā. Tā bija pieticīga un kārtīga, vienīgā atsegtā bija Natālijas gulta, bet tā atradās aiz skapja un no durvīm nevarēja redzēt. Natalī baltā naktskreklā gāja uz gultu un ielida tajā, uzraudama segu līdz zodam.

— Redzi, kas par lietu, — iesāka Students. — Manā istabā šonakt visas gultas jau sadalītas. Juristi atnākuši ciemos. Bet tev istaba tukša. Vai es nevaru pārgulēt tavā istabā?

— Vari, — nočukstēja Natalī.

— Kurā gultā es varu gulēt? — Students skatījās apkārt.
— Manā, — nočukstēja Natali.

Students bija vinnējis. Vinnējis pats sevi, ietīkdams šajā istabiņā, kurā ielaida reti kuru. Brīnumjauka sajūta nolaidās pār viņu. Students apsēdās uz gultas malas un maigi noskūpstīja Natali uz kakla. Mazliet vēlāk jaunā cilvēka roka jau ielaidās pa naktskrekla izgriezumu tur, tālāk. Ak, dievs! Likās, ka tūlīt kaut kas iedziedāsies zem Studenta pirkstiem.

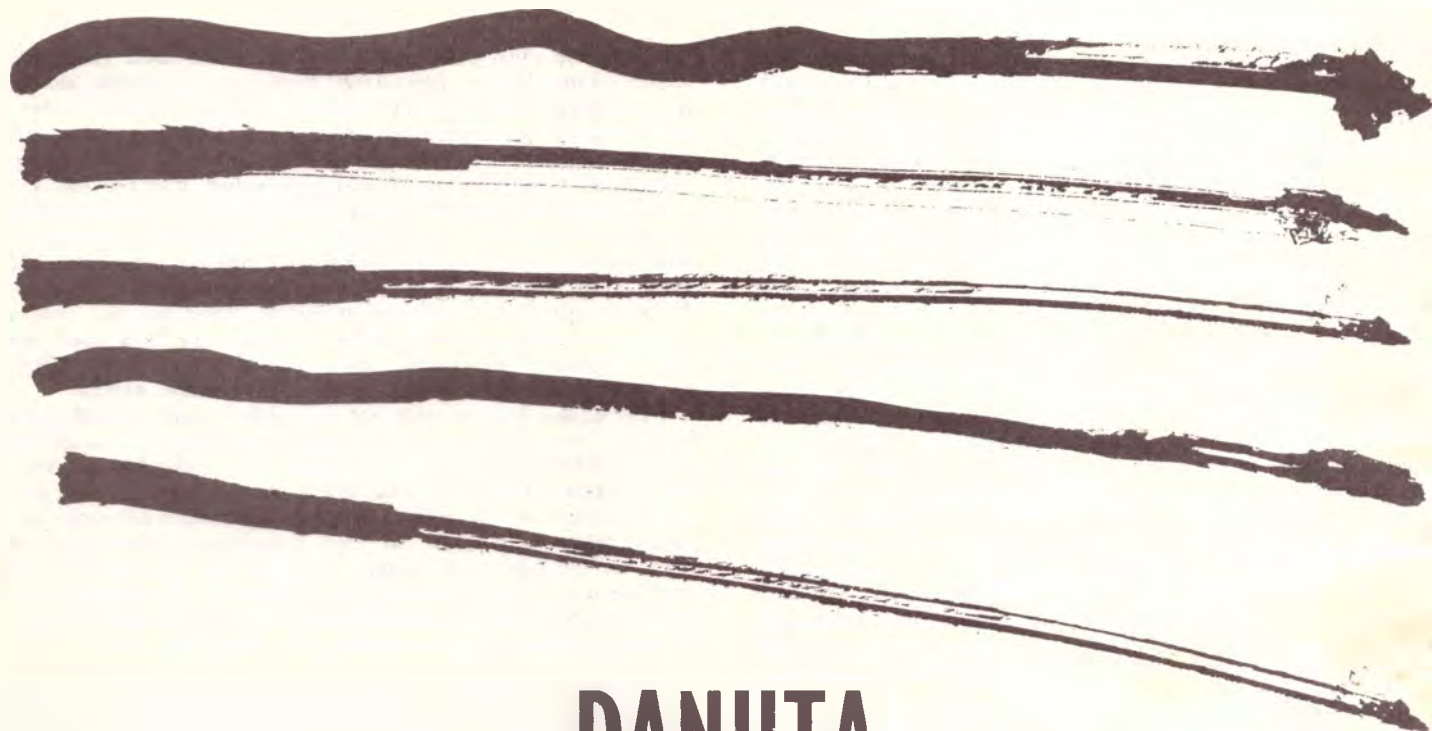
— Pagaidi, — Natali atdeva Studentam viņa roku. Viņa izkāpa no gultas, aizdedzināja cigareti un piegāja pie loga.

— Ej gultā, — viņa teica. Students mudīgi izgērbās un ielida sasilītajā vietā. Viņš lūkojās uz Natali loga ietvarā un

jutās kā sestajās debesīs. Satriecoši, bet nākamajā mirklī viņš aizmīga.

Students pamodās ap pusvienpadsmitiem ritā. Uz lekcijām iet jau bija par vēlu. Viņš piepeši atjēdzās un kā atspere uzlēca no gultas. Natali!?! Četras mājiņas sienas smaidīja vien. Uz galda šķīvī bija divas siera maizītes un zīmite: «Atslēgu pa kluso noliec uz dežurantes galdiņa.»

Students atsēdās uz gultas un vēlreiz konstatēja, ka vakar viņš bija aizmīdzis tādā brīdī, kad nedrīkstēja aizmigt. Vienkārši nolūzis. Natali, protams, bija gulējusi citā gultā. Šis traģikomiskais, bet savā ziņā pievilcīgais gadījums pat bija pārsteidzis nesagatavotu tik parasto paģiru sajūtu. Paģiru nebija.

DANUTA

Danuta bija bārmene kādā Kurzemes restorānā. Gadu divdesmit viņai varēja būt, ne vairāk. Nevainību viņa bija zaudējusi agri, sešpadsmit gadu vecumā. Atmiņas par nelaimīgo pirmo mīlestību bija izdzisušas, palikušas bija tikai rētas pāri vēnām. Reiz viņai trāpījās provincē ieklidis dzejnieks, kura dzejoli šīs rētas kļuva par «dzelzceļa pārbrauktuvēm». Acīs Danutai jautās tramīgums; kritiskos brīžos tas pārvērtās izmisumā, un tad no Danutas varēja visu ko sagaidīt. Tēva Danutai nebija, māte bija lietuviete, bet pati Danuta lietuviski runāja ar grūtībām. Darbs restorānā viņai patika. Pirms gada viņa pabeidza vakarskolu, bet darbu nemainīja. Patika jautrie, nedaudz izlaidīgie puīši, pastāvīgie restorāna apmeklētāji, kuri viņu neapdraudēja un varēja aizstāvēt pret svešiem. Taču reizēm arī ar pazīstamiem zēniem gadījās iekulties nepatīkšanās. Tā sanāca arī tovakar.

Nesen bija stājies spēkā jaunais alkohola apkaršanas likums. Katrs kroga apmeklētājs drīkstēja izdzert simt gramus šņabja. Kā par spīti, kārtējo reizi bija atvilcīes pazīstamais «gastroļu» taisītājs Kārlis ar savu lauktehnikas kompāniju. Sākumā paņēma normāli — pudeli uz pieciem. Vairāk oficiante Zina nedeļa, teica, lai pats ejot prasīt Danutai. Danuta Kārlim nevarēja atteikt. Pašu cilvēks, kādu laiku pat restorāna orķestrī spēlēja. Danuta jau bija iedevusi divus mērus pa virsu, bet Kārlim nebija gana. Viņš gribēja izdzert vēl ceturto polšu. Danuta iespītējās. Viņa mazliet baidījās no jaunā likuma, turklāt Kārlis bija manāmi iereibis.

Tad Kārlis izspēlēja «baigo trumpi», kā pats teica. Teksts

bija sekojošs: — Es saukšu milici, ja tu nedosi. — Dabiski, Danuta smējās pilnā kaklā. Kad pēc dažām minūtēm Kārlis atgriezās ar svešu milici, Danuta palika bāla kā liķis un, pūledamās nezaudēt līdzsvaru, pieķērās pie bāra letes.

— Tā un tā, biedri milici, — skaidri un gaiši paziņoja puspilnais Kārlis. — Bārmene man nedod ceturto polšu.

Danutai izlauzās vaids: — Nenormālais!

— Kā — ceturto? — milicis stingri prasīja.

— Neklausieties taču viņā. Kādu ceturto? Es viņiem pa simtam tiku devusi, ne vairāk.

— Kā jūs domājat? — milicis sminēja. — Vai šitais kuilis no simts gramu varēja tā pielakties?

— Viņi būs atnākuši jau iereibuši, es nevaru visus izkontrolēt...

— Trīs polšus iedeļa, ceturto nedod, — kā dzejoli par Dzimteni skandēja Kārlis.

— Lūk, ko es jums teikšu, — milicis izskatījās pavisam bargs. — Šo cilvēku es pirms maza laiciņa jau vienreiz satiku. Viņš bija skaidrā.

Nabaga Danuta! Vajadzētu jums viņu redzēt. Tur vairs nebija nekā no cilvēka, bija tikai bailes no soda.

— Ko lai es tagad daru, biedri milici? — viņa caur asarām izdvesa. Milicis paskatījās apkārt, ar pirkstu paaicināja meiteni sev tuvāk un, cik vien varēdams nopietni, teica:

— Dod viņam ceturto polšu.

Danuta mirkli neticēja, tad saprata, atplauka un veikli iedeļa prasīto. Svešais milicis kopā ar Kārlī iegāja zālē.

RAKSTĀMGALDS UN VĒJŠ

Viņš tos kāva un kāva bez mitas. Atpūtās un atkal kāva. Tie bija roņiem, vaļiem, nulzirgiem, cilvēkiem līdzīgi radījumi. Asinis šķīda, galvas ripoja. Viņš neatskatījās, bet juta, ka aiz viņa to pašu dara vēl vairāki citi, jo viņš viens netiktu galā. Nedaudz atpūties, viņš bija spiests kaut atkal citu pūli. Viņi necīnījās, neslepkavoja stāvus. Viņi rāpoja viens otram klāt un ar neparocīgiem vēzieniem šķaidīja pretinieku rumpjus. Viņi bija viscaur notašķījušies ar asinīm.

Vecais virs bija pieradis gulēt savā ērtajā krēslā pie rakstāmgalda. Lai nolādēti pīrāgi, kurus viņš aprija tieši pirms gulētiešanas. Nekad vēl viņam nebija uzmakušies tik briesmīgi murgi. Parasti tādās reizēs viņš bija glābies no vajātājiem bēgot, bet nu pirmo reizi viņš gāja pāri liķiem. Uz-kuriēni? Dievs vien to zina, ja zina. Viņš smagi nopūtās un iededza galda lampu. Viņš atcerējās jaunību. Toreiz, kad viņam gadījās nopūsties, bieži vien tikko aprakstūtās lapas nolidoja no galda. Tagad viņš varēja pūst, cik spēka, lapas vairs necelās gaisā un nelidoja. Nē, tās nebija kļuvušas smagākas, vecā vira elpa bija kļuvusi vārga, pat nedzirdama. Tomēr viņš strādāja. Pārāk vēl viņš bija iemācījies uzrakstīt katru dienu noteiktu lappušu skaitu. Viņam bija ap septiņdesmit, kad viņš beidzot varēja iztikt bez viņa un pārāk nešķielēja uz jaunām sievietēm. Viņu mocīja ciroze, un katra diena varēja būt pēdējā, tāpēc viņš steidzās. Ne tāpēc, ka varētu uzrakstīties kas ģeniāls. Iemesls bija cits: viņš tā arī nebija pieradis pie nāves, lai gan jau gadus četrdesmit uzskatīja to par galveno savas dzīves uzdevumu. Citiņi rakstot, viņš cerēja negaidīti nomirt. Neviens nevarēja pateikt, vai viņam tas izdosies.

Viņi krita diezgan ilgi, un viņš pat paspēja izjust neizprotamu tiksmi... Viņš nezināja, kāpēc viņiem nav izpletņa. Viņš neatcerējās, no kurienes viņi izlēca, vai tā bija lidmašīna, vai arī kas cits. Vai viņi izlēca paši, vai viņus izgrūda, arī to viņš nezināja. Viņi bija vienkārši ģērbusies. Viņa tumšzilā kostīmā, kas ne visai labi piestāvēja viņas sarkanīgajiem matiem. Viņam mugurā bija uzvalks, bet viņš neatcerējās, kādā krāsā tas ir. Viņai kājās bija melnas kurpes ar maziem papēdīšiem, bet viņam? Viņš nezināja. Viņi bija cieši satvēruši viens otru un krita. Viņai bija mazliet pāri četrdesmit. Bija tumšs, bet arvien ātrāk preti sāka skriet mazas spuldzītes — Zemes ugunis. Vēl pēdējās caurspidīgās mākoņu plēnes, un nu tūlīt vajadzēja būt. Viņš satvēra viņu ciešāk un spieda sev apakšā, gāzās viņai virsū. Trieciens.

Tas bija milzīgs trieciens, kurš atplūda lēni, pavisam lēni. Šurp skrēja cilvēki. Viņas ķermenis bija salūzis gabalos, āda vēl turēja kopā šo recekli. Viņš skaidri saskatīja notašķītus sarkanus kumšķus, kas bija viņas mati, un asiņainu bedri mutes vietā. Viņš bija dzīvs. Sākumā pat likās, ka viņam nekas nekait. Galvā lēni iegulās doma, ka viņš ir daudz garāks par viņu un nevarēja palikt neskarts. Viņš pavēlās nostāk un mēģināja piecelties. Jā, kājas bija veselas tikai līdz ceļgaliem. Tālāk uz leju — tās bija nožēlojamas atliekas. Pār viņu noliecās sen at-

pakaļ redzētas sejas. Viņš bija nogāzies klajā laukā pie pilsētas, kurā kādreiz bija piedzimis. Viņš atcerējās, ka arī šis lauks viņam ir pazīstams. Izpletņu lēcēju pulciņš. Bet kāpēc šoreiz nav izpletņa? ... Arsts skaļi rikoja:

— Steidzami jāoperē. Citādi noasiņos.

Pa ceļam viņi nez kāpēc apstājās un ārsts kaut kur aizskrēja. Šoferis iesnaudās. Nakts darbs bija to nogurdinājis. Viņš klusi izlida no mašīnas un parāpoja zem svešām, nekad neredzētām trepēm. Viņu meklēja. Viņš sakoda zobus, lai nekliegtu. Viņš neatsauksies. Viņš neatsauksies.

Viņš pamodās vēl dzīvs. Uz elkoņiem viņš vilkās pa šo kādreiz miļo pilsētu. Viņu atrada. Atkal viņš redzēja tā paša ārsta seju, dzirdēja viņa balsi:

— Ko tu, vecit? Tik brīnumaini izglābies un tāda mazdūšība. Neāksties, pusstunda, un cauri. Citādi tev vakars.

Viņš atkrita uz muguras un kļiedza:

— Es nevaru, saproti?! Es viņu nogalināju! Vistīrākajā veidā nogalināju! Es esmu slepkava, slepkava... Es noasiņošu. Lai. Man jāizpērk. Man jāizpērk.

Viņš nezināja, ka šis kļiedziens ir tikai murgs, bezsamaņas murgs un čuksts.

Izcīnījies pēc elpas un tad pēc ūdensglāzes, vecais virs atkal norīma. Rakstāmgalds, kā vienmēr, viņu nomierināja, viņš skatījās uz šim balti melnajām papīra lapām, kuras pats dēvēja par prozu, un redzēja, ka tur paliek arvien vairāk baltu laukumu. Viņš zināja, tās ir spraugas starp vārdiem, kur iekļūst vējš. Vārdi satinas čaukstošos rituļos un aizvirpuļo, neatstādami ļaužu prātos nekā no uzrakstītā. Lapa atkal ir balta un jāraksta no jauna.

Tagad viņam bija viegli, viņš redzēja savu jaunību. Bija silts, pirmās marīa dienas. Sniegs nebija irdens, bet tāds sniega pikū un sniega viru sniegs. Bija jau pēcpusdiens. Viņš stūma bērnu ratiņus, mazais bija aizmidzis. Viņš lasīja Nizami. Ir brīnišķīgi ziemā svaigā gaisā lasīt Nizami. Acu priekšā turbāni un iedegušas sejas. Ai, gazeles, gazeles, šī brīnišķīgā dzeja! Pieskrēja meitenīte un vaicāja:

— Maļčik ilī ģevočka?

— Maļčik, — viņš izbrīnījies uzlūkoja meitenīti.

— A kak zovut? — meitenīte neatlaidās.

— Tom, — viņš teica un piebilda: — Foma.

Bet meitenīte jau bezrūpīgi lēca tālāk uz vienas kājas, atkārtodama jauno vārdu:

— Tom, Tom, tom-tom...

Viņš pagrieza galvu. Uz sniegtā celiņa iesāņus, sabāzusi rokas mēteļa kabatās, stāvēja viņa. Viņa pagrieza galvu un tikko jaušami uzsmaidīja. Viņš saprata. Tā bija piedošana.

Viņš vairs nekustējās. Nākošajā dienā laiks mainījās un logu, kuru vecais virs bija atstājis spraugā, atrāva vaļā vējš. Tas iebrāzās istabā, nopūta no rakstāmgalda lapas un sadzina tās kaktos. Tas purināja un jauca mirušā vira matus. Vējš bija bezbēdīgs un uzvedās kā bērns.

DĀRZU LOKS

Pelēki sarkanu akmeņu pilsēta,
pelēki dzeltenu akmeņu pilsēta,
pelēki pelēku,
ak, ne jau pilsēta, —
trolejbuss,
salūzis trolejbuss,
piestūkēts, cik tur, —
astoņiem? miljoniem — —

piestampātā trolejbusā var dot
vietu vecākiem cilvēkiem, kļūt
par cilvēknidēju, kāpt uz kājām un
izdomāt trešo pasaules karu, splaut
uz grīdas (ielas), acīs (pilsētai),
skūpstīties var un lamāties māmiņā,
milēt? —
es nezinu — —

*Sastrēgumstunda
vēstures mācību grāmatas frāzes
smadzenēs raksta
un aptausta
sirsniņu pirkstiem vēsiem.
Tas nekas. Tās ir tikai sāpes —*

*tā nasta,
kuru nedrīkstot līdzī nēsāt.*

No pūļa atdalās sejas,
pazīd un atkal
saplūst
ar pūli —

pie dzēries kara invalīds, sprādziena
bedri un mirušu laiku acis, sievele,
piekususi, nošļukušā mohēras cepurē,
ar tīkliņiem, vairāk nekā tai roku,
bezkaunīgs zellis, no tiem, kuri
prasa kulturāli atpūsties svētdienā
un plātās ar savu proletārisko
izcelsmi, paplucis programmētājs ar
magnētisko lenti padusē un «Inostranku»,
skumīgs rudens večiņai acis
(brauc garām Kolhoznieku laukumam,
atceras Suharevku).

Rindas pie Majakovska teātra
kasēm sasiemas
gludā mezglā
ar rindām
pēc vīniem.

— Pērciet bublīkus
vecajā Arbatā!
Apēd bublīku,
kur paliek caurums?

Pagriez svārkjiem
veselo pusi,
vai mums savi
caurumi jārāda? —

Nami Kaļiņina prospektā,
kā klasiķu sējumi,
atvērti tieši pa vidu,
studenta zimuļa pasvītrots
citāts:
«Reliģija — opijs tautai!»,

bet man gribas nomesties ceļos
pie ikonas Neždanovas ielā
(kaut arī neesmu pareizticīga)
un palūgt kaut mirkli
klusuma.

Klusuma?
Vai tu pa to mirkli
paspēsi iemilēties?
paspēsi atšķirt no pūļa
sejas, kurās ir rētas?
ļaudis, kuriem sāp
uz pleciem šī milzīgā pilsēta,
kuri uz kamiešiem
nes milzīgu valsti
un kuri nekad to nenometīs, —
divdesmitā gadsimta
krusta un bruņu nesēji.

Paspēsi paņemt uz plaukstas
to dvēseles vāri
un piekļaut pie lūpām?

Slepkavu satikt
un raudot pavaicāt: kāpēc?

Izmazgāt tīras acis
vēl nedzimušajiem bērniem
un tiem,
kuri jau piedzimuši,
iemācīt ticēt (kam?),
iemācīt cerēt (uz ko?),
iemācīt milēt? — —

*Neraudi, tas pāries,
tās ir tikai sāpes. Tā nasta,
kuru nedrīkstot . . .*

Kāpēc šai pilsētā
tik dzīvas sejas ir pieminekļiem?

Skumīgs Gogolis
Arbata (bij. Суво) laukumā, sirdīgs
Majakovskis, noskūtu galvu,
arāucis uzacis (trakoti līdzīgs kādam,
man par tuvu vēl tuvākam), ieķeros viņam
rokā, saka: nečiksti, —
tūrā latviešu valodā.

Aiziet meitene kažociņā,
vientuļa vēja cilpa
ap kaklu,
acis — jūra.
Vārdā — Marina.

(Trjohprudnajas šķērsielā
pieglaudos pie kādas neesošas
mājas lieveņa
un mani aicināja ienākt.)

Aizcērtot elpu,
kā pakrūtē dunka:
«Улица Квесиса».
Pa Dārza loku ierindā soļo
Peterss, Gricmanis, Rudzutaks.
Bet kas tur uz lūpām tik sājš?

— Tev savas asinis jāaizliedz,
liekot roku uz sirds, —
vēstures katliņā vārās
mēmā putra un ņirdz. —

... tā ir nasta,
kuru nedrīkstot līdzī nesāt.

Pilsēta iestrēgst mani
kā skabarga
(skaitu dienas līdz Rīgas stacijai).

Vai tiešām —
vairs nevarēs izvilkēt,
paliks mani
milzīga pilsēta,
milzīga valsts,
ar savām uzvarām, ar savām ciešanām,
ar savu negodu, ar savām gavilēm,
ar saviem meliem, ar savu taisnību,
iegulsies sejā man
vēl viena grumbiņa
(drīz jau trīsdesmit,
laiks spiež novēcot).

Vai es te meita,
māsa vai kalpone,
viešņa no ārzemēm,
naidniece, ķilniece?
Maskava — trolejbusa,
Maskava — zilniece,
klaiņo pa smadzenēm,
aizskar un tirda.
Gribas aizmirsties kafijā,
Vecrīgā, «Zilajā putnā»,
bet Maskava
ar šķīstu tēju dzirda
un nosmīn:
«Meitenīt,
aizmirsti Eiropas smalkumus!»

Pieņem šo pilsētu,
pieņem šo valsti,
kāda tā ir,
un tā tevi svētīs,
un Dvinas, Maskavas, Kļazmas
un vēl kādu upju,
ar seno baltu cilšu iedotiem vārdiem,
ūdeņi
svinīgi ietecēs Lētā.

Hercena savrupmājā
studenti lekcijās iemīgs,
un tavās smadzenēs
iepeldēs zivis no upes,
kuras ūdeņi
VISU LIEK AIZMIRST.

Pieņem citas dzīves
un citas sabiedrības modeli,
neuztraukties par sīkumiem,
stāvēt rindās
pēc franču kosmētikas
un banāniem.

Valodai piežmiegt rīkli
un drusku pierauties malā,
kad uz ielas nolido
papirosa gals,
kopā ar māmuju
un treknu spļāvienu piedevām.

Mundri piesegt ar brokātu
rētas
un kaunu.

Piekārt lozungu
dvēseles tukšumam. —

— — *tās ir tikai sāpes. Tā nasta,
kuru nedrīkstot līdzī nesāt.*

Pēc kāda laika
virietis sarauktajām uzacīm
paņems revolveri...
vājš, melnīgnējs dzejnieks,
līdz pusei izlasījis
kuģu sarakstu Trojā
un skumjas,
dzejoļus rakstīs
ledū iesalušiem pirkstiem,
lepnā meitene svešumā
lūgsies kumosu maizes,
mājās — kumosu siltuma
un savilks cilpu.

Tiks sadedzināti dzejoļi,
kuros
vēl nebija ieplūdis
ūdens no Lētas,
dzejoļi kā skabargas,
dzejoļi kā rētas.

Ledū guļ nosalis bērniņš,
kurš iekliedzās: karalis kails!

— — *tā ir nasta,
kuru nedrīkstot līdzī nesāt.*

Kur ir nams,
lozungs, kurš
neizbal saulē un vējā?

«Cilvēkam vienīgā iespēja, kā piešķirt savai
dzīvei jēgu, ir savu dabas doto, gandrīz
dzīvniecisko attieksmi pret pasauli nomainīt
ar garīgo attieksmi.»

Alberts Šveicers

Doma kā stīga
no pagātnes uz nākotni
bezglalīga.
Ja es tos neieņemšu
sevi kā sāpju bērnu,
pēc kāda laika — — —

— — — Luvra, Puškina muzejs, Ļeņina bibliotēka,
vecišķi trīsošām rokām
centīsies saglābt
antīko skulptūru, Mikelandželo
un seno sējumu driskas
(kuri vienīgie spējot glābt pasauli),
ētikas, estētikas,
Aristoteļa loģikas,
antīkās vēstures, Renesanses humānisma,
apgaismotāju, ideālistu,
materiālistu un vēl kādu citu
mācību grāmatas,
svētos rakstus, evaņģēlijus
un apustuļu vēstules, — — —

ak, kādas muļķības,
ja Kaļiņina prospektā
stāv atvērti nami
kā klasīku sējumi,
neapstrīdami. Neapšaubāmi:

Mūsu ceļš ir taisns —
rītiena,
mēs nākam no vakardienas,
nometot nost visu lieko,
radot materiālu pamatu
mūsu gaišajai
ideju virsbūvei!

Nirgājos?

Nē!
Raudu,
jo man nav svešas
asinis, kas tajā virsbūvē,
tā ir mana zeme,
manas ciešanas
un mani noziegumi,
kuriem nav
un nevar būt noilguma.

Nē!
Es nestāvu visam pāri,
neienīstu, bet raudu,
un asaras sajaucas kopā
ar dūmiem, benzīna tvanu,
sodrējiem, spļāvieniem,
ietinamiem papīriem,
kopā ar to,
kas palicis pāri
no ticības, cerības un — — —

**TĀS IR TIKAI SĀPES. TĀ NASTA,
KURU VAJAG SEV LĪDZI NESĀT.**

Nasta spiež plecus,
tur paliks brūces,
un pierē — rievās.
Stāvu piestampātā trolejbusā,
lasu par Savonarolu,
sarkanmatains mūks
skatās pār plecu,
sejā — mokas.
Trolejbus stāv mašīnu ierindā
pie Dārzu loka.

1986. g. oktobris—1987. gada aprīlis
Maskava

CILVĒKS UN BRĪVĪBA

Francs Kafka (1883—1924), austriešu rakstnieks, pieder tā saucamajiem modernistiem, lai gan šādi apzīmējumi maz ko dod, jo milzīgs romāna modernizētājs savā laikā bijis arī Levs Tolstojs.

F. Kafkas liktenis visai savdabīgs, vai arī gluži parasts mūsu gadsimtam. Dzimis Prāgā, beidzis vietējās universitātes juridisko fakultāti, strādājis apdrošināšanas sabiedrībā, rakstījis vāciski. Dzīves laikā iznākuši pāris stāstu krājumi un daži darbi iespiesti periodikā. Miris F. Kafka agri, dziļi vientuļš, nelielā ciematā Vīnes pievārtē. Savus manuskriptus viņš testamentā līcis iznīcināt. Tur bijuši stāsti, tēlojumi un vairāki romāni.

F. Kafka palika plašāk neatzīts un nepazīts līdz tam laikam, kamēr cilvēce nebija pieredzējusi fašismu un otro pasaules karu. Apveltīts ar ģeniālu paredzēšanas spēju, F. Kafka (kā izteicies Bertolts Brehts) «aprakstījis tuvās nākotnes koncentrācijas nometnes, tuvojošos beztiesiskumu, tuvojošos valsts aparāta absolutizāciju, aklu, neaptveramu spēku virzītu vientuļņu cilvēku eksistenci». Rakstnieka paredzētspēja ir precīza, sugestīvoša līdz pat detaļām, tā vien šķiet, autors pats būtu spīdzināts, mērdēts un smacēts Buhenvāldē, Osvencimā vai citā līdzīgā cilvēkiznīcināšanas iestādē, lai gan... tas viss uzrakstīts vēl divdesmit, divdesmit piecus gadus pirms koncentrācijas nometņu rašanās.

Pēc otrā pasaules kara iznāca F. Kafkas kopoti raksti astoņos sējumos, viņa darbi kļuva pazīstami visā pasaulē, par tiem notikušas plašas un asas diskusijas, publicēts tūkstošiem rakstu, apceru, grāmatu, literatūrzinātnisku pētījumu. Savu ieguldījumu Kafkas daiļrades izziņā snieguši arī padomju ģermānisti, jo fašisma un totalitārisma diktatūras radīto šausmu atmaskojums literatūrā bez Kafkas darbiem nevar būt pilnīgs.

Virkne rakstnieka darbu tulkoti krievu valodā; taču latviešu lasītājam Kafka tikpat kā nav pazīstams — vienīgi «Literatūrā un Mākslā» savulaik iespiesti trīs īsie stāsti un tēlojumi (1970. 11. 07. un 1978. 18. 08.).

«Labošanas darbu kolonija» ir viens no F. Kafkas maksimālistiski spēcīgākajiem darbiem, tas dod uzskatāmu priekšstatu par autora daiļrades ievirzi un īpatnībām. Stāstā atveidots vispārināts, vārdā nenosaukts virsnieks, antihumānas apspiedējvalsts funkcionārs, īsts cilvēkiznīcināšanas maniaks, kādi savulaik rikojās Osvencimā, — bende pēc amata un aicinājuma. Turklāt tas nebūt nav senzināmais giljotinētājs; Kafkas varonis ir patiesi divdesmitā gadsimta radījums, mūsdienīgs, tehniski izglītoti un apdāvināts (ne)cilvēks, kas ik dienas gatavs pilnīgot savu «darba prasmi», strādāt «vēl labāk, racionālāk» nekā vakar un aizvakar, izmantojot pašus jaunākos zinātnes un tehnikas sasniegumus. Virsnieks neatzīst nekādu «roku darbu» divpadsmit stundu ilgajā upura spīdzināšanas procesā, visu veic mašīna — smalks, komplicēts un gudrs, gandrīz vai domājošs aparāts; pēc iepriekš sastādītas shēmas tas patstāvīgi nolasa spriedumu un saskaņā ar šo instrukciju

maz-pama-zītiņām-vien
nolaiž asinis
un burtiski izvelk, izpiež
dvēseli no mocekļa miesām.

Jūs domājat tas tik vienkārši? Tādu mašīnu tik viegli ir uzkonstruēt un izgatavot?

Oho-ho-o! Pamēģiniet to izdarīt! Tur nepieciešama aizrautība, zināšanas un centība!

«Mums vajadzēja pārvarēt dažas tehniskas grūtības, lai adatas nostiprinātu stiklā», virsnieks sirsnīgi skaidro ceļotājam, «tomēr

pēc daudziem mēģinājumiem tas tika sasniegts, jo mums nekādu pūļu nebija žel.»

Vēl vairāk pūļu viņš iegulda savas tiesu kārtības izkopšanā un aizstāvēšanā, tai virsnieks gatavs upurēt itin visu, arī pats savu dzīvību. Šī totalitārā tiesvedība stāsta varonim ir «visas dzīves lolojums»; un Kafkas nožēlojamais, aprobežotais funkcionārs paradoksālā kārtā tomēr iemieso savā mizerablajā personā draudīgu, viltīgu un neaptveramu spēku — gan juridisko (lemjošo, likumdošanas), gan arī izpildu varu, t. i., vienpersoniski izspriež tiesu un taisnību un pats savus spriedumus arī īsteno, izpilda; un spriež vienmēr, saprotams, tā, lai būtu ko izpildīt. Lietas noskaidrošana un izmeklēšana nemaz nav nepieciešama, tā būtu vienīgi lieka «jezga» taisnajā ceļā uz iepriekš nosprausto mērķi. Virsnieka tiesu kārtības pamatpostulāts aprīņojami vienkāršs un ērts: «Vainīgums allaž ir neapšaubāms. Citas tiesas šo principu īstenot nespēj, jo tajās daudz spriedēju, un tās vēl pakļautas augstākām tiesām.»

Šāda visas reālās varas koncentrācija vienā personā, vienās rokās vai vienas, citiem pāri stāvošas gestapoveida organizācijas ietvaros ir totalitāras iekārtas galvenā pazīme, fašisma sabiedriski politiskās struktūras stūrakmens; terora, patvaļas, cilvēka apspiešanas, pazemošanas un mocīšanas pamatu pamats; tas ir veids, kā visai sabiedrībai kopumā un katram tās pilsonim atsevišķi tiek atņemta Brīvība.

Un kas tu, cilvēk, esi bez Brīvības?
Pakalpiņš un kāju pamešls.
Divkājains jūga lops.
Vairāk dzīvnieks nekā saprāta būtne.

Tāds ir stāstā tēlotais dieninieks, kas notiesāts uz nāvi par sava priekšnieka apvainošanu — «...tik suniski padevīgs, ka likās, viņu varētu brīvi palaist skraidīt pa nogāzēm un, sprieduma izpildīšanu sākot, vajadzētu vienīgi uzsvilpt, lai viņš atskriētu». Projām šis divkājainais nebēgs, viņš vairs īsti neizjūt un nezina, kas ir Brīvība. Visu dzīvi tāds cilvēkradījums sabijis sprostā un «visu mūžu... barots ar smirdošām zivīm»... Pat nāves priekšā viņš nemainās, jo nav vairs kam mainīties!

«Zaldāts ar mašīnas aplaucišanu bija galā un patlaban iekrātija vēl no burkas bļodiņā risu biežputru. Kolīdz notiesātais to pamanīja, — viņš likās jau pilnīgi atgūvis — sāka tūdaļ lakties ar mēli pēc biežputras. Kareivis atkal un atkal pagrūda viņu nost, jo biežputra kā nekā pienācās vēlākam laikam; taču nepiedienīgi katrā ziņā bija arī tas, ka sargzaldāts ar savām apziestajām rokām pats iekampa bļodiņā un salkstošā upura acu priekšā gremoja risus.»

Sargzaldāts ne par matu nav labāks, un tādi paši laikam gan būs arī pārējie kolonijas iemitnieki. Kad pilsonis ir padarīts par jūga lopu, divkājaini, tad vairs nav atpakaļceļa — neviens vairs neatdzimst par Cilvēku, ja arī pavērtos tāda iespēja. Brīvība — tas ir cilvēks pats; un, kad tās vairs nav, tad nav arī cilvēka.

Ar savu traģisko, nelaimju un briesmu pilno dzīves uzveri F. Kafka ir viens no pašiem lielākajiem un savdabīgākajiem divdesmitā gadsimta rakstniekiem, kurš būtiski ietekmējis visas pasaules literatūras attīstību. Bez viņa daiļrades apziņas arī latviešu rakstniecībā patiesi un plašs progress, pēc manām domām, diez vai iespējams. Jau tagad mēs esam krietni vien iestīguši «sev labvēlīgā tumsā», pazuļējot visas cilvēces sāpju un ciešanu perspektīvu, kas spētu apskaidrot dvēseli un spārnotu jaunrades garu.

FRANCS KAFKA

LABOŠANAS DARBU KOLONIJĀ

Stāsts

— Tas ir savdabīgs aparāts, — virsnieks sacīja ceļotājam, zinātņu vīram, un pārļaida pašsaprotamas aprīnas pilnu skatienu tik ļabi pazīstamajai ierīcei. Ceļotājs, šķīta, tikai aiz pieklājības bija pieņēmis komandanta ielūgumu, kurš viņu bija uzaicinājis noskatīties, kā izpildīts spriedumu kādam zaldātam, kas bija notiesāts par nepaklausību un sava priekšnieka apvainošanu. Interese par šo eksekūciju arī pašā labošanas darbu kolonijā laikam nebija sevišķi liela. Vismaz te, dziļāk, smilšainā, stāvām nogāzēm ieskaudā mazā ielejā, bez virsnieka un ceļotāja vēl bija tikai notiesātais — trula izskata vīrs ar lielu muti, salēkšķējušiem matiem un neskūtu ģīmi — un sargzaldāts, kas turēja smago važu, no kuras aizstiepās sīkākās važas, saslēgdamās notiesātajam ap kāju potītēm, rokām un kaklu, un ar savienotājķēdi tās bija savstarpēji sakaltas kopā. Notiesātais turklāt izskatījās tik suniski padevīgs, ka likās, viņu brīvi varētu palaist skraidīt pa nogāzēm un, sprieduma izpildīšanu sākot, vajadzētu vienīgi uzsvilpt, lai viņš atskrienu.

Ceļotājam nebija lielas jēgas par aparātu, un viņš gandrīz vai uzsvērti vienaldzīgs aiz notiesātā staigāja šurpu turpu, kamēr virsnieks veica pēdējos sagatavošanās darbus, gan pazudams zem grūti iesēdinātā aparāta, gan uzskriedams pa kāpnītēm pārlūkot mehānisma augšējās sastāvdaļas. Tie bija tādi darbi, ko patiesībā vajadzētu atstāt mašīnista ziņā, tomēr virsnieks tos veica ar lielu aizrautību, it kā viņš pats būtu piederīgs šim aparātam, vai arī kādu sevišķu iemeslu pēc nespētu uzticēt nevienam citam.

— Nu viss ir kārtībā! — virsnieks beidzot iesaucās un laidās lejup pa trepītēm. Viņš bija neparasti aizkūsis, dvašoja vaļēju muti, un aiz uniformas svārkus apkakles atloka tam bija aizbāzti divi smalki dāmu kabattakatiņi.

— Šis uniformas tropu apstākļiem taču pārļieku smagas, — sacīja ceļotājs, lai gan virsnieks bija gaidījis, ka viņš apvaicāsies par aparātu.

— Protams, — virsnieks atteica, mazgādams ar elļu un smērvielām notriepās rokas turpat blakus esošajā ūdensmucā. — Taču uniformas mums atgādina dzimteni, un dzimteni mēs negribam pazaudēt... Bet uzmaniet tagad acis šai ierīcei, — viņš tūdaļ piebilda, noslaucīja lupatā rokas, pamādams vienlaicīgi uz aparātu. — Līdz šim bija vajadzīgs roku darbs, bet tagad aparāts strādā pilnīgi patstāvīgi.

Ceļotājs pamāja un pievērsās virsniekam. Tas, cenzdamies nodrošināties pret jebkādiem starpgadījumiem, tūlīt ieteicās:

— Gadās, saprotams, arī traucējumi, es ceru vienīgi, ka šodien tādu nebūs. Taču allaž ar tiem ir jārēķinās. Aparātam kā nekā jāstrādā divpadsmit stundas bez apstājas. Ja arī gadīties kādi traucējumi, tad gan tikai tādi sīkumi vien, un tūlīt pat tie tiks novērsti.

— Vai jūs nevēlētos apsēsties? — viņš beidzot attapās, izķēra no kaudzes vienu pīto krēslu un piedāvāja to ceļotājam, kurš nespēja šo laipnību noraidīt. Viņš nu sēdēja pie pašas bedres, kurā tikai pavīri pameta skatu. Tā nebija sevišķi dziļa. Vienā pusē pacēlās izraktās zemes valnis, otrā stāvēja aparāts.

— Es gan nezīnu, — virsnieks ieteicās, — verbūt komandants jau ir pastāstījis, kas šis par aparātu... — Ceļotājs tikai nenoteikti atvēcinājās, un virsnieks neko vairāk arī nevēlējās, jo nu viņš pats varēs aprādīt ierīci. — Šis aparāts, — viņš iesāka un pieskārs kādam klanim, atbalsīdamies pie tā ar roku, — ir mūsu iepriekšējā komandanta izgudrojums. Arī es esmu strādājis līdzīgos visos tā izmēģinājumos un piedalījies visos būvdarbos līdz to pilnīgai pabeigšanai. Izgudrotāja nopelni tomēr pienākas tikai viņam. Vai par mūsu iepriekšējo komandantu jūs būtu kaut ko jau dzirdējis? Neesat? Nu tā, nebūtu nemaz pārspīlēts, ja teiktu, ka visas šīs spaidu darbu kolonijas iekārtošana ir viņa veikums. Mēs, viņa draugi, jau komandantam viņšaulē aizejot, zinājām: kolonija iekšēji ir tā saliedēta, ka viņa pēcnācējs — lai arī tam padomā tūkstošiem jaunu plānu — vismaz vēl daudzus gadus no vecās kārtības neko nespēs pārgrozīt. Mūsu paredzējums ir piepildījies; jaunajam komandantam nācās to atzīt. Cik zēl, ka jūs netikāt redzējies ar agrāko komandantu!... Bet, — virsnieks aprāvās, — ko es te plāpāju, kad viņa

aparāts ir tepat mūsu acu priekšā! Kā jūs redzat, tas sastāv no trīs daļām. Laika gaitā katrai sastāvdaļai radušies, varētu sacīt, pašas tautas doti vārdi. Apakšējo daļu sauc par gultu, augšējo par rakstītāju, un vidējā, kustīgā daļa ir ecēšas...

— Ecēšas? — ieteicās ceļotājs. Viņš bija klausījies visai neuzmanīgi, saule aumaļām lējas ieplakā, nekur ne mazākās ēnas, grūti nācās sakopot domās. Tādēļ jo apbrīnojamāks likās virsnieks, kas ciešajā, parādes mundierim līdzīgā uniformā ar smagiem uzpleciem, aksebantēm apkāries, itin moži skaidroja savu skaidrojamo, turklāt runādams ar skrūvgriezi šur tur paspēja vēl kādu skrūvi pievilkt. Tāpat kā ceļotājs jutās laikam arī sargzaldāts. Apmetis važu, kurā pieķēdēts notiesātais, ap abām delnu locītavām un atspiedies ar vienu roku uz šautenes, viņš stāvēja, galvu ielaiidis plecos, ne par ko uz pasaules nelikdamies ne zinīs. Ceļotājs par to nebūt nebrīnījās, jo virsnieks runāja franču valodā, bet franciski nesaprata ne zaldāts, ne arī notiesātais. Jo krasāk tāpēc acis dūrās tas, ka notiesātais tomēr pūlējās sekot virsnieka stāstījumam. Ar gluži rēgainu neatlaidību tas allaž pavērsa acis turp, kur rādīja skaidrotājs, un paflaban, kad ceļotājs iekrita starpā ar savu jaunajumu, notiesātais, tāpat kā virsnieks, paskatījās uz vaicātāju.

— Jā, ecēšas, — virsnieks apstiprināja, — vārds īsti vietā. Adatas ir sakārtotas kā ecēšu tapas, un visa šī mašīnas daļa kustas gluži kā ecēšas, gan tikai uz vietas un daudz, daudz smalkāk. Starp citu, jūs tūlīt uz sapratīsiet. Seit, gultā, apgulta notiesāto... Jā, vispirms gan labāk jums aprādīt pašu aparātu, pēc tam tikai ķerties pie tā darbības; tad labāk tai varēsiet izsekot līdzī. Arī kāds zobrats rakstītājā ir pārāk apdilis, kaut un gaudo, kad sāk iet, tad vairs gandrīz nav iespējams sarunāties, un rezerves daļas diemžēl tik grūti te sadabūt... Tātad šī te ir gulta, kā jau minēju. Pāri tā nosegta ar vates kārtu; kālab tā vajadzīga, to jūs redzēsiet vēlāk. Ar vēderu uz šā vates pasega apgulta notiesāto, saprotams, kailu. Te, lūk, ir siksna — rokām, kājām, kaklam —, lai jo cieši piesaitētu. Seit, gultas galvā, kur notiesāto, kā teicu, apgulta uz vēdera, ir neliels filca pušķis, kas viegli novietojams tā, lai iespīestos cilvēkam taisni mutē. Pušķis domāts tam, lai notiesātais nevarētu pakļūt un nesakostu sev mēli. Gulošajam, dabiski, pušķis jāieņem mutē, citādi, pievelkot kakla siksnu, viņam pārlūztu sprands.

— Vai tā ir vate? — ceļotājs vaicāja un pasniedzās uz priekšu.

— Jā, bez šaubām, — virsnieks smaidīdams teica. — Pataustiet pašī! — Viņš satvēra ceļotāja plaukstu un virzīja to pār segumu. — Tā ir īpaši apstrādāta vate, tādēļ šķiet tik neparasta; par vates nozīmi mums vēl būs jārunā.

Aparāts ceļotājā sāka izraisīt interesi. Ar plaukstu pie pieres, lai paglābtu acis no saules, viņš aplūkoja ierīci no augšas līdz apakšai. Tā bija iespaidīga būve. Gulta un rakstītājs, pēc apjoma līdzīgi, izskatījās gluži kā divas tumšas pūralādes. Rakstītājs bija novietots metrus divus virs gultas, abas aparāta daļas stūros savienotas ar četriem misiņa stieņiem, kas saules staros vai dzirksteles šķīta. Starp abām lādēm tērauda saitē karājās ecēšas.

Ceļotāja līdzšinējo vienaldzību virsnieks gandrīz nemaz nebija manījis, toties nule mostošos interesi uztvēra jo dzīvi, pārtrauca tālab pat savus skaidrojumus, lai svešinieks iespētu visu mierīgi aplūkot. Notiesātais kā uzvilks ar acīm sekoja ceļotājam; tā kā viņam nebija iespējams pacelt plaukstu pie acīm, vīrs zīmedzās tāpat atsegtām acīm uz augšu.

— Tātad cilvēks nu ir apguldīts, — ceļotājs teica, atļaidās atkal sēdeklī un pārmeta vienu kāju pār otru.

— Jā, — virsnieks turpināja, atbīdīdams mazliet no pieres cepuri un pārvilkdams ar plaukstu pār sakarsušo seju. — Klausieties tagad uzmanīgi! Gan gultai, gan rakstītājam katram ir savas elektriskās baterijas; gultai tās nepieciešamas pašai, bet rakstītājam — ecēšām. Kolīdz cilvēks ir cieši piesaitēts, gulta sāk darboties. Tā tricinās sīkiem, zibēngiem drebūļiem, vienlaikus gan sāniski, gan augšup un lejup. Līdzīgu aparātu jūs būsiet redzējuši dziednīcās, vienīgi mūsējās gultas kustības daudz smalkāk aprēķinātas — tām jābūt ļoti

pedantiski saskaņotām ar ecēšu svārstībām. Un ecēšām tad patiesībā arī tiek uzticēta sprieduma izpildīšana.

— Bet kāds ir spriedums? — ceļotājs jautāja.

— Un arī to jūs nezina? — pārsteigts iesaucās virsnieks un iekoda sev mēlē. — Piedodiet, ja mani skaidrojumi varbūt ir jucekļīgi, ļoti lūdzu atvainot mani! Agrāk paskaidrojumus allaž sniedza pats komandants, taču jaunais priekšnieks ir atteicies pildīt šo godpilno pienākumu. Bet, ja viņš arī tik augstam viesim... — Ceļotājs abām rokām centās atvēcināties no tāda goda, tomēr virsnieks palika pie sava. — ...tik augstam viesim pat pušplēstu vārdu nav bildis par mūsu tiesāšanas kārtību, tad tas ir tāds jaunievedums, ka... — Lāsts viņam jau svila uz mēles, taču virsnieks savaldījās un tikai noteica: — Man tas nebija ziņots, tā nav mana vaina. Turklāt es varbūt vislabāk varēšu izskaidrot, kādi ir mūsu spriedumi, jo man te līdzi, — viņš uzklapēja ar plaukstu pa krūšu kabatu, — ir agrākā komandanta pašrocīgi rasētas shēmas.

— Paša komandanta pašrocīgi rasētas shēmas? — sacīja ceļotājs. — Vai tad viņš apvienoja sevī visu? Bija gan zaldāts, gan soģis, gan konstruktors, gan ķīmiķis, gan arī rasētājs?

— Tieši tā, — ar galvu pamādams, sacīja virsnieks un sastingušu skatu kavējās brīdi pagātnē. Tad viņš kā pārbaudīdams aplūkoja savas rokas, šķiet, tās nebija gana tīras, lai ar tādām varētu ņemt rasējumus. Viņš devās pie mucas un vēlreiz tās nomazgāja. Pēc tam virsnieks izvilka nelielus ādas vāciņus un teica:

— Mūsu spriedums nav stingrs. Notiesātajam ar ecēšām uz miesas uzraksta bausli, kuru viņš pārkāpis. Tā, piemēram, šim notiesātajam, — virsnieks norādīja uz vīrieti, — uz miesas tiks uzrakstīts: «Cieni savu priekšnieku!»

Ceļotājs bailīgi paskatījās uz notiesāto; tas stāvēja, galvu piešķiebis, kad virsnieks uz viņu pamāja, un šķita sasprindzinājis visu uzmanību, lai kaut ko saprastu. Tomēr biezo, sakniebto lūpu kustības skaidri liecināja, ka viņš neko nesaprata. Ceļotājs vēl daudz ko vēlējās pavaicāt, taču, paraudzījies uz notiesāto, vien ieteicās:

— Vai viņš zina savu spriedumu?

— Nē, — atteica virsnieks un gribēja tūlīņ turpināt skaidrojumus, taču ceļotājs iekrita starpā:

— Vai tad cilvēks pats nezina, kas viņam piespriests?

— Nē, — virsnieks atkārtoti, sastomījās mīkli, it kā gribēdams, lai vaicātais tuvāk pamato savu jautājumu, tad sacīja:

— Liekas pūles viņam to pasludināt. Pats uz savas ādas viņš varēs izlasīt spriedumu.

Ceļotājs jau sliecās aplūst, bet tobrīd juta sev pievērsta notiesātā acis; tās, likās, vaicāja: vai viņš, zinātņu vīrs, atzīst par labu nupat attēloto tiesas kārtību? Tālab ceļotājs, gandrīz jau atlaidies krēslā, paliecās atkal uz priekšu un jautāja:

— Bet to, ka vispār ir notiesāts, viņš taču zina?

— Arī to ne, — virsnieks teica un paraudzījās ceļotājā ar smaidu, sak, nu tikai nāks vēl daži divaini atklājumi.

— Tātad nezina, — ceļotājs sprieda, pārļauzdam plaukstu pār pieri. — Un tad jau cilvēks aizvien vēl nezina arī, ka ievadīta viņa aizstāvība?

— Viņam nav bijis nekādas iespējas aizstāvēties, — teica virsnieks un novērsās, it kā to sacītu tikai pats sev un nebūt negribētu ar šādu pašsaprotamu lietu izskaidrošanu aizvainot ceļotāju.

— Bet viņam taču bija jādod iespēja aizstāvēties, — ceļotājs uzstāja, pieceldamies no sēdekļa.

Virsnieks nu saprata, ka mašīnas apskati nāksies atlikt uz ilgāku laika sprīdi; viņš piegāja pie ceļotāja, paņēma ciemiņu zem rokas, parādīja ar žestu uz notiesāto — kurš nule, kad viņam tik atklāti pievērs uzmanību, izstiepās stalti, zaldāts pievilka važas — un iesāka:

— Lietā, lūk, tāda. Es esmu šeit, labošanas darbu kolonijā, ieliecis par tiesnesi. Neskatoties uz to, ka vēl jauns. Jo arī iepriekšējam komandantam es palīdzēju itin visās soda lietās un tāpat aparātu pārzinu labāk nekā jebkurš cits. Princips, pēc kura es spriežu tiesu, ir šāds: vainīgums allaž ir neapšaubāms. Citas tiesas šo principu īsteno nespēj, jo tajās ir daudz spriedēju un tās vēl pakļautas augstākām tiesām. Še tiesāt tā nevar, vismaz nevarēja, kamēr valdīja agrākais komandants. Jaunais turpretim kāro ieviekties manās tiesu lietās, taču man ir izdevies līdz pat šim laikam to novērst un izdosies arī turpmāk... Jūs vēlējaties, lai pastāstu tieši par šo gadījumu; tas ir tikpat vienkāršs kā visi pārējie. Viens no kapteiņiem šorīt iesniedza ziņojumu, ka šis vīrs, kurš ir nozīmēts viņam par dieninieku un kuram jāguļ pie kapteiņa durvīm, tā arī nogulējis savu dienestu. Lai gan ik stundu, kad pulksteinis zvana, dieniniekam vajadzēja piecelties un atdot godu pie kapteiņa durvīm. Bez šaubām, tas nemaz nav grūts, toties gluži nepieciešams pienākums, jo viņam jāsiglabā svaiga galva gan kapteiņa aizsardzībai, gan apkalpošanai. Kapteinis pagājsnakt gribējis pārliecināties, vai dieninieks arī izpilda savus pienākumus. Pulkstenim nozvanot divi, viņš pavēris durvis un ieraudzījis apsargu saknupušu guļam. Kapteinis paķēris jāmpātāgu un cirtis slīņķim pār ģīmi. Tā vietā, lai uzrautos kājās un izlūgtos piedošanu, šis nogrābī savu kungu aiz kājām, ņemas kratīt un aurot: «Met prom to pātāgu, vai es sa-

malšu tevi miltos!» Tas arī būtbā viss. Kapteinis ieradās pirms kādas stundas pie manis, es pierakstīju viņa liecību, turpat pievienojot arī spriedumu. Tad liku saslēgt važas šo vīru. Tas bija pavisam vienkārši. Turpretim, ja es būtu izsaucis dieninieku pie sevis un sācis pratināt, rastos vienīgi jezga un jaukšanās. Viņš melotu, un, ja man izdotos melus atspēkot, viņš tos aizstātu atkal ar jauniem meliem, un tā bez gala. Bet nu vīrs man ir rokā un valjā vairs netiks!... Vai tagad viss skaidrs? Taču laiks steidzas, eksekūcijai nupat jau vajadzēja sākties, bet es ar aparāta izrādīšanu neesmu ticis vēl galā.

Viņš lika ceļotājam atkal apsēsties krēslā, devās pie aparāta un iesāka:

— Kā jūs redzat, ecēšas veidoas pēc cilvēka ķermeņa formas; te, lūk, ir tapas ķermeņa augšdaļa, šeit atkal — kājām. Galvai paredzēts tikai šis mazais dzelksnītis... Vai tas jums saprotams? — Viņš draudzīgi paliecās ceļotāja priekšā, gatavs izsmelošākiem paskaidrojumiem.

Sarauktu pieri ceļotājs aplūkoja ecēšas. Tiesvedības skaidrojumi nepavisam nebija viņu apmierinājuši. Tik un tā nācās sev iegalvot, ka te taču darīšana ar spaidu darbu koloniju, ka te nepieciešami īpaši likumi un ka visam līdz pat pēdējam sīkumam jānotiek militāri. Turklāt viņš lika cerības vēl uz jauno komandantu, kurš gan vilcinādamies, taču nepārprotami bija paredzējis ieviest jaunu tiesāšanas procedūru, ko šis cietpaurainais virsnieciņš nekādi nespēja apjēgt. Tā domājot, ceļotājam paspruka jautājums:

— Vai komandants pats būs klāt eksekūcijā?

— To nevar droši zināt, — virsnieks atteica, negaidītā jautājuma dēļ jūtamai aizskarts, un draudzīgā atsaucība izplēnēja no viņa vaibstiem. — Tieši tālab mums jāpasteidzas. Arī savus skaidrojumus man diemžēl vajadzēs savilkt īsāk. Taču rīt, kad aparāts atkal būs notīrīts, — ka mašīna tik briesmīgi tiek notašķīta, tas ir ierīces vienīgais trūkums — es varētu sniegt sīkākus paskaidrojumus. Nu tikai pašu nepieciešamāko... Kad cilvēks ir novietots gultā un gulta sākusī tricināties, ecēšas nolaižas viņam uz auguma. Ierīce pati fikšējas tā, ka tikko pieskaras miesai ar adatām; tiklīdz mašīna gatava darbam, lūk, šī tērauda trose savelkas cieta kā stienis. Un tad sākas pati spēle. Cilvēks, kas nav iepazinies ar mašīnas noslēpumiem, neredz nekādas nišanas sada izpildes procesā. Tā vien šķiet, ka ecēšas darbojas gluži vienmuļi. Tricinādamās adatu smailes ieduras miesā, kura savukārt tricinās līdz ar gultu. Lai ikvienam būtu iespējams izsekot, kā tiek izpildīts spriedums, ecēšas pagatavotas no stikla. Mums gan vajadzēja pārvarēt dažas tehniskas grūtības, lai adatas nostiprinātu stiklā, tomēr pēc daudziem mēģinājumiem tas tika paveikts. Un tagad ikkatrs caur stiklu var vērot, kā miesā veidojas ieraksts. Varbūt jūs pienāktu tuvāk un aplūkotu adatas?

Ceļotājs uzcelās no krēsla, piegāja klāt un noliecās pār ecēšām.

— Nu jūs redzat divējādas adatas daudzveidīgā sakārtojumā, — sacīja virsnieks. — Ikvienai garajai līdžās ir īsāka adata. Garā izdara pašu ierakstu, no sīkākās toties izšļācas ūdens, lai aizskalotu asinis un ieraksts visu laiku saglabātos tīrs. Asiņaino ūdeni novada pa teknītēm, beidzot tas saplūst galvenajā novadcaurulē, kuras gals atveras bedrē.

Virsnieks ar pirkstu izsekoja ceļam, pa kuru jānoplūst asiņainajam ūdenim. Kad viņš iespējami spilgtākas uzskatāmības labad notekcaurules galā it kā uztvēra abām rokām pilnas riekšavas ūdens, ceļotājs pacēla galvu un nevilus, pastiepis aiz muguras roku, centās atkāpties pie sava krēsla. Sev par pārsteigumu, zinātņu vīrs atklāja, ka arī notiesātais, gluži kā viņš pats, bija sekojis virsnieka uzaicinājumam tuvāk apskatīt ecēšu uzbūvi un pienācis gluži klāt. Pavilcis ar važām iesnaukušos sargkareivi mazliet uz priekšu, vīrs bija noliecies pār stiklotajām ecēšām. Varēja redzēt, kā nedrošām acīm viņš arī meklēja taisni to pašu, ko abi kungi nupat bija saskatījuši un ko viņam bez vārdiskā skaidrojuma tomēr nekādi neizdevās apjēgt. Vīrs pieliecās gan šā, gan tā, skatiens atkal un atkal pārslīdēja pār stikliem... Ceļotājs gribēja dzīt viņu atpakaļ, jo tas, ko notiesātais darīja, droši vien bija pārkāpums. Taču virsnieks, aizturēdams ceļotāju ar vienu roku, ar otru paķēra no uzbēruma zemes piku un iesvieda ar to zaldātam. Kareivis momentā pavēra plakstus, ieraudzīja, ko bija uzdrošinājis notiesātais, nometa šauteni, iecirta papēžus gruntī un rāva pārkāpēju tā, ka tas nozvēlās mīklī gar zemi, un skatījās tad pats no augšas uz apkrītošo, kā tas locījās, važas klinkstinādams.

— Celt viņu augšā! — virsnieks iekliedzās, pamanījis, cik ļoti ceļotāja uzmanība piekalta notiesātajam. Zinātņu vīrs pat krietni pārliecās pār ecēšām, kuras viņu vairs neinteresēja, lai tikai redzētu, kas notiek ar likuma pārkāpēju.

— Saudzīgāk! — atkal uzbļāva virsnieks. Viņš apskrēja mašīnai apkārt, satvēra pats notiesāto zem padusēm un, zaldātam piepalīdzot, — kājas notiesātajam atspertoties vairākkārt paslīdēja — uzslēja apkrītošo stāvus.

— Tagad man viss ir saprotams, — sacīja ceļotājs.

— Izņemot pašu svarīgāko, — virsnieks uztvēra, paņēma ceļotāju zem rokas un rādīja augšup. — Tur, rakstītājā ir zobratu mehānisms, kas nosaka ecēšu kustības, un šo mehānismu vada pēc rasētas

shēmas, kurā nokodēts spriedums. Es lietoju vēl iepriekšējā komandanta shēmas. Te tās ir. — Viņš izvilka no ādas vāciņiem dažas lapas. — Diemžēl es nevaru dot jums tās paturēt rokās, tās ir pats lielākais dārgums, kāds vien man pieder. Apsēdieties, lūdzu, es parādīšu jums tās pa gabalu, tā jo skaidri varēsiet visu redzēt.

Viņš rādīja pirmo lapiņu. Ceļnieks vislabprātāk būtu sacījis kaut ko glaimojošu, taču acu priekšā vijās labirintveidīgi cita ar citu neskaitāmas reizes krustotas līnijas, tik blīvi tās noklāja papīru, ka tikai ar pūlēm varēja sameklēt baltos plankumiņus.

— Izlasiet, — virsnieks teica.

— Nevaru, — atzinās ceļotājs.

— Viss taču skaidri saredzams, — virsnieks sacīja.

— Tas ir gauzām smalks darbs, — ceļotājs izvairījās atteica, — es tādu nespēju atšifrēt.

— Jā, — virsnieks sacīja, nosmaidīja un iebāza vāciņus kabatā, — tā vis nav kaut kāda skolnieku glītraksta burtinīciņa. Krievu britiņu vajag, lai ielasītos. Arī jūs to galu galā apgūtu itin labi. Saprotams, kaut kāds primitīvs rakstījums tas nemaz nedrīkst būt, tas nedrīkst nogalināt tā uzreiz — vienā rāvienā, bet gan apmēram tikai divpadsmit stundu laikā; un uz sesto stundu ierēķināts ir lūzuma brīdis. Un pamatieraksts ir jāapjož ar daudziem jo daudziem rotu rakstiem, tādēļ ka pamatieraksts apņem augumu tikai šaurā joslā, viss pārējais paliek priekš izrotājumiem... Vai varēsiet tagad apzināt ecēšu un visa aparāta darbību kopumā? Skatieties, kā tas notiek!

Viņš uzmetās augšā pa trepītēm, pagrieza kādu kloķratu, nokliedzās uz leja palikušajiem: — Uzmanību! Paejiet sāņus! — Un viss sāka griezties un kustēties. Ja kloķrats tā nekautu, būtu brīnīgi. It kā pārsteigts par šādu nepaklausību, viņš tam piedraudēja ar dūri, tad, atvainodamies ceļotājam, paplēta rokas un steigzīgi rāpās lejā, lai mašīnas darbību pavērotu no apakšas. Kaut kas tomēr vēl nebija kārtībā, kaut kas tās, ko tikai viņš pats spēja pamanīt; virsnieks uzkāpa atkal augšā, parāva kaut ko abām rokām rakstītāja iekšienē, tad, pametis kāpnes, nošļūca lejup pa stieni, lai ātrāk tiktu zemē, un, saņēmis spēkus, — citādi nebūtu saklausāms cauri troksnim — kļiedza ceļotājam taisni ausī:

— Vai saprotat, kā tas notiek? Ecēšas uzsāk ierakstu; kad ar pirmo punktējumu uz cilvēka muguras tās ir galā, vates pakļājs pārvel augumu uz sāniem, lai ecēšām būtu jaunas ieraksta platības. Apstrādātās asiņainās vietas pa to laiku piekļaujas pie vates, tajā iesūcinātās vielas tūlīt aptur asiņošanu un sagatavo miesu jaunam ieraksta padziļinājumam. Seit, lūk, ecēšu apmalēs esošie zobiņi, kad pārvel augumu tālāk, noplēš vati no ievainojumiem un aizmet bedrē, un ecēšas stājas atkal pie darba. Tā viņas raksta, spieždamās arvien dziļāk, veselas divpadsmit stundas. Pirmajās sešās stundās notiesātais dzīvo gandrīz tāpat kā parasti, ciešot vienīgi sāpes. Pēc divām stundām aizvāc filca pušķi, jo sodāmais vairs nejaudā pakļiegt. Te, lūk, šinī elektriski apsildāmajā blodiņā pie galvā ieliek silti rīsu biežputru; cilvēks var, ja vien vēlas, no tās iebaudīt, cik spēj izlakt ar mēli. Nevienam neļauj garām šo izdevību, tādas es neesmu redzējis, un pieredze man ir liela. Tikai sestajā stundā zūd patika ēst. Tad es nometos parasti šeit uz ceļiem un vēroju, kā tas atklājas. Beidzamo kumosu cilvēks rij velti, tikai apviļā to pa muti un izspļauj bedrē. Tānī mirklī ir jāpieliecas, citādi spļāviens trāpītu man taisni acīs. Un cik mierīgs top cilvēks, iztekojot sestajai stundai! Pat vistruļākajā gīmī iemirdzas saprāta gaiss. Tā uzaust ap acīm. No turienes plešas tālāk. Tāda sajūta, ka tu pats varētu likties upurim blakus zem ecēšām! Turpmāk gan nekas sevišķs vairs nenotiek, cilvēks tikai sāk atšifrēt ierakstu, nostiepj zodu, itin kā ieklausītos. Jūs pirmīt redzējāt, tas nemaz nav tik viegli — ar acīm izlasīt ierakstu; bet mūsu notiesātais atšifrē to pēc saviem ievainojumiem! Tas katrā ziņā ir pamatīgs darbiņš, nākas pastrādāt sešas stundas, lai tiktu galā. Bet tad jau ecēšas viņu pilnīgi uzdurd uz tapām un nosviež bedrē, kur liķis noplakšj asiņainajās vates lēkšķēs un ūdenī. Līdz ar to spriedums ir izpildīts, un mēs abi, zaldāts un es, viņu aprokam.

Pievērsis ausi virsniekam, rokām svārkū kabatās, ceļotājs vēroja mašīnas darbību. Notiesātais arī blenza uz aparātu, tomēr nespēdams neko sājēt. Mazliet pieliecies, viņš ar skatu sekoja adatu šūpām, bet sargkareivis pa to laiku pēc virsnieka mājiņa pāršņāpa ar nazi aizmugurē viņam kreklu un bikses tā, ka apģērbs nokrita virām pie kājām zemē. Notiesātais gan liecās vēl notvert aprītošās drānas, lai apsegtu savu kailumu, bet zaldāts parāva viņu augšup un nokratīja nost pēdējo kankaru. Virsnieks apturēja mašīnu, un kļusumā, kas tūlīt iestājās, notiesāto apguldīja zem ecēšām. Viņam noņēma važas, to vietā uzlika siksnas, un pirmajā mirklī tas cilvēkam likās liels atvieglojums. Bet ecēšas tūlīt nosēdās zemāk, jo vīrs bija kalsens. Kad viņam pieskārs adatu smailes, pār miesu pārlaidās drebuļi; kamēr zaldāts noņēma ar labo roku, notiesātais neapziņāti izstiepa kreiso — taisni uz to pusi, kur stāvēja ceļotājs. Virsnieks visu laiku iesānis vēroja zinātnu vīru, it kā cenzdamies pēc vaibstiem izlasīt, kādu iespaidu uz viņu atstājusi eksekūcija, ko pats nule tūsumā bija tam atļēlojis.

Plaukstas locītavas piesiešanai domātā sikсна pārtrūka; laikam

sargzaldāts bija centies to pārlieku pievilkt. Nu bija vajadzīga virsnieka palīdzība, zaldāts rādīja viņam notrūkušo saites galu. Virsnieks aizgāja otrā pusē pie zaldāta un, pavērsies pret ciemiņu, teica:

— Mašīna ir ļoti komplicēta, gan te, gan tur aizvien var kaut kas pārtrūkt vai salūzt; bet tādēļ vien nedrīkstētu kļūdīties ierīces kopvērtējumā. Siksnas var tūdaļ ar kaut ko nebūt aizstāt, es izmantošu šim nolūkam važas, bet labās rokas vibrācijas gan tādējādi būs traucētas. — Un, uzliksdam siksnas vietā važu, viņš vēl piebilda: — Mašīnas ekspluatācijas līdzekļi šodien ir gauzām ierobežoti. Kamēr vēl valdīja agrākais komandants, šim nolūkam bija atvērta man brīvi pieejama kase. Te bija noliktava, kur glabājās visas vajadzīgās rezerves daļas. Jāatzīst, es lietoju tās gandrīz vai izšķērdīgi — vecajos laikos, nevis tagad, kā to apgalvo jaunais komandants, kuram itin viss kalpo par ieganstu, lai izskaustu veco kārtību. Tagad mašīnas kase ir viņa paša pārziņā, un, kad es pasūtīju jaunu siksnu, satrūkusī tiek pieprasīta kā pierādījums, un jauno var dabūt tikai pēc desmit dienām, turklāt tā ir vissliktākās šķiras un ilgi vis nekalpo. Bet kā pa to starpu lai darbinā mašīnu — par to nevienam galva nesāp!

Ceļotājs sevī domāja: izšķiroši iejaukties svešās lietās vienmēr ir riskanti. Viņš nav nedz labošanas darbu kolonijas kalpotājs, nedz arī tās valsts pilsonis, kurai pieder šī kolonija. Ja viņš gribētu šo eksekūciju nosodīt vai pat izjaukt, viņam varētu pateikt: tu esi svešzemnieks, stāvi klusul! Un viņš paliktu ar vaļēju muti, pat vairāk, būtu jābrīnās pašam par sevi, jo ceļo viņš taču ar vienu vienīgu mērķi — apskatīt, redzēt, nevis pārveidot citu zemju tiesu praksi... Jā, situācija visādā ziņā te bija gauzām pavadinoša. Soda metožu nelikumība un eksekūcijas pretcilvēcisks raksturs neradīja ne mazākā šaubas. Nevienam arī nevarēja pārmest ceļotājam kaut kāda pašlabuma meklēšanu, jo notiesātais nebija ne viņa paziņa, ne viņa tautietis, bet gan svešinieks, kas turklāt ne mazākā mērā neizraisīja pret sevi līdzjūtību. Un ceļotājam pašam bija augstāko ierēdņu ieteikumi, viņu te uzņēma ar lielu cieņu, un uzaicinājums uz šo eksekūciju, šķiet, varētu tikai nozīmēt, ka no viņa sagaida spriedumu par šādu tiesvedību. Jo vairāk tādēļ, ka komandants — par to vairs nav ne mazākā šaubu — nebūt nebija šādu metožu atbalstītājs un izturējās pret virsnieku gandrīz vai naidīgi.

Te ceļotājs izdzirda lielās dūsmās izgrūstu virsnieka blāvieni. Viņš nupat bija ar pūlēm iebāzis filca pušķi notiesātajam mutē, bet tas, nespēdams pārvarēt nelabumu, aizmiedza acis un izvēmās. Virsnieks steigšus parāva upuri augšup un pušķa un centās pagriezt viņa galvu uz bedri, bet bija par vēlu — vēmekļi jau vēlās pār mašīnas daļām uz leju.

— Komandants pie visa vainīgs! — virsnieks kļiedza, kā bez atmaņas kratīdams misīna stieņus. — Mašīnu man piegānīt kā cūk-aizgaldul!

Drebošām rokām viņš rādīja, kas noticis.

— Vai tad stundām ilgi neesmu centies ielāgot komandantam, ka dienu pirms soda izpildīšanas nekādas ēšanas nedrīkst vairs būt! Bet nē, jaunā žēlsirdības virziena piekritēji ir citādos uzskatos. Komandanta sabiedrības dāmiņas nem un piestūķē pirms aizvešanas cilvēkam pilnu māgu ar saldumiem. Visu mūžu viņš barots ar smirdošām zivīm, un nu viņam jāēd saldumi! Bet lai jau tiek, man nav nekas pretī; tikai kāpēc tad nesagādā man jaunu filcu — to es jau trīs mēnešus no komandanta nevaru izlūgties! Kā lai neapskrienas dūša, paņemot mutē šo pušķi, ko jau vairāk nekā simt citi mirdami apzīlājuši, izkošļājuši?

Notiesātais bija nolīcis gultā galvu un izskatījās gluži mierīgs, zaldāts ar viņa kreklu slaucīja mašīnu. Virsnieks pienāca pie ceļotāja, kurš it kā pēc nojaufas pakāpās soli atpakaļ, tomēr virsnieks savēra viņu zem rokas un pveda nostāk.

— Es gribētu teikt dažus vārdus, pilnīgi pašļaujoties uz jūsu godaprātu. Vai jums nebūtu nekas pretī?

— Nē, nē, protams, — ceļotājs bilda un, acis nodūris, sāka klausīties.

— Šādai tiesvedībai un šādam nāvessodam, ko jums patlaban ir iespējams apbrīnot, šodien vairs mūsu kolonijās nav neviena atklāta piekritēja. Es esmu viņu vienīgais pārstāvis, tādējādi arī vecā komandanta atstātā mantojuma vienīgais sargs un glabātājs. Par kaut kādu tālāku tiesvedības izveidošanu es vairs nedrīkstu nemaz domāt, es pielieku visus spēkus, lai nosargātu to, kas jau sasniegts. Kad vēl dzīvoja vecais komandants, kolonija bija pilna ar viņa domubiedriem; viņa pārliecības spēks man daļēji gan piemīt, bet viņa varas man vispār nav; šā iemesla pēc daudzī vecā komandanta piekritēji ir aplūsuši, viņu vēl ir daudz, tikai neviens sevi par tādu neatzīst. Ja jūs patlaban, nāvessoda izpildes dienā, iegrieztos tējnīcā un paklausītos ļaužu valodās, jūs dzirdētu varbūt vienīgi divdomīgus teicienus. Tā runā istie vecās kārtības piekritēji, tomēr pašreizējā komandanta pakļautībā un viņa pašreizējo uzskatu iespaidā vecie biedri man ir pilnīgi nederīgi. Un tagad es jums uzdošu jautājumu: vai šāda komandanta un viņa dāmu dēļ — dāmas to iespaido — tādām visas manas dzīves lolojumiem, — viņš norādīja uz aparātu, — būtu jāaiziet pazušanā? Vai to drīkst pieļaut?

Pat tad, ja jūs esat ārzemnieks un tikai uz pāris dienām ieradies mūsu salā? Bet nedrīkst zaudēt ne mirkli, kaut kas jau tiek gatavots, lai atņemtu man tiesneša pilnvaras, pie komandanta tiek sasauktas apspriedes, uz kurām mani vairs neuzaicina, — arī jūsu pašreizējais apmeklējums šādos apstākļos liekas man zīmīgs: paši par glāviem, un izsūta jūs, svešinieku, sev pa priekšu... Cik atšķirīgas gan bija eksekūcijas vecajos laikos! Jau dienu pirms nāvēsoda ieleja pieplūda ļaužu pārpilna, nāca visi, un visi to gribēja redzēt; rīta agrumā parādījās komandants ar savām dāmām, fanfaras uzcēla nomefni kājās, es sniedzu ziņojumu, ka viss ir gatavs, un sabiedrība — neviens augstāks ierēdnis nedrīkstēja izpaļikt! — novietojās ap mašīnu; šī pīto krēslu kaudzīte ir tikai nožēlojamas atliekas no tiem laikiem... Mašīna mirdzēja, svaigi nospodrināta, gandrīz vai katrai eksekūcijai es paņēmu jaunus rezerves daļas. Simtiem acu pavadīts, — skatītāji sfāvēja uz pirkstgaliem tur, līdz pat nokalnēm — komandants pašrocīgi apguldīja notiesāto zem ecēsām. Tas, ko tagad drīkst darīt vienkāršs zaldāts, toreiz bija mans, tiesas priekšsēdētāja, goda pienākums. Un tad sākās eksekūcija! Nekādu traucējumu nebija mašīnas darba gaitā. Dažs labs nemaz neskatījās uz aparātu, bet pievērtām acīm gulēja smiltīs; visi zināja: piepildās taisnīga tiesa! Klusumā dzirdēja vienīgi nāvei nolemtā vaidus, kas apslāpēti spiedās caur filcu. Šodien vairs mašīnai neizdodas izspiest no upura stiprākus vaidus, filcs spēj tos noslāpēt; bet toreiz no ieraksta adatām lāsoja dedzinošs šķidrums, kuru šodien vairs nedrīkstam lietot... Nu un tad pienāca sestā stunda! Nemaz nebija iespējams apmierināt tik daudzos lūgumus pavērot soda norisi tuvumā. Komandants patsraudzījās, lai vispirms tiktu apmierināti bērnu lūgumi; es amata kārtībā allaž drīkstēju palikt pie mašīnas, bieži vien tupēju tur ar diviem mazākiem bērniem, viens labajā pusē uz rokas, otrs kreisajā. Un kā mēs visi dzērām apskaidrības izteiksmi no izmocītās sejas, gaismojumi savus vaigus beidzot sasniedzotajam un tūlīn jau gaistošajā piepildītais taisnības atblāzmā! Kas tie bija par laikiem, mans draugs!

Virsniekam acimredzot bija aizmirsis, kas stāv viņa priekšā; apskāviens ceļotāju, viņš nolieca galvu ciemiņam uz pleca. Ceļotājs bija galīgi apjucis, viņš nepacietīgs raudzījās sānis pār virsnieka kumbru. Zaldāts ar mašīnas apslaucīšanu bija galā un patlaban iekrātīja vēl no burkas blodiņā rīsu biezu putru. Kolīdz notiesātais to pamanija, — viņš likās jau pilnīgi atguvies — sāka tūdaļ lakties ar mēli pēc biezu putras. Kareivis atkal un atkal pagrūda viņu nost, jo biezu putru kā nekā pienācās vēlākam laikam; taču nepiedienīgi katrā ziņā bija arī tas, ka sargzaldāts ar savām neītrajām rokām pats iekampa blodiņā un salkstošā upura acu priekšā gremoja rīsus.

Virsnieks drīz atgūvās.

— Es negribēju jūs aizkustināt, — viņš sacīja, — es zinu, nav iespējams tos laikus vairs padarīt saprotamus. Bet citādi mašīna arvien vēl strādā un pilda savu misiju. Tā pilda savu misiju, arī stāvēdama šajā ielejā viena. Un līki, kad spriedums izpildīts, aizvien vēl ar neapverami maigu loku krīt bedrē — krīt arī tad, ja vairs nav tā kā agrāk un skatītāju simti vairs nespīd kā mušas ap bedri. Toreiz mums stipras margas nācās uzstādīt gar bedres malām, tagad sen jau tās aizvāktas.

Ceļotājs centās neskatīties uz virsnieku un bezmērķīgi kļīda ar acīm apkārt. Virsniekam likās, zinātņu vīrs aplūko ielejas tukšo pamestību, tādēļ viņš satvēra ceļotāja rokas, grozījās ap ciemiņu, gribēdams uztvert tā skatienu, un teica:

— Jūs redzat šo negodu?

Bet ceļotājs klusēja. Virsnieks atlaidās uz brīdi no viņa, stāvēja klusēdams, paplestatām kājām, rokām sānos, acis atdūris zemē. Tad viņš mundryņi uzsmaidīja ceļotājam un teica:

— Es biju vakardien turpat tuvumā, kad komandants ielūdza jūs uz eksekūciju. Es dzirdēju, ko viņš sacīja. Un komandantu es pazīstu! Es uzreiz sapratu, ko viņš centās ar šo ielūgumu panākt. Kaut gan viņa vara ir pietiekami liela, lai uzstātos pret mani, viņš vēl to neuzdrīkstas, taču ļoti gan vēlētos dzirdēt jūsu, ciemiņa ārzemnieka, spriedumu par mani. Viņš ir smalki to izrēķinājis: jūs esat salā otro dienu, jūs nepazināt veco komandantu un nezināt viņa domugājienu, jūs esat eiropieško uzskatu gūstā, varbūt jūs principā neatzīstat nāvēsodu un it īpaši šādu mehānizētu eksekūciju; turklāt jūs redzāt, kā nāvēsodu bez jebkādam publiskas līdzjūtības izpausmēm izpilda kaut kāds jau diezgan applucis aparāts, — vai tad, visu to kopā ņemot (tā rēķina komandants), itin viegli nebūtu iespējams, ka jūs manu rīcību atzīstat par nosodāmu? Un, ja jūs to atzīstat par nosodāmu (es aizvien vēl spriežu kā komandants), jūs par to neklusēsiet, jo taču esat uzticīgs saviem daudzkārt pārbaudītajiem principiem. Nu, protams, jūs esat iepazinis daudz tautu dažādās īpatnības un protat tās cienīt, tālab droši vien ne jau pilnā balsī — kā to varbūt darītu savā dzimtenē — iebildīsiet pret manu rīcību. Un skaļums komandantam nemaz nav vajadzīgs. Pietiek ar nejašu, nepiesardzīgu vārdu. Un tam nemaz nav jāaskan ar jūsu pārliecību — lai tikai vārdi ārēji atbilstu viņa vēlmēm! Viņš jūs izvaicās viltīgi, par to nav šaubu. Un viņa dāmas sēdēs lokā apkārt un spicēs ausis; jūs teiksiet, nu, kaut vai tā: «Pie mums tiesvedība ir citāda»; vai

atkal: «Pie mums apsūdzēto pirms sprieduma pasludināšanas nopratina»; vai: «Pie mums notiesātajam dara zināmu tiesas spriedumu»; vai: «Pie mums ir arī citi soda veidi, ne jau tikai nāvēs spriedums vien»; vai arī: «Pie mums spīdzināšana tika piekopta vienīgi viduslaikos». Tās visas ir piezīmes, tikpat pareizas, cik tās jums liekas pašas par sevi saprotamas, gluži nekaitīgas piezīmes, kas nemaz neskar manu tiesvedību. Bet kā tās uztvērs komandants? Es redzu kā dzīvu jauko komandantu, viņš atgrūž tūdaļ krēslu un izskrien uz balkona, es redzu viņa dāmas, kas traucas tam pakal, dzirdu viņa balsi — dāmas to dēvē par pērkondunu —, un nu viņš sāk runāt: «Lielais Rietumu zinātņu vīrs, kas visās zemēs pilnvarots pārbaudīt tiesvedību, nupat izteica atziņu, ka mūsu novecojušās tiesāšanas metodes ir pretcilvēciskas. Pēc šāda sprieduma, ko izteikusi tāda personība, es, dabiski, šādu kārtību vairs nevaru pieļaut. Ar šo dienu tādā es rakstu pavēli...» Un tā tālāk. Jūs gribat iejaukties, neko no tā, ko jums piedēvē, jūs nesat sacījis, manu tiesvedību jūs nemaz nenosaucāt par pretcilvēcisku, gluži pretēji, pēc savas dzīvē pārliecības jūs atzīstat to par cilvēcīgu un visvairāk cilvēka cienīgu, un arī šī mašīnēja liekas jums apbrīnojama... bet ir jau par vēlu, jūs netiekat vairs uz balkona, tas pilns ar dāmām; jūs gribat kliegt — bet kādas dāmas rociņa aizspiež jums muti, un es un vecā komandanta veikums ir aizlaists pīšļos...

Ceļotājam nācās apspiest smaidu: cik viegls gan bija uzdevums, kas viņam rādījies smags un grūts! Viņš izvairīgi atteica:

— Pārāk augstu jūs vērtējat manu ietekmi; komandants ir ļaistījis ieteikuma vēstuli, viņš zina, ka nekāds tiesu iekārta lietpratējs es neesmu. Ja arī es izteiktu savus spriedumus, tad tās būtu privātpersonas domas, tikpat nenozīmīgas kā jebkura cita cilvēka ieteikumi un katrā ziņā jau nu daudz mazsvarīgākas nekā paša komandanta viedoklis, kuram šinī labošanas darbu kolonijā, cik noprotams, ir ļoti plašas pilnvaras. Un, ja viņa paša uzskati par šo tiesvedību ir tieši tādi, kā domājat jūs, tad, baidos, šādām soda metodēm ir pienācis gals, un mana trūcīgā iejaukšanās vairs neko nevar līdzēt.

Vai virsnieks to jau ir sapratis? Nē, viņš vēl nebija sapratis. Viņš asi papurināja galvu, īsi paskatījās uz notiesāto un sargzaldātu — tie atrāvās abi no rīsu blodiņas —, tad pienāca ceļotājam iesī klāt, lūkodamies nevis acīs, bet atdūris skatienu kaut kur svārkos, un sāka runāt vēl klusāk nekā pirmī:

— Jūs nepazīstat komandantu un izturaties — atvainojiet par izteicienu — gandrīz vai naivi pret viņu un pret mums visiem, un jūsu ietekmi, ticīet man, nekādi nevar novērtēt par augstu. Es jutos gandrīz vai aplaimots, ka vienīgi jūs būsiēt klāt soda izpildīšanā. Šim komandanta rīkojumam vajadzēja mani satriekt, bet nu es vērsīšu to sev par labu. Melīgas saucukstēšanās un nicinošu skatienu neespaidots, — ja eksekūcijā būtu klāt lielāks skaits cilvēku, un tā nevarētu izvairīties — jūs esat noklausījies manus paskaidrojumus, apskatījies mašīnu un esat spējīgs tagad ar izpratni vērot nāvēsodu. Jūsu spriedums, nav šaubu, jau izveidojies; ja jums vēl palikušas kaut kādas šaubas, tad, eksekūciju noskatoties, tās izgaiss. Un nu man gribētos griezties pie jums ar lūgumu: palīdziet man ciņā pret komandantu!...

Ceļotājs viņam neļāva turpināt.

— Kā tad es to lai izdaru? — viņam izlauzās kļiedziens. — Tas taču pilnīgi neiespējami! Es nevaru jums ne kaitēt, ne arī palīdzēt.

— Jūs to varat, — sacīja virsnieks. Mazliet izbījies, ceļotājs vēroja, ka rokas virsniekam savēlās dūrēs. — Jūs to varat, — viņš atkārtēja vēl stingrāk. — Man ir kāds plāns, un tam jāizdodas. Jums šķiet, jūsu ietekme pārāk vāja. Bet es zinu: tās pilnīgi pietiek! Ja arī atzīstat, ka jums ir taisnība, vai tad šīs tiesvedības saglabāšanas labad nebūtu jācenšas izmantot visus līdzekļus, pat varbūt mazāk iedarbīgus? Uzklusiet taču manu plānu! Tā īstenošanai vispirms ir nepieciešams, lai jūs šodien kolonijā pēc iespējas atturīgāk izteiktos par tiesvedību. Ja jums neko tieši neautā, nekādā gadījumā nevajag izteikties vispār; ja turpretim jāizsakās, tad īsi un nenoteikti, lai katrs redz, ka jums grūti par to runāt, ka jūs esat sarūgtināts, un, ja sacītu atklātu vārdu, tad, patiešām, izplūstu lāstos un nosodījumos. Es neprasu, lai jūs melotu, nekādā gadījumā ne, jums vienkārši jāatbild īsi, kaut vai tā: «Jā, es redzēju soda izpildīšanu»; vai arī: «Jā, es noklausījos visus paskaidrojumus». Vienīgi to, neko vairāk. Lai gan sarūgtinājumam — kam jābūt saklusātam jūsu vārdos — jūs esat atradis pietiekamu pamatu, bet tikai citādu nekā komandants. Viņš to, dabiski, sapratis gluži apļam un pasniegjis jūsu domas pēc sava prāta. Uz to arī dibinās mans plāns. Rīt komandantūrā paša priekšnieka vadībā notiek plaša apspriede ar visu augstāko pārvaldes ierēdņu piedalīšanos. Komandants, dabiski, vienmēr ir mācējis šādas sapulces pārvērst par izrādi. Ir iekārtota pat galerija, kurā allaž salasās skatītāji. Es esmu spiests šajās apspriedēs piedalīties, lai gan aizriebuma man šermuļi skrien pār kauliem. Un jūs, protams, katrā ziņā ielūgs uz šo sēdi; turklāt, ja jūs izturēsieties atbilstoši manam plānam, ielūgums kļūst patiesi neatvairāms. Ja nu kaut kādu nesaprotamu iemeslu

dēļ jūs tomēr nezaicina, tad jums katrā ziņā ielūgums jāpieprasa, un tādā gadījumā jūs to dabūsi, varat nešaubīties. Tātad rīt jūs kopā ar dāmām sēžat komandanta ložā. Viņš drošības labad brīdi pa brīdi pamet skatienu augšup, lai pārliecinātos par jūsu klātbūtni. Pēc dažu mazsvarīgu, smieklīgu, vienīgi skatītājiem domātu jautājumu pārrunāšanas — tās ir galvenokārt ostas celtnes, kuro reizi jau ostas celtnes! — pienāk kārta arī tiesvedībai. Ja komandants nepieksies šim jautājumam vai arī pārāk ilgi to apies, tad par šo lietu parūpēšos es pats, — piecelšos un sniegšu ziņojumu par šodienas eksekūciju. Pavisam īsi, vienīgi ziņojumu. Tādus ziņojumus gan parasti šeit nesiedz, bet es tomēr ņemu un noziņoju. Komandants man pateiks ar sirsniņu smaidu, kā allaž, tad, nespēdams atturēties, metas vērst šo izdevību sev par labu. «Nu, pat,» viņš ierunāsies šādi vai līdzīgi, «tika sniegts ziņojums par vardarbības eksekūciju. Es gribētu vienīgi papildināt šo ziņojumu ar to, ka tieši šajā eksekūcijā bija klāt lielais zinātnieks, par kura ļoti pagodinošo viesošanās mūsu kolonijā jums visiem jau zināms. Arī mūsu pašreizējai apspriedei viņa klātbūtne piešķir jo svarīgu jēgu. Vai mēs nevarētu tagad griezties pie lielā zinātnieka ar jautājumu, kā viņš vērtē veclaicīgo eksekūciju un pirms tās notikušo tiesas procesu?» Nu, protams, visi aplaudē, visi piekrīt, un es plaukšķinu visskaļāk. Komandants paklanās jums un saka: «Tad, lūdzu, visu klātesošo vārdā es jums uzdodu šo jautājumu!» Un tad jūs pienāciet pie ložas apmales. Atbalstieties uz apmales ar rokām, lai visi fās redzētu, citādi dāmas satvers rokas un sāks spēlēties ar jūsu pirkstiem... Beidzot jūs ierunāties. Nezinu, kā es izturēšu pēdējo stundu sasprindzinājumu līdz šim brīdim! Runājot jums nevajag sevi nekādi ierobežot, pilnā balsī, ar visu spēku pasakiet patiesību, pārliecinieties pār ložas apmali, izkliežiet — jā, patiesi — iekliežiet komandantam taisni gīmī savas domas, savu nesagraujamo viedokli... Bet varbūt jūs nemaz tā nevēlaties, tas neatbilst jūsu iedabai, jūsu dzimtenī, iespējams, šādā situācijā rīkojas citādi, — arī tā ir pareizi, arī tā ir labāk par labu; necelieties nemaz kājās, pasakiet vienīgi pāris vārdus, izčukstiet tos, lai tikai ierēdņi apakšrindās zem jums tos varētu sadzirdēt, — tas būs pilnīgi pietiekami; jums nemaz nav jārunā par skatītāju trūkumu ielejā, par kaucošo kloķratu, satrūkušo siksnu un pretīgo filca pulķi — nē, nē, visu šo turpinājumu es pārņemšu savās rokās, un, ticēti man, ja mana uzstāšanās arī neliks komandantam izskriet no zāles, tad vismaz nospiedīs viņu uz ceļiem, un tam nāksies atzīt: veco komandant, tavā priekšā es noliecu galvu... Tāds ir mans plāns. Vai jūs man palīdzēsiet to īstenot? Nu, saprotams, jūs to darīsiet, pat vairāk, jums tas jādarā! — Un virsnieks savēra ceļotāju pie abām rokām un, smagi dvasodams, skatījās acīs. Beidzamos teikumus viņš bija tā izkliežis, ka pat notiesātais sargzaldāts sāka austi; lai gan neko tie nespēja saprast, tomēr abi novērsās no rīsu bļodiņas un, nule paņemto kumosu gremodami, pacēla acis uz ceļotāju.

Par atbildi, kāda viņam jādod, zinātniekam jau no paša sākuma nebija ne mazāko šaubu. Pārāk daudz viņš savā mūžā pieredzējis, lai šoreiz vēl svārstītos. Viņš bija pēc iedabas godīgs un aiz neziņas nedrebēja. Tomēr patlaban, notiesātā un zaldāta uzlūkot, ceļotājs vilcinājās, iekams ievilka elpu. Beidzot viņš to pateica — tā, kā arī bija jāsaka:

— Nē.

Virsnieka acis vairākkārt samirkšķinājās, taču nenovērsās.

— Jūs gribat, lai es to paskaidroju? — ceļotājs vaicāja.

Virsnieks klusēdams pamāja.

— Es esmu šādu tiesas procesu pretnieks, — ceļotājs tad sacīja. — Pirms vēl jūs dāvājāt man savu uzticību — šo uzticību es nekādos apstākļos neizmantošu jums par ļaunu, — es sāku jau apsvērt, vai esmu pilnvarots uzstāties pret šo tiesu kārtību un vai mana iejaukšanās varētu dot kaut niecīgāko labumu. Skaidrs bija, pie kā man vispirms būtu jāgriežas, protams, pie komandanta. Jūs to vērtāt vēl skaidrāku, lai gan tas nepavisam nebija jūs, kas manu apņemšanos darīja nelokāmu, tieši pretēji, jūsu atklātā pārliecība mani gan aizkustina, bet nespēj maldināt.

Virsnieks stingri klusēja, tad pagriezās pret aparātu, satvēra kādu no misiņa stieniem un, atmetis mazliet galvu, paraudzījās uz rakstītāju, it kā pārbaudīdams, vai viss ir kārtībā. Notiesātais un zaldāts likās sadraudzējušies. Notiesātais — lai cik tas grūti nācās ciešā piesaistījuma dēļ — pamāja zaldātam; kareivis pieliecās, un notiesātais tam kaut ko pačukstēja; zaldāts piekriņķi palocīja galvu.

Piegājais pie virsnieka, ceļotājs teica:

— Jūs nemaz vēl nezināt, ko esmu nodomājis darīt. Savas domas par šo tiesvedību komandantam es pateikšu gan, tikai ne sapulcē, bet zem četrām acīm, turklāt es nepalikšu šeit tik ilgi, lai mani ievilkto kaut kādā tur apspriedē, es aizbraukšu jau rīt agri no rīta, vai vismaz iesēdīšos kuģī.

Šķita, ka virsnieks nemaz to vairs nebija dzirdējis.

— Tātad mūsu tiesvedība nav jūs aizrāvusi, — viņš sacīja vairāk tikai pats sev un pasmaidīja, kā pieaugušais smaida par bērnu niekoņanos un aiz šī smaida noslēp savas Tātās domas.

— Nu, tad ir laiks, — beidzot viņš sacīja un paraudzījās pie-

peši ceļotājā apskaidrotām acīm, kurās ielāsojās it kā tāls aicinājums, kā sauciens.

— Kam laiks? — ceļotājs satraukts ieteicās.

Bet atbildes nebija.

— Tu esi brīvs, — virsnieks sacīja notiesātajam viņa valodā. Tas pirmajā mirklī vēl neticēja. — Nu, brīvs, saproti! — virsnieks uzsvēra.

Notiesātajam sejā pirmo reizi ielija īsta dzīvība. Vai tas taisnība? Vai tas nav tikai virsnieka untums, kas pāries un izgaisis? Vai ceļotājs būtu panācis viņa apžēlošanu? Kas tas ir? — likās jautājam viņa acis. Bet ne jau ilgi. Lai ir kā būdams, ja reiz drīkst, tad viņš gribēja pa īstam būt brīvs, un virs sāka rausīties, cilāties, cik vien tas apakš ecēsām bija iespējams.

— Tu man nesarauj siksnas! — virsnieks iekliezās. — Paliec mierā! Tūlīt mēs tās noņemsim. — Un, pamājis zaldātam, viņš kopā ar to sāka darboties. Notiesātais pie sevis klusu smējās bez vārdiem, pievērdzams seju drīz virsniekam kreisajā pusē, drīz kareivim labajā un neaizmirsdams uzlūkot arī ceļotāju.

— Velc viņu laukā! — virsnieks pavēlēja zaldātam.

Ecēšu dēļ bija vajadzīga zināma piesardzība. Aiz nepacietības notiesātais jau bija sev ieplēsis dažas sīkas brūces uz muguras.

No šā brīža virsnieks par notiesāto nelikās ne zinīs. Viņš pieņāca atkal pie ceļotāja, izvilka ādas vāciņus, parakņājās tajos, izņēma meklēto lapu un rādīja to zinātni vīram.

— Izlasiet, — viņš teica.

— Nevaru, — atzinās ceļotājs. — Es taču sacīju, ka to nevaru atšifrēt.

— Ielūkojieties rūpīgi, — virsnieks teica un pienāca blakus, lai lasītu abi kopā. Kad arī tas nelīdzēja, viņš ar mazo pirkstiņu vilka kaut kādas zīmes pa gaisu krietnā attālumā virs papīra, it kā neuzdrīkstēdamies lapai piedurties un tomēr gribēdams tādā kārtā ceļotājam atvieglot lasīšanu. Ceļotājs to pūlējās darīt, lai tikai virsniekam būtu pa prātam, taču viss velti. Tad virsnieks pats ņēms boksterēt uzraksta zīmes, pēc tam izlasīja tās vēlreiz, saliekot vārdos.

— «Esi taisnīgs!» — te uzrakstīti, — viņš teica. — Tagad jūs taču varēsiet izlasīt!

Ceļotājs tik zemu noliecās pār papīru, ka virsnieks, glābdams no pieskaršanās, bailīgi parāva lapu tālāk; neko gan vairāk ceļotājs neteica, taču bija skaidrs, ka uzraksta zīmes viņš vēl aizvien nespēja atšifrēt.

— «Esi taisnīgs!» — te lasāms, — virsnieks atkātoja.

— Var jau būt, — ceļotājs sacīja. — Es ticu, ka tur tā rakstīti.

— Nu labi, — virsnieks teica, vismaz daļēji apmierināts, un ar lapu rokā uzkāpa pa trepītēm; ar lielu rūpību viņš ieklāja lapu rakstītājā un, kā likās, sāka pilnībā pārregulēt visu mehānismu; tas bija gaužām piņķerīgs darbs, vajadzēja saskaņot vissīkāko zobratīņu kustību, virsnieka galva vairākkārt gluži pazuda rakstītājā — tik smalki nācās pārliktot mašīnēriju.

Ceļotājs no lejas neatņemdamies ar skatienu sekoja viņa darbam, kakls tapa stīvs, acis sāpēja no saules pilnājam debesīm. Zaldāts un notiesātais bija pilnībā aizņemti paši ar sevi. Notiesātais kreklu un bikses, kas jau bija iemestas bedrē, kareivis ar durklā smaili izķeksēja no turienes laukā. Kreklis bija savazāts līdz nelabumam, un notiesātais to izskaloja ūdens mucā. Kad viņš pēc uzģērba kreklu un uzvilka bikses, abi ar sargzaldātu vai plīša no smieklīem, jo drānas bija mugurpusē pārgrieztas pušu. Notiesātais laikam domāja, viņam sargzaldāts jāuzjautrina, un savās saplēstajās pankās griezās kā vilciņš kareivim acu priekšā; zaldāts, pietupies turpat zemē, plīķēja sev ar plaukstām pa ceļiem un smējās. Tomēr, juzdami abu kungu klātbūtni, tie kaut cik vēl apvaldīja savas jūtas un jautrību.

Kad virsnieks beidzot savu darāmo augšā bija paveicis, viņš smaidīdams pārlaida vēlreiz acis katrai detaļai un ierīcei kopumā, aizdarīja reizi pa visām reizēm rakstītāja vāku, kas līdz šim bija stāvējis valā, nokāpa zemē, pameta skatu bedrē, tad palūkojās uz notiesāto, gandarīts ievēroja, ka tas izvilcis no bedres savas apģērba gabalus, devās pie ūdens mucas noskalot rokas, taču, pamanījis tur pretīgos netīrumus, tā kā noskuma, ka nu vairs neizdosies dabūt tīras rokas, iegremdēja tās smiltīs — šis ūdensaizstājējs nepavisam viņu neapmierināja, bet ko lai iesāk, — tad atkal piecēlās un sāka atpogāt uniformu. Te viņam tūlīn iekrita rokās tie divi dāmu kabatlakatiņi, kas bija aizbāzti aiz formas svārkus apkakles atloka.

— Te būs tavi mutautiņi, — viņš uzsauca un pasvieda tos notiesātajam, turklāt vēl pavērsās pret ceļotāju un paskaidroja: — Dāmu dāvana.

Pilnīgā pretstatā steigai, ar kādu viņš bija nomētis formas svārkus un izgērbies kails, ikvienu apģērba gabalu virsnieks tomēr salocīja ar lielu rūpību, mundiera sudrabotās auklīņas pat īpaši nogluda ar pirkstiem un, sapurinādams svārkus, pagriezta taisni cilpiņu pušķi. Taču ar šādu rūpību nepavisam nesaderējās tas, ka, tiklīdz kāds apģērba gabals bija salocīts, ar īgnu vēzienu viņš to ielidināja bedrē. Pēdējais, kas vēl palicis, bija īsais zobens ar piespārdzes siksnu. Izvilcis no maksts, viņš to pārlauza vairākās vietās, tad savāca

visu kopā — zobena gabalus, maksti, piespradzes siksnu — un ietrieda bedrē ar tādu spēku, ka tie noklankstēdami sakrita cits pār citu.

Tā. Nu viņš stāvēja gluži kails. Ceļotājs kodīja lūpas un klusēja. Viņš gan zināja, kam ir jānotiek, taču viņam nebija nekādu tiesību virsnieku kaut kā aizkavēt. Ja tiesu kārtība, kurai virsnieks tā pieķēries, patiešām tiks atcelta, — iespējams, viņa, ceļotāja, iejaušanās dēļ, kuru viņš izjuta kā savu pienākumu, — tad virsnieks tagad rīkojās gluži pareizi; ceļotājs viņa vietā nebūtu darījis citādi.

Zaldāts un notiesātais neko vēl nesaprata, jo nebija sākumā pievērsuši virsniekam uzmanību. Notiesātais jutās aplaimots, ka atdabūjis savus mufautiņus, tomēr ilgi priecāties viņam neiznāca, jo zaldāts ar asu, iepriekš nenosakāmu tvērienu izcēpa tos laimīgajam no rokām. Tad savukārt notiesātais centās atņemt zaldātam mufautiņus, kurus tas bija aizbāzījis sev aiz jostas, taču kareivis bija modrs. Abi tā ecējās puspajokam. Tikai tad, kad virsnieks jau bija gluži kails, viņi kļuva uzmanīgi. It īpaši notiesāto pārņēma kādas lielas pārvērtības priekšnojauta. Tas, kas pirmīt bija noticis ar viņu, notika patlaban ar virsnieku. Un tā laikam arī ies līdz pašam ļaunākajam. Svešais ceļotājs acīmredzot bija devis tādu pavēli. Tātad tā bija atbēšana. Lai arī pašam nenācās izciest visu līdz galam, viņš tomēr tiks līdz galam atbēts... Plats bezskaņas smējiens izplūda vīram pa visu seju un vairs no tās nenozuda.

Bet virsnieks pievērsās mašīnai. Jau iepriekš bija pilnīgi skaidrs, ka viņš labi pārzina aparātu, taču patlaban pārējiem aiz brīnumiem mutes palika vaļā, vērojot, kā viņš ar ierīci apgājās un kā mašīna cilvēkam paklausīja. Virsnieks tikai tuvināja ecēšām roku, un tās jau vairākkārt pacēlās, nolaidās, iekams nostājās istajā pozīcijā, lai uzņemtu viņu zem sevis; virsnieks tikai satvēra gultas apmali, un gulta jau sāka tricīnāties; un filca puļķis nostājās pretī mutei, bija redzams, ka virsniekam patiesībā tas nemaz nav vajadzīgs, tomēr viņš svārstījās tikai mirkli, tad padevās nenovēršamajam un ieņēma to mutē. Viss bija gatavs, vienīgi siksnas karājās gar gultas malām, un tās acīmredzot nemaz nebija nepieciešamas — virsnieks varēja palikt nepiesaitēts. Taču piepeši notiesātais pamanīja vaļējās saites, viņaprāt, sods nebūtu pilnīgs, ja siksnas nav pievilktas; viņš dedzīgi pamāja zaldātam, abi pieskrēja klāt, lai savilkto siksnas. Gulošais jau tobrīd bija pastiepis kāju, lai nopiestu kloķi un iedarbinātu rakstītāju, bet, pamanījis šos pieskrienam, atvilka kājas vietā un ļāvās, lai sasaitē. Bet nu viņš nevarēja vairs aizsniegt kloķi; ne zaldāts, ne notiesātais arī to nemācētu atrast, un ceļotājs bija nolēmis nekustināt ne pirkstu, taču tas nemaz nebija vajadzīgs. Kolīdz bija pievilka beidzamā siksnā, mašīna sāka darboties — gulta tricīnājās, adatas dancoja pa ādu, ecēšas cēlās un grimā. Ceļotājs bija vērojies mašīnas gaitu kādu brīdi, kad piepeši atpazās, ka vienam ratam rakstītājā taču vajadzēja kaut, tomēr viss palika klusu, nedzirdēja ne mazāko sīksānu.

Tik mierīgi darbotamās, mašīna vairs nepiesaitīja uzmanību. Ceļotājs pavērās uz notiesāto un zaldātu. Notiesātais bija tapis jo sevišķi dzīvīgs, itin viss viņu pievilka ieroces darbībā, viņš gan pieliecās, gan atkal izslējās, ik mirkli izstiepa pirkstu, lai zaldātam kaut ko parādītu. Ceļotāju pārņēma pretīgums. Viņš bija nolēmis te palikt līdz galam, bet tie divi nebija vairs izturami.

— Ejiet mājās! — viņš sacīja.

Zaldāts, likās, gatavs būtu paklausīt, turpretim notiesātais šādu pavēli uztvēra gandrīz kā sodu. Saliktām rokām tas lūdzās, lai atļauj palikt, un, kad ceļotājs nepieķēptīgi papurināja galvu, vīrs pat noslīga ceļos. Zinātnieks redzēja, ka pavēles te neko vairs nelīdz, un dzīrās iet apkārt mašīnai, lai šos aiztriektu. Tobrīd augšā, rakstītājā, atskanēja kaut kāda krakšķēšana. Viņš paskatījās augšup. Tātad tomēr viens zobrats iesprūdis? Taču noticis bija gluži kas cits. Rakstītāja vāks lēnām cēlās un atvērās vaļā līdz galam. Kāda apaļa robaina zobrināda parādījās vīrs rakstītājā, tā cēlās augstāk, un drīz vien tur iznīra zobrats visā apjomā; šķita, kāds milzu spēks saspiež rakstītāju tā, ka šim ritenim nav vairs vietas, tas atvēlās līdz rakstītāja malai un novēlās zemē, paripoja gabaliņu pa smiltīm, apgāzās un palika guļam. Bet augšā jau iznīra otrs, tam sekoja daudzi citi — lieli un mazi un tik tikko saskaņāmi — un ar visiem notika viens un tas pats, un ikreiz likās, nu rakstītājs būs jau pavisam tukšs, tomēr izlīda atkal jauni riteniņi, sevišķi liela grupa, tie pacēlās, pārvēlās pāri malai, nolidoja zemē, griezās vēl gabaliņu pa smiltīm, līdz aprīta. Šo notikumu iespējami pavēli notiesātais bija pavisam aizmirsis, zobrats vīru pilnīgi pārņēma savā varā, ikkatru no tiem viņš gribēja notvert un zaldātu skubināja nākt palīgos, bet izbījies vienmēr parāva roku atpakaļ, jo tūlīt gāzās nākamais, kas viņu pārbiedēja, vismaz sākumā, kamēr vēl griezās.

Ceļotāju tofies pārņēma aizvien lielāks uztraukums. Mašīna acīm redzami sakrita drupās, tās klusā gaita ir bijusi apmāns; uzmācās sajūta, ka viņam un jāuzņemas rūpes par virsnieku, jo cilvēks vairs nespēja pats sev palīdzēt. Taču zobratu krišana tā piekalta uzmanību, ka viņš bija gluži aizmirsis vērot mašīnas darbību kopumā; kad nu ceļotājs, pēdējam ratam aizriepojot no rakstītāja, noliecās pār ecēšām, nācās pieredzēt jaunu, vēl nebijušu pārsieģumu. Ecēšas neveidoja nemaz vairs ierakstu, vienīgi spraudās miesā, un gulta

vairs ķermenī nevalstīja, bet tricīnādama dzina iekšā starp adatām. Ceļotājs tiecās iejaukties, varbūt pat apturēt mašīnu, — tā jau vairs nebija spīdzināšana, kādai virsnieks nolēma sevi pakļaut, tā bija tirā slepkavošana! Viņš pastiepa roku, bet... ecēšas tobrīd pasitās sāņus, nesdamas līdzī uz tapām uzdrūto ķermenī — to viņas drīkstēja darīt vienīgi eksekūcijas divpadsmitajā stundā! Simts urdzinām strāvija ar ūdeni nesajaukušās asinis, — arī ūdens pievadcaurulītes bija atsacījušās darboties. Un nu vēl arī paši pēdējie operācija atteicās istenoties: ķermenis netika vaļā no garajām adatām, asinīm noplūdzams plīvoja vīrs bedres un nekrita nost. Ecēšas dzīrās atgriezies savā vietā, tak, manīdamas, ka nav vēl atbrīvojušās no nastas, palika tomēr šūpojāmies pār bedri.

— Palīdziet taču! — ceļotājs kļiedza notiesātajam un zaldātam otrpus mašīnai, satverdamis virsnieku pie kājām. Viņš gribēja no šīspuses ar savu svaru spiest kājas lejup, un tiem diviem tur vajadzēja ķerties pie galvas — tā virsnieku pakāpeniski dabūtu nost no adatām. Taču tie divi nekādi nespēja sadūšoties un pieieft pie ecēšām, notiesātais pat uzgrīza muguru. Ceļotājam vajadzēja apskriet viņpus bedres un ar varu aizvilkt abus pie virsnieka galvas. Te viņš gandrīz pret paša gribu ielūkojās miroņa sejā. Tā šķita gluži kā dzīva, ne miņas no solītās atpestīšanas; tas, ko visi pārējie bija guvuši šinī mašīnā, virsniekam ticis liegts; lūpas cieši sakniebtas, acis plati vaļā, tajās dzīvības izteiksme; skatiens pilns miera un pārliecības, uz pieres izdūries lielās tērauda adatas dzelksnis.

Kad ceļotājs līdz ar notiesāto un zaldātu, kuri tam sekoja, sasniedza kolonijas pirmās mājas, zaldāts parādīja uz kādu no tām un teica: — Te ir tējnīca.

Nama pirmajā stāvā bija dziļa, alai līdzīga telpa ar zemiem nokvēpušiem griestiem un sienām. Pret ielu tā bija vaļēja visā platumā. Lai gan tējnīca no pārējām kolonijas celtnēm atšķīrās gaurām maz — visas ēkas, izņemot pilsveidīgo komandantūru, bija saargaus laika zobs, — tomēr uz ceļotāju tā atstāja vēsturiskuma iespaidu un viņš sajūta agrāko laiku varenības elpu. Ceļotājs sasniedza tējnīcu un, savu līdzgājēju pavadīts, izlocījās starp tukšajiem galdiem, kas bija izvietoti nama priekšā uz ielas, un ievilkā krūtīs vēso, sastāvējušo gaisu, kas stīdza no telpas dziļumiem.

— Te vecais apglabāts, — teica zaldāts. — Kapsētā viņam mācītājs liedza vietu. Kādu laiku vispār nevarēja izšķīrties, kur viņu glabāt, beidzot apraka šeit. Virsnieks to jums droši vien netika stāstījis, viņam tas, dabiski, bija pats lielākais apkaunojums. Viņš pat vairākas reizes centās izrakt pa naktīm veco, taču allaž lika padzīts no šīs nodarbības.

— Kur tad ir kaps? — ceļotājs iejautājās, nespēdamis zaldātam noticēt.

Abi uzreiz, zaldāts un notiesātais, aizmetās ciemiņam priekšā un izstieptām rokām rādīja, kur vajadzētu būt kapam. Viņi aizvadīja ceļotāju līdz gala sienai, pie dažiem galdiem tur sēdēja apmeklētāji. Jādāmā, tie bija ostas strādnieki, spēcīgi vīri ar īsām, melni spīdīgām pilnbārdām. Neviens nebija svārkū, tikai aplīsuši krekli — tie bija nabadzīgi, pazemoti ļaudis. Kad ceļotājs nāca tuvāk, daži piecēlās, atvilcās pie sienas un raudzījās viņā.

— Tas ir kāds ārzemnieks, — ceļotājs uztvēra visapkārt čukstus, — viņš grib apskatīt kapu.

Viņi aizbīdīja sāņus kādu galdū, zem tā patiešām atradās kapakmens. Tas bija parasts lauka granīts, pietiekami zems, lai paliktu apslēpts apakš galdā. Uz akmens bija uzraksts gluži sīkiem burtiņiem, nācās nomesties ceļos, lai to izlasītu. Tur bija iekalts: «Se atdusas vecais komandants. Viņa piekritēji, kas nevar patlaban minēt savus vārdus, izraka viņam kapu un uzlika šos akmeni. Un ir sacīts: kad aizritēs noliktie gadi, komandants augšāmcelsies un no šīs mājas vedīs savus piekritējus cīņā par kolonijas atkarošanu. Ticiet un gaidiet!»

Kad ceļotājs, to izlasījis, piecēlās, viņš ieraudzīja sev apkārt stāvam vīrus un smaidām, it kā tie kopā ar viņu būtu lasījuši uzrakstu, atzinuši to smieklīgu un acinātu ārzemnieku šādam spriedumam pievienoties. Ceļotājs izlikās, ka neko tādu nav manījis, izdalīja vīriem pa sīknaudas gabalam, pakavējās, kamēr pār kapu uzstūma atpakaļ galdū, tad atstāja tējnīcu un devās uz ostu.

Notiesātais un sargzaldāts tējnīcā bija satikušies ar paziņām, kas viņus nelaida projām. Bet acīmredzot abi drīz vien bija atkratījušies no draugiem, jo ceļotājs, tikai līdz pusei nogājis pa garajām kāpnēm un laivu piestātni, ieraudzīja šos dzemāties pakāļ. Vīri laikam gan vēl pēdējā brīdī gribēja piespiest ceļotāju, lai viņš ņem tos sev līdzī. Kamēr zinātnieks ūdensmalā salīga laivinieku aizvešanai uz tvaikoni, abi klusēdami drāzās lejā pa kāpieniem, uzsaukt tie viņam neuzdrošinājās. Taču, kad viņi piesteidzās ūdensmalā, aizbraucējs jau bija laivā un pārcēlājs atgrūdās patlaban no krašta. Abi vēl dzīrās lēkt laivā iekšā, bet ceļotājs pagrāba no tilaudām smagu mezglainu tauvu, piedraudēja ar to un tādā veidā atturēja viņus no lēciena.

KIROVAS JAUNIE DZEJNIEKI

Kirovas (līdz 1934. gadam — Vjaikas) apgabals (ķeizara laikos, protams, guberņa) dramatiskām un traģiskām saitēm saistīts ar daudzu latviešu un latvijiešu (kālab gan reizēm neizmantojot šo J. Endzelīna Latvijas dažādu tautību iedzīvotāju apzīmēšanu piedāvāto vārdu) likteņiem. Kopš 19. gs. Vjaika ir bijusi politisko trimdnieku noņemšanas vieta (A. Hercens, M. Saltikovs-Ščedrins). Slobodskā poļu revolucionāra ģimenē dzimis lielais krievu romantiķis Aleksandrs Grīns. Jā, Slobodska, kas vēl šobaltdien ir saglabājusi savu senatnīgo veidolu, arī Raiņa laikos nebija vis kaut kāds papuķējis miests, bet it solīda pilsētiņa ar mūra mājām un daudzo baznīcu zilgmainajiem kupoliem, kuru krāsa saplūst ar no Vjaikas stāvās kraujas saredzamo tālo tālu zilumu. Turpat ir Raiņa priedes — dīvaini un stoiski izlocītas vēju vējos un — gluži vai šermuļi pārskrien — pavisam jūrmaliskas . . .

Vjaika jau nav nekāda paradīziska zemīte: apmēram ap Kirovu sākas josla, aiz kuras vairs neaug ozoli, ābeles. Un tomēr šī dabas balvām neapbalvotā mala Lielā Tēvijas kara laikā deva patvērumu un maizi tūkstošiem bēgļu no Latvijas. Lai minam tikai dažus rakstniekus: A. Upīts, A. Sakse, A. Balodis . . . Un arī V. Lācis. Kiroviešiem, kas lielā daļā ir seno novgorodiešu pēcteči, piemīt rimts dvēseliskums, kāda uzreiz sajūta garīga apdāvinātība, tas, ko mēs saucam par iedzīmtu inteligenci.

Tālab daudzi slaveni vīri — dažādās jomās un nozarēs — nākuši no šīs zemes. Arī mūsdienās — teiksim, izcilie krievu rakstnieki Alberts Ļihanovs un Vladimirs Krupins. Taču Kirovas apgabalā, kurā mīt ap miljonus 700 tūkstošiem iedzīvotāju, nav vairs pat savas izdevniecības (kādreizējo viedo reorganizāciju rezultāts). Tāpēc Rakstnieku savienības Kirovas nodaļā, ko vada latviešu lasītājam mazliet pazīstamais dzejnieks O. Ļubovikovs, ir tikai kāds ducis biedru. Daudzi ir «emigrējuši» uz metropoli. Bet kiroviešu iespīdīgais raksturs jau neļaus rimties vietējās literārās dzīves bangām un deviņtajiem vijņiem. Šoreiz ielūkosimies jauno (vecuma cenzs te nav svarīgs, jaunie ir tie, kas meklē un atrod jauno) dzejnieku pasaulē. Un šīs tālās ziemeļu puses poēzijā mēs atradīsim dažas latviešu dzejas meklējumiem pārsteidzoši radnieciskas līnijas gan izteiksmē, gan garīgajā nonkonformismā.

JĀNIS ROKPELNIS

NIKOLAJS GOĻIKOVS

KARMA

*Es gribu iemiesoties nazi.
Nu mani var par nazi atzīt,
Bet desas luņķis, rau, ko dara —
Ņem šūpot pārtapšanas svarus.
Tas, jācer, sapnis ir varbūt —
Es nevēlos par desu kļūt!
Uz balta skapja vārna sēž
Un nenorimti dūnas plēš.*

*Vējš kaimiņu pie manis pūš,
Lai vienam tam nav vakars grūšs.
Tas dumjais kaimiņš nenojauš,
Cik liktenis man šobrīd gaušs —
Kā spētu gan es runāgs kļūt —
Es nevēlos par desu būt!
Uz balta skapja vārna sēž
Un nenorimti dūnas plēš.*

*Bet kaimiņš — cik viegli man pazīt:
Pavisam jau pārtapis nazi,
Viņš smadzenes manas un miesu
Jau gabalos sašķēlēt iesāk,
Vēl kādas piecpadsmit minūtes,
Un aprīts līdz kripatai es.
Uz balta skapja vārna sēž
Un nenorimti dūnas plēš,
Sēž — kurais jau pagājis gads —
Un mūžam ķerc savu «Nekad».*

Atdzejojis JĀNIS ROKPELNIS

SVETLANA SIRNEVA

ZIEMAS VAKARS MAZPILSĒTĀ

*Lai tik vakars atkal atnāk te,
lai tik pilsētiņa tajā stindzinājas —
un no skursteņa uz manas mājas
izaug zila dūmu ciprese.*

*Ļaujiet man, cik vien to vēlas sirds!
Mana dzīve augstē pārvietojas,
kur uz jumtiem, snaudošiem joprojām,
ciprešbirze izaugusi ir.*

*Vakarā jums sildīties pie guns.
Taču, kamēr uguns vēl nav dzēsta,
tur, virs jumtiem, zilās cipresēs
būs man pajumte un patvērumš.*

Atdzejojis JĀNIS ROKPELNIS

LUDMILA SUVOROVA

B. KORŅILOVAM

Dzejnieks

*kalvē, asinīs, sapņos,
nodevīgs metāls dzīkst balsī skaļā.*

Tu dzirdi?

*izcirsta dārza kapā
pogo nosista lakstīgala.*

*Pliederkrūms, dzidrs maija zvans,
zvārguliši un zvārguļi trīcoši,
smailās lapas un miljoniem ziedu skan,
baltu, cirtainu galviņu tūkstoši.*

*Daudzseju koris, negantais krūms,
daudzbalšīgs dievs, starojošs,
miljoniem acu pāru un miljoniem lūpu —
saplūst, pazust un nezināt vairs neko.*

*Pliederkrūms, sprādziens negaidīts,
žogam pārskrējis putojošs piens,
kā mākonis,*

*kā rūgti raudāt no sirds,
izraudāt visu
un nopūsties.*

*Ābols, jūra ar gaismu pilna,
Ābols, strīdus un lieguma simbols,
Ābolu dalu tieši uz pusēm,
Jums, mani bērni, sniedzu pa pusei.
Pasniedzu meitai ar roku kreiso,
Dēlam ar labo — abiem reizē.
Bērni ir rāmi, rimuši raudāt,
Kāros zobeļus cirtuši auglī.
Miers virs zemes, bēdas — malā . . .
Vien pati kā pasaule neesmu dalāma.*

*Aiz netīra vagona loga
Krustojas lokveida līnijas,
Viss, kas līdzās — aizjono garām,
Viss, kas tālāk — aizpeld un aizslīd.
Tumšzils mežs rīta ausmā, miglā kūpošas upites . . .
Vien melns, vientuļš koks,
stiepdams vijīgi smalkas rokas,
Kā izņēmums blakus man stīdz
Arvien vēl neatlaidīgi, neizbēgami, ilgi
Atmiņas seko man līdz.*

Atdzejojusi LAIMA LIVENA

ALEKSEJS ČEREZOVS

MANDEĻKOKA FLAUTA

*Nosarmojušā ābeļu dārzā
skūpstīju
tavas pēdas
pie strauta auksta,
kura treffi
pagaisa
zem ledus plaukstas
līdz nākamajam pavasarim . . .*

*Tavs siltums
kā sarma skropstās
izkusis
un rītausmā
steidzīgas asaras
man aizmiglos acis jo drīz . . .*

*Līdz nākamajam pavasarim sasaldēšu asaras tās
kā mežābolus
lai zvana, lai skandinās
līdz nākamajam pavasarim . . .*

SERGEJS UHOVS

*naktī
kad pat tumsa ir aizmigusi un dzirdama tās vienmērīgā elpa
naktī
kad zini ka tieši tādā laikā notiek vistrakākie brīnumi bet
aiz skapja čukstus lamājas spoki
naktī
kad stundas kā sīkspārņu bars laidelējas pa istabu un
spārniem sit un sit tev pa ausīm
naktī
kad sienas šauras un neievilkst elpu bet uzmauktie
griesti kļūst nepanesami smagi
naktī
kad atver logu un ievēlc plaušās ziemīgo gaisu
beidzot var elpot bet līdz ar to — rīteņu klaboņa —
svilpe — rīteņu klaboņa
naktī
varbūt tikai izliekas — rīteņu klaboņa — svilpe —
rīteņu klaboņa
varbūt tikai šķietas
naktī*

Atdzejojis JĀNIS ROKPELNIS

«NEKO JAU NEVAJAG, IZNEMOT PATIESĪBU IZ SEVIS»

GUNĀRA JANAĪSA FOTO

LEONS BRIEDIS: — Dzejnieka mūžs man šķiet kā nemītīga atgriešanās sākotnē: gan plašākā nozīmē — pie dzīves un esības pamatvērtībām, gan šaurākā nozīmē — pie tiem domu un izjūtu, tiklab varētu teikt — «tēmas» aizmetņiem, kurus reiz un par visām reizēm Daba, dzejniekam piedzīstot, ielikusi šūpulī. Pārsteidzoša ir Tavas daiļrades virzības nepārtrauktā secība un viengabalainība. Tajā nav nedz žilbinošu kāpumu, nedz satricinošu kritumu, nedz arī spēju un negaidītu lauzumu. Jau agrīnajos krājumos («Dzīvība», 1937, «Pie jūras», 1939) iezīmējusi savas dzejas galvenās tēmas un centrālos tēlus, Tu no tiem vairs nešķiries, ar laiku tos aizvien vairāk noskaidrodama, padziļinādama un paspilgtinādama, tālab krājums «Nerimas balss» (1967), kas iznāca gandrīz pēc trejdesmit gadiem, organiski un reizē tik «neuzkrītoši bendrupiski» turpināja pirmskara Bendrupi. Tāpat kā visas nākamās grāmatas: «Vētras acs» (1969), «Ceļa gaita» (1970), «Pilna krūze mēnesnīcas» (1974), «Buramie vārdi» (1979), «Viss ir tagad. Tapat» (1980), «Lukturu aizdedzinātājs» (1986) un nule tapusī «Sirds apziņa».

MIRDZA BENDRUPE: — Nevienš cilvēks taču neierodas šajā pasaulē «gatavs». Pat ne īsti cilvēcisks. No šūpuļa līdz kapam cilvēks cilvēkā top. Līdz ar viņu top un veidojas arī citi cilvēki, viss ap viņu, visa esība. Cik garš ceļš bija jānostaigā no amēbas līdz cilvēkam! Šķiet, vēl garāks ceļš ejams no cilvēka kā domājoša divkājaina līdz tam, ko patiešām varētu saukt par pilnīgu cilvēku, īstu cilvēku. Tādu cilvēku, kurš sakņots īstenā, krietnā un viedā sirds gudrībā, kas apkārtnējo pasauli atklāj nevis kā prāta vēsu uzskaiti vien, ierāda ne tikai liecinieka, bet arī līdzī pārdzīvotāja, līdzdalīgā vietu esībā.

LEONS BRIEDIS: — Šos skaistos, bet arī grūtos Tavas «līdzdalības» ceļus laikā un telpā man šobrīd gribētos ar Tevi kaut maz-

drusku izstaigāt... «Ja bērzu nebūtu manā Dzimtenē, citāda būtu mana dvēsele,» teicis Fr. Bārda. Vīnē, atceroties «Rumbiņus». Tavs šūpulis kārts «zaļā Zemgalē», Līvberzē. Acīmredzot Zemgales ainavas iebarojušas arī Tavu «sākotnēji bezvārdīgo garu», veidojušas arī Tavas «dvēseles smadzenes un mugurkaulu» (M. de Unamono).

MIRDZA BENDRUPE: — Labais, ko deva Zemgale: pār plašu līdzenumu ganu gaitās mani savaldzinājušais milzīgais debesu jumols ar sauli, mākoņu brīvajiem sirojumiem, varavīksnēm un negaisiem. Rožaini āboliņa lauki, milzu kviešu druvas, bērzu birzis ar vīgriežu un zemeņu audzēm. Aucupītes skaidrā plūsmā [vēlāk to sabojāja bagarējot] un noslēpumainā migla naktīs pār to. Un malu malas pilnas ar rūķiem, elfiem, nārām, mežaiņiem! Akā — «akas bāba». Paspārnē — mājas gariņš. Visu to manīt, lāgiem pat redzēt iemācīja mana dzejiskā māmuļa. Bet vēlāk, kad pārtulkoju [divpadsmit gadu vecumā] Ļermontova «Dēmonu», mājās nereti bija jūtama arī šī nolādētā, bet brīvā pasaules sirotāja klātbūtne. Taču manu bērniību aptumšoja arī bezgala daudz nejēdzību — negribu tās nedz atcerēties, nedz vārdā saukt — un visdārgākā drīz vien kļuva vilciena svilpe. Tā sazāļoja ar nepārvaramu aiziešanas, tālajā pasaulē došanās nemieru.

LEONS BRIEDIS: — Pirmajam pasaules karam sākoties, bēgļu gaitas jūsu ģimeni aizveda uz Maskavu.

MIRDZA BENDRUPE: — Agrīnie bērniības iespaidi tiešām bargi: bēgļu gaitu mocības, tēva grūtais darbs kādā ieroču rūpnīcā Maskavā, tēva nedziedināmā «bronzas kaite» [Adisona slimība], viņa nāve, grūtais atceļš uz Latviju 1917. gadā... Nekā laba, ko atcerēties — ja nu vienīgi to, ka mana pirmā «ābece» bija skaistā «Pasaka par mirušo karaļmeitu un septiņiem spēkavīriem». Krievu mēlē, protams.

LEONS BRIEDIS: — Tavs tēvs, cik zinu, bija 1905. gada revolūcijas notikumu līdzdalībnieks Līvberzē...

MIRDZA BENDRUPE: — Kā atmiņas manas draudzenes Skrābānes māte, veca līvberzniecē, mans tēvs 1905. gadā esot samācījis pagasta jauniešiem, kā dziesmas ar revolucionāru tekstu dziedamas baznīcas korāju melodijās. Tā nu mans tēvs ar vijoli, puīši dziedādami, apstaigājuši Līvberzi. Kāda koka galotnē tēvs uzvilcis sarkanu karogu. Kad žandarmi tēvu notvēra, viņš tika ieslodzīts Jelgavas cietumā un sabija tajā divus gadus. Tēvs tur sasirga ar diloni un ar šī diloņa sekām, Adisona slimību, bēgļu gaitās Maskavā nomira.

LEONS BRIEDIS: — Bet interese par rakstniecību Tev acīmredzot no mātes?

MIRDZA BENDRUPE: — Rakstīšanas pirmās sākumos [astoņu—divpadsmit gadu vecumā] mani dziļi ietekmēja mātes un vecmāmuļas diendienā skandinātās dainas, māmuļas allaž no jauna pārlasītā Rainis un Aspazija. Turklāt mūsmāju bēniņos gulēja veselas grēdas mātes bibliotēkas krievu mēlē: Puškīns, Ļermontovs, Bajmonts, Dostojevskis, Veresaļevs, Andrejevs... Arī mana māte savulaik bija cieši saistīta ar literatūru. Viņas pirmie dzejoļi ar Emīlijas Baltgalves vārdu publicēti jau tad, kad viņa mācījās Kēniņas ģimnāzijā Rīgā. Atminos, māte lepni stāstīja, ka viņai maksāts tikpat liels honorārs kā Aspazijai. Bēgļu gaitās laikrakstā «Tēvijās sargs» nāca klajā mātes romāns «Rīta ausmā». Vēlāk māte rakstīja dzejoļus un stāstus, kurus iespieda žurnāl «Zeltene».

LEONS BRIEDIS: — Literatūrā Tu ienāci divdesmito gadu vidū. Tavs pirmais dzejolis publicēts 1926. gadā. Tavi laikabiedri bija Čaks, Adamsons, Grots, Skujiņa, Kempe... Vai Tu nekad neesi domājusi par viņiem uzrakstīt?

MIRDZA BENDRUPE: — Ai, nē, lai nu man piedod mūsu kultūrdzīve, bet aīmiņas neclešu, memuru nerakstīšu. Dzīvoju «tagad un tēpat», daļēji arī «jau rīt». Literatūrā ienācu vlenkārši — vēl ģimnāzijā iedama, sūtīju savus dzejoļus laikrakstiem un žurnāliem, kurus nopublicēju 15 gadu vecumā. Pirmos iepazīnu Austru Skujiņu un Jāni Grotu. Grots bija caurcaurēm lirīkis, arī dzīvē bieži skandināja dzeju. Bet pati dārgākais cilvēks man bija Austrā. Mēs bieži sēdējām kafējnīcās, taču sarunās ar mani Austrā bija atturīga, nereti pat drūma. Šo to stāstīja par savu neizdziedināmo, bezcerīgo mīlestību. Bez šīs mīlestības viņa nespēja dzīvot, lai kā vien bravūrēja. Čaks, urbānists un pašpuika dzejā, dzīvē bija brīnumvārs un labdabīgs, bet arī grūtsirdīgs un slims. Ap trīsdesmito gadu iepazīnu Ādamsonu un Ķempi — toreiz ļoti elegantu, interesantu un saskanīgu pāri. Ķempe bija uzrakstījis vēl tikai pāris dzejoļiņu. Viņa man šķita lieliska un mīlama, tikai gauzām subjektīva, savu vien spriedumu par visu vērtējoša, jebkuru divrunas partneri ar savu majestātiskumu nobīdīja vienīgi bijīga uzklaustītāja lomā. Ēriks bija bezgala īsts cilvēks. Mani kaitināja tas, ka viņa dzeja kritiķi saskatīja vienīgi estētisko momentu, nepamanīdami ar epikūrisma rotājīgumu galīgi nesaskanīgās, bet varenās «Vilka dziesmas» trāģisko, dziļi ētiskā līdzjutībā bāzēto pasaules skatījumu. Tas bija laiks, kad Jānis Grīns ap žurnālu «Daugava» prata sapulcēt īsti talantīgus cilvēkus. Tad iepazīnos arī ar Zinaīdu Lazdu un Veroniku Strēlerti, kuras uzskatu par izcili talantīgām dzejniecēm. Pārējie pazīstamie dzejnieki, arī tie no «Zaļās Vārnas» pulka, atmiņā klušāri, bālāki par pieminētajiem.

LEONS BRIEDIS: — Tavas dzejas pati galvenā, būtiskākā un varbūt arī vienīgā tēma — tā ir Dzīvība. Apbrīnojamas sakrītības vai intuitīvas atjausmes dēļ Dzīvības vārds likts jau uz Tava pirmā dzeju krājuma vāka, lai ik turpmākajā grāmatā mūs nepārstātu savīļņot Tava tveršanās «dzīvībā simts rokām», ieaugšana Dabā «tūkstoš vēlēšanām»...

MIRDZA BENDRUPE: — Dzejnieks taču ir saistīts ar visu esamību, tikai daudz saasinātākā, uzvertīgākā veidā. Profesors A. Čiževskis grāmatā «Sauls vētru atbalss uz zemes» saka: «Esam raduši pieturēties pie rupja un šaura, antifilozofiska uzskata par dzīvību, kā tikai zemes spēku nejaušas spēles rezultāta. Tas, protams, ir nepareizi. Dzīvība, kā redzam, daudz lielākā mērā ir kosmiska, nevis zemes parādība. To radījis Visuma radošās dinamikas iedarbošanās uz Zemes inerto materiālu. Tā eksistē, pateicoties šo spēku dinamikai, un ikviens organiskā pulsa sitiens ir saskaņots ar Visuma sirds — šīs grandiozās zvaigznāju, miglāju, zvaigžņu, Saules un planētu pulsāciju.» Mēs visi esam Dzīvā Daba. Kur no tās spruksi, kur diesies! Un nevaļag arī no tās izsprukt! Tikai iemācījušies būt arī kaut nedaudz zinātāji un zintenieki, sākam to pašu Dabu atīrīt, mīcīt un veidot kā tēlnieka mālu. Izkaln no bezveidīga akmens sevi kā īstenu veidolu.

LEONS BRIEDIS: — Līdztekus dzejai 1938. gadā iznāca arī Tava stāstu un noveļu grāmata «Majestāte un pērtiķis», kurai sekoja krājums «Dieva vientuļi» (1942, 1943). 1940. gadā žurnālā «Daugava» iespiests Tava romāna «Trešā paaudze» aizsākums, bet kara gados K. Skalbes rediģētais «Latvju Mēnešraksts» publicēja dažus stāstus no cikla «Skudru meistars un viņa mācekļi». Tavā prozā mani saista tās spilgtā un savdabīgā valoda un stils, šķietami savādu un neparastu, bet ārkārtīgi dzīvu un dabisku cilvēku portretējumi, māka ikdienišķās dzīves norisēs saskatīt kaut ko «poētisku» un «liktenīgu» — īpašu.

MIRDZA BENDRUPE: — Gēte izteicies, ka viņa krūtīs dzīvojošas divas dvēseles. Manuprāt, ik cilvēkā, arī manī, dzīvo (jebšu nesadzīvo) daudzas dvēseles. Viena no tām tiecas pretīm prozai, kuru es uzskatu par savu «zaudēto paradīzi». Tiesa, pirmo grāmatu rakstot, mana pasaules uztvere pašai nešķita nekas «īpašs». Kopš bērnības mani pārsteidza, ielīkmoja un satrieca dzīvē sastapto cilvēku vienuviet sašķeterēto dvēseles audu pretstafīgums, kur labestībai līdzās nešpetnība, cildenais groteskajam un līdzīgi. Māte nespēja viena apsaīnietot lauku sētu, pārcēlāties uz Rīgu un labu laiku dzīvojam rajonā, kurš tagad sākas pie tagadējā kolhozu tīrguru un dzelzceļa slīdēm, sniedzoties tālu uz Ķengaraga pusē. Tolaik to sauca par Maskavas, vēlāk Latgales priekšpilsētu. Tur uzrakstīju stāstus «Gustiņš svilpo», «Ormanis Nikolajs», presē publicēto «Sikspārņu klubs». Cilvēkos ap mani nebija nekā monolīta, viens vienīgs konglomerāts. Bet es tolaik biju visai līdzīga Dostojevska Idiotam, sirgu ar līdzjutības slimību, nespēju cilvēkus purītāniski vai mietpilsoniski nosodīt. Par to tad arī rakstīju. Mana proza zaudēja dzīvesprieku un dzīvotspēju laikā, kad socrealisma vārdā no rakstnieka pieprasīja superideālizētu «laikabiedra tēlu», katrā ziņā «ražošanas vidē» — rūpniecībā vai kolhozā dzīvojošu un, par spīti visiem traucēkļiem, uzvaras tāktī savas ieceres īstenojošu... Pievērsos stāstniecībai bērnībai, taču kurmet jēdzīgu dabūju tikai grāmatu «Pie durvīm klauvē», kuru I. Ziedonis ellīgi lasāvēja savā recenzijā. Un, protams, «Visskaistāko dārzū». Tolaik, sešdesmito gadu sākumā, šo grāmatu «norēja», kaut gan lasītāji, lielie un mazie, to iemīlēja, rakstīja man vēstules, teicās daudzārt pārlasām. Pati šo grāmatu mīlu vēl šodien.

LEONS BRIEDIS: — Ja nemaldos, šim darbam tolaik tika pārņemta «ideoloģiskā neizturētība». Šobrīd šāds apgalvojums šķiet pārsteidzošs, nepamatots, pat netaisns.

MIRDZA BENDRUPE: — Četrdesmito piecdesmito gadu mijā, kad tika asi kritizēts Čaks, kad «biedru grupa» laikrakstā «Cīņa» pārmeta V. Lāča romānam «Uz jauno krastu» ideoloģiska rakstura nepilnības... un arī vēlāk — piecdesmitajos un sešdesmitajos gados mēs vis nelauzījām galvas par kaut kādu tur «pamatotību» vai «nepamatotību». Varu teikt vienīgi to, ka tolaik, visvisādas «kaitīgas blusas» atmaskojot un izķerot, netika taupītas pat dievgosiņņas... Katram pašam nācās «norīt savu krupi». Varbūt tāpēc maizes pelnīšanas rūpju saprindzinājumā un steigā šķērdējām sevi arī visādos «niekos», izgājām gan uz lielākiem, gan mazākiem kompromisiem. Es daudz tulkoju — diemžēl visu, ko vien man piedāvāja. Gadu nostrādāju kinostudijā par vecāko redaktori, vēlāk daudzus gadus tulkoju filmu tekstus no krievu valodas dublāžai latviešu valodā. Pēc tam strādāju milicijas bērnu istabā Dubultos. Kas attiecas uz manu darbu milicijā, tad tā saukto mazgadīgo noziedznieku audzināšana un gādība par tiem nebija prozaisks darbs ne par mutes tiesu. Kas zina, varbūt tieši tajā es spēju izteikt to, ko tolaik nebija iespējams izsacīt dzejas vārmās! Tas taču bija darbs ar vissarežģītāko, vissmalkāko cilvēkam piemītošo: viņa iedabas, rakstura, pasaules uzskata, visa cilvēka garīguma kompleksa veidošanu! «Mazgadīgie noziedznieki», izņemot vienīgi pilnīgi debilos, nebija kļuvuši sabiedrībai bīstami kādas garīgas kroplības dēļ. Tās jaunās dvēseles bija pieaugušo cilvēku un arī visas sabiedrības aplamību, nelietību un stulbības ievainotas. Nepilnvērtīgi vecāki un nepilnvērtīgi audzinātāji paši bija atstājuši novārtā, pat sakropļojuši bērnu topošo garī-

go pasauli, viņu attieksmes pret sabiedrību. Uzskatu, ka nereti uzspūtais konflikts starp veco un jauno paaudzi pats sen novecojis, ap-sūbējis, lūžņās aizmēzams. Vecākajai paaudzei pašai jāmācās, jāgrīb saprast, ka jauno, spēku atmodā kūšājošo maksimalistu lāgiem arī aplamie «izlēcieni» būtībā ir vienīgais iespējams jaunības protests pret vecuma sastingumu un liekulību. Viņiem, «maniem dārgajiem tiepšām, maniem radniekiem nezīnīšiem», dzejoļi «Viena pīere izturēs» vēlēju domāt pašiem savu domu, pat strauji un tīšām ieskriet dažubrīd arī ar pieri mūrī, jo «Viens mūris kādreiz sagrūs tomēr un viena pīere izturēs».

LEONS BRIEDIS: — Divi kari, tiklab arī tā laika skaudrums un pretrunīgums, par ko mēs šobrīd runājam, bijusi Tavas paaudzes «nebaudāmā maize», kad ne reizi vien vaigu vaigā nācies pieredzēt «dzīvās dzejas Osven-cimū». Cikls «Geto» šajā ziņā man šķiet viena no mākslinieciski patiesākām un satricošākām kara gadu poētiskām liecībām mūsu dzejā.

MIRDZA BENDRUPE: — «Geto» dzejoļu tapšana sākās vienlaikus ar geto ierīkošanu Rīgā, tā ap 1941. gada novembri. Rīdziniekiem centās iestāstīt, ka geto ieslodzītos nosūtīt tikai darbos, taču neģēlīgā patiesība atklājās visai drīz. Notiekošais kļuva neat-tēlojami, baismīgi murgains. Vienīgi Kafkas prozā un Goijas gleznās pavid kaut kas līdzīgs. Tā tapa dzejolis «Geto»: «Šodien geto nav tikai vienā pilsētas pusē. Geto ir visur, kur kungs un dienderis mīt. Geto ir arī tur, kur par ilgu Es, verga dvēsele, kļūšēju un tu, verga dvēsele, kļūšē!» Geto pārdzīvo-juma murgi sākās pie geto dzeloņstieplu žoga, bet turpinājās vēl ilgi. Ilgi gan! «Dzīvās dzejas Osven-cimas» posta darbi turpinājās līdz Partijas XX kongresam. Šodien visi to zi-nām un drīkstam — nenoklusēt. Visu veidu demagogiem raksturīga kopīga iezīme: ne-apzinīgi vai apzinīgi baildomāms par savas netaisnās izdarības sekām, viņi salauz ne vien sev nevēlamus cilvēkus, bet arī jebkādu īste-na garīguma un cilvēciskuma izpausmi. Un vispirms — literatūru, Vārdu, pretspēka kalvi, Patiesību. Izdzīvo pakalpiņu savārstījumi vai dažu — demagogijai noticējušu naivuļu vār-di. «Manuskripti nedeg,» teica Bulgakovs. Ai, nereti daži tomēr arī sadeg! Bet man dār-gie domātāji un zinātāji iemācījuši mani no-vērsties no vakardienas, no nelabojamā un neatgūstamā, un pacelties [uzlidot!] pār jeb-kuru šaurību, sastinguma sūnekliem, ikdieniš-ķi sīkā apputējušām grabažām. Viedie ļaudis zina šo to par cēloņiem nenovēršami uz kājām minošajām sekām. Arī dar nenovēršamo nav jāskumst, drīzāk tūdaļ jāsteno tāds cēlonis, kuram sekot nenovēršams prieks. Ne skumjas, bet «garīgas zemestrīces» un «sirds aptum-sumi» mani kā ikvienu piemēlējuši. Taču tie arvien man nozīmēja nevis pieplakt pie ze-mes, bet gan tikt pāri. Gandrīz neērti at-zīties, bet laikam esmu viena no pasaules laimīgākajām radībām. Reiz mani, slapjdrankī ieslodzītu, atbrīvoja un paglāba M. Čaklā dzejolis par «neizbēgamo sauli». Jau manā pirmajā, astoņu gadu vecumā uzrakstītajā dzejoļī bija rindas: «Ar zelta cirvi cirulis izcērt Debesu vidū lodziņu zilu, Dziesmu ķēdītē mākonī piesien, Aizved dusēt aiz lielā sīla, Tad atnāk saule — karaliene...» Optimisms! Nē, nevis dabisks prieks par esību, bet — izsāpēta, grūtībā un postā izlolota ZINĀŠANA. Aiz smaida vairoga es nesargāju dvēseli no bēdām, galvenokārt no melu maskuballes nīrbošās uzplījības. Ojārs Vācie-tis teicās neejam ļaudis, lai nesaskartos ar lieliem meliem, maziem meliņiem. Nudien, smaidošajam rēgaino maskuballu fantomi ne-tiek klāt. Smajds arī nelinčo. Smajds ir labu

tiesu «pāri» un «aiz». Prieks [neteikšu — dzīvotprieks] noteikti zina vairāk par īgnumu, vaimanām un sašutuma klaigām. Prieks zina arī to, ka muļķim nav kur ķert priekšu, nekrietnēim nav kur ņemt sirdsapziņu.

LEONS BRIEDIS: — Uz mūsu dzejas visai atturīgā un remdenā fona Tu ar savu dzīvudrabaino kustīgumu un priecīgo nemierīgumu man atgādini T. Manna Setembrīni — «mūžīgo opozicionāru», «vējgrābsli», «homo humanus»... Jeb Ariosto apdziedāto Orlando Furioso (Trakajošo Rolandu), kurš savā vairogā nes lepnī pārgalvīgu un nebeidzamu izaicinājumu tādos saukļos kā: «Bezgalā mežonīgs un sāpīgs dzīvotprieks», «Redzi — es atkal uz savu nelaimi dodos», «Apskauzams kurss — tieši uz avāriju — Tā turēt, traģiskie spāni, traģiskās buras, tā turēt!»...

MIRDZA BENDRUPE: — Mūžīgais opozicionārs gan es, dīspas, neesmu! Opozīcijā, manuprāt, jājūtas pret negēlībām, pret mēģinājumiem apgriezt spārnus brīvībai, pret radošās domas sastindzināšanu, to vērojot par dogmu. Tie izmistīgie saukļi taču nebija tikai mani — daudzu savulaik aprīto un norieto, «dzīlāk un tālāk» literatūrā domājošo rakstnieku saukļi vēl ilgi pēc Tēvijās kara. Dekretizētās neliteratūras laikā rakstnieki vai nu pārguva un ierāvās sevī, vai mēģināja tomēr vēl turpināt dialogu ar lasītāju, iekšēji ellīgi iespīdēdamies un «krādām tvaikus» kādai eksplozijai. Iespīdējis arī es un raudzīju to pat pateikt [dzejot] «Spītība», «Reportāža no Sauseržu ciema», «Trešā meita» u. c.), bet pateikt taču nevarēja, ik dzejoli, kurā bija vai pat tikai šķīta pausta kāda «ķecerība», no krājumiem vienkārti izmeta ārā.

LEONS BRIEDIS: — Dzejniekam, protams, ja viņš patiešām izjūt atbildīgumu pret sevi un tātad pret Dzīvību vispār, ja viņš spēj savai dzīvei piešķirt nesavtīgas ziedošanās, pat pašuzpura statusu, allaž ir alternatīva. Vai, pareizāk sakot, dzejnieks pats ir alternatīvs — laikam un sabiedrībai, kurā viņš dzīvo.

MIRDZA BENDRUPE: — Laiks un sabiedrība, kurā dzejnieks dzīvo, — tā ir dzejnieka elpa, maize un avots, no kura dziesmu smelt. Bet laiks, sabiedrība un liktenis var dzejnieka elpu arī slāpēt, viņa dziesmu apsaukt, pat atraut dzejnieku no viņa Tautas, taču dzejnieku no Tautas atraut — nē. Tauta, tāpat kā Dzimtene, dzīvo ikvienā kā mūsu «asiņu sāls». Tautu un Dzimteni var arī nedaudzināt skanīgos apliecinājumos, tās mūsos neatdalāmi IR.

Par laiku, kas var arī smacēt, Aspazija teļz iesaucās: «Mans liktenis man nav devis telpas!» Es par to ierunājos dzejoli, veltīti Puškinam — dzīvajam un mirušajam. Spilgti un ar zobiem apveltīti dzejas vārda teicēji nereti saviem laikabiedriem ir «par smagu», neieredzami ķecerīgi. Mirušos, apklusušos tad var — no tādas nepanesamas dzīvības vajā tikušie — viegli un atviegloti noguldīt kapā. Atsākt pat slavināt. Atzīties mīlestībā pret mirušajiem — tik ērti, jauki! Vai savulaik tā nav bijis ar Ahmatovu, Tvardovski, Bulgakovu, Visockiļ Kamēr dzīvs bija Rainis, arī viņu aiztrieca trimdā. Vēlāk, dzimtenē atgriezušos, viņu nēsāja uz rokām! Kur nul Ai, kā centās iekost, ieskrāpēt, bet... kur nesniedzās dubju pikas, kaut ēnu uzmost. Veidot savu likteni dzejnieks bieži nespēj. Veidot savu Laiku, Tautu! Noteikti! Ne ar dziedājumu vien. Ar visu, kas dzejniekam notiek (vai nenotiek).

LEONS BRIEDIS: — Tavu nonkonformistisko nesamierinātību es raksturotu kā ticību jebkurām mietpilsonības, dzīvotkāres par katru maksu izpausmēm pretstatīt Poēzijas

neuzpērkamo patiesību, pasludinot tam savas «poētiskās tiesas» spriedumu.

MIRDZA BENDRUPE: — Jā! Allaž jūtos Tilam Pūcēspieģelim parādē nevis zvārguļa, bet skanīga zvana izliešanu. Arī sudraba lodes izliešanu un tās «likšanu lietā». Un reizēm šī lode ievainojusi arī mani pašu. Esmu ne vienreiz vien dzējā pamatīgi tiesājusi pati sevi — dzejot «Vaina», «Viltvārde», «Geto», «Aklā iela», «Trīs dienas». Taču nekad neesmu savu dzīvi dalījusi «zaudējumos» un «ieguvumos». Esmu pamatīgi iemācījusies padzīt murgus un lietuvēnus no savas dzīves, nebarot tos ar savām atmiņām. Toties ieguvumus... Tos gan es pieminu ar dziļu pateicību: uztīcamus draugus, dārgus līdzgaitniekus literatūrā un līdztekus — svētīga klusuma brīžus dabā, kad blakus vienīgi mīļotā jūra, koki, putni un mākoņi... Man talkā nāca Koktebele — šis «ziedošais, degošais pārspīlējums», ciems Krīmas dienvidu krastā, kuru spēji, negudri, gribas gandrīz vai teikt — liktenīgi iemīlēju, kolīdz pirmo reizi tur vēlā rudenī nonācu, šķiet, 1957. gadā. Tur valdīja tāda spodrība un neskartība kā pasaules pirmajā radīšanas dienā. Tas bija svētīgs un auglīgs sevī ielešanas un dabā ieslīgšanas laiks. Vienlaikus Koktebele bija arī visas mūsu zemes radošās inteligences pievilcējs magnēts. Tur, pie krievu dzejnieka M. Vološina atraitnes «Dzejnieka namā», pulcējās visas mūsu literatūras slavenības, studenti no Maskavas un Ļeņingradas. Taču, noblījusies no slavenībām, ciemos pie sevis ielūdzu vienīgi F. Iskanderu — burvīgi tiešu, godprātīgu un drosmīgu personību, un vēl — S. Antonovu — slaveno «AN» galveno konstruktoru — tik nepretenciozu, sirsniņu un atklātu, kādi mēdz būt vienīgi īsti cilvēki. Studenti savukārt bija neticami, krāšņi vajsirdīgi, bezbailīgi diskutējoši par visu ar daudzām «nē» un «pie velna». Savā ziņā «jaunās domāšanas» laudis jau tolaik nikni šautīja birokrātismu, dogmatisma stingumu un liekulību. Nodzīvojot Koktebelē daudzus gadus, ne vien atkopdama veselību un iegūdama pārbagātu informācijas krājumu, bet arī rakstīdama. Ne mirkli nejutos atrauta no Latvijas, jo ziemas vadīju Rīgā, un vispār man sava māka dzimtenes un mājas sajūtu nēsāt līdzī, kā gliemezis nes uz muguras savu mājokli.

LEONS BRIEDIS: — Māks svešatnības spirdzina, palīdz noplēst no acīm un dvēseles pieraduma un rutīnas zvīņas. Jeb, runājot Tev mīļā terminoloģijā, tā ir kā Tava daudzīnātā Vētras Acs — tas «Pilnīgā miera apgabals ar skaidrām debesīm paša viesuļa centrā», kuru «no visām pusēm ieslēdz lietusgāzu, bangu un rēcoša viesuļvēja sienas» (citējot zinātnieka V. Mezenceva skaidrojumu).

MIRDZA BENDRUPE: — Vētras Acs ir ik meklētāja, zaudētāja, atradēja un atklājēja īstās Mājas. Nekādam postam nelenemams Cietoksnis. Tas pasaules stūris, kur, brīvi atgājušam no kopplūsmas, izvērtēt savu bagātību un nabadzību, atsiņāt pelavas no graudiem, atdalīt zeltu no ligatūras. Tik skaidrībā ar sevi pašu un visu ap sevi. Pārbaudīt un sakārtot savu kompasu, sekstantu un buras, iekams viens dzīvības kuģis var turpināt sīrojumu visu dzīvību kopplūsmā. Arī kā to dara zvēri — nomājā stūrī aizlaizīt brūces. Vētras Acs — tā ir tāda vieta, skaidrāk — tāds APZIŅAS STĀVOKLIS, kurā cilvēks var atgūt spēkus, kā tos, zemei pieskaroties, atguva Antejs. Daža cilvēka Vētras Acs ir viņa mīlestība. Vai ģimene. Vai māksla. Vai daba. Man Vētras Aci dāvājusi spēcīgāka, skaidrāka atklāsme.

LEONS BRIEDIS: — Ko citādi varētu saukt par sevis paša, savas patības apzināšanos.

MIRDZA BENDRUPE: — Profams, sevis, savas Patības apzināšanās. Doma, pārdzīvojums, atklāsme — ne aptaustei, ne vissmalkākajiem instrumentiem netverami — letekmē, veido un pārveido cilvēkus un līdz ar to — visu esamību. Savā ziņā ikviens jūtas viens, ne draudzībā, ne mīlestībā nespēdams saplūst ar kādu citu pilnīgā nešķirībā. Un tomēr — neviens nav viens, jo mēs neesam homunkūji, kas ieslēgti retortē. Apzinīgi vai neapzinīgi mēs pārtiekam no cita, citu, visas sabiedrības un cilvēces mums sniegtajiem maizes, ūdens, gaisa. Visām mākslām, zinātnēm, ik domātāja dāvatajam vērtībām. Vismaz garīgā plaknē nav skopulu, kuri kaut ko darina, rauš un krāj sev, sev vien. Šaubos, vai kāds no mums, dzejniekiem, grib kalpot tikai kaut kādai abstraktai Poēzijai. Nevīs skaistuma, bet gan patiesības vārdam ir gluži neaplēšami varens, ētiski iedarbīgs spēks. Pirms daudzām gadsimtiem pateikti patiesības atklāsme vārdi ir nemirstīgi un īstenojas dzīvē vēl šobaltdien. Grieķiem skaistais ar labo neatdalāmi saistīts vienā vārdā. Manuprāt, ja estētiski skaistajam trūkst labestības apakštona vai virstona, skaistums ne vien nespēj cilvēku darīt brīvu un stipru, bet var pat viņu pazudināt, kā piemēram, narkomāna melīgās vīzijās. Ne velti Dostojevskis teica, ka skaistums ir briesmīgs, tajā vienlīdz savaldzinošas tiklab debesīs, kā pekles krāsas. Tālab, ja man būtu lemts definēt Dzeju, es teiktu apmēram tā: Dzeja ir vēstījums par dzejnieka patiesību. Neko jau nevajag, izņemot patiesību iz sevis... Sevī, citos, pasaulē atklāto, vairāk vai mazāk subjektīvi izvērtēto. Bet tas nav tikai vērtējums — arī aicinājums uz lielāku skaidrību un pilnvērtību, atsauksmās arī kādas citas patiesības vārdiem ar «jā» un «nē».

LEONS BRIEDIS: — Tev nekad nav patīcis troksnis un jezga ap Tavu vārdu. Esi centusies būt brīva un neatkarīga no jebkāda savtīguma un patmīlīguma, esi tiekusies sakopties īstenā, krietnā un viedā sirds gudrībā, kuras priekšā atkāpjas pat nebūtība. Bet, lai cilvēks varētu īsti dzīvot un patiesi radīt, viņam jābūt brīvam, jānosiedz arī citiem šādas brīvības apzināšanās.

MIRDZA BENDRUPE: — Manam raksturam, nūdien, nav piejaukts ne miligrams godkārbas. Mana ģintis — tie nav tikai mani līdzaudži, bet visi meklējošie, topošie, augošie, veidojošie, radošie, daudzprasīgie negausināma garīgā izsalkuma bērni — ar vienu roku nemošie, divām atdodošie. Sirds cilvēki. Visiem no «manas ģintis» iezīmīga nesātīga veidoties un veidot griba. Viņi ir ne vien patiesību meklējošie, bet arī patiesībā dzīvot gribošie. Un, ja es ko vēlos, tad — lai tikai man ļauj runāt ar cilvēkiem dzējā. Lai mani dzird un nenorej. Dzīvot dialogā, sasaukties — jā! Visa dzejnieku slaka taču raksta, lai runātu ar citiem. Gara brīvībai tāda ir. Neatsavināma, nekādu žogu neierožēta. Protams, arī dzeja ir gara brīvības, neatkarības izteiksme. Manuprāt, vēl nekad beidzamajos gadu desmitos mums nav pavērti tik skaidri un plaši apvārdi. Ja šodiena no mums prasa patiesīgumu, vairsirdību un atklātību, tad no mums pašiem, visiem un ikvienu, atkarīgs, cik pilnīgi un drosmīgi spējam savā bagātībā dalīties, savu patiesību apliecināt.

1987. gada maijā

Ar Mirdzu Bendrupi
sarunājās LEONS BRIEDIS

MIRDZA BENDRUPE

DZERVE

Dzērve, tā viena, gaisotnē plašā
Atpaliek, atpaliek no sava kāša . . .
Ko viņa pamet, kas viņu saista,
Kāpēc tā dzērve noraugās lejup,
Zaudējot augstumu, ātruma vēju?
Ko viņa saredz aiz miglāja gaistam?
Tālāk uz dienvidiem, atgriezies kāsi —
Lidzi tām saucējām, gudrajām māsām,
Negudrā dzērve, tev pienākas laisties:
Ezers tavs dzimtais,
Ezers tavs skaistais
Aizsalst.

(«Viss ir tagad. Tepal» 1980)

PIEDZIMSĀNA

. . . Es biju tikai gaismas puteklis.
Es piemājoju visur un nekur . . .
Bet vienudien man šķirties nācās
No baltām koraļķoku audzēm dzelmē
Un dzidri vienaldzīgo selgu atstāt,
Kur sirotāju buras nepagura.
Mans nomods, spožs un sāpīgs, bija sācies,
Jo paisums mani iznesa no jūras
Kraстā.

Kā atbalss, gliemežnicā patvēries,
Vēl vilnis devītais bij sirdi manā:
Svēts, dēkains nemiers, dziesmas nerimšana.
Tad kāpās pūpoli par bākām stājās,
Lai teku rādītu uz mājām,
Nē — nemājām, kur sākās gājums . . .
. . . Un vienudien es iznācu no druvas
Ar kviešu putekļiem uz basām kājām . . .

. . . No gāršas devos vientiesīgā klajā
Ar dzilnas zvārguli un viņapuki delnā . . .
. . . Es izlauzos no vergu rijas melnas
Uz tumšsarkanu āboliņa ritu
Ar gaiša kļedzienu. Ar izkopts šķindām,
Lai iesāktu ar dzīvi agru strīdu . . .

. . . Kā grūtsirdīgu staru,
Kā vārdus buramos un ceļamaizi
Sev gaitā mīlestību līdzī ņemot,
Es nokāpu pa garās pupas zariem
Uz mazas, maigas, uztīcamas zvaigznes:
es biju piedzīmusi latvju zemē.

(«Ceļa gaita» 1970)

SVĒTAIS PUTNS

Pulks ļaužu stāvēja pie jūras gaiši zaļās,
Un nemiers skumjš un ass
Tiem jauca valodas un darija tās skaļas.

Pār kāpām joņodams, caur miglas vāliem blāviem,
Vējš drēbes viņa tiem
Daudz krokās traģiskās ap nogurušiem stāviem.

Cits citam stāstīja, cik posta tam un sēru,
Un paša bēdu mērs
Ikvienam smagāks likās dots par otra mēru.

Bet jūra klusēja un viņus smiltis svieda,
Un vēsums vārs un tīrs
Ik vilnī ieslēgts bij kā hiacintes ziedā.

Un vēsums tas kā tāla putna dziesma jauka
No jūras pacēlās.
Tad ļaudis apklusā un vērās ūdens laukā —

Un paši nezināja, kāpēc rāmi tika,
Kam roka izstiepās,
Un kāpēc roku to tad otram rokā lika.

Vai nemirstības miers, vai nāve tuvu klātu,
Tie nezināja teikt,
Tik brīnums vientiesīgs tiem mulsināja prātu —

Pār ļaužu niecību, pār viņu spalģām kļāigām
Svēts putns pārlaidās
Ar acīm gaišzaļām un brīnišķīgi maigām.

(«Pie jūras» 1939)

Ka jūru nevar sasmelt gliemežvākā,
Par to pat bērnam nav ko brīnīties,
Bet mūsu krūtīs — grūti aptvert nākas —
Cik jaunām pasaulēm tur gaita sākas,
Cik spīdekļu gan iedegas, gan dziest?
Kāds brīnums, drosme, kādas burvju mākas
Mums ļauj to visu izturēt un ciest?

(«Pilna krūze mēnesnīcas» 1974)

VISS KĀRTĪBĀ

Viss kārtībā, kamēr ievas zied
Un vecie lamā jaunos.
Kāds smiedamies pasaulei pretī iet
Un neņem to pasauli ļaunā.

Viss labi, kaut pareizi bēdīgas
Pareizas acis reizēm,
Kad ellē triec prātulas tas Nezinkas,
Tas Nepareizais.

Viss kārtībā. Zeme ap asi rit,
Raudi vai dziedī.
Kāds meklē un kāds atrod ikbrīd
Savu vietu.

Sev lemto lenkt jau skrien ikviens,
Savu noteikti pievāks.
Tas, kuram prātā kāršānās vien,
Pakaras ziedošā ievā.

(«Lukturu aizdedzinātājs» 1986)

KUROREIZ

No tāluma atnākušais,
Tu klauvē pie mana mūža
Ar zvana mēli? Ar vārdu?
Lai — kāpēc? — atkal no jauna,
Kuroreiz no jauna
Jau noadīto ārdū,
Lai kuroreiz atskārst varu,
Ka esmu gan šī,
gan vēl citas,
Ai, daudzas! Sev, ļaudim arī
Vēl nepazītas,
Ka gribēs gan šī,
gan tās citas,
Lai zobos, sakostos cieši,
Nesmok nesacīti
Vārdi patiesie, tiešie,
Neganti rūgti,
Gan dzīti projām,
gan lūgti.
Bet nu lai jau neiet
ne lūgti, ne dzīti,
Iecirtušies spītīgi,
Ja ne ar labu — ar varu
Lai ierauj tik versmainā rītā,
Kur es, tās daudzās citas,
Zinām, kas darāms.

1986

VĒL

Vēl Ikaram ikvienam spārni kūst,
Bet ilgās, lai gan tās
no medus lāsēm vien
un vaska vāra,
Grib pacelt mūs
visversmainākajā,
vislepnākajā starā.

(«Buramie vardi» 1979)

ILGAS

Mūsu ilgās izraugās saknes vai spārnu pāri,
Puķu vai putnu ģinti un dzimtu,
Kam piebiedroties.
Ilgas uzceļ mums mājas vai izraida trimdā.
Ilgas pirms apsvēruma izlēmūšas,
Kurp mums doties:
Lidojumā pavadīt mūžu
Vai iesakņoties.

(«Vētras acs» 1969)

SARUNA AR NAKTSSARGU

Naktssargs — tu par velti cēlies kājās
Vērot, kur man durvis vaļā slēgt.
Es te neatnācu atrast mājas.
Es te atnācu no mājām bēgt.

Bet uz trepju šaurā pakāpiena
Bridi līdzās sēdišos, ja ļauj,
Pirms vēl gausa, nosalusī diena
Enu bultas durvīm vaļā rauj.

Patērzēsim. Aizkūpini pipi.
Laiki slikti? Pasaulē tu viens?
Vecais draugs, man ar' tā — drusku šķībi
Sašķeterēts dzīves pavediens.

Tev vismaz kaut reizi mīļie bija,
Tev kaut kur kāds kaps, kas domām svēts, —
Mana roka siržu loterijā
Tikai tukšas lozes izvilkt mēdz.

Sirdi tā, kā durvis tu, es vēru
Daudziem. Sirdi sveši slēdza ciet.
Vecais draugs, lai šonakt pietiek sēru.
Diviem vieglāk iemācīties smiet.

(«Dzīvība» 1937)

GETO

Sodien geto nav tikai vienā pilsētas pusē.
Geto ir visur, kur kungs un dienderis mīt.
Geto ir arī tur, kur par ilgu
es, verga dvēsele, klusēju
un tu, verga dvēsele, klusē!
Vai tad dzeloņstieņu aplokā
vien mūs var ieslodzīt?
Nē — arī baiļu un melu gūstā.
Un tad bieži ir tā:
Ieslodzīti vairs zobenu neiegūstam,
Tikai mezdamiem kailām dūrēm pret durkļiem,
Mirstot — no geto izejam brīvībā,
Tikai mirstot atkal par cilvēkiem kļūstam.

(«Nerimas balss» 1967)

Jan Erik Vold

JANS ĒRIKS VOLS

MOTSOLS

Havet, speilet, det som
glitrer. Det
som rommer
alle ansikt, det som hviler, som

venter. Det
som kaster seg
mot stein, mot strand, som vender
bladene

i sin blå
bok, sin store
blå
bok – havet, som har tid nok, ro

nok, havet
som aldri
blir
annet enn havet, selv ikke

i dette
diktet, skrevet med bla
filt
penn, til lyden

av bølge
skvulp
og påhengsmotor på fjorden, mens
vinden, sommer

vinden
farer mildt
over arkene hans, over hårene
på larene

hans, leggene
hans, sjø
glitter, saltstenk, på et
svaberg

i Ytre Oslofjord
tidlig
august – og lyset
ler!

ŠO VASARU

Šo
vasaru,
visu
laiku, un vienu dienu
sēdi
ēnā, pusēnā, starp
sauli
un ne-sauli, sēdi
un miedz acis
pie mājas stūra, slēpies
no
gaismas, pat ja cēlusies
tā no ēnas
uz dažām stundām, laiks — kurp
tas
aizsteidzies, gadi dienas
vasaras, odu dzēlieni
jau sen
izzudušie un aizmirstie, viņi, kas vēlās
pret malu, pret krastu — visu

aizmirsta ja vien
ūdens
glāze, aizmirsts, kurā krastā
tas bija, kurā
laikā, kurā
vasarā, šo vasaru, ik vasaras
dziesmas
ieslēptas

kasetē, cik maksā
tas sunītis skatlogā, mīlais
džon — šo
vasaru

mīlas glāsti
un vēstules, kur
tās? rakstot mīlas
vēstules

smiltis dzied
gramofons, brūnai ādai, maigi
noglāstītai ādai, tā vasara
āda

laiks diena
vakars
krēsla, viena vienīga
zvaigzne

debesis, šis
vienīgais
vasaras vakars — kā zvaigzni var
redzēt

tik gaišā
vakarā, var gan, virs
kalna kores, virs
klintīm, virs apvāršņa — debesis, ko
mēs saucam par
debesīm? to

kas virs mums, jā gan, to
tur augšā, kur mēs

nevaram būt, tās zilās
dienā un melnas
naktī, tajās punktiņi
ko saucam par zvaigznēm — tā

esam
iesaukuši
īstenību, to saucam mēs par
īstenību, bet kas ir

šis veselums? vasara
kalna kore vakars zvaigzne
nakts, kurā pabeidzu dzejoli
šeit

— tad izbeigsies laiks
krēsla
vasara, vasaras vakars, vasaras
dziesmas, vasaras

mīla, vasaru
vasara, tumšā lapa
gaišās
debesis, vasaras debesis, jūnija

debesis, jūlija
debesis — tik tumšās augusta
debesis, nevienas
drebošas lapas, tik

vientuļš
sīkspārnis lidinās, laiks
ne-laiks, vasaras
loks/vasaras aplis — un mēs

kas rotējam, tu un es
kas klejo
pa
apli, klejojam bez

sākuma, bez
gala — sēžam mēs
pie galda, šī galda
ar plastikāta galdautu

katrs uz
uz sava
lodzīga, balti noberzta
sola

dārzā, beidzoties
tam, tam
bez
vārda, ko mēs mīlam tik ļoti

un saucam par
vasaru, vēl reizi, vēl gadu
šo vasaru no visām
vasarām.

Sešdesmitajos gados, kad roka poēziju uz-
ziedina Čaka Berija (Chuck Berry) vien-
kāršie, bet spilgtie refrēni, Roberta Hessa
(Robert Hass) dažādu dzejas strāvotāju
ietekmētā dzeja, Boba Dilana sirreālistiskās
vīzijas, viņiem pievienojas arī norvēģis Jans
Ēriks Vols (Jan Erik Vold), kurš dzimis
1939. gadā Oslo. Viņa kolorītā, intelektuālā
dzeja un albumi «Briskebljas blūzi» [Bris-
keby blues», 1969], «Jūra» [«Hav», 1971],
«tukšuma zvani» [«ingentings bjeller», 1977]
legūst atzīnību visā Skandināvijā, plesaišot
publiku ar skanīgām melodeklamācijām, ko
pavada fenomenālā saksofonista Jana Gar-
bāreka orķestris. Asociācijām bagātais dzejas
teksts top vēl krāsaināks, kad autors to lasa
gaišā, vibrējošā balsī, savdabīgā rītmā, kas
no lēniem čukstiem pāriet temperamentīgā
rečitātivā.

Jana Ērika Vola radošā darbība ir pla-
ša — viņš ir vairāk nekā desmit dzejoļu krā-
jumu autors, tulkotājs (norvēģu valodā at-
dzejojis arī Boba Dilana krājumu «Sievietes
lētū», 1977), esejists un kritiķis.

Vola dzejas kodolu veido dzejoļi, kas met
laidu starp iekšējo un ārējo pasauli, kas pa-
rāda, ka pasaule ir viens veselums. Par savas
dzejas valodas mērķi, par vārdiem, ko viņš
izvēlējis, lai izteiktu savas domas, dzej-
nieks rakstā, ka valodas skaņas apņem klu-
sums, tās ir kā pēdas, ko suņi, skraldīdami
pa parku, atstājuši tikko uzsnigušā sniegā:
«Valoda ir telpa klusumā. Telpa nekad ne-
ļauj, lai klusums to pilnīgi pārmāc. Sniegš
nekad neļauj, lai pēdas to pilnīgi nomīda.
Tira sniega vlenmēr ir vairāk.»

Paplašinādams un padziļinādams norvēģu
dzeju gan saturā, gan formā, Vols panāk
lielu atvērtību «es» tēla skatījumā uz pasau-
li, turklāt «es» allaž meklē savu attieksmi
pret klusuma, tukšuma, nekas būtību. Apzi-
noties tukšuma būtību, «es» apzinās mirkli,
to, kas notiek konkrētā laikā un telpā, «es»
izjūt mirkli uz tukšuma fona. Ipatnēju tona-
litāti «es» skatījumam uz esamību, laika per-
spektīvu piešķirusi dzenbudisma filozofija,
viens no tās galvenajām dominantēm — pa-
saule ir viens veselums, kā veselums tā jā-
uztver ar intuīciju, ar cilvēka garīgo redzes
spēju.

Ar saviem pretkara dzejoļiem 60. gados
Vols aktīvi iesaistās cīņā pret ASV agre-
siju Vjetnamā. Savu pilsonisko stāju viņš
raksturo šādi: «Ja dzejnieks attiecas pret
dzejas valodu godīgi, viņš attiecas pret pa-
sauli godīgi. Ja dzejnieks parāda drosmi
dzejas valodā, viņš parāda drosmi pasau-
lei. Tas, kurš pārveido dzejas valodu, pār-
veido pasauli.»

Šo publikāciju veido dzejoļi dziesmas, kas
publicēti vienā no visinteresantākajiem krā-
jumiem «S» [«S», 1978], kurš sarakstīts vienā
vasarā Oslo fjordā. Vols te ziemeļu skadrā
gaismā skatījies gaismas un tumsas drama-
tismu, te skan simboliskie klusuma zvani un
dziesmas, veidojas paradokšāls tukšuma tēls,
kas kļūst par tumsas atvairītāju, ziemeļnie-
kiem tik vajadzīgu spēku.

Atšķirībā no daudziem mūsu lasītājiem jau
zināmiem dziesminiekiem Vols pirmām kārt-
tām ir dzejnieks, kura dzejoļi vēlāk tiek
ietverti mūzikā, kurā, kā dzejnieks atzīstas,
arī pats var līdzdarboties, tajā dzejoļi
spilgti parāda patiesību, parāda brīnumu,
prieku, atstumtību un gaviles.

ATDZEJOTĀJA

KLUSUMA ZVANI

Bez
domām. Ar domām. Zvani
skan

nevienam nepiederošā
zemē, dzīve
zvana (nebūdamā
«dzīve», tieši). Kaut kas zvana
kādam ausis. Kling

klang. Tu
nedzirdi
neko? Tie taču klusuma
vecie labie zvani!

PRET SAULI

Jūra, spogulis — tas, kas
vīz.

Kas ietver
ik seju, kas laižas mierā,

kas gaida.
Tas kas brāžas
pret akmeni, krastu, kas šķir
lapas

savā zilajā
grāmatā, llelo
zilo
grāmatu — jūru, kam laika gana,

miera gana, jūra
kas nekad
nekļūs
par ko citu, arī

šajā dzejoļi
ne, ar zilu
pildspalvu
rakstītā,

viļņiem
čalojot un
un motorlīdvām dūcot fjordā,
līdz vējš, vasara
vējš
pārscrien
maigl
papīra lapai, matiem

kāju ikriem
un gurniem, jūra
viz, sāļas šjakatas,
kaila klints

kļaidā Oslo fjordā
agrā
augustā — gaisma
smejās!

DOMAS PIE UDENSKLAIDA

Vai dvēsele
ir
mežezers? Un pasaule akmens
kas met lokus

reizēm
mežezērā? Jeb vai dvēsele
ir akmens? Vai grimst
cauri

pasaules ūdenim? No pasaules
krastiem, caur pasaules gaismu
un gaisu, lejup
caur pasaules

dzīli, līdz tumsai
mežezera
dibenā. Tad
viļņi, viļņi pavid, isu

mirkli, dvēseles loki
tur
tie virmo
uz krastu.

PELNU DZIESMA

Vai pelni
spēj miļēt? To dzīvi
kas
vērtusies pišjos, ķermeņa

kustību
kas vērtusies
akmeni, melnumā, vērtusies
tukšumā, par lapu

vējā, par vēju
vējā, strazdu
kas dzied, neviens gan
neredz kur tas

mit. Tā dzied
vējš, dzied
putns, dzied
nekas, nekam, pelni

kas plēn
vējā neredzami, pelni izkaisīti
pār laika
nepastāvīgo

upi — kas miļ? kas
ne
miļ? laiku vēju pelnus
lapas strazda

dziesmu
vēl

jāņos un dziesma, dziesma
tad galā!

No norvēģu valodas atdzejojusi
ILZE KAČEVSKA

KRISTAPS KAPARS

STĀRKĒNI

Stāsts

Piąs izvelk no kabatas nazi, jaunu un vēl eļļainu, atvāž korķu taisāmo — hlop, hlop —, abas pudeles ir vaļā.

Mēs saskandinām.

— Augstu laim' un prieku

No sirds vēlējām!

Viņš mani apķer ap viduci, es apmetu viņam ap kaklu roku. Viens otru stutēdami, mēs streipulodami un dziedādami dodamies, karp acis rāda.

— Lai tā meitiņ', kas tevi mīlē,

Lai dzīvo sveiks!

Lai dzī-

Krūmos noplaiksni skolotāja seja. Aši paslēpjām pudeles aiz mugurām.

— Jums ko? Speciāls ielūgums vajadzīgs? — auss, Combes ģurcīta, piepilda pasauli ar dobjū dunonu. — Jūsu dēļ jātaurē? Soferim akumulatori jāsēdina? Valsts manta — dun, dun — jātērē? . . .

Ar brīvo roku viņš aizsniedz līdz pudelei.

— Un kas tas tāds? — dun, dun — alkohols?

Piąs ieķeras Combes piedurknē.

— Lūdzu, skolotāj, viņš nav vainīgs . . . T, T . . . viņam šodien dzimšanas diena . . . T, T . . .

Combe ierauj malku no limonādes un, izskalojis zobus, skābi saviebies, izspļauj to zālē.

— Skic, uz autobusu, — viņš man uzsit pa dibenu. Pie autobusa Šņore. Mēģinu nošmukt garām, taču Šņore pēkšņi apmetas, paplēš rokas, un mēs cieši apkampjamies.

— Akl . . . tad atradāties gan, — viņa spēji nosarkst. — Un kur ir brālis?

Labi redzu viņa apaļo seju. Pieplacis logam, viņš smaida.

— Tā Šņore gan baigā. Vieni kauli! Stipri sasities, ja?

Sagrābju viņa kaklu, noliecu galvu līdz pašam sēdeklim un spēcīgi iežmiedzu to polsterī.

— Laid! — viņš sēc.

Tā jau nu es viņu laidīšu.

— Es tev nazīti uzdāvināju. La-i-d!

No pretuzbrukuma mani sargā Combe. Viņš stāv autobusa priekšā un pārskaita skolas šahistu izlasi, visus, kuras matemātikas skolotājam izdevās mūsu internātskolā atklāt. Septītajā un astotajā klasē viņš tādus atrada trīs, piektajā, sestajā — nevienu, ceturtajā — mani, un tad es pateicu, ka mans bračka arī māk spēlēt.

— Kauns! — Combe, skābi saviebies, sūdzējās pionieru vadītājai. — Tās taču rajona mēroga sacīkstes. Tur visi no vecākajām klasēm, bet šitie . . . eh . . . taču skaitam jābūt.

Combe lūkojas uz Piąu. Aiz skolotāja biežās brillēs raustās milzīgi liels plakstiņš.

— Tu kaut šaha figūras pazīsti?

Nule kā beidzis skūpstīt polsteri, Piąs mirkšķina pretim sarkanas ačeles.

— Pazīst, skolotāj, pazīst, — es atbildu viņa vietā. — Viņš labi spēlē.

Autobuss brauc pa meža ieskautu, putekļainu ceļu. Aiz muguras dzird neskaidru murdoņu — tur lielle saspiekušies ap šaha galdiņu, ka degunu nevar izspraukt cauri. Nevaru saprast, vai šis ir tas pats ceļš, pa kuru māmiņa mūs atveda uz internātskolu.

— Drīz jābūt stārķim, — Piąs saka.

Tātad tas pats. Piąs vienmēr visu labi atceras. Kreisajā pusē sākas plašs lauks, un tālumā drupu vidū redz garo skursteni.

— Paklau, kur ta šis palicis? — Piąs pārliecas man pāri un pieplacina degunu rūtij.

— Aizlidojis uz siltajām zemēm.

— A varbūt viņš ligzdā gul, vai tepat kaut kur vardes meklē.

— Nē, es zinu.

— Neko tu nezini, — Piąs spuraini saka. — Un mamma arī atbrauks. Vot . . . te, kad mēs braucām garām, — Piąs pabungā ar pirkstu pa stiklu, — tieši te, kad rādīja stārķi, viņa teica, ka ilgi slimnīcā negulēs un atbrauks.

— Diez vai, citādi viņa tev nebūtu iedevusi nazīti dāvanai.

— Saderam, ka atbrauks?

Aizmugurē kāds riekšavām met šaha galdiņā figūras, ceļa malā pazib plakāts «Sveiciens šaha olimpiādes dalībniekiem!», autobuss strauji laižas lejup no kalna, un dīvaini kuņ vēders, — mēs noteikti izgāzīsimies, zaudēsim, un visi par mums smiesies. Labāk nebūtu pie-teikušies.

Atspiekušies pret sienu, klusēdami lūkojamies lielajā zālē. Tai pa vidu nostiepts garš galds ar daudziem šaha dēlīšiem. Combe pateica, lai stāvoņi ar gaidoņi, varbūt mums nemaz nebūšot jāspēlē. Liele, sastājušies pulciņā, klusām sarunājas. Viens no viņiem, garš, pumpainu ģīmi, ik pa brīdim siekalo roku un līmē klāt pakausim plānus, nolaizītus matus, otrā rokā viņš tur kārti, kuras galā plāksnīte ar mūsu skolas nosaukumu. Šur tur vid tādas pašas kārtis, un ap katru no tām sastājes skolēnu pulciņš. Mēģinu saskatīt kādu savā vecumā, taču veltīgi. Visi ir no vecākajām klasēm, tādi cienīgi un solīdi. Pat skuķus nedzird ķikīnāties.

Viņējā zāles galā aiz galdiņa ar uzrakstu «Žūrija» sēž trīs onkuļi un divas tantes. Combe tur ilgi līkņā, tad aicinoši māj ar roku.

— To viņš laikam mums, — Piąs nočūkst.

Brāļuka miklā rokele pukst manā plaukstā, galva šūpojas kaut kur zem mana pleca, mēs ejam un ejam, tūlīt es paslīdēju uz glumā parketa. Combes melnais uzvalks kā liels traips izplūst arvien lielāks un lielāks, internātskolā izdotie smagie «tanki» klaudz tik skaļi, ka visi to noteikti dzird un nosodoši purina galvas: Ko tādi te meklē? Kas tādiem te atļāvis būt?

Combes smagā roka uzgulst manam plecām. Viņš ar īkšķi pagāž uz priekšu manu kaklu.

— Sos te arī pierakstiet.

— Kāds tavs uzvārds? — tante man jautā.

Pieklājīgi pievilkdams kāju, pasaku.

— Un tavš?

Piņš arī pievelk kāju, paklanās man un jautājoši blenž, sak, teikt vai neteikt?

— Nu, saki taču, — nošņācos.

— Es... es... viņa brālis, — un sviedrainiem nagiem iekožas manā mazajā pirkstiņā.

— Uzvārds tāds pats, bet vārds — Pēteris, — saku.

— Jā, jā, — viņš piekrīt un atlaiž nagus. Šovakar pat likšu viņam apgriezt, nē, labāk apgrieztu pats, nu bet tad tā — sāpīgi, līdz pašai ādai.

Combe, bukņīdams aiz mugurām, pieved mūs pie galda un liek apsēsties pa kreisi no pumpainā.

— Kociņ! Paseko šitiem huligāniem, lai viņi te man netaisa nekādas nekādas pigorus! — viņš aiziedams piekrodina.

Pretnieku vietas vēl tukšas, bet Kociņam nav nekādas patikas ar mums noņemties. Noburkšķējis: «Bērnudārzs», viņš aizgriežas un, nikni plucinādams pumpas, lūkojas savā galdiņā.

Brāļuks sēž, nodūris galvu.

— Taisi rokādi, galvenais, lai tev netiek karalim klāt.

— Aha...

— Un nešūpo savu stulbo galvu. Tas tā krīt uz nerviem, kad ar tevi spēlē... khm... kaut gan šoreiz vari arī šūpot.

— Aha...

— Un sargā dāmu, ja to nokauss, tad vāks.

— Aha...

— Nu ko? Aha, aha... Tu klausies ar, ko tev saka?

— Tu redzēsi, ka viņa būs...

— Eu, Pič! Tu ko? Šnicelē esi sagājis?

— Kas! Kas! Mutere būs!

Man nav laika viņu rāt, jo gar otru galda pusi mums svinīgi tuvojas pretinieku procesija. Priekšgalā iet viņu skolotājs, bārdains tēvainis, kurš soļu taktī te paceļ, te nolaiž kārti ar plakātu. Uz tā — mūkošs karalis, kuram pakaļ ar pīķi dzenas bandinieks, un trekniem, sarkaniem burtiem rakstīts: «PADODIETIES!»

— Kreiso! Kreiso! — bārdainis komandē. — Viens, divi! Stāt! Uz la-bol!

Manam pretiniekam balts kreklis, šlipse, uz atloka komjauniešu nozīmīte. Slīpa matu šķipsna nosedz vienu aci, otra uzmanīgi mani nopēta, viņš nicīgi pastiepj muti trubiņā:

— Ču, ču, ču... Kas i, stīkais? Saspēlēsim?

Klusēdams pieceļos, pasniedzu roku, kuru viņš nevērīgi ar diviem pirkstiem pakrata, un klusēdams apsēžos. Mieru. Galvenais, mieru.

Piņš stiepj roku lielai meitenei ar garu zirgasti un biežām lūpām. Pat bārdainais skolotājs sniedzas viņai tikai līdz ausij. Tuklo seju rotā tāds kā mulss smaids. Rādās, viņa grib ko teikt, jo mute vaļā. Piņš pamirkšķina man ar kaunā nosarkušu plakstu.

— Nu! — atzvēlies krēslā, mans sāncensis garlaikoti nožāvājas. Ar vienu roku, uz kuras mazā pirkstiņa uzauzēts garš nags, viņš nevērīgi sakārto šlipsi. — Čāpo uz priekšu. Tev baltie.

Mačs sākas.

Bandinieks atsisas pret bandinieku, bet nags pāris reizes paklakšķina manējam pa galvu. Kā maitu lijas knābis — galā tas ir salieciens un dzeltens. Man noskrien šermuļi pār kauliem. Pretinieks ar viltīti sāk to laiski pucēt.

Es esmu mierīgs, pavisam, pavisam mierīgs, man jāiet ar laidni, tā, bet tagad ar dāmu...

Atkal viņš lien virsū karalim. Ja es palēkšu priekšā ar zirdziņu? Viņš nokauss to, es viņam to, viņš man šito, es atkal to... Jā, te viņš neko nevarēs padarīt, tātad jātaisa viņķele ar zirdziņu... AR ZIRDZIŅU? — notīrpst galva, ausīs šalc. Bet ar to pašu zirdziņu es varu taisīt viņķeli uz otru pusī! DAKSA! Pieteikšu šahu karalim un... nokaušu viņa pretīgo dāmu!

Trīcošiem pirkstiem pastiepjos līdz zirdziņam un lēnām to nolieku uz šī lauciņa. Bet roku vēl nedlaižu. Vēlreiz no visām pusēm pārbaužu, vai viņam kas nedraud.

Pretinieka aci, šķiet, iemeties krampis. Pret galdu nošķind nagu viltīte. Paliectos uz priekšu un savaikstu ģīmi, kādu tikai es māku:

— Ču, ču, ču...

Ko viņš vairs var padarīt ar visu savu nagu? Pārļaižu uzvarošu skatienam garajam galdam.

Tāču neviens uz mani neskatās. Virkne noliektu, šaha galdiņiem piekēdētu pakaušu. Nabaga brāļuks! Glīti sakārtojais rindiņā Zirgastei nokautās figūras, viņš bēdīgi šūpo galvu. Pretinieces izveidotā ķēdīte krietni garāka.

— Ej, puisīt, ej! — Zirgaste maigā balsī skubina. Ek! Ja varētu viņam palīdzēt!

Roka ar laidni sastingusi gaisā. Kur tu lien? Tieši deguna priekšā Zirgastes bandiniekam! Kā var būt tik stulbs, lai mainītu laidni pret bandinieku! Gribas viņam piebikstīt, taču nedrīkst. Labs brīdis paiet, līdz meitenes roka aizsniedz laidni un tā vietā saudzīgi noliek bandinieku.

— MATS! — bandinieks klabēdams aizribo, vicinādams dāmu, Piņš

ielipina to blakus karalim, pielec kājās un tik dusmīgi skatās Zirgastē, ka tai tuklajā sejā uzmetas sarkani un balti plankumi.

Galvas pārsteigtīgi pagriežas uz mūsu pusi: kurš ir tas laimīgais, kas tik ātri varējis sakaut pretinieku? Dažs labs no galda viņējā gala pat pieceļas.

Pazīb acenes, mūsu starpā iespraucies Combe, no otras puses steidzīgi nāk šurp bārdainis. Pāris sekundes viņi salīkuši sastingst pār šaha dēlīti. Combe aizliek mutei priekšā plaukstu un ziņkārīgajā klusumā skaļi nospurdzas:

— Hi, hi... kolēģa. Bet tiešām! MATS!

Mēs braucam mājup. Autobuss, nepacietīgi drebēdams, joņo tumsā. Aiz loga mežs, tik svešs un nekustīgs, it kā visi koki būtu nomiruši. Pie mana pleca snauduļo brāļuka galva. Kā divas vaska lelles saskanīgi šūpojas Combes un pionieru vadītājas silueti. Priekšā vāji mirgo blāvi sarkana spuldzīte. Kabīnē uzliesmo sērkokciņš, uz mirkli caur aizkariem, sārta, šaudīgas gaismas ieskauda, pavid šoferīša ēna, un tūdaļ degunā iezogas cigaretes dūmi.

Ciešāk pieploklu logam. Kaut kur tepat vajadzētu būt stārķa ligzdai. Vai tiešām aizlidojis? Starmeši izrauj no tumsas vientuļā skursteņa siluetu, kā ugunsgrēka atblāzma plaiksnī sarkani, apdrupuši ķieģeļi, stabs uzliesmo līdz pašam debesīm, drupās knosās šaudīgas, stūrainas ēnas, pamanu melno, lielo ligzdu, un nu jau mēs esam garām. Tā arī nesaskatīju viņa balto kaklu. Laikam jau aizlidojis.

Brāļuka galva noslīd no mana pleca un neapmierināti tustīdama atkal piespiežas.

Autobuss iegriežas internātskolas pagalmā, guļamkorpusa logi jau apgaismoti, tātad taure uz naktsmieru noskanējusi.

— Kā tu domā, vai mamma būs? — brāļuks pamodies vaicā.

— Nezinu. Bet tu vienam neprāšņā, labi?

Vestibilā aiz palmas sēž kāda tante. Piņš tik spēji rauj mani turp, ka pāris soļus padodos līdzi.

— Neatbrauca šodien, atbrauks rīt! — velku viņu līdzi pārējiem uz ēdamistabu, kur šahistiem atstātas vakariņas.

— Gan paspēsi izlielties, čempiņ! Tam skuķim tu tiešām forši ieliki, vai ne?

— Es viņai speciāli to laidni pa sītienam noliku! Tāda zoss! Un galvu arī sāku šūpot, lai šai nojūk...

— Bet riskēji gan tu pamatīgi!

— O... jā...

Mani klasesbiedri jau aizmiguši, bet es gaidu brāļuku. Pirmklasnieku guļamtelpas atrodas otrā korpusa galā. Tumsā spīd gultu niķelētie rāmji, kāds miegā sagrozās, un man atkal gribas raudāt. Dienās ne. Bet naktīs man ir baisi.

Klusi nočīkst durvis, mazs stāvs, plīkšķinādams pēdas, dodas uz manu pusi.

— Eu, Pič! Tas es tu?

— Nē. Fantomass-s-s! — brāļuka dibens smagi uzgulst manai kājai.

— Kā tu nošmauci gar auklīti?

— Baigi ilgi vaktēju. Šī sēž un sēž, prom nekur neiet. Es jau domāju, ka nekas nesanāks. Palūru gar stūri. Guļ! Es šai pa galda apakšu...

Man kāju spiež, es cenšos to atbrīvot, un Piņš slinki piepaceļ dibenu.

— Nu, ko? Taisīsim vaļā?

Sadalām divos stabiņos cepumu paciņu, es atvāžu pudeļu taisāmo, — plauks! — vaļā ir, un mēs ķeramies pie svinēšanas.

— Par tevi, čempiņ, — ierauju malku.

— Aha, — pudele, auksti mirgodama, izplēn tumsā. — Uz tavu dzimšanas dienu!

Drīz vien pārsteigts un vilies grābstu ar roku pa palagu — man vairs nav neviena cepuma.

— Tu jau visus apēdi?

— Jā... — brāļuks drebinās kājgalī.

— Lien sasildīties, — paceļu segu.

Es viņam apmetu ap kaklu roku, viņš mani apķer ap viduci.

Es speciāli veselu nedēļu gaidīju šo dienu. Tā taču ir, ka sliktas un bēdīgas vēstis jāpaziņo tad, kad ir arī labas. Man liekas, šodien viņam laimīga diena. Viņu taču Combe nosauca par «čempiņu», pat uzdāvināja cepumu paciņu un pudeli limonādes. «Gan jubilāram, gan jaunajam šaha čempionam» — tā viņš arī pateica. Un šādā dienā taču to drīkst teikt!

— Klau, Pič, mūsu māmiņa nomirusi.

Brāļuka deguns siltiem, vienmērīgiem pūtieniem kutina man ribas. Jau šnāc!

Kaut kā negribas viņu modināt. Varbūt man pagaidīt? Līdz viņa dzimšanas dienai? Tad arī es viņam kaut ko uzdāvināšu un viņš būs vēl laimīgāks?

Es tomēr pagaidīšu. Nevajadzēja man viņu šodien autobusā mocīt.

Kā tas ir, kad cilvēks nomirst? Ja es tagad viens pats lielā lauka vidū, uz augstā skursteņa gulētu pamestajā stārķu ligzdā, tumsā, pavisam, pavisam viens, tad es laikam saprastu, kas ir nāve.

Piņš nemierīgi nodreb un smagi nopūšas. Ko viņš tur sēņo? Laikam jau par šaha maču.

Šodien es palieku divus gadus vecāks par Piču. Tātad arī nomiršu es divus gadus ātrāk. Kā gan Piņš šos divus gadus bez manis nodzīvos?

KORIS

Koris dzied pionieru maršu. Mutes vaļā. Galvas valstās dziesmas vijņos. Vicinās piecdesmit mēles. Ar acīm jāseko skolotājas rokai. Viens pirksts tai nocirsts — maziņais. Roka šaudās un lokās, tikšis ar rādītājpirkstu sakniebti — kā čūskas galva. Tā tur savā varā, neviens nedrīkst novērst acis.

— Soļos marš, skan teicamnieku maršs . . .

Zāles logiem aizvilktas portjeras, lai dziedātāji pa tiem nelūkotos. Šur tur palikušas spraugas. Tur krēsla kā ar nazi sagriezta. Saules staros nīrb un virpuļo putekļi.

— Divniek, tev un, sliņķi, arī tev,

Šodien pieteikts karš!

Gruzniņam riebj. Viņš ir rūcējs. Tāpēc mēmi vārsta muti un iedziedas vien tad, kad jūt, ka iznāks. Reizēm kādai rindiņai pa vidu, bet parasti gan beigās. Pavisam nedziedāt nedrīkst. Skolotāja allaž pamaņa.

— Nemācēsi izmakšķerēt zīvi, — koris dzied.

— D-ī-vil — zēns piebiedrojas.

Skolotājas roka enerģiski šķeļ gaisu. Sarkanās lūpas, piepalīdzot korim, reizēm izstiepjas trubiņā vai atveras plati jo plati, savelkot seju mokošā čokurā. Gruzniņš kaunīgi novērš acis. Pieaudzis cilvēks un pats sevi tā šķoba. Var taču dziedāt mierīgi un solīdi.

— Pogu šūsi, pavediens būs īss, — koris dzied.

— Trīss! — attopas arī Gruzniņš.

Nez, ko dara zirneklītis? Nu ja. Izlīdis no migas un uztraukti skraidelē pa tīklu. Gaiss trīc, laikam domā, ka miljons mušu noķēris. Kā tur teica pa radio? Šiem esot zilās asinis. Zilās aristokrātu asinis, bet kājiņas kā caurulītes. Iepumpē iekšā asinis, tad kājiņas izstiepjas. Kā viņš tā var? Tik fiksi pumpēt un tirināties. Tiktu pie viņa klāt — iemestu kādu mušu.

— Nemācēsi izmakšķerēt zī-ī-vi, — koris dzied.

Zirneklītis uz mīkli sastingst. Dziesmā pauze. Ak tu, muļķadesal Vai tiešām skraidī no mūsu dziedāšanas?

— D-ī-vil — koris dzied.

Nu ja. Pa galvu pa kaklu aizdrāzās uz tīkla otru malu.

Koris pēkšņi apklust.

— Bērziņ, pagriez galvu un dziedī Gruzniņam ausī! — skolotāja asi noskalda.

Riebīgākais uzvārds pasaulē, kā pletnes sitiens. Gruzniņ! Gruzniņ! Gruzni!

— Nevis Gruzniņš, bet Gruzniņš! — pēkšņi skaļi izsprūc, un, nobijies pats no savas drosmes, viņš apjucis piemetina: — Lūdzu, skolotāj.

Skolotāja atgāž galvu un piever plakstiņus. Lai visi redz, cik viņai grūti. Drīz vien atskan līdzjūtīgi meiteņu čuksti: Skolotāj, sāksim . . . sāksim, skolotāj . . . Kaimiņš Bērziņš iebaksta sānā un pārmetoši saka: — Tu arī . . .

Visi šo skolotāju mīl, jo viņa ir skaista. Gan zēni, gan meitenes. Izbaudot žēlsirdīgo klusumu, viņa lēni noliec galvu, zeltainie mati skumīgām šķipsnām krīt pār sērīgo seju.

— Labi. Gruzniņš, — viņa beidzot klusi saka. Gruzniņam šķiet, ka viņa uzvārds, melns un salīcis, kauna pārņemts, zaglīgi nolavās no podiuma un izslīd pa zāles durvīm, lai nekad, nekad vairs neatgrieztos, bet viņš pats kļuvis par kaut kādu necilvēku, jaunu bezvārda robotu.

Koris atsāk dziesmu. Skolotājas skatiens stindzina zēna seju, bet kailā, neaizsargātā mēle kā piekauts suns paslēpjas mutē.

— Pogu šūsi, pavediens būs īss, — koris dzied.

— Trīss! — Bērziņš izaicinoši ieblāuj ausī un sāpīgi iedunko pa ribām.

Skolotāja nolaiž roku.

— Nāc lejā, Gruzniņ!

Gruzniņš kāpj lēni un bailīgi, it kā kāds viņu no mugurpuses turētu.

Skolotāja apņēmīgi izstumj zēnu no zālēs. Palicis ar viņu divatā, Gruzniņš izskatās pēc nakts zvērēna, kas pēkšņi izvilktis dienas gaismā. Miegdams acis, sašķiebies uz labajiem sāniem, viņš gan paknibina dibenpusē bikšu staru, gan pavijā uz potītes zābaku, kā slēpdamies aiz šīm spurainajām kustībām.

Skolotājas skaistā seja nemanāmi trīs.

— Tu, tu, kāpēc tu nedziedi? — saņēmusi zēnu aiz matiem, viņa ar sāpīgu, asu kustību atgāž tā galvu.

— Kāpēc tu mani tā nīsti? Saki taču. Mani visi bērni mīl. Kāpēc tu nīsti? — skolotājas balss apmaldījās. — Gruzniņ . . . es to nevaru izturēt . . . kāpēc tu tik . . . ļaus.

— Es taču jūs arī mīlu, skolotāj.

Gruzniņa piņņainā seja saviebās kā sitienu gaidot.

RADINIEKI

Pa bruģi. Lietus glazētu, slapju bruģi. Viņi to vilka aiz kājām. Uz priekšu pa tukšo ielu. Ātrāk līdz vārtu rūmei! Bum. Bum. Galva zvalstījās šurpu turpu. Bum. Bum. Bez skaņas dārdēja ausīs. Kā netīra vates bumba tā lēkāja pa akmeņiem. Āda, deguns, ausis mīkstināja triecienus. Būtu bijis kails galvaskauss, tad būtu citādāk. Tad skanētu. Grabētu. Tad dzirdētu. Bet nu kā mēmajā filmā. Plikas krāsas. Nošļucis, zils kreklis. Balta, nostiepta vēdera āda. Un sarkani melna, apdauzīta galva. Priekšā nekā. Nekā interesanta. Pelēkas bikses. Un arī tie divi, kas viņu stiepj, viscaur pelēki. Kā traktoriņi. Pelēki traktoriņi, kas metodiski uzņem ātrumu. Ar asu pagriezienu, neapstādāmie, viņi to ierāva vārtu rūmē, tik knaši, ka galva pēc inerces apmeta slaidu loku. Atstādama uz akmeņiem sārtu švīku. Uzķēzēja uz monotoni pelēkā bruģa glazējuma.

Nekā interesanta. Televizora ekrāns apmiglojās. Pēkšņi ar tādu kā baiļu sajūtu vīrietis atcerējās, ka jau divas nedēļas nav nedz saticis, nedz piezvanījis dēlam.

— Tēti, vai viņi to nosita?

— Par cilvēkiem tā nesaka, dēliņ!

— Nu labi. Nogalināja. Vai nogalināja, jā?

— Nākošajā sērijā redzēsi.

— Bet viņš taču bija nodevējs, un nodevēji jānogalina. Mamma teica, ka visi, kas maisa kārtīgiem cilvēkiem dzīvot, esot nodevēji un ka šito nogalinās.

— Nu, var jau būt, ka saņems gūstā.

— Bet viņš — spiegs!

— Labi. Bet ja tu būtu mūsu izlūks un tevi noķertu, tev gribētos, lai tevi nogalina?

— Mani nekad noķertu . . .

— Bet ja noķertu?

— Es izbēgtu . . . kaut gan . . . vispār, labāk gūstā.

— Nu labi. Tu izaugsi veikls un stiprs. Pasauc mammu, jā?

— Paklau, varbūt viņam nevajadzētu tādas filmas skatīties? — viņš saņēmieš tomēr pajautāja.

— Blēņas, — sievietē tsi atteica.

Noliekot klausuli, drebēja roka. Viņš vēl ilgi lūkojās ar kataraktu aizvilktajā ekrāna acī, domādams ka varbūt nemaz tik traki nav, ja jau dēlēns piekrita ņemt gūstā?

PAVASARIS

Māte domīgi raudzījās, kā dēls aizgūtnēm, steigšus ēd. Arī kaķis, uzmeties uz rīta saules apspīdētās palodzes, jau gana piesūcies siltuma, klusi pulsēdams, raibām acīm sekoja vēršacij, kas trīcēdama balansēja uz dakšīnas līdz zēna mutei. Skatījās šmaukstiens. Kaka miegainie plakstiņi iepletās un smagi atslīga.

— Nečāpstīnīs, — viņa vienaldzīgi, negaidot atbildi, noteica un paraudzījās logā.

Ābeles zari kā apduļļūši raustījās vējā, tvarstot pavasara saules asos starus. Zvirbuļu bariņš, aizgūtnēm čiepstot, laimē tricošām kājiņām dancoja kokā.

— Pretīgais, pretīgais pavasaris, — sieviete nočukstēja. — Pretīgais pavasaris . . .

— Ko, mmm? — zēns piebāztu muti jautāja, taču tūdaļ pierāvās, steidzīgi norija kumosu un bailīgi, caur pieri palūkojās māfē.

Brāziens izpalika. Sieviete klusēdama piecēlās, noslaucīja ar roku no palodzes kaķi. Līdz ar alumīnija piena kannu šķindoņu virtuvē ielēca nikns, novēlojies ņaudiens. Aizcirtusi logu, viņa apsēdās un dīvainu skatienu aptaustīja dēla noliekto pakausi.

Varbūt tomēr pateikt? Nē, labāk ne. Nekas tur nesanāks.

Zēns centās ēst pēc iespējas pieklājīgāk. Strēbdams pienu no smagas māla krūzes, saudzīgi atlieca mazo pirkstiņu ar ieplaisājušu, brūnganu nagu — kā to, dzerot kafiju, darīja māte.

— Kas tev ar pirkstu?

— Nekas, mamm. Sīkums.

— Durvīs iespiedi?

— Aha.

— Nu, redz, kā tev iet. Stipri sāpēja?

— Tad nē jel.

— Nu, nu, — viņa neticīgi novilkta.

Kaut kas trakst! Viņš taču ir mans bērns, mans . . .

Nē. Kas ar mani notiek?

Zēns negribīgi bakstīja ar dakšīnu pēdējo olu.

— Labi, neēd, ja nevari, — viņa jau atkal palūkojās logā. Pie-

zvanīšu uz skolu Edvīnam. Lai šodien nenāk. Nekas tur nesanāks. Nekas. Jā, jā. Noteikti piezvanīšu. Zvirbuļu bariņš pameta ābeli. Pieci, — sieviete saskaitīja, — pieci stulbi zvirbuļi.

— Kā tev patīk jūsu fizikultūras skolotājs? — viņas skatiens iestīga tukšajā ābelē. Nu kāpēc? Kāpēc es viņam to jautāju?

— Kas? Spalvainais, vai? — atviegloti atbīdījis šķīvi, zēns vērtīgi palūkojās māfē.

— Kāpēc jūs viņu tā saucat? Edvīns Dambers. Viņš taču ir tavs fizikultūras skolotājs?

— Nu jā, mamm. Vai tad tu nezini? Aizvakar man Spalvainais pirmo reizi šogad ielika piecnieku. Par tehniku augstlēcšanā. Es taču tev teicu. Man ļoti laba tehnika. Saproti, tur vajag tā īpaši pagriezties uz papēži.

— Ak tā? Nu ja . . . ak Spalvainais? — sieviete muļķīgi pasmaidīja.

— Vai, mamm! Ja tu viņu redzētu! Viņam pat uz muguras ir spalvas! Un uz kakla arī! Baigais tips! Zini, reiz viņš . . .

Māte asi aprāva:

— Cik reizu tev neesmu teikusi, lai tu nelietotu tādus vārdus kā «baigais» un citus! Kas vēl nebūs! Un vispār. Nav labi tā runāt par skolotājiem! Žigli taisies uz skolu!

— Ja tu viņu redzētu, tad tā neteiktu, — zēns nošļūca no krēsla. Ko viņa zina? Bļauj ne par šo, ne par to. Spalvainais bija Spalvainais. Visā skolā viens. Spītīgi purpinādam, viņš sakravāja somu.

— Labi, mamm, es aizeju, — zēns teica, manīdamies laukā pa durvīm. Sieviete vēroja, kā viņa sīkā, apvainotā mugura pazūd aiz kūts stūra.

Tad lūk, kā. Spalvainais.

Atgāziesies krēslā, aizlikusi rokas aiz pakauša, viņa aizvērtām acīm neskanīgi smējās.

— Nē, es nevaru. Spalvainais! Diez vai viņš to zina arī? Ha, ha! — izrāvusi no piedurknes kabatlakatiņu, spēcīgi noslaucīja kaklu — tur asaras bija jau atdzisušas un saldēja ādu.

RUBIKONA

Gandrīz kails, vien tās bikselēs, virtuves vidū uz lielas, nekrāsotas taburetes, pierāvies asos ceļgalus zodam, kā milzīgs, sakņupis nakstputns, tupēja zēns.

Aiz loga jau kuro nakti mocījās murgos lakstīgala. Zēns miegaini klanīja galvu, reizēm mēģinādam ko salūkot virtuves kaktā žurku izalotajā caurumā. Sad tad tur it kā kas pavīdēja. Viņš pat samanija divas launas stīdziņas, kas no melnās alas stiepās acīs, taču, ielūkojoties vērtīgāk, tās izplūda raibos apļos, māns pagaisa, alā vējoja vien drēgns tukšums, bet zēna acis piesardzīgi aptaustīja slazdu. Nosprīegota spirāle, piepūlē saliecies tērauda stienis, siera gabaliņš — izplatīja telpā vilņainus šermuļus, likdami nodrebēt ķermenim.

Žurka!

No alas izslīdēja smails purns.

Pretīguma un baiļu pārņemts, gatavs šauties kājās un bēgt, zēns nevilus iekodās virslūpā un paslēpās aiz skropstām. Pieplakusi grīdai, kā gatavodamās lēcienam, žurka viņu vēroja. Mutē saskrēja siekalas, un sīka asins plūsmiņa no pārkostās lūpas sūcās gar mēles sānu uz rīkles pusi. Pastiepis uz priekšu kaklu, lai klusāk norītu sāļo kamolu, viņš lēni bīdīja mēli gar aukslējām, caur skropstām uzmanīdam žurku. Dobjš klunkšķis kā sprādziens iesitās ausīs. Žurka izdzirdēs un tūdaļ metīsies vīrsū! Sirdsšņuksti atbalsojās galvā, raukdami čokurā pakauša ādu.

Uhh . . .

Žurka iztecēja no alas. Klusi švīkstēdama slīdēja aste. Izstiepusi purnu, alkatīgi trīsošām ūsām apoņņāja sieru.

Ieknakšķējās celis. Aši apmetusies, izstiepusi priekšķepas, žurka ierāva ķermenī galvu, lūkodama pēc trokšņa.

Zēns pamira. Ausis iedārdējās lakstīgalias treļļi.

Nomierinājusies žurka sāka graužt sieru.

Krahh! — nokrakšķēja mugurkauls.

Pielēcis kājās, sagrābis abām rokām kājstarpi, zēns aizgūtnēm rīstījās.

Kad agonija aprima, viņš devās pie durvīm — klusi slaucīdam ar delnu asaras un bailīgi pār plecu atskatīdamies līķī. Izslēdzis gaismu, izmetās no virtuves. Tāds kā salicis un nespēcīgs pa čīkstošām koka kāpnēm zagās uz mājas otro stāvu. Ieslēdzis kādā istabā, piesardzīgi un bez trokšņa ierausās gultā.

Viņējā istabas galā kāds smagiem, saimnieciskiem elpas gārdzieniem grūstīja klusumu, kurā vāji, reizēm saplūstot kopā, cauri burzguļainam skaņu jūklim vijās lakstīgalias sāpīgi dzidrais mīlas murgs.

— Tas ir viņš, — atspiedies uz elkoņa, zēns ieklausījās. — Mamma tā nekrāc.

Tumsa izbrīnīta aptaustīja viņa seju. Beidzot no tās bija nozudusi mūžīgā baiļu izteiksme. Smaidīdam viņš sāka bokset pretīm dūrītes.

JĀNIS KĀKULIS

zosis izglāba Romu
barbari aizdedzināja
bronzas mākoņos nomukt
steidzīgs karapulks gāja

bronzā to neatlēja —
zosis izglāba Romu
un sapnī kāds pagērēja
lidz galam barbara lomu

krustu šķērsu plivinās sejā
aizkari kuriem jānosēd laiks
lai mūs atkārtotu šai dejā
vēl kāds kalnu vējelis slaiks

daudz ko aizmirst un daudz ko jaunu
lai viszēlīgi darīt ļauts
te ir masku balle ar klauniem
dažkārt viņu par dzīvi sauc

bieži nesauc
smejas vai klusē
tikai vienreiz vaļā šis krogs
aizkari pajūk uz visām pusēm
un sūb deniņos laika logs

krustu šķērsu plīvošā kaismē
vējš reiz atkārtodams mūs smies
es varu ja vajag dzimšanu aizmirst
bēres dod atcerēties dievs

sniegi kusa uz pilsētas mēles
sētnieks bārstīja sālitu granti
un es nācu mājās no elles
sūkdams cigāru eleganti

acis zvilnēja nagaino sejas
elles mājoklis mītiskiem stāviem
lifta spoguļi sargsuņu rejas
apkārt grēcīgās dvēseles blāva

sētnieks bārstīja sālitu granti
cigārs noplaka sīciņš un tievs
mazliet iedomāju par Danti
augstu zilgmē sminēja dievs

ES UN VĒDERS

Renē

O, rentgenoloģiskās ēdnīcas, kurās iegājis
jūtos kā augstos godos, varu atļauties
nelietot manieres koptās, kur piemājo
čalas un smaržas asākās un drūzmējas
garastāvokļi cilvēka paskatā

O, miera lauks svētais, ar pipariem skrotēts,
starplaikos uzsildot mērci un anekdotes,
kur prātā nenāk ne zagst, ne kaulēt
un blakus ķīni tiek demonstrēts
platekrāna saullēkts

O, prieks par paša caurredzēšanu,
divatā sākam paikošanu —
es un vēders, pār kuru pats esmu boss,
un iepretī karalis
Gaumardžoss*

* gaumardžoss — lai dzīvo! (gruz.)

veja pavalstnieks toruden biju
smiedams liepām gredzenus miju

tagad ļaudis teic:

atkal reiz tapsi
vēja pavalstnieks
kopā ar apsi
drebēt drebēsi viņas skavās
rūgtus dūmus lies jūsu pavards

un caur dūmiem griezdamies rēni
nāks jūsu bērni
apšulēni

kā rūgta magoņsula vēnās
ši dzīvā asins mieru žņaudz
un nav pat sevīs paša ēnā
uz brīdi apstāties man ļauts

jā gan
par daudz vel gribu zināt
un tāpēc ātri kļūstu vecs
kaut arī grumbas izgludināt
joprojām rīts aiz rita lec

JĀNIS KĀKULIS

VĒSTULE

ko tu dari kā tev šonakt klājas
esi viena vai jau senči mājās
vai tu vēl ar žubes skatu rēnu
staigā piesaukdama kādu bērnu?

man iet visādi — neko tur darīt
paredzu kas šodien būs kas parīt
mudžēs ielu reibinošie tikli
atkal kādam iešaušu pa rikli

staigāšu ar debeszilu aci
vēl šo to būs nekurnējot paciest
nospodrināt pielāpīt un sašūt
dzerot atmiņās vien tavu dvašu

ko tu dari? kur tu tagad esi?
skatos cauri baltām ledus kresēm
neprasot neniēka sirdsapziņai
lieku aploksnē šo lāsteciņu

MAZU LĀSTEKU LAI NENOSALSTAM
SKĀRDAMIES AR ABĀM KĀJĀM BALSTAM
ASFALTAM

AK LAIKMETĪGAI MALKAI
KURA NEDRŪP DISKO ZĀĢA ŠALKĀS

... laikam jābeidz
zimulis kļūst pūkains

P. S. ļoti iespējams ka biju cūka

meklē manu Pieres Vietu rīts
zaļiem lediem klātu ielu stūri
pirms vēl saules nātre logā stīdz
un pirms sētnieks izgājis uz lūri

pirms krīt nomods tā kā ķērpis rūgts
lai ar vizošāks par brinumskroti
kaut kur atkal netikšu es lūgts
kaut kur atkal gaidīts ļoti ļoti
būšu vienmēr

būšu

kamēr liegs

kamēr debess aizliēgs manu dvašu
un ja snigs

varbūt lai arī snieg
spožais neiznēsājamašs plašums

tik un tā vairs nevarēšu īsts
šeitpalikt

nedz nolādēts

nedz žēlots

meklē manu Pieres Vietu rīts
zaļu ledu

kurā atspulgs melo

es pats sev ērkšķu kroni pinu
un pats ik dienas uzmēģinu
bet nav kā nav vēl laikā tas

ak galva asiņainā
kas

reiz pavēstīs
lai skaidri zināms
kur ērkšķis pēdējais man pinams?

vārds kad tu piesitīsi krustā —
vai runās asins nesajustā?

zvirbuli zvirbuli kad ņemsi sievu
parīt parīt šmaugu un tievu
kur tu zvirbuli viņu tādu liksi
centrāltirgū nobarošu fiksi
vai tu zvirbuli sauksi mani viesos
nāc vien nāc vien gana vietas griestos
kāds tu zvirbuli iznesīgs un stalts
pūcīt tevī nomazgājos balts

redzes lauka aptumsums
žēli gaudo mēnessuns

ko es viņam līdzēt varu
sen jau pārvērties par staru

redzes lauka aptumsums
ai kā gaudo klibais suns

DUMITRU SOLOMONS

ŪDENS

Dramatisks apraksts

Dzirdams, kā no krāna tek ūdens.

X. Tad nu visi pilnā skaitā?

Y. Kaut arī es neko neredzu, liekas, ka jā.

Z. Iksa kungs, manuprāt, mums tūdaļ pat vajadzētu ķerties pie lietas.

X. Jā, kungī. Zeta kungam taisnība. Tātad — kāds mērķis ir šai sanāksšanai, kura pirmajā brīdī var šķīsties dīvaina? Redziet, esmu jūs ataicinājis šurp — uz šo tumšo un drēgno pagrabu . . .

Y. (nošķebinoties). Brr . . . jā!

X. . . . lai apspriestos un kopā ar jums rastu risinājumu, kurš ļautu mums no šejienes izkļūt.

Z. Ko-o-o?

X. Nudien, Igreka kungs, par ko jūs tā brīnāties?

Z. Es neesmu Igreks, bet gan Zets.

X. O, tādā gadījumā lūdzu Igreka kungu mani atvainot. Šeit tumšs . . .

Y. Neuztraucieties, Iksa kungs, arī es esmu pārsteigts ne mazākā mērā kā Zeta kungs.

X. Kā to saprast, kungī?

Z. Mēs neizprotam mūsu sapulcēšanās jēgu.

Y. Tieši tā. Vai, citiem vārdiem sakot, kāpēc jūs atsaucāt mūs šurp?

X. Iespējams, neesmu izteicies pietiekoši skaidri. Lūdzu piedošanu. Jūs tikāt ataicināti šurp, lai mēs kopīgi atrastu risinājumu, kā no šejienes izkļūt.

Z. Iksa kungs, vēl pirms brīža jūs bijāt ārpus šīm sienām. Jūs ataicinājāt mūs uz šo pagrabu vien tādēļ, lai mēs no tā izietu laukā?

X. Pilnīgi pareizi, Zeta kungs. Jūs mani esat lieliski sapratis.

Y. Jā, bet ja reiz mēs bijām laukā, kāpēc tad mums vajadzēja nākt iekšā?

X. Bet, ja mēs, Zeta kungs, nebūtu ienākuši, jājautā, kā gan mēs varētu no šejienes iziet laukā?

Y. Es neesmu Zets, esmu Igreks.

X. Piedošanu. Šai elles tumsā . . .

Z. Igreka kunga neizpratni es noformulētu nedaudz citādāk: ja reiz mēs atradāmies laukā, kāpēc mums vēl vajadzēja nākt laukā?

X. Skaidra lieta — ja mēs palikuši laukā, mums nevajadzētu nākt laukā. Bet kā tad mēs kopīgi varētu meklēt risinājumu, kā no šejienes izkļūt?

Y. (pēc pārdomu brīža). Jā, nudien . . . Tā tas ir.

X. Nu, vai jums, Zeta kungs, skaidrs?

Z. Nē.

X. Tīrais ārprāts! Paskaidrot jums vēlreiz?

Z. Jūsu skaidrojumu, Iksa kungs, es saprotu.

X. Tad sakiet, kas jums vēl nav skaidrs?

Z. Man nav skaidra šī pasākuma jēga vai, ja gribat, nepieciešamība.

X. Bet tas taču skaidrāks par skaidru! Mums kopīgi jāuzmeklē risinājums.

Y. . . . kā no šejienes izkļūt. Ļoti vienkārši.

Z. Patiešām, ļoti vienkārši. Tātad mums atliek vien iziet laukā.

X. (satriekts). Kā? Jūs gribat iziet laukā, pirms atrasta iespēja, kā iziet?

Z. Jā.

X. Bet, Zeta kungs, kā jūs varat iziet laukā, pirms mēs kopīgi neesam atraduši piemērotu risinājumu?

Z. Es domāju, ka iziešu laukā tāpat, kā esmu ienācis.

X. Bet man, lūk, šķiet, ka jūs vulgarizējat . . .

Y. Zeta kungs vienkāršo . . .

X. Tātad mums nepieciešams veikt attiecīgus pasākumus.

Y. Protams, Iksa kungs. Piemēram, dot viņam laiku pārdomāt savu uzvedību.

X. Kaut arī šis mērs man šķiet pieticīgs, es piekrītu.

Z. Pateicos jums, kungī, bet man liekas, ka man nav nekādas vajadzības pēc pārdomu laika, kuru jūs tik laipni man piedāvājat. Esmu jau izlēmis — es eju laukā tūdaļ pat.

X. Man ļoti žēl, bet tādā gadījumā mums nāksies padomāt arī par citiem līdzekļiem.

Y. Jā . . . profams. Viņu . . . viņu vajag pārliecināt!

Z. Velti, kungī. Jūs mani nepārliecināsi palikt šeit vien tādēļ, lai mēs kopīgi izlemtu, kā no šejienes izkļūt.

X. Tā kā pārliecināšanas metode nav devusi vēlamo rezultātu, mums nāksies pielietot citus iespējamus līdzekļus.

Y. Citus līdzekļus es neredzu. (Izlabo.) Pagaidām.

X. Nu nē, tas ir vienkārši: mēs piespiedīsim Zeta kungu palikt, lai kopīgi meklētu risinājumu, kā no šejienes izkļūt.

Y. Piespiedīsim? Bet katram taču galu galā brīv rīkoties pēc saviem ieskatiem . . .

X. Jūs feicāt — brīv? Bet, ja Zeta kungs izies laukā, viņš sakompromitēs visu mūsu pasākumu. Tādā gadījumā mēs vairs nevarēsim kopīgi meklēt risinājumu, kā no šejienes izkļūt.

Z. Es nedomāju, ka mana aiziešana kavētu jūs arī tālāk kopā ar Igreka kungu meklēt iespēju, kā no šejienes izkļūt.

X. Ko neteiksit, lielisks spriedums! Citiem vārdiem sakot, jūs ņemsiet un iziesiet laukā, bet mēs paliksim šeit un kā idioti laužīsim savas galvas, meklējot risinājumu . . .

Z. Bet kas jums liedz iziet laukā kopā ar mani?

X. (aizvainoti). Iziet laukā kopā ar jums? Pirms mēs esam kopīgi atraduši risinājumu? Kā jums, Zeta kungs, kaut kas tāds varēja ienākt prātā?

Y. Beigu beigās es nesaprotu, kālab jūs tiepaties un gribat iziet laukā viens pats . . . Ja reiz mēs atnācām šurp, lai kopīgi uzmeklētu risinājumu, kā no šejienes izkļūt, tātad tas ir jāmeklē, jāatrod un jāiziet laukā. Kas tas par troksni?

X. (neizpratnē). Ko? Ā, jūs domājat par krānu. Es aizmirsu jums pateikt, ka šai pagrabā ir krāns, kurš tek.

Y. Kālab tas visu laiku tek? Vajadzētu aizgriezt.

X. Diemžēl krāns sabojājies un to nevar aizgriezt.

Z. Tad iziesim laukā no šī nolādētā pagraba! Tā tik vēl trūka, lai mēs saķertu reimatismu!

Y. Jūtu, kā ūdens jau sūcas zābakos. (Piepeši.) Kungī, bet varbūt šis ūdens no krāna tek šeit, zemē?

X. Protams, ka zemē! Neba nu augšā tam tecēt!

Y. Tad pasteigsimies, kungī, es jūsu lūdzu! Ceru, jūs taču negribat noslīkt šeit kā žurkas!

X. Bet ko tad es, Igreka kungs, visu laiku daru? Es taču pūlos jūs pārliecināt, ka laiks sākt kopīgi uzmeklēt risinājumu, lai mēs beidzot

no šīs veselībai kaitīgās telpas varētu iziet laukā. Bet, tā kā Zeta kungs man nemiļīgi met ceļā sprungulus, bet jūs, piedodiet par izteicienu, činkstat kā bērns, mēs nekad neatradīsim apmierinošu risinājumu.

Z. Pietiek, es eju laukā!

X. Nē, Zeta kungs. Mēs neļausim ar vienu vienīgu soli sagraut visu, ko mēs ar tādām pūlēm esam radījuši.

Y. Es jūs lūdzu, kungi, beidziet strīdēties! Labāk kopīgi uzmeklēsim risinājumu un iziesim beidzot no šī nolādētā pagrabā! Skat, kājas jau pagalam mitras!

X. Ja jūs, Igreka kungs, gribat no šejienes iziet laukā, un turklāt pēc iespējas ātrāk, ko beigu beigās vēlas visi klātesošie, tad neļaujiet Zeta kungam sakompromitēt mūsu pasākumu.

Y. (raudulīgā balsī). Bet kādēļ? Zeta kungam, tāpat kā visiem pārējiem, brīv rīkoties pēc saviem ieskatiem.

X. Ar noteikumu, ka viņš nepacels roku pret mūsu kopīgo lietu.

Z. Jūsu nostāja, Iksa kungs, man šķiet mazākais dīvains.

X. Bet jūsu nostāja, Zeta kungs, mazākais kaitīga.

Z. Kam kaitīga?

X. Kaitīga mums!

Z. Kā tā?

X. Es jau jums to paskaidroju.

Y. Kungi, es jūs lūdzu... Ūdens sniedzas jau man līdz potītēm... Iesim laukā no šejienes! (Šķaudās.)

X. Tā vien šķiet, ka arī jūs gribat pievienoties Zeta kunga idejām...

Y. Bet man, lūk, šķiet, ka es drīz saķersu iesnas.

X. Mieru, Igreka kungs, mieru, tikai mieru! Slimie mums nav vajadzīgi... (Šķaudās.) Nu, lūk, jūs mani arī aplaidāt...

Z. Man liekas, ka nu jau būs gana prātos. Es eju laukā.

X. (ātri). Igreka kungs, lūdzu, nostājieties pie durvīm un neļaujiet nevienam no šejienes iziet laukā. Mēs taču nenācām šeit spēlēt paslēpes!

Y. Labi, es nostāšos. Tik parādiet man, kur durvis. Šeit tāda tumsa, ka es pilnīgi neko neredzu.

X. Kā lai es to zinu? (Ironiski.) Esmu tāds pats cilvēks kā jūs un tumsā neredzu. Lai nu kā, bet nostājieties vien pie durvīm. Un neļaujiet Zeta kungam aizlavīties prom.

Y. (skumīgi). Kā lai es nostājos pie durvīm, ja es tās neredzu?

X. Igreka kungs, kamēr jūs te gauzāties, Zeta kungs var izlavīties ārā, pirms mēs kopīgi esam atraduši risinājumu, kā izglābties.

Z. Meklējiet vien, kungi, risinājumu, es tikām meklēju durvis. (Kustības ūdenī.)

X. Citiem vārdiem sakot, mēs laužām galvas, meklējot apmierinošu risinājumu, bet jūs fikām, it kā nekas nebūtu bijis, ņemsiet un iziesiet laukā! Bet pēc tam vēl paziņosiet, ka mūsu risinājums nav bijis pats labākais... Nē, tā strādāt nav iespējams! (Šķaudās.)

Y. Dieva dēļ, vai jūs beidzot izšķirsieties vai ne! Ūdens jau pacēlies līdz ceļiem, aukstums ķeras man pie kauliem... (Klepo.)

X. Zeta kungs, neuzdrošinieties iet laukā viens pats! Pretējā gadījumā jums nāksies uzņemties visu atbildību!

Z. (nopūzdamies). Labi. Meklēsim risinājumu kopējiem spēkiem.

X. Lūk, tā jau ir labāk... Beidzot jūs esat nācis pie prāta. Vai jums ir kāds konkrēts priekšlikums?

Z. Jāatrod durvis un jāiziet pa tām laukā.

X. Jūs esat prātā jūcis, vai?

Z. (neizpratnē). Kā tā?

X. Kas tas par risinājumu? Vai tālab mēs šeit sanācām? Vai tālab vien mēs tērējam savu laiku un enerģiju?

Y. Esmu traki apaukstējies. (Klepo.) Ūdens sniedzas jau man līdz...

X. Liecieties nu mierā! Mēs zinām, cik tālu ūdens sniedzas... Varbūt jums ir priekšlikums?

Y. Man liekas, ka... jāatrod durvis... (Klepo.)

X. (ironiski). Un jāiet laukā.

Y. (pazemoti). Jā. Tas būtu visvienkāršāk.

X. (uzvaroši). Ahā, tā tad arī jūs atzīstat, ka tas būtu visvienkāršāk? Bet kāpēc tad mēs šeit sanācām?

Z. Tieši tā. Kāpēc?

X. Sāksim no paša sākuma! Esmu gatavs jums to paskaidrot vēlreiz.

Z. Nav nekādas nepieciešamības. Mēs to zinām.

Y. (klepo). Ūdens jau sniedzas man līdz krūtīm. Pasteigsimies! Es pat neprotu peldēt.

X. Neuztraucieties, Igreka kungs, arī es neprotu peldēt.

Z. Ja jūs nepiekrītat mūsu priekšlikumam, lūdzu, iesakiet ko citu.

X. Es, redziet, domāju...

Y. Lūdzu, domājiet ātrāk, citādi mēs noslīksim.

X. Jo steidz, jo ķeras, kā mēdz sacīt, kungi... Nepieciešams rūpīgi izanalizēt radušos situāciju. Vispirms, cik mēs esam?

Y. (klepo). Trīs.

X. Tieši tā. Vai mēs varam visi trīs iziet laukā vienlaicīgi?

Y. Šķiet, ka nē. Kaut arī es jau sen vairs neredzu durvis, zinu, ka tās ir šauras. Iziet pa tām var tikai viens cilvēks.

X. Lieliski! Tā tad mums būs jāiziet pa tām pēc kārtas.

Z. Es jau sen liku priekšā, ka izešu laukā pirmais.

X. Nē. Tā ne. Nevar taču katrs iziet laukā, kad viņam ienāk prātā.

Y. (klepo). Ūdens sniedzas jau man līdz kaklam. Ja jūs vēl ilgi tā

prātosiet, mēs visi noslīksim. Nudien, muļķīgi — ņemt un noslīkt ne no šā, ne no tā...

X. Ne no šā, ne no tā neviens vēl nav noslīcis. Mums taču ir svarīga kopīga lieta.

Z. (sašutis). Kungi, es eju laukā, un ejiet jūs visi pie velna!

X. (pārsteigts). Jūsu uzvedība man liekas ne vien nepieklājīga, bet arī...

Z. Bet arī?...

X. Bet arī — noziedzīga!

Z. Noziedzīga?!

X. Jā. Noziedzīga! Šobrīd, pašā pēdējā brīdī, jūs gribat izjaukt pasākumu, kurš varēja vainagoties ar sekmēm.

Y. (zem ūdens). Ar ko vainagoties?

X. (tikpat skaļi). Ar sekmēm.

Z. (tāpat). Jūs vienkārši esat idioti! (No šī brīža visas balsis skan zem ūdens.)

Y. Lūdzu, neuztraucieties! Saceļas viņi.

Z. Iesim taču beidzot laukā! Jūs abi esat sajukuši prātā!

X. Mēs vēl neesam atraduši piemērotu risinājumu, kaut gan, kā jums to pateikt...

Y. Runājiet taču beidzot! Ko jūs mūs te vārāt... (dārdoši smejas) aukstā ūdenī!

Z. Jums, Igreka kungs, pat smieklis vēl nāk... (Pauze.)

X. Es domāju, domāju... un, lūk, pamazām nāku pie slēdziena, ka arī ūdenī var dzīvot... Tiesa, sākumā elpot diezgan pagrūti, domas strādā lēnāk, bet ar laiku var pierast...

Z. Negvelziet muļķības!

Y. (pārsteigts). Ko jūs strīdaties?

Z. Mēs taču netaisāties šeit palikt...

Y. Bet kālab gan ne... Man liekas, šeit, ūdenī, nav nemaz tik peļļami... Es jūtos pat nesalīdzināmi vieglāks... Gluži vai kā bezsvara stāvoklī...

Z. Idiots!

Y. (bīkli). Jūs kaut ko teicāt?

Z. Jā. Jūs esat idiots!

Y. Jūs uz mani dusmojaties?

X. Nudien, Zeta kungs, kālab jūs apvainojaties? Šeit, ūdenī, samērā patīkami. Skaņas nonāk līdz ausīm klusinātākas, ķermenis kļūst aizvien vieglāks... Mēs peldam, peldam...

Y. Jūs laikam grūtāk pielāgojaties... Bet tas nav nekas briesmīgs... Nedaudz pacietības — un arī jūs sāksiet peldēt viegli jo viegli, rīmti jo rīmti... un kopā ar mums baudīsiet ūdens burvību...

Z. (smakdams no dusmām). Mēs ienācām šeit, lai atrastu risinājumu, kā no šejienes izkļūt laukā... (Izjusti.) Atcerieties! Jūs taču aizmirsāt mūsu pasākuma galveno mērķi...

X. Zeta kungs, jūs aizvien vēl esat tik konservatīvs, tik konservatīvs... Kopš jūs šeit ienācāt, bez mītas maļat vienu un to pašu... Mēs, tas ir, es un Igreka kungs, esam pārgājuši jaunā kvalitātē, bet jūs vēl aizvien esat palicis tais pašos uzskatos. Jābūt elastīgākam...

Y. Ūdens vide ir ļoti labvēlīga. Es, personīgi, citu vidi vairs neateros... Norijiet malku ūdens un nomierinieties!

Z. (kļudz). Bet es nevēlos dzīvot ūdenī!

X. (tēvišķi). Nenervozējiet, Zeta kungs. Peldiet, nirstiet, iznirstiet... un visas jūsu drūmās domas pagaisīs kā dūmi.

Z. (izmisumā). Es gribu tūdaļ pat iet laukā! Es negribu elpot ūdeni un dzīvot tumsā!

Y. Kustīniet spuras vieglītēm, Zeta kungs.

Z. (šausmās). Kādas spuras? Jūs esat prātā jūcis, vai?

X. Šānos visgarām jūsu ķermenim vajadzētu atrasties spurām, kuras palīdz peldēt. Uzmeklējiet tās, Zeta kungs, lietojiet tās un ne par ko neraizējieties. Spuras ir lieliskas!

Z. Kas šeit notiek? Man noteikti jāatrod durvis! Man nekavējoties jāiet laukā!

X. Ja gribat, mēs jums iemācīsim peldēt. Tas nav grūti!

Z. (ar pēdējiem spēkiem). Jūs par to atbildēsiet!

Y. Man liekas, mums draud.

X. Man arī. Nepieciešams spert attiecīgus soļus.

Y. Attiecīgus.

X. Tā sakot, ūdenī...

Y. Tieši tā. Ūdenī... Tieši to es arī gribēju teikt.

X. Sakiet, Igreka kungs, kāda jums aste?

Y. Šķelta un robota.

X. Lieliski. Bet rīkle?

Y. Lejā, pie vēdera.

X. Ne tā kā citām zivīm.

Y. Manuprāt, taisni tāpat kā jums.

X. Bet zobi? Vai piena?

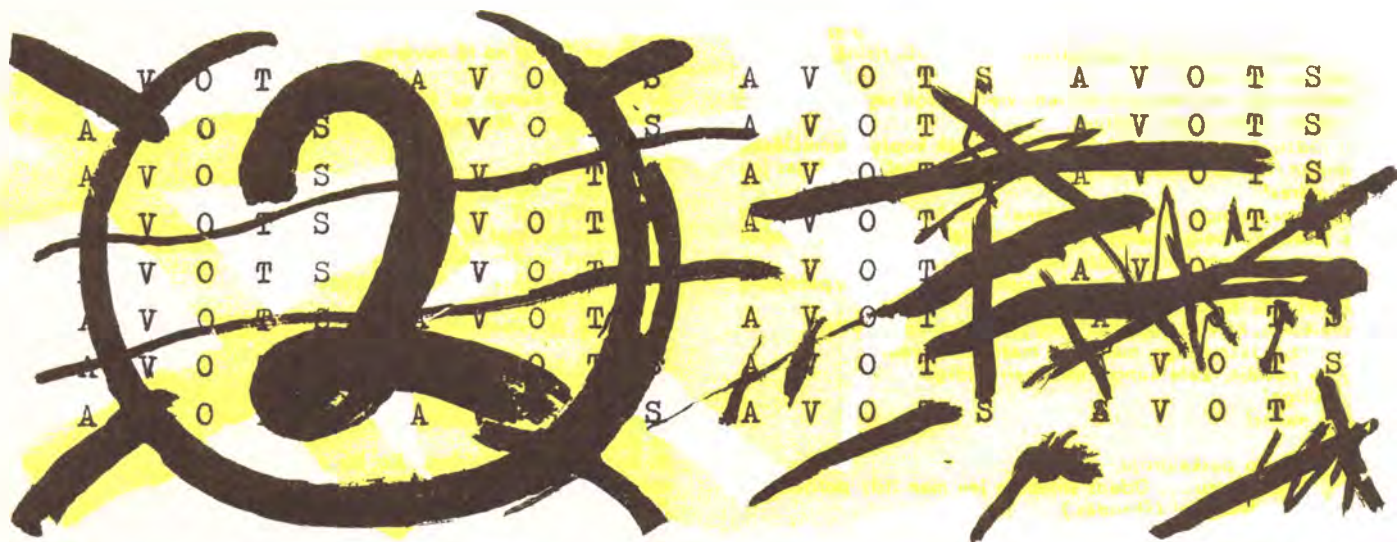
Y. Nē! Priekšzobi! Vienreizēji! Varu plēst dzīvu gaļu...

X. Lieliski. Jums taču skaidrs, kas mums jādara, vai ne?

Y. Katram brīv rīkoties pēc saviem ieskatiem.

X. Tieši tā. Tā tad — metamies viņam virsū!

Ūdens kļūst aizvien duļķaināks!

LAIMA SLAVA

LATVIJA TĒLNICĪBAS PASAULĒ

Otrais stāsts

T. Zaļkalns. Medaļa. 1922.

Bēgļu gados Pēterpilī dzīvoja un strādāja ne tikai Teodors Zaļkalns. Gaidot mobilizāciju, katru iespēju vērot meistara darbu pie Māmiņām — iepazīties ar granīta apstrādes tehniku — izmanto Štiglica skolas 1915. gada absolvents, atturīgais ziemeļvidzemnieks no Rencēnu pagasta (Šķiltera dzimtene!) «Spelģu» mājām **Emīls Melderis** (1889—1979). Pieņāks laiks, un viņš uzkraus sev plecos atbīdību par latviešu tēlniecību kā viņa paša veidoto maisu cēlāju pārsmago nastu un nesīs to līdz pat septiņdesmito gadu vidum — stalti un taktiski.

Vasilija salā apmeties arī **Kārlis Zāle** (1888—1942), cerēdams te nopietni strādāt. Kazanā mākslas skolu, kurā piedzīvots uzplaukstošā talanta pirmais triumfs, viņš beidzis. Piepelnījies Maskavā kā būvuzņēmējs, papildinājis tēlnieka S. Erzjas (1876—1959) darbīncā. Taču smagais formētāja darbs Rozenkranca cauruļu un kapara lietuvē, tēlnieka darbam nepiemērotais dzīvoklis liek viņam nogurušam vakaros bezdarbībā nīkuļot un priecāties par ciemiņiem — īpaši tiem, kas nāca kopā ar sarunām par mākslu. Kā atceras liepājnieks Rūdolfs Priede: «Kad tēlnieka plaušās sāka parādīties slimīga procesa simptomi, viņš bija izlūdzies no fabrikas lietuvēm kantorī, un īsākas darba dienas dēļ varēja atlicināt laiku, lai vakariem apmeklētu Ķeizariškās Mākslas veicināšanas biedrības skolas tēlniecības darbīncas. Šeit viņš strādāja pilnīgi patstāvīgi tikai modeļu un telpu dēļ.

Kad es, iznācis no zīmēšanas klasēm, dažreiz iegāju tur, — redzēju, ka ap Zāles salīdzinoši lielā apmēra darbiem bariem pulcējās pārējie skolēni un klusu izteica atzinību viņa oriģinālai brīvai pieejai un meistariskai mākai. Viņš esot ienesis dzīvību šīs mironu piemirkušās telpās. Viņš esot to īstais skolotājs. Spieda viņam roku. Dažas sievietes glāstīja viņa plecus. Saurākos dzīvokļa apstākļos Zāle veidoja plastilīnā, un arī nelielas figūras un galvas māla. Starp citu, atminos kādu Ķežu rāvēja variantu. Kompozīcijā un veidojumā tas gan atšķīrās no vēlākās Brīvības pieminekļa grupas, bet redzams, ka šī ideja jau toreiz nodarbinājusi mākslinieka tēlniecisko domu.»

Pēterburgā līdz 1918. gadam dzīvo un L. Servuda (1871—1954) studijā papildinās arī mālpiliete Marta Liepiņa — pirmā latviešu tēlniece **Marta Skulme** (1890—1962). No 1912. līdz 1914. gadam viņa ir mācījusies Kazanā, un mēs tagad varam tikai minēt, vai tautieša Kārļa Zāles skālie panākumi tur ieinteresēja par tēlniecību arī viņu. Jo mācīties, protams, bija domāts glezniecību. Lai kā — otrajā Brīvības pieminekļa konkursā 1924. gadā viņi sastapsies kā pārsteidzoši līdzvērtīgi konkurenti un Martas Liepiņas-Skulmes Lāčplēsis (devīze — «Latvijā») dalīs laurus ar Kārļa Zāles veidoto grupu. Bet tautā vēlāk mēļos, ka jaunuzceltā Brīvības pieminekļa vara statujai, kuru Zviedrijā kala slavenais meistars Mirsmēdens, piepalīdzot Brīvības

pieminekļa fonda stipendiātiem Naikam un Zībenim, ir Martas Skulmes vaibstī. Varbūt? . . .

Tālajā, okupētajā Kurzemē, Cīravas «Gaiļu» mājās kara sagūstīts, pie vietas piesiets Blūma zīmēšanas skolā Rīgā knapi degunu apsildījušais, taču jau principiālu, mākslas jaunradi skarošu konfliktu piedzīvojušais Kārlis Baumanis. Jaunākais latviešu tēlniecības dižo «Z» — Zaļkalns, Zāle, Zemdega — trijotnē. Vēl nezinot, ka viņu — **Kārlis Zemdegu** (1894—1963) reiz daudzīnās kā filozofu starp tēlniekiem un Raiņa dziļāko sapratēju, romantisko ideālu kopēju. Līdzīgi karavadoņim, Latvijas kartē viņš ar karodziņiem atzīmēs vietas, kur uzstādīti viņa tēli. Bet 1915. gada 11. maijā savā dienasgrāmatā lielās un draudzīgās Baumaņu ģimenes vienpadsmitā atvase raksta:

«Caurām dienām dārd lielgabali, ruc aeroplāni kādām reizēm . . . Kaut kur tālāk mierīgi cilvēki palikuši par zvēriem un klup viens otram virsū . . . Sēj bez mēra dārgās sarkanās asinis . . . Vakardien zīmēju kapliču pie Māla-kroga, šodien gleznoju upi. Viss liekas nokavēts, viss par vēlu . . . Gadi aizlido, un es palieku uz cērpa tepat . . .»

Līdz Kazanāi bēgļu gaitas aizvedušas Gaujmalas «Sijku» māju mežsarga Jansona ģimēni. Dēls **Kārlis Jansons** (1896—1986) Krievzemē redzētās skolas vēl vecumdienās, ievērojams tēlnieks un akadēmijas profesors būdams, solīsies slavēt līdz savam pēdējam brīdim.

Taču toreiz, nedaudz pamācījies, viņš āva kājas karavīra gaitām. Bet 1919. gada martā, padzirdējis par Mākslas akadēmijas dibināšanu, no sava Rīgas pievārtē stāvošā pulka devās sameklēt Vilhelmu Purvīti, lai pieteiktos studentos. Pirmais. Un pirmais šo mācību iestādi 1925. gadā arī pabeigtu. Savos darbos kļūdamas par latviešu tēlniecības skolas lielo alternatīvu.

Tādas nu ir latviešu tēlniecības jaunās asinis — klasiķu otrā paaudze, kuras senioram Zālem nākošgad svinēsīm simtu, bet jaunāko, Kārli Jansonu, aizvadījām smiltājā nupat, pēc deviņdesmitās dzimšanas dienas.

Visu viņu dzīvī karš ir nēmis savu tiesu, gremdējis un rūdījis. Uzdevis vissmagākos jautājumus un prasījis ātras atbildes. Izņemot ostas pilsētas skadrajā troksnī izaugušo amatnieku zelli Kārli Zāli, arī šī ir paaudze, kas nākusi tieši no zemnieku sētas, no izsenis veidotas stabila vērtību izpratnes pasaules. Nocietusies tās šķietamajā šaurībā, taču ar gēnos iestrādātu šīs pasaules ētisko kodu. Kultūras zināšanu atjaunotnes, pasaules elpas kopīrtmā iekļauties alkstoša, taču — no noteiktas un izkoptas kultūras vides nākusi paaudze. To, šķiet, tā īsti mēs saprotam tikai tagad, kad meklējam sasiet kultūrloku atrisušos, saārdītus mežglus, kad runājam par kultūras deficītu sabiedrībā, vidē un mēģinām noskaidrot, kas īsti tā kultūra tāda ir. Šodien, atskatoties, ir pilnīgi skaidrs, ka tikai šīs stabils zemnieciskās kultūras pamats varēja dot tādu ceļmaizi — spēju viegli saprasties ar citām kultūras sistēmām, kas tajā laikā atvērs vai tapa acu priekšā un aktivizēja pasauli. Deva spēju iekļauties tajās, izpētīt, ar veselīgu prātu un instinktu atlasot, papemēt sev noderīgo un — ķerties pie savas paša tālāk veidošanas. Tā atelpa starp diviem kariem — tikai divi gadu desmiti — bija šīs paaudzes labākais — jaunības un agrā brieduma laiks. Kārlim Zālem tas bija viss darbam atvēlētais laiks.

Aizturētais radošais spēks, jaunības dzīvotalku iznests cauri iznīcībai, izlauzās spontāni, tiklīdz beidzās asinū izliesanas un pasaule pēc lielajām pārvērtībām, kas noritēja jauno personību acu priekšā un atņēma tām jebkuru formālu bijību pret autoritātēm, centās atgūt līdzsvaru darbā, kur galvenais, gluži vai maģiskais vārds pret Dadas Neko kļuva konstruktīvais «celts», «būvēt».

Taisnības labad tūlīt gan jāpiebilst, ka šie kara aizturētie spēki varēja izrādīties arī neglābjami aizlauzti. Tā jaunā gleznotāju

Konstantīns Brinkušs.
Emīls Melderis.
Marīa Skulme.
Kārlis Zāle ar sievu ceļā uz Berlīni.

paaudze jau 1920. gadā zaudēja abus savus līderus — Jāzepu Grosvaldu (1891—1920, Parīzē) un Jēkabu Kazāku (1895—1920). Viņi visdzīvāk un atdevīgāk bija stāvējuši klāt savai tautai tās ciešanu un varonības ceļos, ar Strēlnieku un Bēglu cikliem aizsākot savas tautas likteņa epu glezniecībā. Savu tēlnieka mūžu tam veltīja arī Kārlis Zāle.

Rūdolfs Priede atceras kādu viņa jaunības fantāzijas rēgu: «Jaunajam Kārlim Zālem ļoti patīcis skaifties Liepājas modernās ostas dzīvo panorāmu. Tā viņu aicinājusi un vilinājusi. Saistīts darbā, viņš tomēr atradis laiku aiziet uz ostmalu pēc iespējas biežāk, palikt tur ilgāk, lai dziļāk iejustos viņas mulsinošajā tempā un burzmā. Viņš staigājis gar kuģu un vagonu rindām, spraucies caur preču grēdām un strādnieku masām līdz Ziemas ostai un atpakaļ. Dažreiz, sajucis, satraukts un noguris, viņš pārrāpīes Vecās kapsētas žogam, nosēdies kapu klusumā un aizvērtām acīm baudījis šo dinamikas un skaņu reiboni. Reiz viņam, kā tādā transā, sācis rādīties, ka no visa šī jūka palēnām izveidojas kaut kas viengabalains, nekustīgs un mēms, pieņem noteikta tēla formas, kā pa gaisu noslīd ostas ūdeņos, stāvus aizpeld līdz bākai, nostājas tai blakus, liels un varens savā nekustībā, un it kā teiktu: «Lūk, šeit un tāds es esmu!»»

To var dēvēt arī par apstēstību — šo Zālem jau no agrām dienām piemītušo tieksmi pēc visa lielā: plaša vēriena rīcībā, lielām formām kā dzīvī, tā mākslā. Ieskaitot sajūsmu par skaistu un spēcīgu cilvēka ķermeni. Citēju

atkal jaunības draugu Priedi: «Attēlojot dievinātā dziedātāja Šaļapina milzīgo, karalisko figūru un majestātisko stāju uz operas skatuves, Zāles vidēja auguma stāvs pats it kā tapa lielāks un celāks. (..) Ieraudzījis spēcīgu, muskuļotu un labi noaugušu vīrieti, viņš, kā sievietē vēltīgi smaidīdams, meklēja katrā ziņā ar to iepazīties. (..) Šī fiziskā spēka cildināšana, paša spēku pārpilnība un to izlaidīgā pārliecība bieži draudēja novest un arī noveda pie nevēlamām konfliktiem un sadursmēm.»

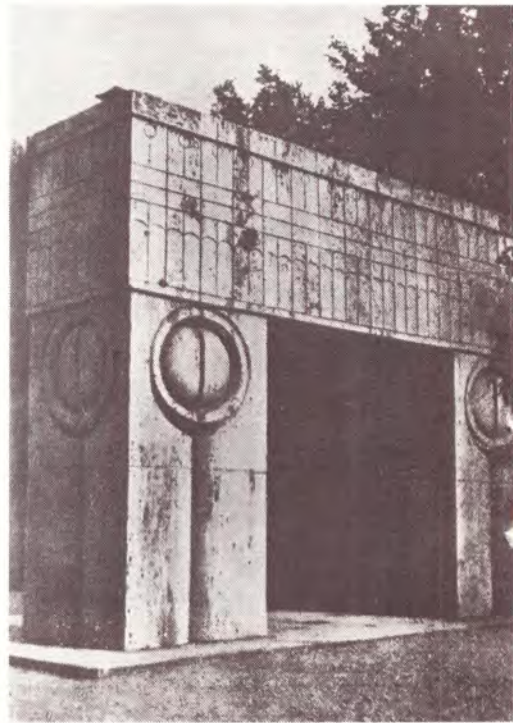
Par Zāles spontāno raksturu un no tā izrietošajiem atgadījumiem dzirdēts daudz anekdotisku nostāstu, taču tos atsvāro viņa iemīļotais un simtkārt pierādītais teiciens: «Zelts nav nekas, darbs ir viss.» Attieksme pret savu mākslinieka sūtību, pret darbu Zālem bija viennozīmīgi pašaieliedzīga. Un uz saviem lielajiem darbiem viņš gāja ar gandrīz vai fanātisku pārliecību, ka tikai tādi un tieši viņam tie darāmi. Atceramies pieminēto Ķēžu rāvēja variantu jau kara gados Pēterpilī. Pirmā reālā iespēja — Ļeņina monumentālās propagandas plāns, un Zāle tajā iesaistās kā radoši, tā organizatoriski. Top nopietnie Garibaldi un Dobroļubova tēli, kas līdz ar Zaļkalna Černiševski tika pieskaitīti pie vērtīgākā, kas tapis šajā laikā Petrogradā. 1919. gadā pēc jaunās Padomju Latvijas republikas aicinājuma Zāle sūta uz Rīgu pieteikumu Komunāru pieminēklim. Kad 1921. gadā Zāle atgriezās Latvijā, apstākļi ir mainījušies, lielus darbus neviens viņam nepiedāvā. Un ceļš pagriežas uz Berlīni, kur tobrīd lētāka

1.

2.

3.

4.

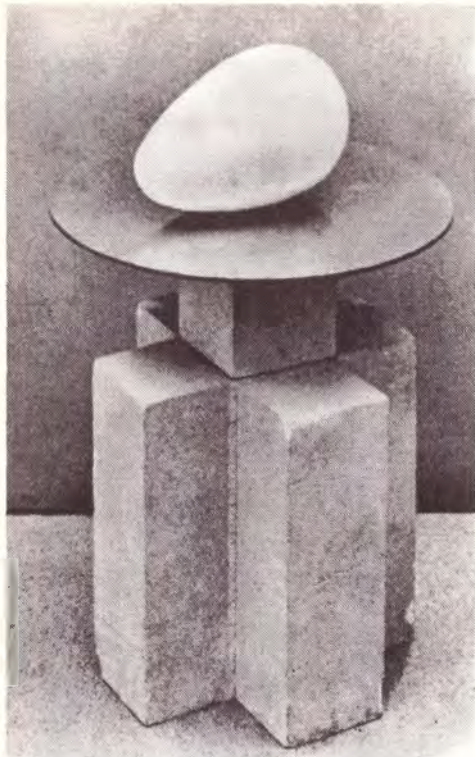

6.

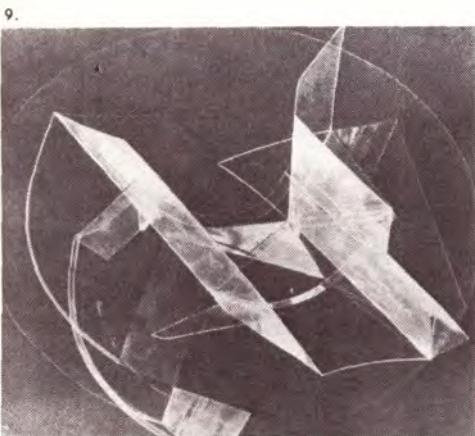

7.

1. O. Rodēns. Skūpstis. Ap 1900. g.
2. K. Brinkušs. Skūpstis. 1908. g.
3. K. Brinkušs. Skūpstis vārti. 1937. g., Tirgu-Ziu, Rumānijā.
4. K. Brinkušs. Pasaules radišana. 1920. g.
5. Pablo Pikaso. Mūzikas instruments. Asamblāža. 1915. g.
6. A. Arhipenko. Torss. 1914. g.
7. A. Arhipenko. Sieviete. 1923. g.
8. V. Tatlins. Piemineklis III Internacionālei (modelis). 1919.—1920. g.
9. N. Gabo. Telpiska konstrukcija. 1922. g.

4.

9.

iztikšana un aktīvāka māksla, lai 1923. gada rudenī atgrieztos līdz ar Brāļu kapu izveides skicēm, jo beidzot TAS ir noticis — izziņots konkurss lielam darbam dzimtenē.

Kas noticis pa šo laiku tēlniecībā pasaulē? Kaimiņos Zviedrijā Karls Milless 1920. gadā ievēlēts par Stokholmas Karaliskās akadēmijas profesoru. Viņa galvenās intereses ir noskaidrojušas — dekoratīvā tēlniecība, īpaši strūklakas, sarežģītas, figurālas kompozīcijas par mitoloģiskām tēmām. Pasūtījumu netrūkst. Turpmākajos gadu desmitos skandināvu nāras un tritoni izklīdīs arī pa «Jaunās pasaules» dekoratīvajiem tēdējiem. Bet paralēli pamazām top dārzis pie paša mājas Lidingo salā. Pēc pieciem gadiem Karls Milless Parīzē Pasaules izstādē saņems Grand Prix, un viņa piecdesmito dzimšanas dienu svinēs visa Eiropa.

Kaimiņos Norvēģijā 1921. gadā noslēgts mākslas vēsturē unikāls līgums — Oslo pilsēta tēlniekam Gustavam Vigelanam ļauj iekārtot savu tēlniecības dārzu pilnībā pēc saviem ieskatiem, uzceļ viņam grandiozu studiju darbu veikšanai, nodrošina to izpildi un tēlnieka eksistenci līdz mūža beigām, par ko saņem pretī visus viņa turpmākos mākslas darbus. Līguma iznākums mums jau zināms.

Tāpat, neapgrūtinot sevi ar modernās pasaules intelektuālajām problēmām, atradis savu personīgo stilu, Dienvidslāvijā strādā Ivans Meštrovičs. No 1920. līdz 1922. gadam — pie Račiņas mauzoleja. Tautas vēsture un folklorā, paša temperaments un emocionālitate sagādās tik daudz vielas viņa darbapriekam, ka tas likties neizsmeļami jauns un varens visā garā mūža laikā.

Mācību iestādēs — kā Parīzē, tā Pēterpilī, Berlīnē un Kazanā — nekas būtiski nav mainījies. Akadēmiskā izglītība prasa pārzināt ķermeņa anatomiju un antīko mākslu. Individuālie akcenti te pasniedzēju ziņā un svārstās no naturālistiskāka reālisma līdz vairāk klasicizētam. Elki tie paši — Mikelandželo un Rodēns.

Taču ne gluži tā vairs tur, kur māksla top. Ir radušies jauni skatpunkti uz to, kas mākslas darbam izsakāms. Tos gādāja gan zinātne, gan filozofijas jaunās vēsmas, gan emociju bads vai pārpilnība sabiedrības pašsajūtā.

Arī tēlniecība nevarēja izvairīties no tā apvērsuma formveides iekšējo likumību izpratnē, kurā 20. gs. mākslu būtiski ierāva jaunatklātā afrikāņu plastika. (Pirmais teorētiskais apcerējums par to Eiropā 1919. g. Pēterburgā izdotā «Nēģeru māksla», starp citu, pieder mūsu tautietim, gleznotājam Voldemāram Matvejam (1877—1914). Ar Vladimira Markova vārdu tas izdots jau pēc viņa pārāgrās nāves.)

Dvīdesmitā gadsimta mākslas ceļus arvien un arvien bagātinot krustos sapnis, tiekšanās primitīvo tautu kultūras noslēpumainajā dabiskumā atgūt cilvēces «zaudēto paradīzi». Taiti salu meitu skāvienos tas jau savulaik jaunam spēkam pamodināja Pola Gogēna (1848—1903) (1891.—1903. g. — Taiti un Marķīzu salas) mākslu. Uzmirdzēja viņa glezniecība, Eiropas un Amerikas lepnākajos muzejos joprojām stāstot par Taiti izbaudīto «prieku, kas nāca caur kaut kādām svētām šausmām», par «senatnīga prieka aromātu». 1889. gada Pasaules izstādē Parīzē, kas tieši savas plašās primitīvo tautu kultūras eksotiskās panorāmas dēļ uzskatāma par «izšķirošu notikumu modernās mākslas vēsturē» (H. Rīds), ar ne mazāk svētu sajūsmu ja-viešu orķestra skapās klausījās Klods Debisī, paredzot jaunās, 20. gs. mūzikas ceļus. Gadsimta pirmajā desmitgadē sākās aizrautīga primitīvās mākslas kolekcionēšana. (Te gan līdzsvaram jāiestarpina futūrista Umberto Bočoni indīgais viedoklis: «Mūsu primitī-

visms ir sarežģītības galēja kulminācija, turpretī senais primitīvisms ir vienkāršības šļupstis.») Arī Matissa nēģeru skulptūru kolekcija ir pirmais izziņas avots par to Pablo Pikaso. Un «Melnā kontinenta» ritmi, aranžēti jaunai dzīvei jau Amerikas krogos, līdz ar Pikaso 1907. gada «Aviņonas meitenēm» ieskanas arī Eiropas glezniecībā, piesakot jaunu virzienu — kubismu.* Melnās pasaules nievātā mentalitāte, toties fascinējošā juteklība sāk savu uzvaras gājienu (kas turpinās joprojām) ZTR «jaunā viņņa» gadsimtā. Kā vitāla pārbaudes mērs, kā dzinulis, kurš pārgurūšajam prātam palīgos piesola atraisītus — instinktus, pirmatnējus, apslāpētus jūtu impulsus. Un — dod jaunu vielu arī prāta darbam, lai tas atrisinātu piedāvāto eksistences jaunās dimensijas noslēpumu. Kubistu glezniecība ģeometrizē, graiza un izplāj formu telpā un laikā. Un atkal sastata kopā uz plaknes. Šī māksla varētu likties gluži intelektuāla, ja no tās (īpaši Pikaso darbos) nestrāvotu milzīga (atbrīvota?) enerģija — jutekliska?, psihiska? — bet varbūt abas kopā. Pikaso arī pirmais ap 1912. gadu, kad top viņa kolāžas glezniecībā, sameistaro šādas kompozīcijas mūzikas instrumentu izskatā jau kā telpiskus objektus — no dēļiem, lokšņu metāla, izspēlejojot katra materiāla dabisko struktūru.

Tā arī tēlnieku — ar masas veidošanu, ar veidojumu izciršanu no akmens blīvēņa saistītu mākslinieku — priekšstatos ielaužas šie svešinieki — asamblāžas, konstrukcijas — «skulptoglezniecība», kā savus 1912.—1914. gada eksperimentus sauc Aleksandrs Arhipenko (1887—1964), Kijevā gadu pirms Kārļa Zāles dzimušais tēlnieks, kurš Parīzē ieradās 1908. gadā un 1912. atvēra tur pats savu tēlniecības skolu.

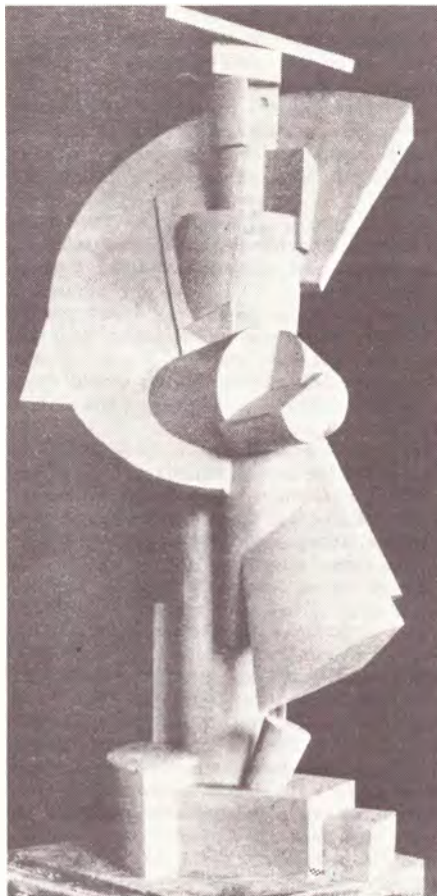
A. Arhipenko skulptūras ir sava veida unikāls piemērs, kurš ļauj izsekot, kā gadsimtu mijas jūgendstila izsmalcinātā silueta līnija un materiāla dažādās krāsainības izjūta krustojās ar nēģeru plastikas robusto, negaidīto proporcionalitāti eksotiskā hibrīdā. Tad, sekojot kubistu meklējumiem, nonāk līdz tēlniecības masas atvēršanai, nevis tikai tās uzirdināšanai, priecājoties par gaismēnu efektiem, kā to darīja Rodēns un impresionisti. Skulptūrām ar caurumiem vidū kā augliem ar izņemtām sirdēm («Ejošā sievietē», 1912). Un visbeidzot — konstrukcijām no metāla, koka un stikla («Medrano» sērija, 1915), kurās gan saglabāts cilvēka figūras motīvs, taču grūti vairs runāt par gravitējošu masu. Tajās tikai norādītas telpiskās robežas, kuras šī masa varētu ieņemt. Tālāk Arhipenko neiet. (Šo plakņu konstruēšanas ap tukšumu līdz rafinētai izsmalcinātībai vēlāk izstrādās konstruktīvisists Naums Gabo.) No 1921. līdz 1923. gadam viņš dzīvo jau Berlīnē. Šī laika darbi, piemēram, cilnis «Sievietē», kas reproducēts žurnālā «Laikmets», kuru 1923. gadā Berlīnē izdod K. Zāle (kopā ar A. Dzirkali), rāda atgriešanos pie kompakta, plastiska veidojuma. Tajā dekoratīvi sakārtotas kubisma garā ģeometrīzētas detaļas, krāsainībai apvienoti dažādi metāli. Eleganti un pat mazliet saloniski.

Citu mācību tēlniecības darbu jaunai uz-tverei sniedz Konstantīns Brinkušs, konsekvents zemnieku kultūras tradīciju turpinātājs Parīzes skolas raibajā vizītkartē. 1908. gadā viņš ir radījis savu «Skūpstu», darbu, kas arī tiek uzskatīts par vienu no kubistu tēlniecības priekštečiem. Rodēnam tik raksturīgais motīvs, parasti atklāts sarežģītā skaustu ķermeņu savijuma kompozīcijā, te novests līdz akmens kuba kopformai, kurā tikai viegli,

* Nēģeru māksla, protams, nav kubisma vienīgais avots; citiem tādās lielākā mērā ir Pola Sezāna glezniecība, taču tā ir jau atsevišķa tēma.

1.

2.

3.

4.

5.

1. K. Zāle. Portrejalva. 1922.—1923. g.
2. K. Zāle. Dejoņāja. 1922.—1923. g.
3. K. Zāle. Masu kustība. 1922.—1923. g.
4. E. Melderis. Pāvils Rozītis. 1920.—1921. g.
5. E. Melderis. Bītenieka piederumi. Divdesmito gadu vidus.

gandrīz grafiski iezīmēta tīri simboliskā šī motīva jēga — divu dzīvības pirmamatu saplūsmē vienotā veselumā. Valda ne vairs jutekliskais pārdzīvojums, bet idejas kvintesence. Simbols. Jau pilnībā novests līdz plastiskai zīmei «Skūpstā vērtos» monumentālajā kompleksā Tirgu-Žiu ciemā, kuru Konstantīns Brinkušs veidos 1937.—1938. gadā savā dzimtenē Rumānijā.

Pie šādas, simbolus formulējošas, domāšanas mums būs jāpierod, ieejot 20. gs. mākslā.

Brinkušs bija suverēna un vienpata figūra laikmeta panorāmā, kuru atdarināt un kurai tieši sekot nebija iespējams. Taču viņa harmoniskā mākslinieka mērķtiecība, radīto tēlu absolūtais, dzīvības pilnais un gudrais patiesums atstāja milzīgu iespaidu uz pašu mākslas procesu. Viņam pieder arī šāds zīmīgs tēmas izvedums.

1906. g. marmorā cirsta «Gulošā mūza» — gandrīz reāli portretiska, no akmens pusapstrādātas, grubuļainas faktūras iznirstoša sievietes seja pilnīgām, jutekliskām lūpām — mazmazliet vēl kaut kas no Rodēna... 1909.—1910. g. «Mūza» jau ir ģeometriski tīra, ovāla forma ar viegli, taču asi iezīmētiem vaibstiem. 1915. g. «Jaundzimušais» ir šīs pašas formas turpinājums — olveidīga kompozīcija ar gludiem, precīziem šķēļumiem. Bet 1920. gadā virs akmens kvadratu pamatnes uz pulēta metāla plātes mums tiek pasniegta dabas formas pilnībā mirdzoša marmora ola — «Pasaules sākums».

Simbols. Lieta pati sevī. Kompozicionāla, materiāla, mākslinieciska pašvērtība. Un pie šīs mākslas darba nevis attēlojošā, bet lietas pašvērtības uzsveruma arī ir jāpierod, brīnet jaunās mākslas džungļos. Jāiemācās to uzvert un izjust. Jāsadzird lietā, priekšmetā ieslēptā runātpēja. Jāspēj atvērt sevī kādas tīmekļiem aizaugušas, aiz labi pazīstama, uzzīmēta pavarda nosleptas durvis. Un tad — ieiet šajā materiālās substances aparātās dažādības, formas un telpas attiecību bagātības pasaulē kā Buratīno brīnumzemē. Jāspēlē līdzī šai magiskajā lietū teātrī! Arī tajā ir patiesība. Atzīstos, šīs spēles īsto kamertoni pirmoreiz izjutu tikai izstādē «Maskava—Parīze», stāvot Konstantīna Brinkuša darba «Putns telpā» priekšā. Stāvot un nespējot aiziet no tā, lidojuma trīsu pārņemta, kaut manā priekšā nebija putns — tikai augšup tiecās pulētas bronzas sastingusi strūkļa. Sāku meklēt literatūru par šo tēlnieku un tajā atradu: «Visu savu dzīvi es esmu centies iegūt lidojuma esenci. Nemeklējiet noslēpumus. Es dodu jums tīru prieku. Skatieties uz skulptūrām, kamēr to ieraugāt.»

Ar «Zelta atslēdžiņas» autoru Alekseju Tolstoju, cita starpā, Kārlis Zāle Berlīnē dzīvoja vienas mēbelētās istabās, un viņa studentiem atmiņā saglabājies metra sulīgais stāstījums, kā dižais krievu romānists (šajā laikā viņš raksta «Aelītu») reiz, savā jubilejā runu sakot, pakāpies uz tā laika modes mēbeles — no niedrēm pīta krēsla — un izbraucis tam cauri. Tie, protams, tādi joki, taču tā nu tas ir, ka pēc 1920. gada, gan uz īsu brīdi, tomēr vairums mākslas darbinieku ceļi pat no Parīzes ved uz Berlīni. Franču mākslas zinātnieki tā arī atzīstas: «20. gados Parīze atkal pievērsās tradicionālām vērtībām.» Avangards mākslā, līdzīgi sociālajai iekārtai, ir jaunus asnus dzinis tieši Krievijā, un tā sasniegumus Van Dīmena galerijā Berlīne plašā krievu mākslas izstādē ierauga 1922. gadā. To pavada Maskavas konstruktīvistu, un El-Lisickis kopā ar Ilju Ērenburgu savas viesošanās laikā pat izdod šeit konstruktīvistu mākslas žurnālu ar nosaukumu trīs valodās — Lieta («Vešč», «Objekt», «Gegenstand»).

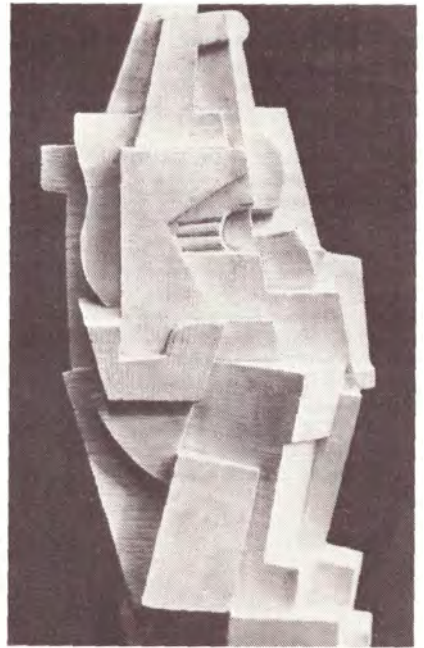
Ar šo gadu konstruktīvisms kļūst par pasaules mēroga kustību.

Izrādās, krievu mākslinieki, kas darbojās Maskavā, ir izdarījuši visradikālākos slēdzienus. Pikaso asambļāžas 1913. gadā Parīzē redzēja Vladimirs Tatļins (1895—1956). Atgriezoties 1914. gadā viņš Maskavā veido «kontreljefus». Un, atšķirībā no Pikaso un citu kubistu asambļāžu ģitārām utt., tie vairs neattēlo neko. Tās ir telpiskas konstrukcijas. «Reāli materiāli, reālā telpā.» Seko arī citu mākslinieku «skulptoglezņas», «piktoreļefi». Sešus krāsotus reljefus Tatļins 1915. gadā parāda Petrogradā futūristu izstādē «Tramvajs V». Bet Umberto Bočoni jau 1912. gadā Futūristu tēlniecības tehniskajā manifestā pasludināja: «MĒS PARLAUZĀM FIGŪRU UN PIEVIENOJĀM TO APKĀRTNEI. Ietve var uzlēkt uz jūsu galda un jūsu galva tikt pārtransportēta pāri ielai, kamēr jūsu lampa auž ģipša staru tīklu starp divām mājām.» Izslēgsim šoreiz iespēju te saklausīt sirreālista principu pieteikumu, bet ievērosim ko citu — mākslinieka rīcības telpas paplašināšanos. Pēc H. Rīda, «Futūristu galvenais mērķis bija sasniegt mākslas darba un apkārtnes, formu un atmosfēras caurstrāvošanos. Futūristi bija pirmie specifiski tehnoloģiskās civilizācijas mākslinieki, viņu principi bija atvasināti no tehnoloģijas — no spēka un kustības, no mehāniskā ritma un materiālu ražošanas.» Galu galā mēs nevaram neņemt vērā, runājot par laikmeta saturu, arī jau Marinetti Pirmajā futūristu manifestā 1909. gadā noformulēto «dzimstošo jauno kentauru — cilvēku uz motocikla». Bet Krievijā futūristi bija aktīvs spēks — pietiek nosaukt kaut vai agrīno Majakovski, kura uzstāšanās Kazanā atcerējās Kārlis Jansons. Bet futūristu izstādes un darbība gan Maskavā, gan Petrogradā? Un tā no Tatļina, Rodčenko, Kluča u. c. «telpiskajām konstrukcijām» ieklausījušies futūristu tehnicisma estētikas slavinājumos, cauri revolūcijai un tās radītajam pacēlumam arī mākslinieku vidē, nonākam līdz Tatļina 1919. g. III Internacionāles monumentam. Telpiskai konstrukcijai no koka, metāla un stikla — inženiertehniskai būvei. Pēc icereses tai vajadzēja būt grandiozai celtnei, divas reizes augstāka par Ņujorkas Empire State ēku. Kustīgai — rotējošai; ar atklātu, naktī mirdzošu informācijas ekrānu. Tas jau patiesi ir jaunā laika simbols, monuments, kas radīts ar netradicionāliem, laikmetam atbilstošiem paņēmieniem, līdzekļiem, atklājot cilvēka un sabiedrības jaunās tehnoloģiskās iespējas. Ne jau velti vēlākajos strīdos par Brīvības pieminekli Rīgā ieskanējās arī doma celt to kā inženiertehnisku būvi, piemēram, tiltu vai Brīvības namu.

Konstruktīvisma idejas tālāk praktiski atīstījis Valtera Gropiusa 1919. g. Veimārā dibinātā jaunās mākslas skola Bauhauss. Tā pirmais uzsaukums deklarēja: «Mākslu galējais mērķis ir pilnīga būve. (...) Arhitektiem, gleznotājiem un tēlniekiem ir no jauna kā būtība jāatzīst celtnes saliktās raksturs. Tikai tad viņa gars būs arhitektoniskās idejas piesātināts, kuru tas ir zaudējis kā «salona māksla.»

Tēlniecības terminoloģija papildinās ar tādām jēdzieniem kā «statiski dinamisko attiecību vingrinājumi», «materiālu estētisko, fizisko un funkcionālo iespēju atklāšana» utt. «Masu kustības», piemēram, saucas viens no K. Zāles tā laika darbiem. «Laikmeta» otrajā burtiņā (vispār iznāca četras) saglabājusās arī vienīgās liecības par tiem — pie izcilā vācu mākslas teorētiķa Paula Vestheima (viņš ir arī pirmās nopietnās monogrāfijas par Vilhelmu Lembruku autors) raksta par Kārli Zāli (Zāliti) publicētās viņa darbu reprodukcijas. 1921.—1923. gada Berlīnes mākslas gaisotne — konstruktīvisma ideju uzbudināta.

6 M. Skulme. Konstruktīva kompozīcija. Divdesmito gadu sāk.

1922. gadā Diseldorfā notiek Konstruktīvistu kongress, kurā ar savu īpašu, Sintēzes grupas platformu uzstājas arī Kārlis Zāle kopā ar Ivanu Puni un Aleksandru Dzirkali. Bet lai iejustos šo aktivitāšu garā, labāk dosim vārdu Paulam Vestheimam:

«Dailības rafinētais kairums... bija vārgs un sievišķīgs; tā ir vīrišķīga māksla, kas tagad grib izveidoties. Debess skrāpji, jaunbūvju rindas, pilsētas celtnu organizējums, pārpersonīga, anonīma celtniecība. Tas pats glezniecībā un plastikā. Organizēts spēks, spēks, organizēts veidošanā — svarīgāks nekā N. N. kunga saules rietu uzvertne!

Kārlis Zālitis ir viens no tiem, kur pēc «Jūtības laikmeta» (kā Lamprehts to formulēja) atkal traucas pēc vīrišķīgi disciplinētas un enerģijas pilnas mākslas.

Arhitektonika ir Zāliša dabā, viņš rada plastiku, tēlu — un tas no svara — formu vērtībām. Masa, kustība, telpa, masas kustība. Viņš attēlo, kā masa piepilda un izveido telpu. Piemēri — portreģalva, deģotāja. Zālītim īpatnēja nesentimentāla skatīšana, anatomu fiziologa lietīška skatīšana, kuriem interesē zināt, kā ķermeņa organi novietoti un uzbūvēti, bet vienaldzīgi, kas pie visa tā varētu būt vairāk vai mazāk patīkams. Tā ir Eģiptes tēlnieku skatīšana, kuri gribēja nodibināt paliekošus jēdzienus — dievišķīgu pārpersonīgus — un arī nodibināja!»

Patētiski, taču raksturojoši.

Atceramies — arhitektoniskā gara trūkumu 1912. gada rakstā Rodēnam pārmeta pat Šķilters. Tagad tas uzvarējis visos aktivitāšu līmeņos, atklājis jaunas perspektīvas, lai turpmāk atkāptos citu vērtību pieteikumu priekšā. Taču latviešu tēlniecībai, formveides uztverei vispār būtiskas izrādījās tieši šīs: konstruktīvatē, krietna uzbūve. Arī prasme rīkoties ar masas tektoniku, tās justpēja paliks latviešu tēlniecības skolas kopjams ieguvums. Jo — būtībā viegli, dabiski sabalsojas ar tautas mākslas nesto formveides tradīciju. Marta Skulme 1921. gadā Rīgā veido «Ģitāristu» — smagnēji plastisku, kubistiem raksturīgo motīvu. 1922. gadā — «Gaiņu», bērntības atmiņu tēlu. Mazliet primitīvu, silti naivu, bet plakņu kārtojumā — ģeometrizēta ritmika. 1923. gadā radīta «Tautu meita»: konstruktīvs, plastisks tēls — simbols, kurā apjomu kārtojuma proporcionālītātē sadzirdamas tautas celtniecības balsis.

Latviešu tēlniecība, labi zinot, kas notiek

pasaulē, paliks pie zemes, pie vielas, pie materialitātes smaguma. Pie tās plastiskās izjūtas, kurā dzīvās radības kustību jēgu uz šīs pasaules prāta izteikt Konstantīns Brinkušs. Ne tikai lidojuma, bet šķiet — dzīvības esenci.

Šī zemnieciski vīrišķīgā, praktiski plastiskā un reizē apgarotā uzskata paudējs mūsu tēlniecībā izrādīsies Emīls Melderis. Jau tūlīt no kara pārnākot, 1920. gadā veidotais Pāvils Rozītis (granītā — 1921. g.) rāda portreta individuālā un arhitektoniski plastiskā ideālu saplūsmi. Tā arī ir jaunās mākslas, jaunās «būvnieciskās» enerģijas seja. Kara rūdīta un latviskās mentalitātes mīkstināta. Asa, pat skaudra gribas koncentrētībā, ārējā un iekšējā savāktībā. Un reizē — ar nedziedināmu romantismu kaut kur dziļi dvēsele.

Jau 1922. gadā Melderis izkals granītā pirmo lielo pieminekli — majestātisko «Sencis» — Valkā kritušajiem karavīriem. Tāpat kā

Rozītis nomaina Adelīnu, Sencis pēc Māmiņām ir nākošais tēlaina simbola meklējums tautas gara apjēgsmi — arhitektoniska trīspakāpju būve, kuru vainago skopiem cirtieniem tēts senkareivja tēls.

Kārļa Zāles Berlīnes laika veidojumi vistālāk aiziet kubistu un īpaši jau konstruktīvistu piedāvātās jaunbūvētās īstenības virzienā. Gan Marta Skulme, gan Emīls Melderis, gan Teodors Zaļkalns konstruē, būvē, šķautņo — paturot zemnieciskās pasaules veseluma sajūtu. Pastiprinot to, uzsverot būtisko, taču nekad šo veselumu nesalaužot. Vai to maz varēs kopā salikt?

Kārlis Zāle vairāk, kā jau pilsētas bērns, iejutās «mašīnas estētikā», tehniskās jaunrades priekā. Es varu kopā salikt visu, ko gribu! Izvingrinājās ar sev raksturīgo vērienu un — pameta. Pameta, sākot darbu pie Brāļu kapu skicēm — akadēmiski reālistiskiem figurāliem veidojumiem, kuru spēks bija iz-

jūtas, kompozīciju svaigumā. Tas arī pārlicināja žūriju.

Konstruktīvisma skola kā lielu ansambļu būves mācība un prasme ieklausīties materiālā tieši Zāles darbībā sevi parādīs vispilgtāk. Bet tas jau ir cits stāsts. Šo atļaujiet atkal nobeigt ar Teodoru Zaļkalnu. Šoreiz — viņa rakstītais «Laikmeta» pirmajā burtnīcā:

«Latviešu māksla savus izteiksmes līdzekļus pārņēmusi, pārņēmusi arī ar tiem saistītās likumības. Latviskā dvēsele, latviskā pasaule un pasaules izpratne nāk kā jauns faktors, kurš sakusumā ar pārņemto un latviskajām tradīcijām radīs latvisko mākslu.

(. .) Mums ir savas tradīcijas, zieda, lineārās un kompozīciju tradīcijas, ir savs mums īpatņs ritums, ir sava pasaules izpratne un savi lietu ieskatī. Visas šīs vērtības ir kāpinājamās un šai kāpinājumā ir latviskās mākslas nākotne.»

7. M. Skulme. Ģitārists. 1921. g.

8. M. Skulme. Mans vectēvs. Divdesmito gadu sāk.

9. M. Skulme. Tautu meita. 1923. g.

10. T. Zaļkalns. Modests Musorgskis.

10. MĀRAS BRAŠMANES fotoreprodukcijas

AIVARS MIGLA

«PINK FLOYD»

Šoreiz — nevis par to laiku, kad «roks bija jauns», bet gan par to, kad rokenrols iesoļoja savā otrajā gadu desmitā. Uz isu brīdi atgriezāties sešdesmitajos gados. Tas bija laiks, kad situāciju Rietumu popmūzikā noteica grupas «The Beatles», «The Rolling Stones», arī «The Who», «The Kings». Mūzikā dominēja skanējums ar nosaukumu «specter-sound» (nosaukts tā izgudrotāja skaņu režisora Fila Spektora vārdā). Tam bija raksturīgs visu instrumentu maksimāls skaļums. Taču pamazām situācija sāka mainīties. Ar ierobežotajiem izteiksmes līdzekļiem rokmūzikai kļuva par šauru. Mūziķi meklēja jaunus, dažādākus izteiksmes līdzekļus. Viens no raksturīgiem piemēriem bija «The Beatles» dziesmas «Yesterday» ieraksts, kurā pirmoreiz popmūzikā ieskanējās stīgu orķestris. Pēc šīs dziesmas sāka runāt par jauna rokmūzikas virziena rašanos — «baroka roku». «The Beatles» savā jaunradē nepartraukti eksperimentēja. Džordžs Harisons dziesmā «Norwegian Wood» spēlēja indiešu instrumentu citaru, un tūlīt pēc tam atkal sāka runāt par jaunu virzienu — «rāgroku». Cits virziens bija rokgrupu uzstāšanās un ieraksti kopā ar simfoniskajiem orķestriem — grupas «The Nice», «Procol Harum» u. c.

Šim laikam raksturīgi arī, ka roks no deju mūzikas sāka kļūt par klausāmu mūziku.

Jaunas iespējas rokmūziķiem deva arī amerikāņu inženiera Roberta Mūga (Robert Moog) izgudrotais sintezators.

Tāpat plašas iespējas rokmūziķu jaunradei pavēra skaņu ierakstu tehnikas pilnveidošanās. Jaunās ierakstīšanas metodes (konkrēti «overdubbing» — daudzkārtējā pārrakstīšana) deva iespēju iegūt dzidru un daudzkrāsainu skanējumu — kā nekad agrāk. Ar «overdubbing» palīdzību radītos mūzikas ierakstus kļuva patīkamāk klausīties.

Taču šai parādībai bija arī savas ēnas puses. Viena no tām — skaitliskā ziņā nelielās grupas, kuras studijas ierakstos panāca daudzkrāsainu skanējumu, daudz no sava skanējuma zaudēja, uzstājoties koncertos. Līdz ar to sīkās grupas bija spiestas pieaicināt ievērojamu skaitu tā saucamo viesmūziķu vai arī vispār atteikties no koncertdarbības. Radās vairākas grupas, kuras strādāja tikai skaņu ierakstu studijās.

Te nu parādījās otra ēnas puse — sāka zust tiešais kontakts starp mūzikas radītājiem un tās klausītājiem. Mūzika, kuras mērķis bija vienot vienas paaudzes cilvēkus, palielināja sabiedrībā pastāvošo atšķirību starp cilvēkiem, konkrēti — starp mākslas darba radītāju un patērētāju.

Pašā sākumā rokenrols dzima kā deju mūzika un attiecībā uz dziesmu tekstiem ne ar ko īpašu neizcēlās. Piecdesmitajos gados rokenrols stāv ārpus politikas, bet desmit gadus vēlāk dziesmu tekstos arvien biežāk sāk parādīties mēģinājumi paust noteiktu attieksmi pret sabiedrību, pret sociālajām problēmām. Uzskatāmi piemēri ir Bītlu dziesma «A Day in The Life», grupas «The Rolling Stones» dziesmas «Street Fighting Man», «Gimme Shelter», ansambļa «The Who» vadītāja Pīta Taunšenda (Pete Townshend) 1966. gadā sarakstītā dziesma «My Generation» u. c. No protesta dziesmām, kuras izpildīja Pīts Sigers, Bobs Dilans, Džoana Baeza, jau minētās un citas dziesmas atšķiras ar savu muzikālo struktūru, jo, ja protesta dziesmas parasti savu melodisko materiālu guva tautas mūzikā, šo grupu dziesmas balstījās uz roku. Pirmajām bija viegli uztverams teksts, otrajām teksts — sarežģītāks un tajā nereti jaušas sava daļa filozofijas. Protestu dziesmas tobrīd viegli uztveramas visu paaudžu cilvēkiem. Tās varēja dungot praktiski visi. Savukārt dziesmas, kuras sakņojās rokmūzikā, bija tuvākas jaunatnei un arī grūtāk izpildāmas. Protesta dziesmu muzikālā izteiksme nedrīkst būt pārāk sarežģīta. Manuprāt, šis apstāklis arī ir par iemeslu protesta dziesmu mazajai popularitātei pie mums, jo, būdamas grūtāk uztveramas valodas un ideju barjeras dēļ, nebūdamas «pazīstami» aktuālas, tās atdod pozīcijas rokmūzikai, kura piesaista ar savu sarežģītāko, tīrā interesantāko muzikālo formu.

Uz šo parādību fona radās un izauga vairākas rokgrupas, kuras savā muzikālajā struktūrā stāvēja tālu no sava izejas punkta — rokenrola. («Genesis», «Soft Machine», «Vanilla Fudge», «Velvet Underground» u. c.)

Viena no sešdesmito gadu otrajā pusē dzimušajām līderēm ir britu grupa «Pink Floyd». Grupu 1965. gadā nodibina arhitektūras studenti Rodžers Voterss (Roger Waters) — basģitāra, balss, Rīks Raits (Rick Wright) — taustiņinstrumenti un Nikolass (Niks) Meisons (Nicholas (Nick) Mason) — sitamie instrumenti. 1966. gadā viņiem pievienojās Votersa bijušais skolasbiedrs, mākslas skolas students Rodžers Kīts «Sids» Barets (Roger Keith «Syd» Barrett), kurš spēlēja ģitāru. Barets ierosina grupas nosaukumu izveidot no divu nēģeru džeza mūziķu — Pinka Andersona (Pink Anderson) un Floida Kaunsila (Floyd Council) — vārdiem. Tapa «Pink Floyd Sound», kuru vēlāk noisināja uz «Pink Floyd». Grupas līderis, bez šaubām, Sids Barets.

Grupa sāk savu koncertdarību ar uzstāšanos Londonas klubos UFO un Marquee. Viņi spēlē blūzus, kurus caurvij eksperimenti ar skaņu. Kritiķi grupas spēles stilu tūdaļ nodēvē par «kosmisko». Kopā ar Sidu Baretu grupa ieskaņoja ilgspēlējošo plati (LP) «The Piper At The Gates Of Dawn» («Stabulētājs pie rītausmas vārtiem») (1967).

1968. gadā Sids Barets grupu atstāja. Vietā nāca viņa kādreizējais skolasbiedrs Deivids Gilmors (David Gilmour), kurš kādreiz kopā ar Baretu bija apguvis ģitāras spēli. Vēlāk intervijā Gilmors saka, ka viņam, kurš tik labi pazina Sidu, pirmajā laikā bija ārkārtīgi grūti iejusties Bareta bijušajā grupā. Barets grupai bija kā katalizators.

Grupai radošais ceļš nebūt nav gluds. Kamēr «Pink Floyd» nonāca pie sociāli kritiskajām atziņām, kuras paustas grupas pēdējās skaņu platēs, tika veikti dažādi eksperimenti — rakstīta mūzika filmām «More» un «The Valley» (albumi saucas attiecīgi «More» un «Obscured By The Clouds»), M. Antonioni filmai «Zabriskie Point», tiek ierakstīta svīta «Atom Heart Mother» («Māte ar atoma sirdi»), kurā grupa spēlēja kopā ar simfonisko orķestri.

Dzīves negāciju kritika, kas izskan grupas pēdējos albumos, ir nevienmērīga. Visasāk tā izteikta diskos «Animals» un «The Final Cut», mazāk asi — «The Dark Side Of The Moon», «Wish You Were Here», «The Wall».

1973. gadā iznākušais disks «The Dark Side Of The Moon» («Mēness neredzamā puse») arī pie mums ir pats populārākais grupas disks. Šai plātei bija lemts kļūt par visvairāk pārdoto septiņdesmitajos gados. Tās vadmotīvs ir vientulība, atšķirība, bezcerība apkārtējā sabiedrībā. Sākums («Breathe» — «Elpa»):

... Smaidi, ko dāvāsi, un asaras, ko raudāsi,
un viss, kam pieskarsies un ko redzēsi,
Vienmēr būs tavs.

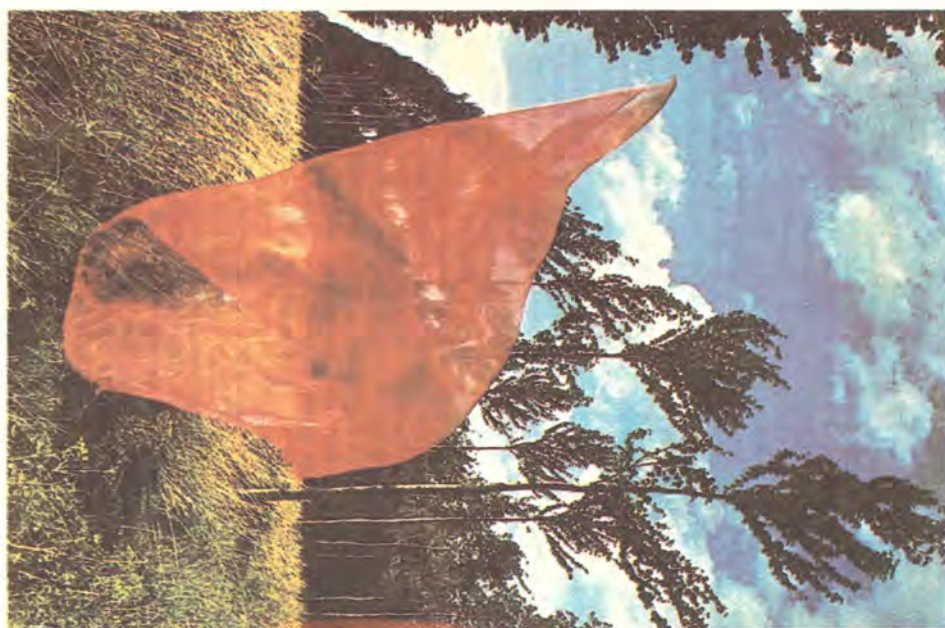
Bet katrs veicamais darbs kļūst monotons:

Izroc alu, trusīt, aizmirsti sauli,
Un, kad darbs ir galā,
Nav laika sēdēt, nu jaunu roc.

Dziesma «Time» («Laiks») var šķist arī moralizējoša, tās ievadā teikts, ka jaunībā laiks tiek izšķiests bezmērķīgi, bet pēc tam kaut ko saglābt jau ir par vēlu un izrādās, ka «visi plāni ir kļuvuši par puslappusi ar sašvikātām rindiņām».

Sociāli visnežēlīgākā ir dziesma «Money» («Nauda»):

Nauda, tā viņi teic,
Šodien ir visa ļaunuma sakne,
Un, ja prasīsi algas pielikumus,
Nebūsi, ja viņi
Neko nedos.

Plati noslēdz dziesma «Eclipse» («Aptumsums») — «viss zem Saules ir saskaņā, bet Saule ieiet Mēness ēnā».

1975. gadā nāca klajā «Wish You Were Here» («Vēlos, lai tu būtu šeit»). Disku ierakstot, grupa strādāja Londonas ierakstu studijā *Abbey Road* no 1975. gada janvāra līdz jūlijam. Plātes tapšanā piedalījās divi viesmūziķi: Diks Perijs (Dick Parry), kurš spēlēja saksofonu kompozīcijā «Shine On You Crazy Diamond», un Rojs Harpers (Roy Harper), kurš iedzied dziesmu «Have A Cigar». Manuprāt, melodijas ziņā tā ir vislīriskākā «Pink Floyd» plāte. Mūziku caurvij zemapziņā klātesoša traģiskā un ģeniālā Sida Baretta personība, no kuras ietekmes neviens no grupas dalībniekiem, šķiet, tā arī nekad neatbrīvojās. Viņam veltīta plātes visgarākā, divdaļīgā kompozīcija «Shine On You Crazy Diamond» («Spīdi, tu trakais dimants»), ar kuru sākas un arī beidzas plāte. Tā ir vēstījums par sešdesmitajiem gadiem — rokenrola ziedu laikiem. Dziesma «Welcome To The Machine» («Sēdies mašīnā») ir lakoniska atziņa par sešdesmito gadu paaudzi, tās sapņiem un to piepildījumu.

Dziesma «Have A Cigar» («Paņem cigāru») turpina dziesmas «Welcome To The Machine» iesāktu tēmu. Ja iepriekšējā dziesmā «mašīna» eksistē daļēji kā reālais «jaguārs», daļēji kā kaut kas vēl neapjausts, tad šajā dziesmā kļūst skaidrs, par kādu mašīnu ir runa — par nepārtraukti strādājošo šovbiznesa mehānismu. Redzam aprobežota biznesmeņa portretu, kura prototips ir reāla persona — Bičers Stīvens (Beecher Steven) no firmas EMI, kurš noslēdza pirmo kontraktu ar grupu. Protams, «Pink Floyd» tagad atļaujas satīru. Tituldziesmu «Vēlos, lai tu būtu šeit» raksturo rezignēta noskaņa, iespējams, bezcerība un depresija.

1977. gadā klajā tiek laista plāte «Animals» («Dzīvnieki»). Te ar alegorisku tēlu palīdzību demonstrētas dažādas kapitalistiskās sabiedrības cilvēku grupas. Sabiedrība tiek dalīta nevis šķirās, bet gan sociālās grupās.

Dziesmas «Pigs On The Wings» («Spārnotās cūkas») 1. daļa: «Ja tev nerūpētu, kas notiek ar mani, un man nerūpētu — kas ar tevi, caur sāpēm un garlaicību mēs maldītos un brīnītos, kurš «draņķis» pie visa vainojams.»

Kompozīcijā «Dogs» («Suņi») parādīta, pēc grupas dalībnieku domām, tā sociālā grupa, kurai tiek iedvests, ka dzīvē ceļu jāizlauz ar spēcīgiem elkoņiem, ka jāpļēšas ar zobiem un nagiem, lai kaut ko sasniegtu, ka «taisnība ir tam, kam ir spēks» (no šodienas viedokļa raugoties — personāžs, līdzīgs Rembo). Rezumējums — kad viss ir galā, šis neviens nevajadzīgais tips vēl griež zobus uz tiem, kas jaunāki, spēcīgāki par viņu. Un nomirst viena.

Kompozīcija «Pigs» («Cūkas») sākas ar izveicīga biznesmeņa attēlojumu, kura princips — «nauda nespird». Dziesma beidzas ar sarkastisku salīdzinājumu — Baltais nams ir tāds pats.

Dziesmā «Sheep» («Aitas») tiek runāts par to sabiedrības daļu, kura ir viegli vadāma, bez ierunām pakļaujas «suņiem un cūkām». «Aitām» paliek tikai naiva cerība, ka «kādu dienu viņas augšāmcelties un tad atriebsies par visām šīm draņķībām».

Plāte beidzas ar dziesmas «Pigs On The Wings» 2. daļu. Šķietami optimistiska izskaņa — «Tu zini, ka man rūp, kas notiek ar tevi, un es zinu, ka tev rūp, kas notiek ar mani, — tā ka tagad es nejūtos vientuļš vai akmens smaguma nospiests, jo esmu atradis drošu vietu, kur norakt kādu kaulu. Un katram muļķim skaidrs, ka sunim vajag māju, no spārnotām cūkām kur slēpties.»

1979. gada beigās «Pink Floyd» iepriecina ar dubultalbumu «The Wall» («Siena»): «Siena — barjera, ar kuru norobežojamies no pasaules neželības, no cilvēku neiejūtības, aiz kuras slēpjam savus intīmos pārdzīvojumus un ar kuru aizsargājam savus nelielos priekus.» Daļa komponētā ir Rodžera Votersa dzīvesstāsta retrospekcija, atspoguļo viņa kon-

fliktu ar apkārtni. Gan atmiņas par otrajā pasaules karā kritušo tēvu («Another Brick In The Wall — Part One» — «Vēl viens ķieģelis sienā — 1. daļa»), gan valdonīgās mātes tēls («Mother» — «Māte»), gan skolotāja netaisnīgās rīcības izjušana («The Happiest Days Of Our Lives» — «Mūsu dzīves vislaimīgākās dienas») un protests pret angļu skolu konservatīvo izglītības sistēmu («Another Brick In The Wall — Part Two» — «Vēl viens ķieģelis sienā — 2. daļa»):

*Nevajag mums izglītību,
Nevajag mums dom' kontroli,
Nē — tumšajam sarkasmam klasē.
Skolotāji, lieciet mums mieru.
Ei, skolotāj, liec bērniem mieru.
Visā visumā tas ir vēl viens ķieģelis sienā,
Vispār — jūs esat vēl viens ķieģelis sienā.*

Tika izdots singls ar šo dziesmu, un pirmo reizi grupas vēsturē tās dziesma iekļuva angļu hitparādes pirmajā vietā.

Citas kompozīcijas tiek izklāstīta galvenā «varoņa» neizdevusies ģimenes dzīve, viņa nespēja samierināties ar «establishment». Runāts par indivīdu un sabiedrības neatrisināmo konfliktu. Pieminētas arī grupas mākslinieciskās un finansiālās problēmas («The Show Must Go On» — «Izrādei jāturpinās»). Visi galvenā varoņa pārdzīvojumi, it visi «nodarījumi» tiek aplūkoti kompozīcijā «The Trial» («Prāva»), kura ir dubultalbuma kulminācija. Izskaņa ir optimistiska («Outside The Wall» — «Ārpus sienas») — visu laiku celtā siena sabrūk, un cilvēki kļūst viņa draugi.

1982. gadā tika uzņemta filma «The Wall». Galveno lomu — Pinkiju (Pinkie) — spēlēja Bobs Geldofs (Bob Geldof). Filmā atainotas tās pašas problēmas, kas dubultalbuma dziesmās. Gan skaņu plašu dubultalbuma, gan skatuves uzveduma un filmas panākumus noteica tas apstākļi, ka Voterss bija ļoti iepazīnis britu jaunās paaudzes noskaņojumu un vizuālajā materiālā precīzi atspoguļotas jaunatnes domas.

Nākamā gada sākumā grupa izlaiž albumu «The Final Cut — A Requiem To Postwar Dream» («Pēdējais cirtiens — rekviems pēckara sapņiem»). Plātei raksturīga vērsšanās pret militarismu, terorismu. Jāatzīmē, ka grupas dalībniekus raksturo pacifistiska attieksme pret politiku.

Grupas dalībnieki nostājas «viņpus laba un viņpus ļauna» pozīcijā. Konkrēti tas attiecas uz novērtējumu, kāds dažos aspektos tiek dots mūsu valsts ārpolitikai un dažu jaunatistības valstu politikajai nostājai (līdzīgi kā ir gadījies redzēt CT programmā «Laiks» demonstrācijas Rietumu zemēs, kurās protestē gan pret raķešu «Pershing-II» un «Tomahawk», gan — SS-20 uzstādīšanu).

Kopš 1983. gada grupas dalībnieki izlaiž soloalbumus.

1985. gada decembrī grupu atstāj Rodžers Voterss.

1986. gada novembrī Voterss paziņo, ka grupa ir izjukusi. Pēc viņa ieskata, tā ir izsmēlusī savas radošās spējas. Tomēr pārējie grupas dalībnieki turpina kopīgu darbu. Ar nosaukumu «Pink Floyd». Kopā ar producentu Bobu Ezrinu (Bob Ezrin) viņi strādā pie jauna albuma, kuru gatavojas izlaist šogad, vasarā.

«Pink Floyd» spēks vienmēr ir veidojies no visu četru grupas dalībnieku talantiem,» paziņoja Deivids Gilmors. «Dabiski, mēs zaudēsim Rodžera māksliniecisko ierosmi. Lai kā tas arī nebūtu, mēs turpināsim strādāt kopā kā agrāk. Mēs esam pārsteigti par Rodžera uzskatu, — ka mēs esam zaudējuši savas radošās iespējas. Viņš pats taču nemaz nebija iesaistījies darbā pie jaunā albuma. Jaunā tēma mūs trīs ir ļoti ieinteresējusi, un mēs gribētu, lai klausītāji novērtētu nākamā «Pink Floyd» albuma spēku!»

DISKOGRĀFIJA

1. *The Piper At The Gates Of Dawn* (Columbia, 1967)
2. *A Saucerful Of Secrets* (Columbia, 1968)
3. *More* (mūzika tāda paša nosaukuma filmai) (Columbia, 1969)
4. *Ummagumma* (dubultalbums) (Harvest, 1969)
5. *Atom Heart Mother* (Harvest, 1970)
6. *Meddle* (Harvest, 1971)
7. *Relics* (izlase) (Starline, 1971)
8. *Obscured By Clouds* (mūzika filmai «The Valley») (Harvest, 1972)
9. *The Dark Side Of The Moon* (Harvest, 1973)
10. *A Nice Pair* (dubultalbums, 1. un 2. albuma atkārtots izlaidums) (Harvest, 1974)
11. *Wish You Were Here* (Harvest, 1975)
12. *Animals* (Harvest, 1977)
13. *The Wall* (dubultalbums) (Harvest, 1979)
14. *A Collection Of Great Dance Songs* (izlase) (Harvest, 1981)
15. *The Final Cut* (EMI, 1983)

SOLOALBUMI

- Syd Barrett
1. *Barrett* (Harvest, 1970)
 2. *The Madcap Laughs* (Harvest, 1970)
- Roger Waters
1. *Music From Body* (filmas mūzika) (Harvest, 1970)
 2. *The Pros And Cons Of Hitch Hiking* (Harvest, 1984)
- David Gilmour
1. *David Gilmour* (Harvest, 1978)
 2. *About Face* ...
 3. *Blue Light* (Harvest, 1984)
- Rick Wright
1. *Wet Dreams* (Harvest, 1978)
 2. *Identity* (Harvest, 1984)
- Nick Mason
1. *Nick Mason's Fictitious Sports* (EMI, 1981)

LIGITA ULMANE. «LŪGUMS XX GADSIMTAM»

ATĻAUJIET RUNĀT ARĪ NETICĪGAJAM TOMAM

Pirmais pārkārtošanās un atklātības laika izraistais reibonis ir pārgājis — kā patiesi priecīgi svētki, kā pārceļšanās uz jaunām mājām. Esam izrunājušies par to, kas mums vecajās mājās nepatika: nekvalitatīvas, pat nekam nederīgas preces, hronisks visa kvalitativā deficīts, voluntāriskas vadības metodes, kuras noveda sociālajā netaisnībā — beztiesībā, no vienas puses, visatļautībā — no otras. Jā, mēs esam izrunājušies par to, kas mums nepatika! Un pat daudz ko nolēmuši darīt, lai stāvokli uzlabotu: cīnīties par preču kvalitāti ar valsts pieņemšanas un citu pasākumu palīdzību; par juridisko normu ievērošanu un pilnveidošanu, par cilvēku tiesībām atsevišķās nozarēs strādāt arī individuāli; par darbam atbilstošu samaksu; par tiesībām kritizēt visu negatīvo; par demokrātiju; par pastiprinātiem pasākumiem dabas aizsardzībā un resursu ekonomijā.

Tomēr mani nepamet izjūta, ka par pašu galveno, pašu svarīgāko mēs vēl joprojām runājam pārāk maz. Proti, — par cilvēka dvēseles attīstības noslēpumiem. Cilvēka dvēsele ir kultūras darba centrālais objekts, jēdziena «cilvēka faktors» būtība. Visi mēs esam vienisprātis, ka bez cilvēka faktora nevar panākt būtisku izrāvieni mūsu sabiedrības attīstībā. **Tad** kāpēc mēs tik maz runājam par cilvēka dvēseli?

Man šķiet — arī tāpēc, ka marksistiski ļēņinisku dia-

lektiskā materiālisma filozofijas skola ir vāji strādājusi šajā jomā. Dzīve atkal izrādījusies pārāk plaša, lai kāda filozofijas skola to spētu aptvert visās dimensijās; arī mūsējā nav nekāds izņēmums. Manuprāt, mūsu «jaunais laiks» patiesi radies no vēlēšanās un **nepieciešamības** katru individu aktīvi iesaistīt visas sabiedrības attīstībā, un iesaistīt **reāli**, nevis šormāli. Tikai isti nezinām, kā to vislabāk izdarīt, jo mums trūkst pietiekoši dziļas **teorētiskas koncepcijas**.

Un nav nekāds brinums, ka, pietrūkstot teorijai, priekšplānā mazliet uzlabotā veidā izvirzās vecumvecais stimula modelis: «pātaga» (valsts pieņemšana) pa muguru un kārdinošs «gardums» (uzlabotas darba samaksas metodes) degungalā. Bet priekšplānā taču jāizvirza centieni **saprast**, nevis **piespiest vai nopirkt!** Saprāšanas process tālāk ļautu izstrādāt pamatīgas teorētiskas koncepcijas ražošanas darbam, kultūrai, cilvēka un dabas ekoloģijai.

Nepārvarētā teorētiski filozofiskās darbības atrofija man šķiet pats bīstamākais moments mūsu sabiedrības dzīvē. Jau tagad dzirdam daudzas kritiskas piezīmes, ka mūsu prese gan pamatīgi un atklāti runā par mūsu dzīves trūkumiem, tomēr nespējot pietiekoši dziļi iespieties negatīvo parādību cēloņos. Un tā ir patiesība! Par visu runā speciālisti analītiķi. Sintētiska filozofiska doma, rādās, izmirusi. Un sen jau,

jo pierastā klasiķu citātu gremošana, ko tik garšīgi un labprāt dara filozofijas vēsturnieki, jau nav nekāda ista filozofija. Vēl jo vairāk, tikai citātus pārcilājot, nozaudē marksisma klasiķu darbu radošo jēgu. Parastiem cilvēkiem tā ir pārāk sausa un tāla barība.

Filozofija ir radošs cilvēka prāta un dvēseles attīstības process, kurš prasa no tā īpašas spējas un izglītību, noteiktu materiālo un organizatorisko bāzi. Iedzimts talants un aicinājums, šķiet, ir vēl nozīmīgāks nekā māksliniekiem un zinātniekiem. Tomēr es neticu, ka mūsu tautā trūktu cilvēku ar filozofa talantu. Problēma acimredzot paslēpusies citur, un proti:

1) filozofijai atvēlēta ļoti šaura, lai neteiktu — gandrīz nekāda, «ekoloģiskā niša» mūsu dzīvē. Arī presē. Filozofiski raksti, kuri kaut ļoti reti, tomēr parādās, izskatās kā balti zvirbuļi uz informatīvo rakstu specifiski gaišpelēkā fona. Mūsdienās filozofiski ievirzīts žurnāls, teiksim, ar nosaukumu «Domas», būtu vēl vairāk nepieciešams nekā radošās jaunatnes žurnāls «Avots» (kaut gan — «Avots» jau arī var kļūt jau neklīgi **filozofiski** verdošs);

2) cīņa un sadarbība starp mūsu un citām filozofijas skolām nenorīt atklāti, visas sabiedrības limenī. Citu skolu vai uzskatu filozofu oriģinālo darbu publikās bibliotēkās tikpat kā nav. Informācijai par tiem vispārēja rakstura darbos, kā filozofijas vēsturēs un tamlīdzīgās grāmatās, ne vienmēr var uzticēties;

3) abi jau minētie apstākļi summējoties dod trešo, vispostošāko: **vispārēju mūsu sabiedrības filozofisko** (tai skaitā ētiski morālo) **nepietiekamību**. Preses izdevumu redaktori, ne vienmēr būdami pietiekoši kompetenti, juzdamies pilnvaroti runāt vairāk aktuālu, konkrētu problēmu, nevis principu vai ideju jaunrades limenī, bieži vien aizšķērso ceļu idejiskā ziņā avangardistiskiem rakstiem. Un idejas presē paliek kā nekustīgs, obligāts, jātāls fons bez savas attīstības, kā dekorācijas dzīves teātri, kuru nemainīgā vienmuļība visiem jau ir līdz kaklam.

Tāpat mums vēl nav pilnībā izsikusi tendence kādai nepierastākai domai preti turēties nevis ar domu, bet ar administratīvu «cirvi», kā to parādīja situācija diskusijā par nacionālās valodas vietu republikas dzīvē, kura diemžēl pārtrūka pārāk agri, lai nestu jūtami pozitīvus augļus. Tas ir, lai visi, uz kuriem šie jautājumi attiecas, nonāktu līdz skaidriem, pārliecinošiem secinājumiem.

Tā nu ir iznācis, ka mūsu sabiedrības locekļiem netrūkst zināšanu, bet pietrūkst dvēseles gudrības. Un cilvēks savā dzīvē darbojas, vai nu izejot no savas gudrības, vai arī pēc principa, kādu lieto armijā. Tur virsnieks saka: «Dari kā es!», un kareivis dara arī, jo virsnieks zina, ko viņš dara, bet kareivis ne. Bet mūsu dzīve prasa jaunradošu celtniecību, un, jo vairāk «virsnieku», jo lielāka demokrātijas iespējamība, jo labāk visiem.

Diemžēl arī filozofiju mēs līdz šim esam mācījuši pēc principa «dari kā es», aizmirsdami, ka pārliecībai ir jānobriest, to nevar iekalt. Piemēram, nepietiek, ja skolotājs man saka, ka mūsu filozofija ir labākā pasaulē. Man pašam ir jālasa, jāsalīdzina, jāšaubās, jāpārbauda un, beidzot, jāsaprot (respektīvi — jāasimilē savā dvēselē). Un, ja es atrodu trūkumus vai man šķiet, ka tādi ir, jums jāļauj man par tiem runāt. Citādi — nav nekādas atklātības un nevar būt demokrātijas, jo es nekad nevarēšu nobriest līdz «virsnieka» līmenim, būdams spiests līdz pat nāvei sekot aicinājumam «dari kā es!».

Ir, protams, arī trešais ceļš: daudz ko nesaprazdams, bet negribēdams arī akli pakļauties, es paklusām un ciniski visu boikotēšu, kā līdz šim jau tik daudzi ir darijuši. Kā krievu tauta saka: «А Васька слушает да ест», vai kā esmu dzirdējis birokrātu sakām, «He такого волка съели».

Mums beidzot jāsaved kārtībā mūsu teorētiskās mājas, mūsu sabiedriskās apziņas mājas. Pirmkārt, jānodrošina izteiksmes brīvība filozofijas limenī; otrkārt, jāliek drošāki pamali filozofiskās darbības aktīvitātei, jārada arēna, kurā varētu sadurties filozofu viedokļi, lai viņu dažādās domas varētu salīdzināt un novērtēt plaša sabiedrība; treškārt, pēc mūsu filozofijas pamatprincipu pārbaudīšanas un atsvaidzināšanas to pārtulkošana dzīvā tautas valodā, kā arī paralēli šim procesam — filozofi jāorientē uz to problēmu **filozofisku** atrisināšanu, kuras izvirza lekošā dzīve; ceturtkārt, filozofu skolām jārodas arī (un galvenokārt) ap izciliem filozofiem, jo filozofija nebut nav tikai teorētisks priekšmets, tā visciešākā veidā saustīta ar paša filozofa personības un individualitātes attīstību. Filozofiem jākļūst par slāni, kurš atbildīgs par visas tautas garīgo un ētisko attīstību, kuram jāaizņem tā (ne gluži tukšā) vieta, kuru kādreiz nedalīti aizņēma reliģijas pārstāvji. Tāda nu ir tā maksimālā programma, kuru es gribu izvirzīt atklātai, demokrātiskai apspriešanai.

Pār mākslu, literatūru, pār visu kultūras dzīvi valda idejas, un filozofi ir aicināti būt par «ideju speciālistiem», par tiem, kas baro šo dzīvi ar savas sirds asinīm, ar savu dzīvo piemēru, ar savu gudrību. Bez šīs buriņas mūsu māksla un literatūra, salīdzinājumā ar pasaules šedevriem, arī turpmāk būs diezgan bāla; protams, ne ārējās formas, bet satura ziņā. Ja kaut kas izcili vērtīgs ir radies, tas parasti nozīmē arī to, ka talantīgais autors (piemēram, I. Blumbergs, I. Kalniņš, I. Ziedonis) bieži baudījis no ne visiem pieejamiem un katram izprotamiem kultūras avotiem. Saprotiet, runa nav par jaunradei uzspiestu kādas obligātas teorijas diklātu, bet gan par filozofijas (ideju), mākslas (ideju jutekliskās miesas) un mūsu praktiskās ikdienas dzīves sadarbību, kura visam kultūras darbam piedotu mērķtiecīgu un dziļu raksturu, kura kultūru padarītu par harmonisku celtni, nevis par atsevišķu interesantu, tomēr savstarpēji vāji saistītu detaļu izstādi, kāda tā ir pašreiz. Bet vecās raudzes (ne pēc gadiem) cilvēki jau mani nesapratis!

Tāpēc pagaidām atļaujiet man būt nedaudz skeptiskam attiecībā uz drīzu «pārkārtošanos», kaut gan mūsdienās tas izklausās gluži nepieklājīgi. Tas gan nenozīmē, ka es no visas sirds nevēlētos, bet man liekas, ka ar labu gribu vien būs daudz par maz. Es paredzu, ka cilvēkiem būs jāmaina ļoti daudzi pavirši, bet tik ierasti priekšstati par savu vietu un nozīmi pasaulē, lai viņi tiešām spētu arī iekšēji parkārtoties, un izdarīt to saskaņā ar savu iedzimto dabu, nevis sekojot aicinājumam «dari kā es». Bet par to runāsim tad, kad (ja vien vispār) tiksīmies «filozofu arēnā».

Un sāksim ar filozofijas pamatjautājumu: vai cilvēks ir spējīgs pierādīt, kas ir primārs — matērija vai gars? Sāksim ar to, ka ļausim neticīgajiem Tomiem šaubīties par vecām patiesībām.

LIEPĀJA JAU IZSENIS PAZISTAMA KĀ PILSĒTA, KUR LAIKU PA LAIKAM RODAS VERTIGAS, DZĪVOTSPEJĪGAS IDEJAS. DAĻA TO, NESPEDAMAS PĀRVARĒT BIROKRĀTISMA UN SABIEDRISKĀS DOMĀS INERTUMU, NEREALIZĒJAS. CITAS — REALIZĒJUSĀS, DODOT NEATSVERAMU IEGULDĪJUMU REPUBLIKAS SABIEDRISKAJĀ DZĪVĒ. KAUT VAI «LIEPĀJAS DZINTARS», KURŠ ATDZIMST ŠOGAD PĒC DESMIT GADU ILGA PĀRTRAUKUMA!

RAKSTA MĒRKIS IR PASTĀSTIT PAR 70. GADU SĀKUMĀ ISTENOTO LIEPĀJNIEKU SAPNI — DIBINĀT SAVU TV STUDIJU. TĀ TIKA NODIBINĀTA, DARBOJĀS NEPILNUS DIVUS GADUS, UN DIEMŽEL... LIEPĀJNIEKU NOPELNI ŠAJĀ JOMĀ NU NEPELNITI AIZMIRSTI.

PUBLICĒJAM LIEPĀJAS TV STUDIJĀ TOLAİK STRĀDĀJUŠO CILVEKU ATMIŅAS, KĀ ARI PRESES MATERIĀLUS UN OFICIĀLUS DOKUMENTUS, CEROT UZ RADOŠU CILVEKU UN KULTŪRAS IESTĀŽU IEINTERESEŠĪBU. VARBŪT VĒRTS?...

RUNĀJA UN RĀDĪJA LIEPĀJA

1972. G. 14. FEBRUARIS, «PRAVDA»:
— Sākusi darboties pirmā republikas TV filiāle Liepājā. Aparatūra ļauj translēt tiešās pārraides no Liepājas rūpniecām un iestādēm. Pa radioreleju līnijām informācija tiek novadīta līdz Rīgai un tālāk uz visiem republikas retranslatoriem. Pirmās pārraides stāstīja par zvejnieku kolhozu «Boļševiks», galantērijas kombināta «Lauma» atklāšanu, par mākslinieka A. Kļaviņa radošo darbību. Zonā, kuru apkalpo filiāle, drīz ieklausies arī Kuldīgas rajons.

Gunārs Kopštāls — fotogrāfs. Viens no Liepājas TV studijas dibināšanas iniciatoriem (tagad pasniedzējs — Liepājas lieģiskās mākslas vidusskolā):

— Pēckara gadi bija uzplaukuma gadi. Mākslinieki sāka nakt kopā, izstādīties. Liepājā dibināja fotostudiju, man gribējās kino. Sāka braukt no Rīgas filmēt, bet bija arī pašiem ko darboties...

1962. gadā nolēma sūtīt saņemtos materiālus uz Rīgu. Pirmais sižets bija par planieru lidojumiem, kurš saucās «Lido EVP-4». Materiāli turpmāk tika sūtīti regulāri un, galvenais, operatīvi. Tas bija pa prātam Rīgas TV darbiniekiem, un beidzot... 1971. gadā nāca sen gaidīts priekšlikums — izveidot stacionāru TV translāci-

jas punktu Liepājā. Sākās piemērotu cilvēku meklēšana.

Kirils Bobrovs — Liepājas TV studijas galvenais redaktors (tagad Sakaru ministrijas 2. pārvietojamās mehanizētās kolonnas plānu daļas vecākais inženieris):

— Latvijas TV negribēja atpalikt no Igaunijas un Lietuvas, kur jau darbojās TV filiāles Tartu un Kauņā. Šīs studijas funkcionē arī šodien. Pasākums bija jauns. Nekādas īpašas virsotnes netika sasniegtas, taču tā visiem bija sirdslieta, — no dibināšanas sākuma līdz TV studijas likvidēšanai. Visi mēs noteikti būtu palikuši.

1972. G. 6. MAIJS, LIEPĀJAS LAIKRAKSTS «KOMUNISTS»:

— ... katrs sākums ir grūts. Grūti bija arī Liepājas TV. Īsās pārraides deļ dažkārt jānoņem veselu nedēļu, un daži «ekonomisti» sāk rūkt — vai tas atmaksājas... Gribētu viņiem atbildēt tā — atmaksājas gan. Daļēji tas ir gandarījums par paveikto darbu.

Visš Liepājas TV kolektīvs cenšas to panākt. Šogad, filiāles 1. pastāvēšanas gadā, mums paredzētas 8—10 stundas ceturksni. Musu TV darbinieku lielākai daļai nācās apgūt jaunas specialitātes. Piemēram, par operatoriem kļuva pazīstamie kinoamatieri

A. Ernsts, J. Kerve, A. Gertsons. (A. Gertsons — šobrīd viens no vadošajiem Rīgas TV operatoriem, kurš vēl aizvien vairāk kā 10 gadus mēro ceļu no mājām Liepājā uz darbu Rīgā.) Protams, pieredze momentā nerodas. Tādēļ katra jauna pārraide satrauc, palīdz atklāt jaunas iespējas, labot agrāk pieļautās kļūdas.

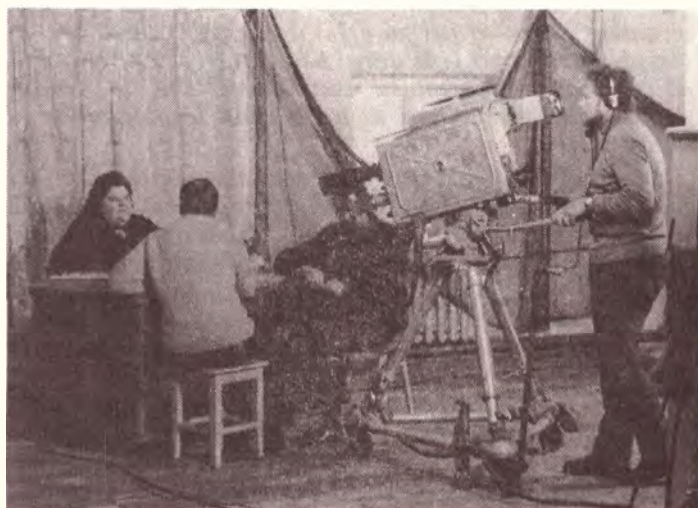
TV studijā darbojās divas diktore — Ināra Palapa un Astrīda Pelnena, kuras stāstīja par Liepājas jaunumiem katru trešdienu informatīvajā programmā «Panorāma».

Ināra Palapa (tagad — Liepājas dzimtsarakstu nodaļas darbiniece):

— Ai, tas bija tik jauks mirklis. Par šo laiku man ir palikušas ļoti miļas atmiņas. Mums bija tāda vērtības sajūta, mēs nostājamies līdzās Rīgai. Trešdienas bija ka svētki.

Gunārs Kopštāls:

— Pirmais raidījums bija no «Laumas» 1972. gada 26. janvārī. Raidījumi izcēlās ar savu atklātību. Bieži vien ar tam laikam vēl neraksturīgu kritisko nokrāsu. Par namiem, kurus nodeva ekspluatācijā pilnībā nepabeigtus, par zvejas kuģiem, kuri atgriezās krastā, neizpildījuši plānu, un par mēģi-

nājumiem to slept. Par to, ka «Lauma» par-
gāusi no importa izejvielām uz pašmāju —
ar sekojošo lielo brāķa daudzumu. Protams,
toreiz daudziem Liepāja TV studija bija ka-
dadsis acis. Mums bija dotas telpas A. Pum-
pura ielā (bez ūdensvada), kuras vareja
izvietot vienīgi TV redakciju. Pārējā tehnika
atradās Zaļajā birzī, no kuriens informāci-
ju līdz tornim bez traucējumiem noraidīt
nebija iespējams. Tādēļ vienmēr nācas mek-
lēt kādu piemērotu vietu. Šādu punktu, no
kuriem raidīja, bija ap 30. Raidijam pat no
«Sarkanā metalurga» remontceha, un, ja
bija jātranslē «Panorāmai», turpat uz vie-
tas fonam nokrāsoja finieri, strādniekus lū-
dza raidījuma laikā netrokšņot, un diktore
stāstīja par liepājnieku sasniegumiem. Rai-
dījumi ētera vienmēr gāja savlaicīgi un
kvalitatīvi.

No 1972. gada 26. janvāra līdz 1973. gada
16. maijam Liepājas TV studija «TV Pano-
rāmai» raidījusi 54 reizes. Dažādi sīzēti un
informācija raidīta 213 reizes, fotomateriā-
li — 1606, uzstājušies 23 cilvēki.

Olafs Gūtmanis — rakstnieks, darbojies
TV studijā par režisoru:

— Raidījām visu, kas interesants notika
mūsu kultūras dzīvē. Bijām ieplanojuši par-
raidīt no «Pūt, vējiņ!» estrādes par «Liepāja
dzintaru». Diemžēl administratīvu iegrozo-
jumu dēļ šo ieceri neizdevās īstenot. Bijām
visi kā viens. Žel, ka bijām spiesti par-
traukt...

Ilmārs Cirulis — TV studijā strādāja par
vecāko inženieri (tagad — Liepājas radio
kontroles stacijas priekšnieks):

— Esmu ar mieru iesākt no jauna, neska-
toties uz saviem gadiem. Tas bija radošs un
noteikti interesants process, lai arī nebija
mums ne īstu telpu, ne atbilstošas aparātu-
ras. Ja šī studija toreiz nebūtu likvidēta, arī
aparātūra būtu pakāpeniski nomainījusies
uz labāku. Mēs tagad būtu limeni. Tacu
toreiz studiju uzskatīja par nerentablu...
Ja, redakcija vareja būt mazāka, bet ja-
jautā — vai Rīga šīs plašās redakcijas sevi
vienmēr atmaksā?

Kad mūs likvidēja, cilvēkiem tās nebija
parastas darba vietas maiņas. Tas bija Lik-
teņu maiņas.

1972. gada rudenī paklida pirmās baumas
par studijas likvidēšanu, tika piedāvātas
jaunas darba vietas, tomēr neviens nepa-
meta savu darbu līdz pilnīgai studijas likvi-
dācijai, jo ticēja mērķim un apzinājas pado-
ritā darba nozīmi.

LIEPĀJAS TELEVIZIJAS TEHNISKO IESPEJU DARBA PAPLAŠINĀŠANAI

1. Ar esošo aparatūru nodrošināt tehniski
kvalitatīvas pārraides turpmākos piecos
gados 7—8 kilometru rādusā.
2. Pēc jaunās releju līnijas (PTS — uztve-
rošā) uzstādīšanas, kuru bija ieplanots
uzstādīt šajā gadā, darbības rādus pa-
lielināties līdz 25—30 kilometriem.
3. Izveidojot no esošiem rezerves blokiem
mobīlu uztverošu iekārtu, iespējams no-
drošināt videoierakstus, pieslēdzoties
Dunalkas, Edoles, Kuldīgas starpstaci-
jās, līdz ar to dodot iespēju izvest raidi-
jumus no ievērojamas platības Kurzemes
zonā.
4. Izveidojot stacionāru studiju *Laivinieku
ielā* (tagadējās sporta skolas telpās) un
savienojot to ar kabeļiem ar radiocentra
cehu Nr. 19 (var izmantot vecās releju
līnijas kabeļus pēc tās nomaiņas), rodas
bāze stacionāriem, regulāriem kvalitati-
viem raidījumiem.
5. Minētajā studijā iespējams uzstādīt Rīgā
demontēto kinoprojekcijas aparāturu, kas
lielā mērā papildinātu un uzlabotu vīe-
tjos raidījumus.
6. Liepājas studijā uzstādot videomagneto-
fonu, kurš Rīgā tuvākajā laikā tiks de-
montēts, Liepājas TV iegūs neatkarību
no releju līnijas Liepāja—Rīga, līdz ar
to vienkāršojot pārraižu organizāciju.
7. Tehniski iespējams minēto magneto fonu
izveidot mobīlu, kas varētu dot iespēju
aptvert visu Liepājai piegulošo zonu.
Minētie pasākumi neprasa kapitālieguld-
jumus, bet tie var tikt veikti ar pastāvošā
tehniskā personāla spēkiem, radot darbam
piemērotus apstākļus.

Iekārtojot Liepājā studiju un turpinot rai-
dījumus no Liepājas, tiek atrisināts jautā-
jums par Rīgā nevajadzīgās, totāli noveco-
jušās aparatūras tālāku ekspluatāciju un
tās mērķtiecīgu izmantošanu televīzijas
skatītāju ideoloģiskā un kultūralā audzinā-
šanā.

Vecākais inženieris — **I. CIRULIS**
PTS inženieris — **J. MASKALANS**

Vēstule Latvijas PSR Ministru Padomes
Valsts TV un radio raidījumu komitejas par-
tijas organizācijas sekretāram B. KANA-
VIŅAM.

«1973. gada 22. maijā Liepājas televīzi-
jas galvenās redakcijas kolektīvam tika pa-

zinots par Liepājas translācijas punkta
likvidēšanas projektu ar 1974. gada 1. jan-
vāri.

Šis likvidācijas pamatā trīs punkti:

1. Visā Padomju Savienībā patlaban ir
kurss uz mazu, vietēju studiju likvide-
šanu.
2. Esošās tehniskās iespējas ir nepietieko-
šas, lai nodrošinātu raidījumu limeni.
3. Televīzijas Rīgas vadība nav sastapsi
vajadzīgo izpratni un atbalstu no Liepā-
jas pilsētas un rajona vadītājiem.
Šie trīs punkti gan mūsu, gan pilsētas va-
dības izpratnē neiztur kritiku.

1. Televīzijas Liepājas galveno redakciju
nodibināja laikā, kad kurss uz mazo studiju
likvidāciju bija jau spēkā. Šis kurss attiecas
uz tām studijām, kuras darbojas daudzos
Padomju Savienības apgabalos, rajonos un
pilsētās, gatavojot savas programmas tikai
sava apvidus mērogā, nesaisīti ar citām
augstākas nozīmes studijām. Liepājā ir pār-
vietojamā televīzijas stacija, kura strādājot
pēc saskaņota plāna dod materiālus kopējā
republikas programmā.

2. Liepājas pārvietojamās televīzijas sta-
cijas kolektīvs ir spējis visā aizvadītajā dar-
ba posmā sevi parādīt kā labus savas profes-
sijas prātejus un, neskatoties uz visām teh-
niskajām grūtībām, nodrošinājuši nevaino-
jamas kvalitātes attēlu un skaņu, ko apļe-
cina tehnisko dienestu atsauksmes. Liepājas
PTS maiņas kolektīvs sociālistiskajā sacen-
sībā 1972. gada ceturtaļā ceturksni ieguvis
pirmo vietu. Otro punktu noraida arī tas
fakts, ka kopējā sanāksmē š. g. 22. maijā
telecentra direktora vietnieks b. Tuns izlei-
cās, ka iespējams Liepājai iedalīt pat citu,
labākas kvalitātes pārvietojamo televīzijas
staciju.

3. Kopš Liepājas galvenās redakcijas no-
dibināšanas neviens no Rīgas vadības, ar
attiecīgām pilnvarām risināt visus jautāju-
mus, nav turējis par vajadzīgu ierasties uz
vietas Liepājā, kaut gan pilsētas partijas un
izpildkomitejas vadība ar šādu lūgumu grie-
zusies vairākkārt. Visā šīnā laika periodā
nav notikusi arī televīzijas augstākas vadi-
bas tikšanās ar televīzijas Liepājas kolek-
tīvu. Sarunās ar Liepājas pilsētas partijas
un izpildu komitejas vadību ir jūtamu
pretimnākšana telpu un garāžu, kā arī citos
jautājumos, tikai šos jautājumus jārisina
kopīgi ar televīzijas augstāko vadību.

No visa iepriekš sacītā redzam, ka likvidā-
cijas jautājums savā sagatavošanas posmā
nav saskaņots ne ar pilsētas partijas un

GUNĀRA KOPSTĀLA FOTO

izpildu komitejas vadību, ne arī uzklausītas Liepājas galvenās redakcijas kolektīva domas. Bet tas notiek laikā, kad mūsu kolektīvs ir daudz ko iemācījies un sev uzticētos uzdevumus godam veic. Liepājas galvenās redakcijas partijas pirmorganizācija un viss kolektīvs uzskata, ka, lai patiesi un operatīvi atspoguļotu visus aktuālos notikumus pilsētā un rajonā, translācijas punkta pastāvēšana Liepājā nepieciešama.

Nemot vērā, ka Rīgas studijā pedējā gada laikā pozitīvi vērtē Liepājas redakcijas paveikto, uzskatām par nepieciešamu lūgt Jūs novērtēt mūsu kolektīva darbu no partijas organizācijas viedokļa un sniegt savu atbalstu šī jautājuma izskatīšanā augstākās instancēs. Lūdzam Liepājas kolektīva pastāvēšanas jautājumu risināt nekavējoties.

Seko paraksti —

Partijas pirmorganizācijas sekretārs
Galvenais redaktors
PTS maiņas priekšnieks

Nikolajs Neilands — tolaik LPSR TV priekšsēdētāja vietnieks:

Pagājis jau krietns laiks, tādej nianšes Liepājas TV darbībā atcerēties pagruļi. Tuvāk liepajniekus iepazīnu 1954.—1956. gada, kad strādāju tur par pilsētas prokurora vietnieku. Šī pilsēta neapšaubami ir kultūras centrs, un kas gan cits, ja ne vietējā TV varētu vislabāk atainot Liepājas sabiedriskās norises.

Jāzeps Barkāns — tagad LPSR kultūras ministrs:

— Man patika cilvēki, kas strādāja Liepājā. Lai arī nācās sastapties ar grūtī-

bam, tomēr viņi veica savu darbu ar milzīgu atdevi un entuziasma pilni. Tolaik strādāju par LPSR TV un radioraizpildītāju komitejas priekšsēdētāja vietnieku, un atceros, ka bija doma neapstāties pie sasniegtā Liepājā, bet veidot līdzīgas studijas arī Kuldīgā un Daugavpilī.

Var iedomāties, ka studijas darbība neiztika bez pretrunām, pastāvēja vairākas koncepcijas, kuras diemžēl, nerazdamas kopeju virzību, noveda pie studijas likvidācijas.

Diemžēl tai laikā nebija pieņemts atklāti debatēt par augstāko instanču ierēdņu lēmumiem. Lieki kādu īpaši vainot, tomēr likvidāciju vertēju negatīvi. Cilveki pardzīvoja, cieta morāli. Nevienš taču šodien neapstrīd teātru nepieciešamību periferijā, nepieciešamību pēc rajona avizēm.

Savā laikā pat šo gadījumu nevajadzīgi saasināja. Tagad varam runāt par zināmiem sasniegumiem — profesionāla simfoniska orķestra dibināšana Liepājā ir tam piemērs, un tas liepajniekiem kļuvis par stimulu jaunu ieceru īstenošanā. Der padomāt arī par Liepājas studijas atjaunošanu...

Grūtības droši vien radīsies ar studijas atjaunošanas materiālo pusi. Bet par labu pašai idejai runā fakts, ka Latvijas TV tuvākajā laikā plānots palielināt savu raidījumu apjomu. Vai nebutu izdevīgi šīs stundas gatavot, piemēram, Liepājā? Vienalga šo raidījumu gatavošana prasīs līdzekļus. Turklāt jau studijas pastāvēšanas laikā apstiprinājās atziņa, ka liepajnieki spēj precīzak un operatīvak attēlot pašmāju svarīgākos notikumus neka rīdzinieki. Atkristu tikai nevajadzīgi komandējumi. Šāda centra

esamība sniegtu palīdzību arī vietējai foto un kinoamatieru darbībai.

Par pirmo soli šīs idejas īstenošana varētu kļūt korespondentu punkta atjaunošana Liepājā.

Ilmārs Iverts — taja laika LPSR TV un radioraizpildītāju komitejas priekšsēdētājs:

— Likvidēšanas ideja acimredzot radās manam priekšgājējam Zandersonam — iepriekšējam komitejas priekšsēdētājam, kad viņš bija iepazinies ar VDR pieredzi šai jomā, konkrēti — ar Rostokas TV darbību.

Atšķirībā no kaimiņiem Kauņā un Tartu Liepājas studija bija ļoti vāji materiāli nodrošināta. Studijas darbs norisā visai primitīvi. Dienas kārtībā bija jautājums par Zaķusalas TV un radio kompleksa būvi. Būvēt Rīga un Liepājā vienlaicīgi nevarēja, tādej visi līdzekļi tika piešķirti Zaķusalas kompleksam.

Kad es pārnācu no «Cīņas» redaktora posteņa uz darbu komiteju, situācija ap Liepājas studiju jau bija saasināta, man nācās tikai pielikt punktu...

Studiju likvideja 1973. gada maijā. Brīdī, kad Liepājā bija gatava runāt un rādīt.

**Materialu apkopojā
RODRIGO FOMINS un
GUNTARS RAČS**

ARMĪNS LEJIŅŠ

IZRĀDE BEIGUSIES, EJĪET MĀJĀS!

Jubilejas rakstiņš jeb neveiksmīnīka sentimentālās atmiņas par to, kāpēc mums jau sen, sen nebija vajadzīgs jauns teātris.

VISI. — Slikti,

es, latviešu dzejnieks, —

par ko lai dziedu?

Sirds mana

sausā un plāna

kā izkopta āda

atzveltnes krēsļam.

PĒTERIS ŠILINŠ. — Būtu es nēģeru dzejnieks...

MAIJA SEGLIŅA. — Ai, būtu es nēģeru dzejnieks...

INESE GULBE. — Jā, būtu es nēģeru dzejnieks...

INDULIS GRANTS. — Ak, būtu es nēģeru dzejnieks...

ĒRIKS KRAMS. — O! būtu es nēģeru dzejnieks...

VISI. — Ah... Oh... Ē-eh...

AIVARS BOGDANOVIČS. — B e t t a g a d ?

Tādā garā tieši pirms divdesmit gadiem kādā jaukā Rīgas vakarā gāja valā nevienas komisijas nepieņemta, nevienā ministrijā neakceptēta balagāna izrāde, balstīta Čaka dzejā, laikmeta dokumentos un zaļoksnu censoņu spēles azartā.

Tas notika tālajos, debešķīgajos sešdesmitajos gados. Par to nozīmī veselas dzejnieku, prozaikū, mākslinieku, teatralū, kinematografistu paaudzes likteņos smalki sprieda Māris Čaklais šī gada aprīlā TV raidījumā «Kino un mēs». Sakarā ar citām savdabīgām jubilejām — atzīmējot Rolanda Kalniņa filmu «Es visu atceros, Ričard» un «Četri balti krekli» («Elpojiet dziļi») solido nogulēšanos plauktos.

O, tas bija kolosālu iespēju laiks. Dzīve iet uz augšu, visas durvis valā, atliek tikai rīkoties. Gandrīz vai kā pašlaik. Tāpat «pārkārtošanās pretinieki» liek kāju priekšā, vicina gar deģunu instrukcijas un nekautrējoties gvelž demagoģiju. Bet vai tad šos nedabūs malā? Ir ticība un rožaini sapņi, dziļa nopietnība un gaisīga vieģlprātība. Jaunatnes teātrī pie stūres stāģies jauns čalis, tikai nedaudz pāri divdesmit gadiem. Kopā ar dzīvesprieka pārpilno un dzīves priekus mīlošo kinoreģisoru Vari Krūmiņu dodamies pie Šapiro. Tā un tā, gribam taisģit nekur citur neredzētu izrādģi spēģi «Mazais princģis». Bet lūdzģ, smģedamģies saka Šapiro, nav nekādu problģmu. NON PROB-

I E L Ū G U M S

Uzaicinām Jūs god.b.
piektdien, 28.IV plkst. 21.00

uz

Tautas kinoaktieru studijas vakaru:
izrādi — balagānu "Slikti"
/variācijas par Čaku, dziesmas, pre-
cību sludinājumi u.c./

Vakars notiks 20.vidusskolas
telpās.
Stāmerienas ielā 8. / ar 4.tro-
lejbusu līdz Nākotnes ielai /.

TK studijas padome.

LEM! (Spāņu valoda un Latīņamerika, no kurienes nācis šis teiciens, toreiz bija īpaša cieņā.) Ak, tas ir tik viegli un gaiši, ka tālāk par nepabeigto uzveduma scenāriju netiekam. Vilinoši jaukumi visapkārt, varbūt labāk taisīt revolūciju kino... 1966. gada rudenī nepārspējamā optimistā Varī Krūmiņā, par spīti ķibelēm kino jomā, dzimst jauna teatrāla ideja. Jāceļ uz skatuves Aleksandrs Čaks. Aktieri pa rokai — Tautas kinoaktieru studijas otrkursnieki. NON PROBLEM! Atliek vienīgi pierunāt studijas vadītāju Līviju Akurāteri. Bet tas ir tieši īsta džentlmeņa uzdevums — iegalvot, kādi spoži panākumi gaida viņas aprūpējamos. Un kur vēl Lejiņa loma visā šajā lietā. Uzrakstīs kā lugu, tā scenāriju, vispār literāro pamatu, katrā ziņā kaut ko pilnīgi nebijušu. Bez tam, nesen atgriezies no mācībām Maskavā, ir ļoti kompetents. Pat jauna teātra tapšanas lietās. Bijis aculiecinieks (vai «ausu liecinieks»), kā Vahtangova teātra skolas absolventu sensacionālā izrādē «Krietnais cilvēks no Sečuānas» izceļojusies pa valsts galvaspilsētas radošo apvienību namiem un citām vietām, līdz uzvaroši noenkurojusies pie Tagankas laukuma. Lielās uzdrīkstēšanās bacilis tā saēd manu apdomību, piesardzību un «veselo saprātu», ka nemulsina pat kinorežisora kārtējā pazušana krūmos tieši mēģinājumu uzsākšanas brīdī. Arī Līvijas Akurāteres pārdzīvojumi, pamatoti bailējoties par savu audzināmo likteni, liekas mazsvarīgi. Ja vajadzēs, visu izpirks gatavā izrādē. Kāda tam nozīme, ka neesmu izstudējis režijas mākslu, bet par aktieru meistarību zinu tikai tik daudz, cik iegūts, vienu zienu skolojoties pie profesores Baļunas. Jaunība spēj visu, ceļi pavērti, durvis, logi vaļā un tā tālāk.

D o k u m e n t s. (Fragmenti)

Nr. p/k.	Vārds, uzvārds, dzimšanas gads, nodarbošanās
3.	Juris Cīvjans 1950. g. Skolnieks, 9. kl.
5.	Indulis Grants 1940. g. Kurinātājs
8.	Eriks Krams 1941. g. Strādā rūpnīcā «Komutators»
10.	Valentīns Maculēvičs 1950. g. Skolnieks, 23. vsk., 9. kl.
14.	Ivars Skanstiņš 1945. g. Students LVU Jur. fak., 3. kurss
15.	Pēteris Šiliņš 1949. g. Skolnieks, 50. vsk., 10. kl.
16.	Aivars Bogdanovičs ?

4.	Rūta Broka 1946. g. Tehniķe konstruktore Proj. inst.
13.	Līga Liepiņa 1946. g. Mašīnrakstītāja izdevn. «Liesma»
14.	L. Ozoliņa 1947. g. Skolniece 49. vsk., 11. kl. (vai Lilita Ozoliņa?)
20.	Gunta Virkava 1951. g. Skolniece 50. vsk., 8. kl.

Ja ailē «Nodarbošanās» ierakstītu jaunākos datus, kļūtu pavisam uzskatāmi, ka iznāk pietiekami solīda kompānija, kurai var ļaut dibināt kādu kooperatīvu vai viseksperimentālāko no eksperimentālajiem teātriem. Profesionāli aktieri Rīgas teātros. Kinoaktieri. Radio diktors. Kinozinātnieks. Režisori: V. Maculēvičs — Valmieras teātri, I. Skanstiņš — Rīgas kinostudijā. Divi vēl apliecinājuši spējas dramaturģijā (kino).

Bet pirms divdesmit gadiem... Ak jā, kamēr zaļknābji nav sasnieguši cienījamu vecumu (vislabāk — drošos pensijas gadus), nav izpelnījušies sabiedrības uzticību (piemēram, lai drikstētu saņemt «Darba veterāna» medaļas) — neko nevar zināt. Nu padarbosies kinoaktieru vakara kursos, pēc tam pafilmēsies pie kāda režisora «masovkā», varbūt kādam tiks otrā plāna lomiņa. Tas viss tik neskaidri.

Uz mēģinājumiem sanāca kinostudijas paviljonā. Visi man nepazīstami. Dažus pat pēc sejas nepaguvu iegaumēt. V. Maculēvičs un vēl viens otrs laikam atmata ar roku nenopietnājam spēlītei. Bet kas tā tāda L. Ozoliņa — tā arī neuzzināju. Tomēr nesaprotamā kārtā izveidojās uzveduma ainas jeb epizodes. «Brīvība», «Kāda dzīve», «Ostas krodziņš», «Iedomu spoguļi», «Mīlestība», «Agonija», «Marijas iela». Izrādījās, nevienu nemoka tolaik intelektuāļu aprindās modē nākušais mazvērtības komplekss, nebaida tas, ka režisors nav īsts. Raisās fantāzija, pašu darbošanās, mērķtiecīgi meklējumi, un nāk atradumi. Paradoksālu iemiesojumu gūst vecā kalendārā atrasta reklāmfrāze: «Bojājumi tiek mākslinieciski, nesaredzami izlaboti.» Sāk iezīmēties noteikti tēli — P. Šiliņa Klaidonis, L. Liepiņas Ielasmaita, A. Bogdanoviča Policists, Ē. Krama Hitlers... Un aizvien skaidrāk atklājas, ka kinostudijā izrādē nevarēs notikt. Beidzot skatītāju zāle ar kaut ko līdzīgu skatuvei ir sameklēta 20. vidusskolā. Kopā ar orķestri. Vecāko klašu audzēkņi, krievu puīši, bija sākuši organizēties pašmāju «bitlu» grupā. Sarunājām, ka pastrinkšķinās gītāras arī latviešu mēldiņu garā.

Uzvedumam bija izaicinošs nosaukums — «SLIKTI». Īpaši griezīgi tas skanēja to ausīs, kuri nespēja aizmirst V. Majakovska «Labi». Varbūt reklāmas tekstam izmantotais paziņojums, ka «... pirmo reizi atskanēs vārds «slikti!»», varbūt zināma interese, par kādu gan sliktumu būs runa, — kaut kas tomēr 1967. gada 28. aprīlī lika ielūgumus saņēmēšajiem skatītājiem doties uz Šmerļa pusi un meklēt Stāmerienas ielas 8. namu. Ieradās pat latviešu modernās glezniecības spožā zvaigzne Rūdolfs Pinnis. Protams, kāds kinematogrāfists arī bija klāt. Vēlāk runāja, ka viens no aktierfilmu režisoriem, vērojot Ielasmaitei, esot atklājis kinoaktrisi Līgu Liepiņu. Kā bija, kā nebija, bet Līga drīz vien filmējās galvenajā sieviešu lomā Leonīda Leimaņa «Bagātajā kundzē». Pirms tam gan tika nospēlēta vēl otra pirmizrāde Mednieku un maksšķerņieku biedrības zālē, respektīvi, — tolaik Rīgas Kino namā. Tad mūsu jaukais «Slikti» klusām izlaida garu. Aplūsa uz visiem laikiem.

Tomēr izrādes uzjundītā gaisotne saglabājās vēl ilgi. Tik sūri nākušo kopējo «sliktumu» bija grūti pamest likteņa varā. Bez tam biju pieļāvis ļoti rupju pedagoģisko kļūdu. Dažam varbūt liksies visbriesmīgākais tas, ka biju uzmeties par režisoru. Bija vēl trakāk. Stāstīdams par Tagankas teātra dzimšanu, uzkurināju pārdrošas sapņošanas kaisli. Ja tā toreiz noticis Maskavā, kādēļ nevarētu atkārtoties arī pie mums Rīgā? Nav nekā neiespējama, jaunība spēj visu, un tā tālāk. Kā par nelaimi, radās pat cerībām labvēlīgi apstākļi. Kinematogrāfistu savienībā runāja par celtniecību. Parādījās jaunā Kino nama projekts. To apsprieda visai plašā sanāksmē. Likās, ka tiek ņemts vērā arī ierosinājums papildināt skatītāju zāli ar skatuves kārbu. Ja tādu zāli uzbūvētu, tad taču varētu...

Celtniecību neuzsāka ne tajā, ne nākamajā, ne aiznākamajā piecgadē. Projekts iegūla turpat, kur daudzū citu uz papīra dzimušu kultūrsapņu lietas, iešūtas pelēkajos aktu vākos.

Mūsu izrādes idejas autors Varis Krūmiņš prātīgi sakoncentrēja savu spontāno enerģiju, kas izsprāga kā žilbinoša Jaungada raķete, un sarīkoja pēdējo lielo kinouguņošanu. Savas lielfilmu režisora karjeras galā inscenēja paša sacerēto scenāriju «Kara ceļa mantinieki». Un nozuda kādās no daudzajām

durvīm, kuras dzīvē tā pavērtas, lai pat aklais šajā pasaulē nepaliktu bez savas vietas. Speciālists Tagankas teātra dzimšanas jautājumos devās uz Kuldīgu, kur viņu jau sagaidīja topošo «Kuldīgas fresku» režisors Aivars Freimanis. Protams, pieklājīgi atalgojama pilnmetrāžas dokumentālās filmas scenārija uzrakstīšana ir daudz drošāks pasākums.

Ak jā, ir svarīgi atcerēties vēl kādu detaļu. Uzveduma «Slikti» noslēgumā parādījās pavisam prozaisks kartona gabals ar ne mazāk prozaisku uzrakstu: IZRĀDE BEIGUSIES. EJIET MĀJĀS! Tā nu iznāca, ka tas bija gandrīz aicinājums vai simbolisks aicinājums pašiem dalībniekiem. Sak', beidziet reiz tukši sapņot un ejiet mājās. Izklīda arī. Cits vēlāk turpināja pelnīt iztiku, cits izmācījās par juristu, bet daži, viens otru balstīdami, steigās izmēģināt laimi konservatorijas Teātra fakultātē vai Dailes teātra studijā. Kā atvadu balle izbijušai brālībai izskanēja kolektīvā piedalīšanās filmas «Četri balti krekli» uzņemšanā. Tur, tajā filmā, kas beidzot atnākusi pie skatītājiem ar savu otro nosaukumu «Elpojiet dziļi!», viņi vēl šodien redzami tādi paši, spēlētpriekša romantikas un jaunības cerību skarti. Turas ap Uldi Pūcīti un Līgu Liepiņu. Gan šajā rakstā nosauktie, gan nepieminētie.

Tas nav nemaz tik sen, kad vēlreiz redzēju daudzus no viņiem atkal sanākušus kopā — spēlējot eksperimentālā amatierfilmā.

Tagad neviens vairs nevar droši apgalvot, kas īsti bija pirms divdesmit gadiem. Vai tā bija tikai iedomā, vai arī realitāte. Vai vajadzēja tikai plāpāt par jauna teātra dzimšanas iespējām tālās, lielās pilsētās, vai arī — pamēģināt izveidot kaut pavisam mazu teātrīti blakus lielajiem, kuru aizvien vēl ir tikpat daudz, cik bija toreiz.

Varbūt kāds bija vainīgs? Varbūt vainojami ONKUĻI UN TANTES, kas neuzbūvēja smuku namiņu, nepielika tam viliņošu izkārti un neatvēra «eksperimentālu rēķinu» Valsts bankā? Bet varbūt vienkārši — mums jau sen, sen nebija vajadzīgs jauns teātris?

AK, BŪTU ES NĒĢERU DZEJNIEKS...

DZIEDOŠĀ EKRĀNA GIGANTS

Šķirstot pagājušā gada decembra «Karogu», uzdūros interesantām kriptām rubrikā «Kinopasaule» — par Amerikas Kinoakadēmijas balvas (plašāk pazīstama kā statuete, vārdā Oskars) laureātiem. Šeit minēts arī ASV kino godalgotāko filmu trijnieks — «Ben Hurs» apbalvots ar vienpadsmit, «Vestsaidas stāsts» un «Vējiem līdzi» (sk. «Avota» 2. numuru) — ar desmit visā pasaulē pazīstamajām atlētiska vīrieša figūrām.

Pirmās divas filmas spoži pārstāv savus žanrus — plaša vēriena «superkološu» un muzikālo. Trešā, kurā psiholoģiskas nianse mijas ar grandioziem batāliju skatiem, ir dažādu žanru difūzijas rezultāts. Tam ir savas priekšrocības, jo kinematogrāfā no lozunga «Žanrs izšķir visu!» drīz vien jānonāk pie secinājuma, ka banāliem kanoniem pakļaujas tikai masu produkcija. Šajā mūžvecajā ķildā starp akadēmisko skatuvi un tirgus balagānu, starp audzinātajiem un izklaidētajiem, mākslas priesteriem un bodniekiem detektīvam, ekscentriskai komēdijai, piedzīvojumu filmai uzlīmēta sliktā etiķete atšķirībā no šķīstajos ieskaitītās drāmas, epejas, filmas-operas vai ekranizējuma. Kāpēc tāds kategorisms? «Vieglajā» filmās žanra diktāts izjūtams ļoti spilgti — kā jau gatavas formulas. Pārzinot tās, haltūristi ar žanra popularitāti nosedz savu talanta trūkumu un var pamanīties iekļūt «atžito» profesionāļu vidū.

Tā kā «Ben Hurs», vēstījums par jūdu augstmaņa trauksmaino likteni laikos, kad Jēzu sita krustā, nav ciemojies uz mūsu ekrāniem, runāt par to būtu diezgan bezjēdzīgi. Turpreti «Vestsaidas stāstu», vienu no lielākajām muzikālajām filmām, mūsu skatītājiem ir laimējies redzēt, kaut arī ar divdesmit gadu nokavēšanos. Mans subjektīvais viedoklis — tā ir «žanra» virsotne.

Ceļu uz šo virsotni sākšu no kalna pakājes. Žanrs dzimst reizē ar skaņu kino 1927. gadā, kad kinematogrāfā viss vēl solīja garu «lielā mēmā» mūžu. Izkopta mimika, kustības, perfekts apgaismotāju un dekoratoru darbs, talantīga montāžas un kinokameras iespēju izmantošana «dzīvās bildes» no balagāna atrakcijas pārvērtē mākslā. Un visu šo žilbinošo, bet mēmo templi sagrāva brāļu Vornera filma «Džeza dziedonis», sentimentāls stāstiņš par rabīna dēlu, kas, tēvam spītējot, kļūst par džeza zvaigzni. Kad izirētā Brodvejas slavenība Els Džonsons filmas laikā no ekrāna nomurmināja dažus teikumus, skatītājus tas atstāja pilnīgi vienaldzīgus, bet, tiklīdz viņš sāka dziedāt, zālē kopā ar jūsmīgām strādniekmeiņām apraudājies arī slavenais franču filozofs un rakstnieks Žans Pols Sartsrs. (Viens no viņa darbiem, luga «Altonas gūstekņi», tika rādīta Latvijas TV.)

Pēc diviem gadiem muzikāla bija jau katra ceturta Holivudas filma. Kinomagnāti okupēja Brodveju, amerikāņu teātra mākslas centru, — nekaulēdamies pirka mūziklus, aktierus, komponistus, dejojāju ansambļus. Kinouzņemšanas paviljonos viss tika pakļauts jaunam dievam, kura vārds — Mikrofons. Daudzas mēmā kino zvaigznes tika izsviestas uz ielas — ne jau dziedāt vai runāt neprasmes dēļ —, aktieriem pat neļāva reabilitēties, jo bosus interesēja tūlītēji panākumi un peļņa, ko nodrošināja jau gatavas dziesmas, profesionāli dziedātāji un dejojāji. Brodveja tika viens divi noplicināta, tāpēc konkurējošās kinostudijas meklēja glābiņu gigantomānijā — grandiozās dekorācijās, milzīgās dejojāju armijās, daudzbalssīgos «zvaigžņu» koros. Filmas pārvērtās krāšņos koncertos. Vācijas Demokrātiskās Republikas kinokritiķis Mihaels Hanišs savā grāmatā «О песнях под дождем» (M. «Искусство», 1984) raksturo tos sešus pamatveidus, kādos attīstījās žanrs, kuru varam uzskatīt par modernizētu opereti un ko amerikāņi, tā iedibinātāji, godā par «mūžiziklu» (musical).

1. Filma — rēvija, vecākā forma žanrā. Šovnumurus sasaista kopā vienkāršs sižets.
2. Filma — operetes ekranizācija.
3. Tā sauktais skatuves mūzikls — filma attēlo, kā top mūzikls teātri vai kinostudijā.
4. Mūzikls, kurā tiek pārstāstīts «Pelnušķītes variants» — kā talantīga meitene no ķēkšas kļūst par teātra vai kino zvaigzni.
5. «Mila un naidis» — divi jaunieši, kas no sākuma ienīst viens otru, pēc tam iemīl, pa vidu tiek dziedāts un dejots.
6. Filma — «biogrāfija» — reālas slavenības izskaistināti attēlotā dzīve un ceļš uz panākumiem.

Ganoties šajā aplocīņā, pamot vērā turklāt Holivudas ražošanas tempus

un apjomus, skatītājs drīz vien atēdās — un uz afišām kā reklāma parādījās uzraksti «It's not musical!» — «Tā nav muzikāla filma!».

30. gadu sākumā sākas straujš žanra uzplaukums Padomju Savienībā, kur līdz tam skaņu kino bija jūtams komēdiju un muzikālo filmu deficīts — jaunā kino korifeji tajās saskaņā iztapšanu buržuāziskai gaumei un kases apsvērumiem. 1934. gadā režisors Grigorijs Aleksandrovskis kopā ar Ļeņingradas mūzikhola džeza orķestri un tā «zvaigzni» Leonidu Utjosovu sīvu avīžu diskusiju — būt muzikālajam kino vai ne? — pavēdijumā radīja «Jautros zēnus», kas PSRS un ārzemes izsauca sajūsmu vētru. Radās Ļubovas Orlovas fenomēns, pa tikko iemīto taku tauta izgāja «Cirks», «Volga, Volga», «Traktoristi», optimistisku un visiem tīkamu filmu straumi, kuru izskaistinātā pasaule valdzināja skatītājus arī tad, kad sākās karš un kinostudijas tika evakuētas uz Alma-Atu. Noguruši pēc frontes šausmām un smagā darba aizmugures rūpniecības un kolhožu, salīgi tīstīdamies šineļos un vatepos, cilvēki sajūsmānāti vēroja, kā eleganti leitnanti — tenori un majori — baritoni tin ap pirkstu muļķa frīčus «Kara kinokrājumu» izlaidumos.

Nav brīnums, ka 50. gados, pēc šoka, ko izraisīja iepriekšējo priekšstatu sabrukums, šo filmu fenomēns izbeidzas. Tradīcijas, kurās attīstījies žanrs, kļuvušas nelabojami arhaiskas, bet trūkst talantu, kas transformētu tās atbilstoši laikmeta prasībām. Piesardzīga attieksme pret jauno popkultūrā traucējusi ienākt un izvērsties muzikālajā kino daudzām potenciāliem «žanra generatoriem» — visspilgtākais piemērs šeit, manuprāt, ir Vladimira Višocka izmantošana «aptiekas devās». Filmas ar slaveno «zvaigžņu» piedalīšanos pārsteidz ar saviem samākslotajiem konfliktiem un emociju uzspēlēšanu (piemēram, «Dvēsele» ar Sofiju Rotaru, Mihailu Bojarski un ansambli «Mašina vremepi»). Žanrs nikuļo visus šos gadus, filmas ražo amatnieki, nav meistarību un meistardarbu, kuriem līdzināties. Nav nacionālā stila un skolas. Muzikālās filmas iespējas necenšas izvērtēt, tai uzlikts izklaides zīmogs un atdota haltūristu profanācijai, kas iedomājas, ka neprofesionalitāti un izdomas nabadzību var aizsegt ar smuku meiču figūrām un iemīļotu ansambļu hitiem. Atcerieties vien sajūsmas vētru, kas pavadīja rīdzinieku «Vajadzīga soliste» tapšanu, no kuras beigās iznāca čiks. Lielas cerības tika liktas uz abām K. Šahnazarova filmām — «Mēs no džeza» un «Ziemas vakars Gagrā». Profesionāli veidotas, tās guvušas panākumus, taču skaidrs arī tas, ka par kvalitatīvu impulsu visa žanra attīstībai nekļuva. Padomju kino vēl jāgaida «otru» Aleksandrovu un Utjosovu. Nevar taču teikt, ka šodien muzikālais kino būtu neaktuāls. Mūzika, dziesma vienmēr ietekmē cilvēku, pat vairāk nekā viņam liekas.

Holivudā līdz 60. gadiem žanrs attīstās ļoti barojošā un izcili sterilā vidē. No produkcijas, ko cep triju nedēļu laikā, filma kļūst par gigantisku pasākumu, kura realizācijai nepieciešami miljoni un pasaules mēroga talanti. Kā citādi lai iemāna skatītāju zālē, lai no jauna pasniegtu mūziklu, kas pagatavots vienā no sešiem veidiem, kurus citēju iepriekš. Mūzikls attīstās tīri formāli — tiek apgūti jauni kinotriki, aug aktieru un operatoru meistarība, uzlabojas tehnika. Filmas mūzika un dejas kalpo skatītāja pievilināšanai (tāpat kā zipģes, ar kurām latvju Melpomena uztur pie dzīvības preilenītes, meldermeitiņas un džonus neilandu) vai, gluži otrādi — primitīvs sižets sasaista koncertnumurus (labs piemērs šeit ir pie mums demonstrētā filma «ABBA»). Izcilie šī žanra pravieši — dejojāji Džindžera Rodžersa un Freds Asters, Džins Kellijs, režisors Vinsents Minelli — dziesmu un deju padarīja par tikpat būtiskiem filmas varoņu un darbības raksturotājlīdzekļiem kā dialogs un sižets. Radīt talantīgu mūziklu — nozīmēja radīt organisku mūzikas, horeogrāfijas un dramatisks mākslas sintēzi. Taču muzikālo filmu pasaulei un to apdzīvojošajiem tēliem līdzība ar reālo dzīvi bija visai attāla. Attīrītas bija visas problēmas un pretrunas — filmas taču nebija domātas, lai skatītājs ieraudzītu tajās savu dzīvi un saņemtu piedāvājumu to izmainīt. Tās izklaidēja skatītāju, ļāva atpūties, uzmundrināja. Brīnišķīgas, krāšņās pasakas naivam un dzīves nogurdinātam darba cilvēkam. Cik infantils var būt muzikālais amerikāņu kino, varējām pārliecināties pirms pāris gadiem, kad nezin kāpēc mūsu kinoteātros tika demonstrēta filma «Meksikānis Holivudā», tipisks «bērnišķīguma» paraugs.

50. gados amerikāņu kinoauditorijā notiek grandiozas izmaiņas. Ja agrāk visa kinoindustrija orientējās uz mājsgaimniecī, kas pēc savas gaumes izvēlējas, kādu kino apmeklēt kopā ar vīru un bērniem, tad ar

televīzijas iekundzēšanas ģimenē par pamatauditoriju kļūst jaunieši. Kinoteātrus apsēdušajiem pāriem viņu māmiņu elki izsauc zobgaligus smieklus.

* * *

«Vestsaidas stāsts», tāpat kā lielākā daļa slavenāko Holīvudas mūziklu, uz ekrānu pārceļoja no skatuves dēļiem. Taču Brodveja nav tikai kino-industrijas «slaucamā gotiņa». Tā kalpo par jaunu kadru kalvi un izmēģinājumu poligonu — bieži izrādes tiek iestudētas par kinostudiju līdzekļiem, lai pārbaudītu, vai to ekrānizējumi dos peļņu.

Iesākums bija Artūra Lorensa luga par pusaudžu bandu konfliktiem Ņujorkas nabadzīgo kvartālā. No tās komponists Leonard Bernstains un horeogrāfs Džeroms Robinss radīja 50./60. gadu skatuves grāvēju. Automātiski iestudējums bija nolēmis sevi ekranizācijai, kura tika uzticēta režisoram Robertam Vaizam (1914), pieredzējušam, taču uzskatītam par viduvējību. Katru gadu viņš precīzi uzmeistarēja 1—2 filmas, kuras nebūt neliecināja, ka šā cilvēka rokās reiz varētu piedzimt šedevrs. Padomju režisors un kinozinātnieks Sergejs Jutkēvičs pēc Brodvejas iestudējuma noskatišanās atzina, ka Vaizam nav nekādu nopelnu filmas panākumos — viss, līdz pat vizuālajam risinājumam, bija jau izstrādāts uz skatuves. Taču tieši šeit arī slēpās režisora meistarība — nesabojājot ģeniālu mākslas darbu tikai tāpēc, lai uzņemšanas laukumā parādītu, «kurš ir saimnieks». Viņš, kura lielākais sasniegums kinomākslā bija Orsona Velsa palīga amats «Pilsona Keina» (viena no pasaules izcilākajām filmām) uzņemšanā un montāžā, savā «zvaigžņu stundā» nodrošināja radošu brīvību gan līdzrežisoram Džeromam Robinsam, gan kostīmu māksliniecei Airinai Šarafai, gan operatoriem un aktieriem. Robinsa izrāde tika atbrīvota no teātra dekorācijām un nospēlēta tur, kur tā iekļāvās kā roka cimdā — Vestsaidas ires ķieģeļnamu pakājē. Pēc rūtas ciņas Vaizam izdevās aizmukt no Holīvudas paviljoniem, kuros zemestrīcēs brūk kalni un kaujās satiekas milzu armijas. Ignorējot izveidojušās kinoražošanas tradīcijas, ārstatus filmēja «brīvā dabā», Ņujorkas ielās. Jo mūziklam, kas nebija kārtējā «gardā bonbonga», kas stāstīja par deklasētajiem jauniešiem, kuri savas problēmas risināja ar dūru un nažu palīdzību, zem kājām vajadzēja just ne nokrāsotos paviljonu finierus, bet putekļaino, saulē lipīgo asfaltu. Kā zivis ūdenī šeit jutās Robinsa savervētie un apmācītie puīši un meitenes, kas attēloja un izdejoja divas konkurējošas bandas — «raķetes» un «haizivis», baltos puertorikāņus. Tragiska rēvija, kurā vēlreiz pārstāsts klasiskais Romeo un Džuljeta mīlas stāsts. Tikai piļu un strūklakām rotātu laukumu vietā — automašīnu stāvvietas un pagalmi, samta kamzolu un spalvotas beretes nomainījuši džinsi un sporta jakas, krāšņās maskuballes vietā — danči necilā sporta halē. Paraleles novilkta tik skaidri, ka to pamanīs jebkurš, kas redzējis Šekspira lugu teātri vai Franko Džefirelli grandiozajā ekranizācijā. Taču plaģiātā «vestsaidiešu» apsūdzēt neviens nav uzskatījis par nepieciešamu — jo angļu dramaturgs slavēja mīlas spēku, mūsdienu pārstāsts vēstīja par nerimstošu naidu, kas kā dienišķa maize nepieciešams gan jauniešiem, lai kautiņa azartā aizmirstu savas dzīves bezcerīgumu, gan policijai — lai sīkie žurkulēni apkož viens otru, būs miers no viņiem». Kā ikkatrs amerikānis, Vaizs, Robinss un Bernstains ir savas zemes patrioti. Atbildībā par dzimtenes likteni viņi nebaidās rādīt pasaulei tās trāģidiju — ienaids saed valsti kā ķirmijs koka namu. Paies divi gadi, un šo apgalvojumu baidīgi pierādīs «gadsimta noziegums». Noslēpkavos ASV prezidentu Džonu Kenediju.

«Vestsaidas stāsts» — viena no pirmajām filmām par jauniešu problēmām. Tā atspoguļoja tendences, kuru masveida izpausmes vēlāk fikseja Rodžers Kormans «Mežoniģajos eņģeļos», Deniss Hopers «Bezrūpīgajā braucējā», Stenlijs Krāmers «Dod savu svētību bērniem un zvēriem» — paaudžu nesamierināmais konflikts, vecāku vēlēšanās apspiest savu mantinieku dumpi jebkādiem līdzekļiem. Filma attēloja «tiņu» valstību, kurā «večiems» nav vietas. Pieaugušos filmā pārstāv divi policisti un labsirdīgs aptieknieks, kura bodītē izvietojies «raķešu» štābs.

Operatori rada mūsos priekšstatu par «zemi bez debesīm» — kamera neatraujas no ielas limeņa, darbības fonu veido tikai ķieģeļu sienas un vienmuļi drāšu pinuma žogi.

Toties kā šajās lakoniskajās dekorācijās izvēršas filmas sižets! Ciņa abu bandu starpā neaprimst pat ballīte, kur, rumbas melodijām skanot, uzliesmo kautiņš bez zilumiem un dūru vicināšanas — kurš oriģinālāks, izveicīgāks, kuram elegantāka meitene, kurš labāk dejo (baltajiem dominē tīri breikiska akrobātika, puertorikāņos jaušams latīņamerikāņu dejām raksturīgais spāniskais pirmsākums). Šeit uzkrināts, konflikts atrisinās tumšā nostūrī. Izvērsas baleta partijas ar nažiem, velosipēdu ķēdēm un liķiem. Dziesmas un dejas jaunieši izpilda tik meistarīgi — neticami, ka visi «otrā plāna» aktieri un statisti uzņemšanas laukumā ir pirmoreiz mūžā. Pašaplacināšanās azartā viņi lida vai no ādas laukā, lai dabūtu gatavu to, ko vēlējas Vaizs un Robinss. Nav brīnums, ka šis vitālais hulīgānu bars nomāc abus mīlētājus, ka galveno varoņu pāris izskatās kā bez miesas un kauliem. Visi kritiķi vienā balsī apgalvo — salīdzinot ar filmu kopumā, vadošais duets ir nepiedodami bāls. Vainīgi tradicionālie Holīvudas kanoni — kādām jābūt mīlētāju attiecībām un kādiem jābūt viņiem pašiem. Vainojams Ričards Beimers, kurš ar savu saldensaisto seju un balsi vairāk līdzinās pasaku princim nekā puisim

no nabadzīgo kvartāla. Romeo viņam izdevies pavisam bezgaršīgs. Vainīga, protams, arī Natālija Vuda (istais uzvārds — Gurdina, pēc tautības krieviete, dzim. 1938., kino debitējusi 1943., padomju skatītājiem pazīstama arī kā galvenās sieviešu lomas tēlotāja kinokomedijā «Lielās autosacīkstes», kur viņas partneri bija Džeks Lemons un Tonijs Kietiss, mirst 1981. gadā, iekritusi okeānā no jahtas, uz kuras notika iedzēršana) — atšķirībā no pārējiem, viņa jau bija «zvaigzne», aizņēnusi pat Eiropas mīluli Odriju Hepburnu. Taču blakus jauniešu entuziasmam viņas profesionālisms nobāleja, lai arī Vuda saņēma «Oskaru», ko par gada labāko «otrā plāna» lomu izpelnījās arī Rita Moreno (Anita) un Džordzs Čakiriss (Bernardo). Diemžēl bez balvas atstāja Rasu Temblinu, kura atveidots balto vadonis Rifs ar savu juteklīgo, karstasinīgo dabu līdzsvaroja otra līdera — Bernardo — eleganci un «vēsumu». Varbūt «vainīgi» arī paši režisori — galu galā spilgts milētāju duets iekarotu sev filmā pārāk izveģas pozīcijas, un skatītājs, sekojot viņu brīnišķīgā mīlas stāsta peripetijām un apraudot tā bēdīgo galu, galīgi nepamanītu pamattēmu. Kas zina?

Desmit «Oskari» — tikai daļa no atzinības lavīnas, kas nogāzās pār «Vestsaidas stāstu». Tā ieguva ne tikai pasaules slavu, bet kļuva par autoritāti miljonu ļaužu uzskatos, to citēja kā socioloģisku faktu — «Vestsaidas stāsts» tika atzīts par precīzu 60. gadu Amerikas modeli. Tā kā PSRS filma parādījās tikai 80. gadu sākumā, padomju autori parasti atsauca uz mūzikla iestudējumiem mūsu teātros.

Žēl, ka šī filma atvadās no mūsu ekrāniem, beidzas iznomas termiņš. Kaut arī uzņemta 1961. gadā — laikā, kad jauni nebija mēs, bet mūsu vecāki, no tās nemaz nedveš arhaisms, kas citā lentē mūsu straujajā dzīves ritumā jūtam jau pēc atkārtotas noskatišanās. Lieki būtu atgādināt akšiomu, ka šedevri nenoveco. Tas, ka «Vestsaidas stāsts» ir tiem pieskaitāms, ka augstas profesionālas meistarības un izcila talanta radītā vokāli horeogrāfiskā mistērija uztverama un pieņemama pat skatītājam, kam vairāk ierasti tradicionāli sižeta atveides paņēmieni, pilnīgi skaidrs. Neskatoties uz to, ka kinoteātri «Kosmos» man apkārt sēdošie skatītāji garlaikoti knosījās un dažs labs pat devās prom. Filma pie tā nav vainīga, vainīga nav pat filmas saīsināšana, kas veikta, manuprāt, tikai tadēļ, lai priekšniecība komisijai neteiktu, ka tā «velti savu maizi ēd». Kinonoma, balstīdamās uz padomju un ārzemju haltūristiem, padarījusi mūsu skatītājus par analfabētiem kinovalodā — viņi spējīgi sekot tikai primitīvai darbībai — šitas šauj, tas šit, viņi skūpstās; neizprot simbolu, zemtekstu un asociāciju nozīmi, filmas vizuālo un skanisko risinājumu. Kino ir demokrātiska māksla, bet kā jebkura daiļrade, tā prasa no skatītāja ne tikai acis vai ausis, bet arī prātu. Turklāt pat kinoteātri «Kosmos» izcilām filmām atvēlēts pa seansam, bet pārējo laiku aizpilda sēnalu kino. Vārdos par mākslu iestādāmās, mūsu kinonoma gadu desmitiem apzog kinoskatītājus, iztirgoda ma tiem krietnu devu kinosurogātus. Bet lai paliek šī dusmīgā atkāpe.

Visspilgtākā aina, kurā filma sasniedz kulminācijas spriegumu, ir nevis kautiņš, kurā mirs abi barveži, bet vokālais numurs «Šonakt» (Tonight), kas kalpo par kontrastējoši optimistisku prelūdiju visam, kas vēl notiks. Dziesmu «Šonakt» uzsāk «raķešu» un «haizivju» kori, kuri dodas kaujā, lai izšķirtu, kas būs pavēlnieks šajā ielā. Tas viņiem nozīmē visu. Skarba melodija, maršveidīgs ritms ar draudīgiem piesitieniem. Katrs savā Vestsaidas malā, dzied abi mīlētāji — maigās, sapņainās balsis, domājot par nākotnes nesto laimi. Mūzikā ielaužas Anitas, puertorikāņu barveža Bernardo draudzenes kaislā balss, viņa priecājās par gaidāmo mīlas nakti. Finālā visas balsis savienojas gavilējošā maģiskajā «Šonakt» — cerībā, ka tā atnesīs visu ilgu piepildījumu. Bet — nakts sagraus šīs cerības. Satriekta skatītāja acu priekšā raiba virpulī aiztrauksies nāve, bailes, sāpes, naidis, skanot Leonarda Bernstaina sacerētajai mūzikai. Viņš neuzrakstīja «Vestsaidas stāstam» tikai muzikālu signālētumu un pāris «lipīgu» hitu. Filmas partitūra ir vienota gan iekšēji, gan ar vizuālajiem tēliem, bagāta ar zīmēm un atgādinājumiem. Mūzika nenoveco, bieži dzirdama radioviļņos. Tai skanot, Katarina Vite (VDR) kļuva par 1987. gada pasaules čempioni daiļslidošanā sievietēm.

Panākumus nodrošināja ne tikai talantīgais mākslinieku kolektīvs un augstvērtīga tehnika (speciāli šai filmai tika radīts «Pana-zoom» tipa objektīvs, kas ļāva kamerai pēkšņi pāriet no kopplāna uz tuvplānu, no kautiņa ainas ar pārdesmit saspringtiem stāviem — uz kāda kaušļa rokā spīguļojošo atspērnazi). Holīvudas un Brodvejas talanti un iespējas jau daudzkārt bija spīdoši demonstrēti. Pirmoreiz skatītājs žanrā, kurš šķita radīts, lai tikai izklaidētu, izdzirdētu runājam par sociālām problēmām. Mūzikla tradīciju apvienošana ar Amerikas reālajām aktualitātēm varēja kļūt par jaunu «zelta bedri». Taču, lai arī Holīvudā to saprata, sekotāji neatradās, arī pats Vaizs atkāpās — viņa nākošais grāvējs bija slavenās «Mūzikas skaņas». (Grandiozi kases panākumi — izmaksājusi 8 miljonus dolāru, tā trijos gados savāca 117 miljonus, draudot apdzīt «Vējiem līdzī». Kritiķiem filma kalpoja par mērķi zobgalībām: «Apsveicami, ka kinofirmu grāmatvedībā lieviņas skatītājai, bet «Mūzikas skaņu» panākumiem liek domāt, ka arī tās scenāriju rakstījis ESM.» Jo filma ir to stereotipu komplekts, kādi amerikāņu kinoskatītājam ir viņa priekšstatos par Eiropu, par nacismu, par labo un ļauno. No filmas, ko veidoja desmitkārtīgās «Oskara» laureātes režisors un scenārista un kurā tika izmantoti reālās Marijas fon Trapas memuāri, kura kopā ar ģimeni

emigrācijā izveidoja ansambli «The Trapp Family Singers», tika gaidīts daudz vairāk.)

Šāda veida «sociālas problēmas» Holivuda pieņēma. «Mūzikas skaņu» (1965) un gadu ātrāk uzņemtās «Manas skaistās lēdijas» panākumi izraisīja dziļākos pētījumus «no dzīves» — tapa «Smieklīgais skuķis» un «Hallo, Dollij!» ar Bārbru Streizandi, «Zizi» un «Zelta varavīksne», kurās sevi centās reanimēt 50. gadu zvaigznes, «Mijā Čariti» — «muzikālizēta» pasaulslaveno «Kabirijas nakšu» versija, kas piedzīvoja neveiksmi. Pats režisors Bobs Foss ironizēja: «Vienīgais mierinājums, ka ģeniālajai Fellini filmai ASV gāja daudz bēdīgāk nekā manējai.» Vēlāk viņš rada izcilo «Kabarē» (1972, septiņi «Oskari» un septiņš Britu Kinoakadēmijas balvas) (sk. «Avota» 5. numuru).

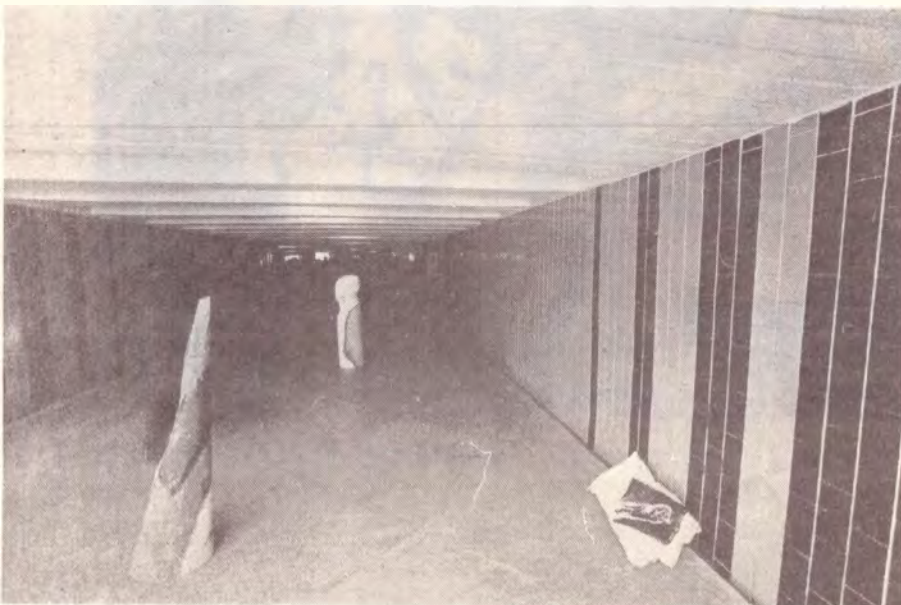
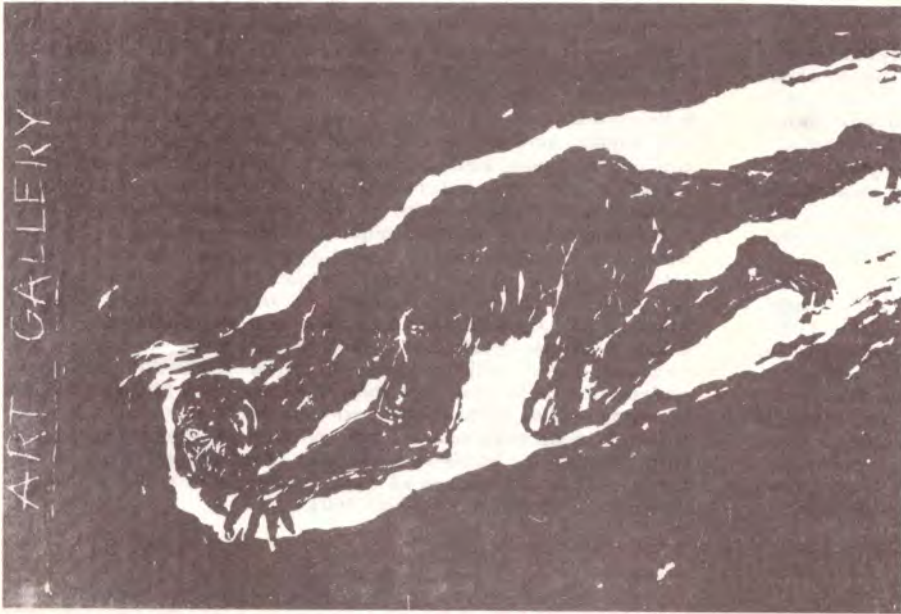
Septiņdesmitajos gados kino ielauzās jauniešu mūzika. Uz ekrāna pārceļoja rokoperas «Jēzus Kristus — Superzvaigzne» (1972, komponists E. L. Vēbers), «Tomijš» (1975, P. Taušends), «Mati» (1979, G. Makdermots, M. Formana režija). Īsu brīdi slavas virsotnēs izlauzās diskofilmas, vēlāk — breikfilmas. Daudz veiksmju, daudz viduvējības. Trūkst šedevru. Kāpēc? Atbildi mēs rastu tā paša Boba Fosa, izcila režisora un horeogrāfa, filmā «Visa šī jezga» (Ali that jazz, 1980), ja tā būtu rādīta mūsu kinoteātros. Tāpat atbildi, kāpēc, runājot par muzikālo kino, pieminu tikai ASV, lai gan mēs zinām «Šerbūras lietussargus» (1964, Žaka Demī režija) un citas. Muzikālās filmas kļūst aizvien dārgākas — «Manas skaistās lēdijas» (pēc B. Šova lugas «Pigmaliōns»)

realizācija izmaksāja 17 miljonus, no kuriem 5,5 tika samaksāti par ekranizācijas tiesībām vien. Pat «ekonomiski» uzņemtais «Vestsaidas stāsts» aprīja sešus miljonus. Filmējot «Hallo, Dollij!», kompānija «XX Century-Fox» gandrīz bankrotēja — ekranizācija izmaksāja 25 miljonus! Skaidrs, ka citu valstu studijas nevar radīt atbilstoša izmēra kolosus citai ar šo produkciju. Tāpēc arī Eiropas kultūras panikums, ASV kapitāla kontrole pār citu zemju kinoražošanu, pasaules amerikānizēšana ar «masu kultūras» produkcijas palīdzību. Milzīgie kapitālieguldījumi, kuri tiek realizēti Holivudas filmās, nostumj malā konkurentus un savāc grandiozu peļņu no visas pasaules kinoskatītāju kabatām.

No otras puses — ieguldot miljonus, uzņēmēji izvairās no jebkura riska. «Manas skaistās lēdijas» Brodvejas uzvedumā Elīzu tēloja nākošā «Mūzikas skaņu» zvaigzne Džulija Endrjūsa. Vorners nolēma, ka viņa nav pietiekoši slavēta un nomainīja ar Odriju Hepbernu, iedzenot izmisumā Džordža Kjukora vadīto uzņemšanas grupu, kura lentē rūpīgi imitēja Brodvejas iestudējumu — miljonu pasākumam eksperimenti nav ieteicami! Tāpēc Natāliju Vudu un Odriju Hepbernu «iedziedāja» profesionālas dziedātājas, kaut abām bija brīnišķīgas, filmās un izrādēs realizētas vokālās dotības. Tāpēc arī izvairīšanās no reālās dzīves likoļiem un modernizēti pasaku sižeti, kuri droši pārbaudīti gadu desmitu laikā. Tamlīdzīgas «drošības garantijas» novedušas pie žanra sterilizācijas — šajā cukura tuksnēs kā vientuļas klintis paceļas dažī izņēmumi, izcilākais no kuriem — «Westside Story».

OJĀRA MARTINSONA FOTOREPRODUKCIJA

MĀKSLAS
DIENAS

STACIJAS LAUKUMĀ ...

PIEDALĪJĀS:

ARTIS RUTKS
VILNIS PUTRĀMS
SERGEJS DAVIDOVS

VISVALDIS ASARIS
VILNIS PIĶIS
ULDIS LIEPKALNS

KIRILS ŠMEĻKOVŠ
OJĀRS PĒTERSONS
JURIS PUTRĀMS
ANDRIS BREŽE

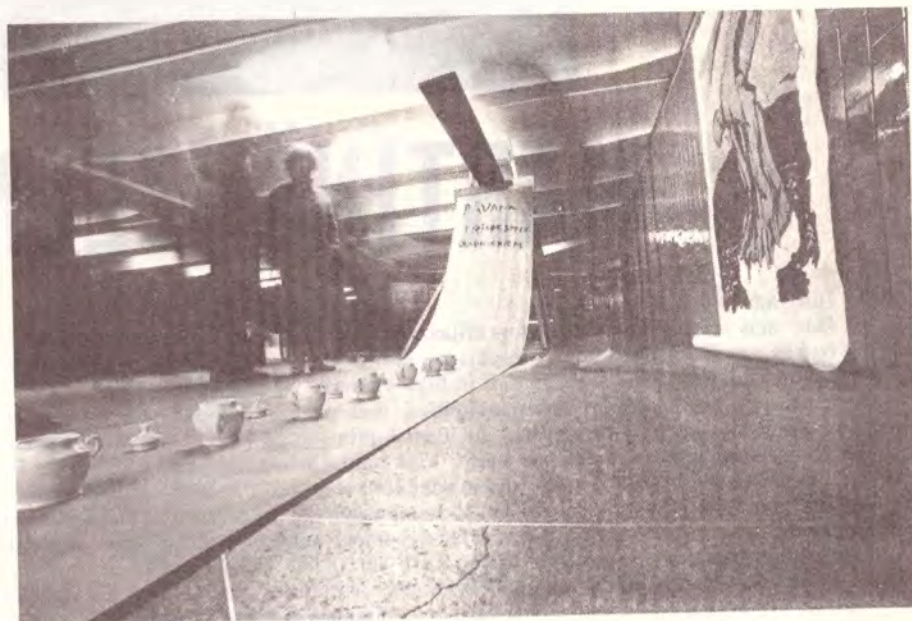
Tuneļa akcija Mākslas dienās — apzināta mākslas darbu iesaistīšana vidē, kas mainīga, pilsētas migrantiskās dzīves paradoksiem pakļauta. Iespēja likt sastapties ar mākslu arī tiem, kam izstāžu zāles, muzeji ir tālas un svešas sfēras. Un protams — patīkams pārsteigums tiem, kas mākslu mīl. Iespēja ieraudzīt citu mākslas runājspējas aspektu — spēli ar līdzdarbošanos — iesaistīšanos, līdzdomāšanu.

Pašiem māksliniekiem — demokrātiska iespēja novērot tādu savas sabiedrības reakciju amplitūdu, kas izstāžu zālēs nekad neparādās.

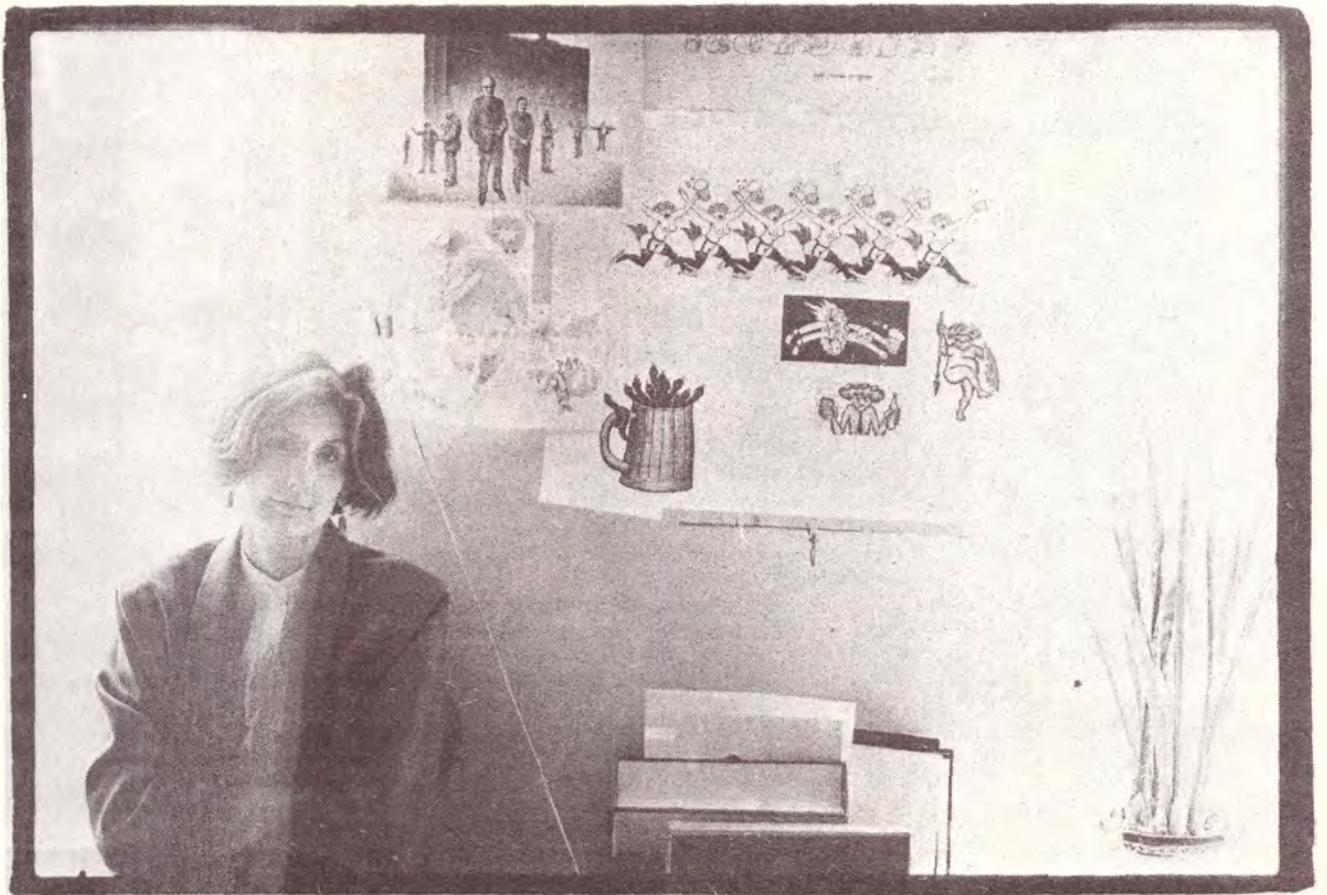
Džemma Skulme, gleznotāja, LPSR MS valdes priekšsēdētāja:

«Nevar atņemt mūsu jaunajiem māksliniekiem tiesības operēt ar daudziem un dažādiem izteiksmes līdzekļiem. Viņiem ir arī savs lepnums, viņi grib būt zinoši visos mākslas virzienos. Viņi grib izteikties. Grib būt arī režisori.

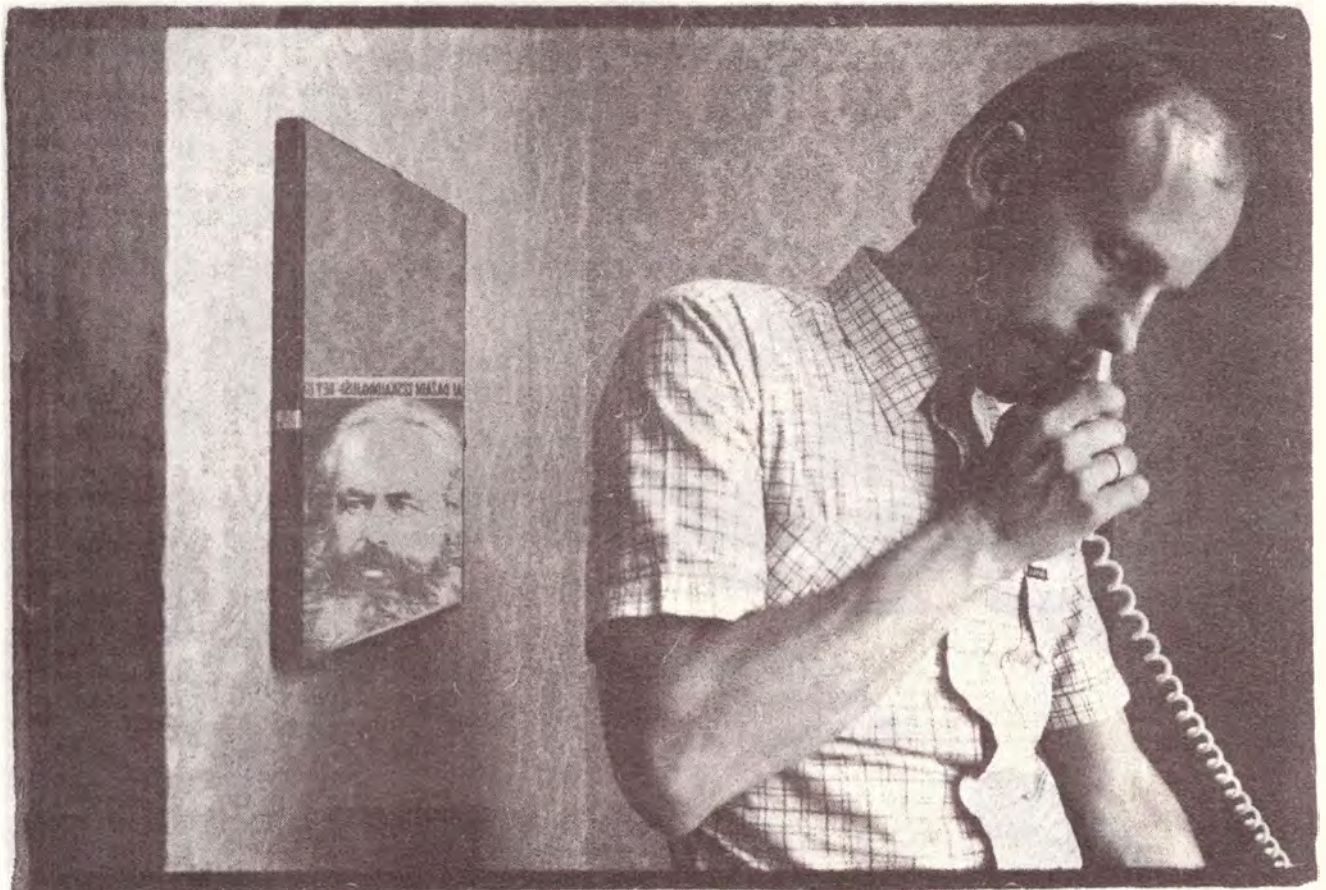
Šie mākslas objekti nes zināmu sociāli kritisku slodzi. Pauž mākslinieka ieinteresētību par problēmām, kas sabiedrību nodarbina.»

GVIDO KAJONA FOTO

MAIJA DAUJĀTE, LM REDAKCIJA, 1985. GADA VASARA.

IVARS. 1983.

SANDRA BONDREVSKA, PRESES NAMA 'APKAIME, 1984. GADS.

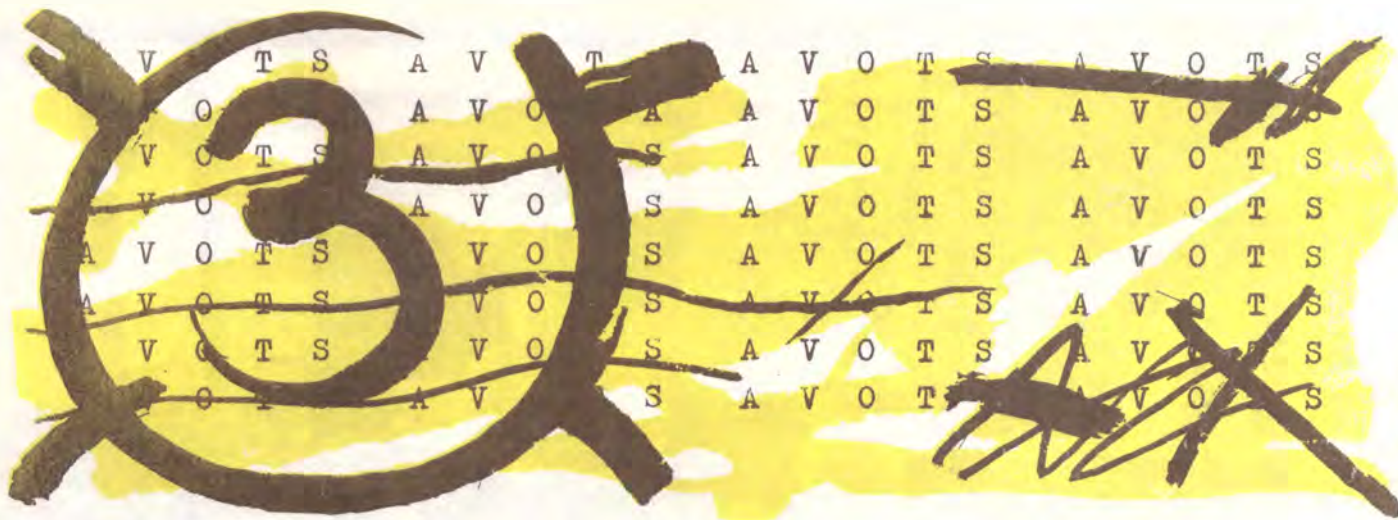
JĀNIS BLEKTE DARBA POSTENĪ, 1984. GADA VASARA.

NIKS PETRASKEVIČS, NOGALES PILS, 1982. GADA ZIEMA.

SIEVIETES. 1985. GADS.

IMANTS ZIEDONIS

KULTŪRAS FONDS

VISAS TAUTAS FONDS

Es saprotu, ka Kultūras fonds, manuprāt, ir viena no sabiedrības visnozīmīgākajām pašdarbības formām. Jo tā nav tikai mākslinieciska rakstura pašdarbība. Tas nav tikai personības brīvā laika pavadīšanas paņēmiens.

Tā ir pašdarbība jau kultūras politikā, kultūras virzības nošķiršanā.

Šis ir viens no skaistākajiem mūsu laika demokratizācijas gājieniem. Jo tas aicina ne tikai dziedāt un gleznot, ne tikai fotografēt un veidot, bet aicina uz tautisku un valstisku darišanu — uz kultūras politikas veidošanu — pašā tautā, sabiedrībā, pašpārvaldē.

Kultūras fondam ar šo svarīgo aktu šodien no valsts tiks dota kultūras pašpārvaldes iespēja. Tas ir liels demokrātisks akts.

Kultūras fonds dos iespēju teikt vārdu tiem, kas to ir gribējuši, bet nez kādu iemeslu pēc nav dabūjuši.

Varbūt tas ir kāds talantīgs aktieris, kas visu laiku cīnījies par tā saucamo viena aktiera teātri, varbūt tas ir muzejnieks, antikvārs, kolekcionārs, kas grib atklāt vispārībai savā mūžā sakrāto.

Varbūt tas ir pianists, ģitārists vai koklētājs ar garu baltu bārdu, kas nav atradis sev pieņemamu saprotošu saimnieku, kas viņu sūtītu pasaulē viesturnejās.

Kameransamblis, kas meklē koncertiespējas pilis un greznos apartamentos.

Kamerkoris vai amatnieku grupa, kas nolēmuši atjaunot sava amata godu!

Ikviens istenība sākumā parādās kā varbūtība, kā iespējami-
mība. Ar Kultūras fondu nu tā ir dota!

Tautas iespēja izveidot skulptūrās savus teiksmu varoņus:
Lāčplēsi, Spidolu;

savus bērības grāmatu varoņus — Anneli, Spridīti, Dullo
Dauku, Staburaga bērnu.

Iespējamība pieteikt ieceri, par to aģitēt, tai ziedot. Mūsu,
skulptoru, republikā vēl nav skulpturāliem simboliem iezīmēts
sarkano strēlnieku ceļš. Ne Valmierā, ne Juglā, ne Valkā.

Kultūras fonds var palīdzēt iezīmēt streļķu cīņu ceļu vēl
izteiksmīgāk arī stepēs un tundrās. Mums ir stipri skulptori.

Arī skulptūra Rainim Lugāno ezermalas skaistajā bulvārī
atradis savu vietu promenādē starp daudziem pasaules humānis-
tiem, kuriem tur goda postamenti.

Arī pieminekļi mūsu mātēm, tautas dziesmu teicējām var tikt
uzcelti kaut kur brīvā dabā Vidzemes pakalnos, Zemgales laukos.

Fonda nolikums īpaši paredz fonda darbību perifērijā, no-
vados. Novadu sakopšanu.

Meldru krēslu pinēji un salmu cepuru pinēji nav vēl modināti.
Jaunus, greznus izbraucamos ratus netaisa ratnieki. Ir jāizsmej
paši tie, kas ir uzmetušies par augstprātīgiem izsmējējiem —
smej dzīvību, he, zirgi nosprāgs, rati kratās, un tad pat suņi
drīz vairs nebūs vajadzīgi, medībās medījumu var atrast ar infra-
sarkanajiem stariem.

Ir vajadzīga amatnieku biedrība, jo šodien ražošanā starp
inženiertehniskajiem spēkiem un strādniekiem ir pazudis viens
līmenis, virskādes loceklis, vesels kultūrslānis — amatnieki, meis-
tari. Amatnieks ir tas, kas visistāk humanizē inženiertehnisko
stihiju — viņa godaprāts, viņa darba ētika, viņa roku pielī-
ciens. Ir jāorganizē amatnieku biedrība, bet tas nenozīmē, ka
tajā jābūt tikai vecajiem cunftes meistariem.

Rīgas lietišķās mākslas vidusskola gaumē un izpildījumā skai-
tās Eiropas klases vidusskola.

Katru gadu meistari tur nāk laukā! Kad amata meistari sāks
rosīties un pulcēties, pastiepsies arī profesionāli tehnisko skolu
jaunie amatnieki.

Nebūt nav aizmirsta, bet vēl aktuālāka šodien kļūst Imanta
Žūriņa — bijušā lietišķās mākslas vidusskolas direktora iecere
par etalonu centru Rīgā. Tā būtu vieta, kurā regulāri vajadzētu
atnākt saimniecību un uzņēmumu vadītājiem, — noskatīt sev
vajadzīgo lietu, ideju, smukumu, piedāvājumu un pasūtīt ana-
logus.

Mums ir milzīgi mākslas uzkrājumi muzeju fondos. Tas ir ne
tikai pretfabiski, tas ir arī pretvalstiski — noslēpt tautas dār-
gumus no tautas aiz atslēgām. Jo kultūras ideāls nedrīkst pa-
stāvēt atrauts no cilvēciskās darbības — ne gleznu fondi no ska-
tītāja, ne kultūras namā kolhoza sapirktais taures, mūzikas instru-
menti šķirti no spēlētāja!

Socioloģiski to sauc par atsvešināšanos. Tad rodas ilūzija,
ka kultūra ir muzeju un glabātavu darīšana, pēc tās ir jābrauc
uz Rīgu un tur to kultūru var redzēt noteiktās dienās un stundās
muzejos un vakaros no 19.30 — teātros un filharmonijā.

Tā ir bistama ilūzija. Bet tāda rodas, kad mūsu kultūras ba-
gātības netiek tautā. Netiek prom arī citās tautās. Vienkārši —
nav izstāžu zāļu. Tajā pašā laikā mums ir sagruvušas pilis ar
skaistām zālēm, vismaz savs simts muižu, kas ir jāatjauno pašu
vietējo vajadzībām pastāvīgām mākslas izstādēm.

Un tas noticis tāpēc, ka ilgu laiku lauku cilvēku nerēķināja
par cilvēku, bet tikai par traktora melno mori.

Kādreiz dzīvo mežsargu sauc vēl joprojām nedzīvā vārdā —
par meža izstrādes tehniķi.

Es to runāju tāpēc, ka Kultūras fonds nav nācis, lai no cilvē-
kiem izspiestu naudu, bet lai sekotu visam, kas var draudēt cil-
vēkam ar dehumanizāciju.

Un lai cilvēki dzīvotu sapratnē, ka kultūra nav kaut kas no
kultūras nodaļas atvests, uzdots vai izgudrots, bet ka kultūra

ir mūsu pašu aktīvā, gudrā, sakoptā darbība — katra paša mā-
jās.

Tāpēc arī Kultūras fonds ierosina vēstures mācību vietā
skolās iekļaut novada mācību un organizēt arī novadpētniecī-
bas entuziastu salidojumus. Arī jauno kultūras entuziastu kus-
tības.

Kultūras fonds ir visas tautas fonds. Kultūras fonds ir visas
Savienības fonds. Ir paredzēts iezīmēt lielas vēsturiskas savieni-
bas ceļus ar pieminekļiem un kultūras zīmēm. Tāds ceļš ir
arī mūsu Daugava. Sākot ar seno romiešu meklējumiem pēc
Daugavas ceļa, kas tos, no Eiropas jūrām nākušus, izvestu uz
Melno jūru. Tāds ceļš ir Daugava ar Rīgu, Jersiku un Koknesi, ar
varjagiem, latgaļiem un tās turpinājums pa Dņepru. Ceļš no var-
jagiem uz grieķiem.

Tāds ceļš ir mūsu jūrmala — ar pirmajām jūrskolām,
ar Liepājas varonību, ar Krišjāņa Valdemāra dzelzaino gribu,
ar Viļa Lāča talantu, ar robežsargu un darba varonības zīmēm.
Šis piemiņas ceļš jāizstrādā sistēmā. Tā arī saucas viena no
fonda Vissavienības programmām — «Pamjatj».

Mēs runājam par pilīm un muižām, bet — kauna lieta, ka mēs
republikā vairs nevaram atrast nevienu lauku sētu, ko varētu
nofotografēt pieklājīgā izskatā vai nesabojātā, nesagānītā kom-
pozīcijā.

Grāmatai «Kurzemīte», ko grib izdot izdevniecība «Molodaja
gvardija» sērijā «Otečestvo» ar krāsainām fotoilustrācijām, mēs
Kurzemē šādu māju vairs neatradām.

Iet bojā unikālā arhitektūra. Pat Gaujas nacionālajā parkā,
kurā sākotnēji tika solīts saglabāt šīs arhitektūras ansambļus.

Jaunā fonda programma aicina par to visu iedomāt un pa-
celt ne tikai tautu ziedoņiem, bet arī domāšanai, kad tā izrau-
dzisies savus deputātus, lai tie būtu kultūras cilvēki.

Kultūras fonds nesaprot kultūru kā tikai mākslinieku privi-
lēģiju. Kultūra ir augsti humanizēts dzīves veids. Tā ir darba
pamatprasība un vides sakoptība — mums ir drausmīgi nesa-
kopti brigāžu centri, muižas, pamestas skolas, pamestas mājas,
un vēl šodien, manuprāt, mūsu vidū ir maz zinātnieku. Bet zi-
nātnieki ir tie, kas zinātniski tehniskā forsa apstākļos var ga-
rantēt mums pareizu sociālo noregulējumu — lai mēs tehniskā
komforta kustībā nekļūtu nekulturālāki.

Paradokss — gudra inženiera bērnam draud prāta aprobežo-
tība — viņam nav rotaļlietu. Ir saražots miljardiem mazu, vien-
veidīgu stumjamu un velkamu, un rūcināmu automašīniņu. Bērni
ilgi neiemācās runāt, viņi rūc, stumj un rūc. Ieejiet bērnu dār-
zos — tur jūs dzirdēsiet šo monotono rūkšanu.

Cēloņsakarīga ir jaunatnes fizioloģiskā prasība pēc estrādes
monotonitātes. Jo tā psihiski iemidzina. Nav jādomā. Tā iet
bojā vispilnīgākais veidojums pasaulē — cilvēka apziņa.

Kultūras centram arī šajā virzienā vajadzētu rosināt zināt-
niekus — kā veidot jauno inženiertehnisko, kibernetisko estē-
tiku ikdienai.

Kultūras fondam obligāti būs jāpiesauc zinātniskā doma.
Ne tikai tāpēc, ka tā ražo kultūrprecī, bet tāpēc, ka tā gluži tikpat
lielā mērā kā māksla ar savu pasaules izziņāšanu bagātina cil-
vēcisko mērķu un nodomu pasauli.

Ir tāds jēdziens «mērķnodomu lauks», «mērķiedomu lauks».
Māksla kopā ar zinātni palielina, apstrādā un kultivē šo labo
centienu lauku.

Bet to audzē arī katrs godprātīgs cilvēks. Tā ka būs jābrauc
mājās un šovakar jau jāmudina godprātīgākos cilvēkus un pir-
majam sākumam jāsauc viņiem, ka ir dota vēl viena iespēja
biedroties, sanākt kopā, salikt kopā prātus un vēlēšanos tiem,
kuriem līdz šim tas kaut kādu iemeslu pēc nav iznācis;

kuri līdz šim aiz gudra prāta nav vēlējušies par sevi muļķi-
gākos grupējumos ielaisties, un vienkārši, kuri ir jauni un kuri
grib skaisti un interesanti ieaugt cilvēkos.

KNUTS SKUJENIEKS

Piecdesmito gadu atceri sāku ar dzeju:

*Es karu nevēlos! Es prasū taisnu sodu
Tiem, kuri tautas jaunā karā rauj!
Par mieru savu parakstu es dodu,
Lai bērņus, sirmgalvjus vairs nenokauj.*

Šis varonīgais cīnītājs ir Knuts Skujenieks un šādi viņš 1950. gadā debitēja literatūrā. Piebildīsim, ka autors savos četrpadsmit gados bija pieļāvis zināmu tuvredzību. Viņš sākotnēji aicināja, «lai cilvēks cilvēku vairs nenokauj». Pieredzējušie biedri žurnāla «Bērņība» redakcijā šo kļūmi taktiski novērsa, un abstraktā humānisma recidīvs caur to neradās. Jaunais censonis nebūt nebija viantušs. Šajā pat žurnāla numurā, pašā goda vietā Andrejs Balodis arī ciniņās par mieru, bet bez kļūmēm:

*... Miers stiprāks ir par karu
Tāpēc, ka laikā bargā
To mūsu lielā zeme
Un biedrs Staļins sargā!
Par godu mieram dārzu
Pie savas skolas stādām,
Un jauno sīržu kaismi
Ik darbā visi rādām.
Mēs milam dārzus, dravus
Un debesjumu zilgu.
Lai dzīvo dārgais Staļins
Mums saules mūžu ilg!*

Pievērsīšu uzmanību tam, ka Staļina vārds ne ar ko netiek atskaņots. Tā nav nejausība, jo uz atskaņām tolaik raudzījās modri. Dažam labam kolēģim šajā sakarā jau bija sanākušas ziepes. Tas nu tā, par literatūru. Drusiņi skumīgi jau ir, ka tie kara kurinātāji to manis prasīto sodu nesāņēma un ka šodien vēl šur tur par mieru dzejā cinās tāpat. Bet Andreja Baloža vārsmas nomierina. Un Annas Sakses runas atreferējums Vissavienības miera piekritēju konferencē arī: «Padomju Latvijas pārstāve konferencē paziņoja, ka kara kurinātāju riebigās balsis nebiedē padomju ļaudis.»

Taču neaizrausimies ar viena žurnāla numura šķirstīšanu. Dzīve un it īpaši nākotne patiešām rādījās gaiša. Tas, ka vēl pirms gada mēs, divi brāļi, kopā ar vecotēvu un vecmāti sēdējām uz čemodāniem un gaidījām lielu ceļojumu, kurš, palīdz dievam, izpalika, — kas par to! Drusku sāpīgāk bija, ka mani, pārliecinātu un aktīvu pionieri, negribēja uzņemt komjaunatnē (pēc gada, ne jau vairs Jaunjelgavas vidusskolā, bet Rīgā, manī uzņēma). Galu galā arī to, ka man, tā teikt, šķiru ciņas apstākļos, tišuprāt iekārtoja pēceksāmenu un izsniedza tādu raksturojumu, kurš man nekā laba nesolīja, — arī to varēja pieciest. Rīgā no skolas naudas, kamēr vien vēl tā pastāvēja, es tiku atsvabināts trūcīgo materiālo apstākļu dēļ. Arī tas mani nesatrieca. Es taču zināju — tur, kur cērt mežu, skaidas lec. Es zināju arī to, ka šīs grūtības ir pārejošas, un nikni strīdējos ar ikvienu, kurš neticēja gaišās nākotnes tuvajai uzvarai. Protams, es negribētu būt skaida. Cīršanai es biju par jaunu. Lai gan Pavļika Morozova gaišais tēls, tas, kā viņš, aci nepamiršķinādams, nodeva savu tēvu, stāvēja mūsu acu priekšā.

Tiesa, nebija mūsu skolas gadi arī bez delverībām, bez bastošanas no stundām un skuķu vizināšanas laivās pa pilsētas kanālu (toreiz tas vēl bija iespējams), dejojot mācīšanās, greizsirdības. Lai gan pa purnu esmu dabūjis ne tikai meiteņu dēļ, bet arī savas pārliecīgās apzinības dēļ. Man kā aktivistam nācās cīnīties gan pret lūpu krāsošanu, gan pret kaktu ballītēm «Pirtīņā», «Māsiņās», ofiēru klubā un ar visādu citādu idejisko noslidējumu.

Dzīve manus uzskatus koriģēja lēnām. Kremli augām naktīm dega kāds logs, aiz kura domāja par mums visiem. Un, ja mums bija jāstaigā aplāpītiem un visai pieticīgi ēdušiem, tad tur bija vainīgi tikai tie, riebigie, viņā pusē. No turienes nāca tādi mēlīņi kā «Šugerbušs», «Džambulaija», «Istanbul — Konstantinopol» un vizzemākā morālā pāgrimuma simbols — košļājamā gumija. Lai gan atzišos, ka mājās pie klases meitenēm mācījos dejojot ne tikai valsī, — bet — ak, apgrēcība! — arī fokstrotu. Tās graciozās dejas, kas vienīgās mums skolā bija atļautas, kā «Pas d'Espagne» (latviski «Padod spaini»), es tā arī pilsētā neapguvu. Ko lai dara, — arī saule nav bez plankumiem.

Kāpēc es to visu stāstu? Neba, lai norēķinātos ar pagātni. Arī mans gaišais vidusskolnieka tēls tam laikam bija samērā raksturīgs. Grūti pateikt, kas no mums, šiem gaišacainajiem fanātiķiem, būtu izaudzis (pareizāk būtu teikt — izaudzēts), ja kādā 1953. gada marta dienā Kremļa gaišais logs neapdzistu.

Daudzi raudāja. Vēl vairāk bija tādu, kas ļoti klusi, bailīgi, bet atviegloti nopūtās. Tos mēs tolaik vēl nedzirdējām. Mana gulbja dziesma staļinismam bija Staļiniskā iesaukuma organizēšana. Lielāko daļu no klases es iedabūju komjaunatnē (turklāt nākamgad beidzām skolu un daudziem bija jābūt domāt par tālāko karjeru), bet ne simtprocentīgi. Kāds pārliecības zobratņiņš jau bija iekūlējies. Un tomēr šis fanātisms (protams, pārvarēts) maniem laikabiedriem un man iedeva mugurkaulu visam mūžam, lai nenoklistu dažbrīd piņķerīgās niansēs un lai saprastu, cik briesmīga ir pašraisnība.

Tad — universitāte un pāris gadu filoloģijas studiju. Tas bija tāds apjukuma laiks. Arī citu laiku dižs tēls Lavrentijs Pavlovičs Berija izrādījās angļu, amerikāņu, musavatistu un meņševiku aģents. Mūsu paraugromāna «Jaunās gvardes» autors Aleksandrs Fadejevs nošāvās «alkoholisma iespaidā», kā tolaik ziņoja avīzes. Pašmāju paraugautori gan neviens nešāvās.

1956. gada rudenī iestājās Maskavas Gorkija Literatūras institūtā. Šo gadu joprojām piemin daudzi. Staļina kultu atmaskojošais Ņikitas Hruščova referāts PSKP 20. kongresā. Kaut arī šis referāts bija domāts šauram kongresa delegātu kontingentam, bet, ko zina divi, tas zināms visiem. Kremļa loga gaišums sirdi izdzisa pavisam. Ļaudis sāka atgriezties no Ziemeļu «kūrortiem», dažs labs pat iestājās mūsu institūtā. Pār manu samulsušo pirmkursnieka galvu toruden un toziem vēlās viens vilnis pēc otra. Vēl nebijām apjēguši, šodien sacīsim, pieticīgo kulta kritiku, kad iesākās nežēlīga Ungārijas notikumi. Kas tur notiek, kas tiem ungāriem vajadzīgs? Braucot metro un lasot avīzi «Literatūra un Māksla», es no kāda piedzērušā mutes tiku pasludināts par ungāru un ar lielām pūlēm izvairījos no konflikta.

Institūtā sākās radošas diskusijas par sociālo atbildību, par mākslinieka brīvību, iznāca pašiniciētas sienasavīzes, notika vētrains komjauniešu sapulces. Diskusiju runātāji un sienasavīžu rakstītāji dabūja diezgan dārgi maksāt. Slēdza laukā no institūta Bellu Ahmaduļinu un Junnu Moricu, neizsniedza diplomu Jurijam Kazakovam. Es visas šajās vētrās piedalījos minimāli: aklimatizācija provinces zēnam un smalka valodas prasme nenācās viegli. Tas, ko citi izklīdzēja, man bija jāpārgremo sevi. Nācās redzēt Jevgeņija Jevtušenko žilbinošo karjeru. Drīz vien pienāca brīdis, kad viņš realizēja savu pasludināto programmu: «Nevienas nepublicētas rindas!» Kas vis tur nenāca laukā! Tā es pa istam iepazīnos ar konjunkturismu.

Piedzīvoju arī Borisa Pasternaka noriešanu, kuru tolaik prominentais Valentīns Ovečkins pasludināja par izdzimteni. Redzēju ķēngu plakātus, kurus nesa urrāpatriotiski noskaņota studentu grupa (ar institūta vadības svētību), lai demonstrētu pie Rakstnieku savienības. Pasaule ar mani sašķēlās. Pirmā lielākā Pablo Pikaso izstāde, it sevišķi tiem, kas vairāk par viņa «Miera balodi» nebija redzējuši, izsauca šoku. Tiekoties ar studentiem, Ilja Erenburgs stāstīja vienu, bet Mihails Solohovs pavisam ko citu.

Pamazām dzīve iegāja slīdēs. Izslēgtos uzņēma, diskusijas noplaka, sākās saviesīga un radoša sadzīve ar kolēģiem. Interesants laiks un interesanti cilvēki: burjati, altajieši, nanajieši, turkmēņi, kirgīzi. Visi pēc vētrām kā ozonu ielpojuši, studēja Rietumeiropas kultūru, mēģināja to sintezēt ar savējām. Nez vai vairs kādreiz būs tik spilgtas un negaidītas kombinācijas literatūrā. Liela daļa no maniem kolēģiem latviešu lasītājiem ir pazīstama no padomju dzejas sērijas sešdesmitajos gados, kuras veidošanā es diemžēl nepiedalījos.

Trakā institūta kopmitnes gaisotne: talanti ar grafomānēm, alkoholiķi ar darbarūķiem juku jukām. Tagad retumis iegriežoties šajā kopmitnē, kurai pašrocīgi nācās rakt būvbedri, skatos, ka maz kas mainījies. Varbūt vienīgi vairāk administrēšanas un komandēšanas. Jaunie ģēniji kā bijuši dulli, tā dulli ir arī tagad.

Bija tāds skaists entuziasma gars tolaik latviešu studentos. Visdažādāko nozaru nākamie speciālisti pulcējāmies kopā, organizējām pašdarbību, visnējam vērtus un sapņojām par to, ko katrs savā aroda paveiks. Žēl, ka šobrīd par maz mūsu zēni un meitenes izmanto izglītības iespējas ārpus dzimtajām mājām. Toreizējie «maskavieši» šo savu dzīves laiku

neviens nenožēlo. Izdzīvot gan materiāli, gan morāli nebija viegli, bet kuldāmies vien un pārlietu nebēdājām.

Pēc liriski dreijātiem pantiņiem saku visādus tolaik modīgus un aktuālus eksperimentus. Atsaucos uz visas pasaules jaunumiem. Prašana it kā veidojās, tikai paša prāta pietrūka: viss no avizem, gatavā veidā. Kam prasīt palīdzību nebija, jo ikviens visapkārt bija tikpat gudrs. Kaut arī ieguvu pašu mājās zināmu atsaucību, saprotu, ka tas vēl nebija nopietni. Dzejai dzīve mani norūdīja vēlāk.

Piecdesmito gadu, taisnību sakot, pietiktu trijiem mūžiem. Atvainojos: man nav memuārista talanta. Atkārtosu to, ko jau agrā jaunībā sacījis Māris Čaklais:

*Es esmu bagāts. Man pieder viss,
Kas ar mani ir noticis.*

MY GRANDMOTHER'S ATTIC

(MANAS VECMAMMAS BĒNIŅI)

Ko lai dara — esmu piedzimis tajā laikā starp mūsu kopējo nokāpšanu no kokiem un pēdējo lielo karu. Un pēc tam laikam jau nebūšu soļojis pirmajās rindās. Kā katrs censonis — esmu sities gan šā, gan tā, lai uztaustītos uz savas taciņas. Katrs sūda kukainītis taču meklē savu taciņu, pa kuru ātrāk varētu tikt uz priekšu un pa kuru nedimda milzu bari, platām pēdām samīnot visu sīko radībiņu savā ceļā. Tādam kukainītim, lai izdzīvotu, jāmeklē sāpus taciņas... un kas tas galu galā ir — «tikt uz priekšu»? Varbūt jābēg atpakaļ? Jāapgriežas un jāskrien uz priekšu? Kāpēc es izdzīvoju?

Uz šo jautājumu, ko atkal un atkal sev uzdodu, es nevaru atbildēt. Varbūt labvēlīgs liktenis, varbūt vientulība, kas mani pavadījusi, kopš sevi atceros pustumsā istabā drosmīga rūķīša izskatā ar āmuru rokās, gaidot māti no darba pārnākam. Māte, atceroties 1905. gadu, vienmēr atkārtoti: «Tikai nekur nejaucies iekšā, nevienš latvietis, kas kaut kur iejaucies, nav iznācis no tā sveikāl!» Tātad es, neiejaucies, esmu vēl dzīvs! Daudzi citi eksperimenti, cik dzirdams apkārt, ir beigusies daudz sliktāk! Šovasar man būšot pat piecdesmit! (Pa kuru laiku?)

Pēc manas personīgās nokāpšanas no koka visa ekspozīcija norisinājusies Siguldā. Šovasar irēšu istabiņu Kurzemes jūrmalā, kādā zvejniekciema vecā zvejnieku mājā. Pirmajā maijā aizbraucām apskatīt un aptīrīt. Blakus ir maza graviņa, lejā upīte, brūna kā Gauja. Ja iztīrītu, ierīkotu trepītes, no rītiem ar sievu un dēlu varētu nākt izmazgāt miegu. Vajadzētu izsīsties līdz strautam... Sāku vilkt no gravas neskaitāmas sarūsējušas konservu kārbas, stieples, saplēstas pudeles, plastmasas un plēves... te pēkšņi GRAVA uzvēdīja savu tik pazīstamo mitro, puvušo lapu smaržu.

Kara laiks Krimuldas sanatorijā. Zaļajā zālītē sanatorijas priekšā izklāts liels, sarkans krusts, pils tornītī zenītlozmetējs, kuru, ja uzlavās augšā, atļauj pagrozīt. Cik atceros, jau tad karš baroja GRAVU ar visādiem pārpalikumiem — asiņainām saitēm, lupatām un dažādām cilvēka ķermeņa daļu imitācijām ģipsī. Sevišķi izcēlās pret zaļajiem kokiem pavērstās baltās rokas. GRAVAS ziedu laiki sākās pēc kara.

Mainījās sanatorijas profils — tā atkal kļuva par tuberkulozes sanatoriju. Kas viss tur nebija — dzelzs gultas, nesaprotami medicīnas instrumenti, zobārstu krēsli, mēbeles, mājsaimniecības piederumi, dažādi noteikumi, žurnāli, grāmatas dažādās valodās, skaistas pudeles, kastes, par dažāda kalibra munīciju nemaz nerunājot. Tās bija neaizmirstamas stundas «manās universitātēs!» Vispirms mums GRAVA dāvāja pirmo privātpašumu, par kuru sākumā nevienam pieaugušajam nebija ne jausmas. Katram zēnam, kas sevi vismaz nedaudz cienīja, bija vairākas «noliktavas». Literatūra glabājās verandā. Vairākas balzama pudeles ar munīciju — dzīvības kociņos. Saugāmie bija kopēji. Mēs neplēsāmies. Mantas tika sadalītas pēc interesēm. Tagad gan dzird, ka reizēm Rīgas lielajās izgāztuvēs cīņas ejot uz dzīvību un nāvi, ja tiek pārkāpts teritoriālais sadalījums. Un ir cits laiks, citi, valstiski mērogi. Jā, šaujamie glabājās mežā un tur arī, pēc to radītiem trokšņiem, tika izņemti no apgrozības. Kaislīgākais šāvējs Romāns sen jau miris. Man šaut bija bail. Es stāvēju malā. Aiz koka.

GRAVĀ, nākot no pirmās klases stundām Siguldā, es pirmo reizi dzīvē pārdzīvoju to, ko sauc par «nāves bailēm». Nē, tas bija daudz briesmīgāk. Tā murgainā naktis GRAVĀ «Gravzaķu» māju pagrabīnā nebija reāla — trīcošs, segās ievīstīts, stāvu vidū, starp divām frontēm, apkārt sprāgstot šaiviņiem. No rīta lēni krita zeltainas lapas, vācieši bija prom ar visu zenītlozmetēju, mazos zirdziņos kļuva garām pabrauca mazi, platsejaini, noguruši austrumnieki izbalējušās formās. Bet atpakaļ pie tās pēcpusdienas! No kāda siguldieša mēs, pāris krimuldiešu, uzzinājām, ka gravās ap Siguldas Rakstnieku pili ir dabūjamas vēl daudzas deficīta mantas. Bet mūs «noziedzuma» vietā pieķēra krievu sargkareivis, kas apsargāja vācu karagūstekņus, kuri strādāja turpat GRAVĀ, darbojot kanalizācijas caurules. Svešā valodā asi uzsauktie uzaicinājumi, neatkarīgi no mūsu gribas, pēkšņi pāmodināja mūsos snaudušās apbrīnojamās sprinteru dotības, mēs lidojām, mums dzinās pakal, šāva — gaisā? garām? Kas to lai zina? Mēs vēl izbēgām! Gravas dibenā tātad dzīvo kaut kas liels, melns. Jāzmanās...

Augām mēs, un auga arī GRAVA. Tās kultūras slānis stipri pieblīda saasinātās šķiru cīņas gados. Tukšāki palika ne tikai skolas soli, bet

arī bibliotēku un personīgo grāmatu plaukti. No nelielās, bet ar labu gaumi atlasītās Krimuldas sanatorijas bibliotēkas GRAVĀ un krāsnīs aizceļoja visi komisiju norakstītie aizdomīgu un svešādi skanošu autoru nepareizi sarakstītie sacerējumi. Arī par mākslu, mūziku, psiholoģiju un ētiku... Vai es vēl dzīvoju? Vai es protu priecāties? Pirmo īsto Prieku man ir dāvājis Viņa! Vai mani līdz atklāsmes asarām šodien vairs var aizkustināt un sajūsmināt pirmās pavasara pērkona lietus GRAVĀ vai Vītoļa «Pasaules Mūzikas Vēstures» lasīšana, vai kluba pustumsā burtotie Hendeļa, Šūberta, Bēthovena klavieru izvilumi, vai ziemas saules lēkts GRAVĀ? Mēs ar GRAVU dāsni dalījāmies aizliegtajā literatūrā. Ne tikai ar GRAVU, arī ar vientuļnieci bibliotekāri — tikai viņa ar laiku tā pierada pie aizlieguma, ka aizvien greisirdīgāk skatījās uz katras grāmatas cienītāju, līdz nedeva vairs neko. Līdz galam uzticīga gulēja virsū, blakus, līdzās grāmatām, kamēr atstāja šo bēdu ieleju. Kur palika viņas grāmatas? Neviena tuvinieka viņai nebija. Varbūt tās atkal ieplūda cikliskajā dabas aprītē? Tikai — kā papīrs, neko neatdevušas no savām fantastiskajām domu pasaulēm.

Daudz gadu jau pagājis, kopš esmu kļuvis neuzticīgs GRAVAI un dzīvoju lielā, trokšņainā pilsētā. Kopš 1955. gada. Ar Siguldas vidusskolas klases audzinātāja, godīguma fanātiķa Jāņa Kaņepa iecementēto loģisko domāšanu uz mākslām disponēts provinciālis ierodas Rīgā. Visi te steidzas, rosās un ir briesmīgi aizņemti...

Zem katra pussapuvuša balķa skudras. Tik daudz skudru es vēl nekad neesmu redzējis!... Zem katra akmens apzināta viduvējība, visas vienādi atbildīgas par visu, iekukt pūlī, anonīmi izgaist, instinkts vilkt uz pūzni, paaudze pēc paudzes...

1956. gads, gaisā pārmaiņu smarža, vieni raujas uz priekšu, otri aktīvi iespiežas durvīs, trešie, kā parasti, nogaida, pilnīgi skaidras lietas kļūst neskaidras un ieskaidrojas citā pakāpē, caurumi laika izjūtā, kas jāaizlāpa, informācija, kas jāiedzen, kas jauns? Kas vecs? Jauni ir impresionisti, kubisti, ekspresionisti, eksistenciālisti, mēs esam dzīvojuši uz bagātas planētas, pas a pas GRAVĀ ieslīd «Pas d'Espagne» Lisenko augu seka un daudzi rakstu sējumi, deju zālēs neoficiāli spēlē importa dzezu, vācu šlagerus, rokenrolu, neoficiāli uzzinām, ka eksistē «The Beatles», hullahup, kokakola, nerimstoša cīņa starp šaurbikšiem un patbikšiem, un pēc tam atkal otrādi. Es Būvstrādnieku kluba deju vakaros sliktā angļu valodā dziedu «Mambo Rock». Tikai pirms pāris gadiem, vidusskolā, dievinot Bēthovenu, caurus vakarus sēdēju pie radio un tveru jebkuru klasiku, svēti nīzdams tos, kuri tajā laikā klausījās «Radio Luxemburg». Tā saucamās latviešu estrādes vēl nav, bet Raimonds Pauls Mākslas darbinieku namā vieglprātīgi pasludina: būs!

Tagad jāieripina strautā kāds lielāks akmens... Cita lieta! Var redzēt, kā straume plūst... Konservatīvisms! Konservatīvā konservatorija, pieklājīgās izstāžu atsauksmju grāmatas rupji lamā Pauļuku, Leo Kokli, Valneri, Baumanu, Zemzari, ārzemēs dzīvo dzīvi cilvēki, Maskavā studentu festivāls, Rīgā var paspiest roku Vanam Klaibernā vai Venam Kleibernam — as you like it, veikalos var nopirkt grāmatas un žurnālus vācu, poļu valodās, atliek tik iemācīties, kino Andžeja Vajdas «Kanāls», Kalatozova «Lido dzērves», teātrī režisora Pētera Pētersona «Steidzīgi jāatrod Šekspīrs» un pirmās Gunāra Priedes lugas, bikla kopības apzināšanās lielā pilsētā, pilnveidošanās, klubi — MDN, «Būsim pazīstami», mums, Būvstrādnieku kluba Līgera ansamblim, arī likās, ka radām ko jaunu — satīriskas programmas «Sirds acīm» un «Nopietnie joki», tas bija nevarīgs, jā, bet vai tas nebija mūsu augstākais punkts atklātai godīguma, iekaušanās ziņā? Gaisā bija ievilkts, vajadzēja darīt un darīt, bet iznāca savādāk. Es uz ilgāku laiku ieniru oficiālās skolās, oficiālā teātrī. Ja varētu šodien iznirt un ķert tālāk no tās pašas takts svītras...

Pirms piezvanu, pagriežu sānis balto bārdu un ieskatos savā dāvanu maisā — nevienas jaunas lietas! Kur un pa kuru laiku esmu savācis šīs graubažas? Bet tur aiz durvīm gaida bērns... jāiepriecina... ar cerību... ar ilūziju...? Tātad esmu šķīries no GRAVAS. Māte stāsta, ka Krimuldas sanatorijā kopš kara beigām miruši ap 120 darbinieku, — cik palikuši? Un kādi ir tie palikušie? Vai tie, kas atnākuši aizgājušo vietā? Ko viņi vāc un ko viņi izmet? Eņiņš raksta, ka Siguldas gravas atkal briestot. Nesen esot miris Balodītis. Kas tas bija par velna puiku! Katru vakaru viņš bija pilsdrupās volejbola

laukuma. Tā komanda, kurā par cēlāju bija viņš, vienmēr uzvarēja. Mēs, zenķi, viņu apbrīnojām. Kurš tajos gados negrib būt vecāks? Mūs šķīra kādi desmit gadi. Pietiekami, lai kara beigās viņu iesauktu vācu armijā. Bet tūlīt jau viņš arī bija atpakaļ. Kam vajadzīgs karavīrs bez kājas un bez vienas acs? Tas bija sen. Viņa vairs nav. Sporta laukums apaudzis ar zāli. Kādā rītausmā pēc absolventu salidojuma Siguldas vidusskolā (tas bija sen) es meklēju savu taciņu pāri GRAVAI, dienā un skaidrā prātā es to nedarītu. Tur visur ir zāle . . .

Vienīgi šajā vietā, kur es pašlaik rakājos un optimistiski mīņājos, gaidot uz ko labāku, kādu laiku zāle neaug. Ilze, nāc paskaties! Jau otrā cepeškrāsns . . . vēl caurāka par pirmo . . . Kur ir manas mājas? Silta plīts un mūrītis, kur pēc lietainas ganu dienas izžāvēt salijušās drēbes? Vai pilsēta ir jau mani noķērusi? Kur bija tas brīdis, kad vajadzēja bēgt, atpakaļ neskatoties, kā toreiz GRAVĀ? Kur ir manas mājas? Naktī? Sapņos? Tveicīgā augusta pilnmēness naktī, kad nevar gulēt, kad tric katra miesas šūna, kad Mēnessvīrs ar nēšiem pierauj tevi no gultas, liek izkāpt pa logu un izzust, saplūst zaļajā naktis okeānā . . . izlidot cauri tukšajām pilsdrupu gotisko acu velvēm, apmest loku smailajām eglēm, tumšajai viltņiecei Gaujai, lībiešu pilskalnam, lībiešu upītei Vikmeestei, parlidot nebeidzamo ekskursantu straumei, kas līkloču plūst un plūst lejā pa balto, ceļa stabiņu ierobežoto, melno šosejas lenti no Siguldas uz Turaidu. Ko viņi tur dara? Ā, straume beidzas pie Gūtmaņa alas, mēnessnīcā spoži zib zobu baktāmie, matspraudes un kabatas naži. Ak, lūk, kas! Viņi grib iekasīties Gūtmaņa alas klinītis, piekasīties tuvāk Rainim, Rozes nevainībai, ietikt GRAVĀ, lai mūžīgi paliktu — «es biju te» . . .

Atkal viena iekoda . . . Diez vai vasarā arī būs tik daudz skudru? Varbūt vainīga pavasara saulīte . . . Vēlāk viņas nomierināsies. Tur droši vien ir liela jēga. Tajās skudrās. Mūžība . . . 50 gadu! Esmu iz-

dzīvojis. Garus miera gadus. Kāpēc? Mani mācīja skolotāji, kuri reizēm nebija daudz vecāki par mani. Mācīja «kāpt kalnā visaugstākā» un nebaidīties ne no ka. Viņi paši bija izdzīvojuši karu. Bet ne visi izdzīvoja miera gadus. Kāds no maniem daudzajiem dziedāšanas skolotājiem, ne no šā, ne no tā, pēkšņi pakārās. Kāpēc? Viņš jau bija atgriezies no Austrumiem, viņam bija sieva, lieliski zēni . . . Bet varbūt es jau? Nekas tāds nav bijis? Vajag tikai saņemties, aizbraukt uz mazo skoliņu Krimuldā, un tur viņš stāv kā vienmēr klasē pie loga. Savā vienīgajā brūnajā uzvalkā. Kreisā roka piespiedusi vijoli pie krūtīm, labajā — nolaists lociņš. Stāv un skatās. Ārā pa logu. Pāri mežam. Mēs aizturam elpu. Tūlīt, tūlīt jānotiek kaut kam brīnišķīgam, nenovēršamam . . . Bet nekas nenotiek. Mēs neskrienam viņam klāt, neapķeramies viņam apkārt. Lociņš paceļas, un mēs dziedam tālāk. Mēs esam liecinieki. Skatītāji. Kā teātrī . . . Mans pirmais mūzikas skolotājs Rihards Ādamsons! Es negadītos viņa ceļā un visu mūžu staigātu puskuļi! Gleznotāja Lielkraste! Dailis teātra aktieris Jānis Menca! «Puskaraļvalsti par vienu provinces skolotāju!!!» . . . Kādi cilvēki dziedāja koros, spēlēja teātri, danču vakaros mainīja visus trīs kreklus, gandrīz katru svētdienu vasarās brauca uz sporta svētkiem . . . Un es joprojām stāvu tur, kraujas malā, jaunības kalnā un skatos, skatos . . .

Jā, esmu vainīgs, nav tur ko taisnoties! Īstais laiks ir palaists garām!

Tāpat kā daudzi citi pirms manis un pēc manis, esmu pazaudējis pašu galveno! Es apsūdzu pats sevi! Es, cūka, esmu kļuvis pilsētnieks. Es esmu ķīniešu novērotājs pie miglas kastes . . .

Tā, nu beidzot esmu lejā pie strauta. Krēsla. Miers. Tas nemaz nebija tik viegli. Atkal savākta vesela kaudze vecu mantu. Vajadzētu atsēsties. Vakara saulē augšā, gravas malā, stāv mans sešgadīgais Gustavs un saka, ka Ilze saucot vakariņās . . .

PIRMS TRĪSDESMIT GADIEM

Jūs zināt? 7. tramvajs iet pāri pontontiltam uz Pārdaugavu! Urrrr! Nokļūt līdz universitātei nav nekāda problēma pat ziemā.

Fakultāte! Nekādu «stundu», tikai lekcijas. Romiešu tiesības. Latīņu valoda. Loģika un psiholoģija. Krimināltiesības. Padomju valsts tiesības lasa dekāns Konopļins. «Kā jūs izprotat jēdzienu «modrība» ikdienā, fakultātē? Konkrēti?» Modrība ir. No simt Juridiskajā fakultātē uzņemtiem studentiem otrā mācību gadā paliek 60 procenti, no atskaitītajiem 40 procentiem tikai puse ir nesekmīgi.

Starptautiskās tiesības. Lieliskais Grinbergs! Korekts, asprātīgs, ironisks, aizrautīgs. Viņa lekcijas ir svētki. Mēs viņu apbrīnojam, mēs viņu milam, mēs mācāmies.

Civiltiesības lasa docents Pavārs. Absolūti pārvalda materiālu. Erudīts. Poliglots. Izgaršo vārdu. Mēs — līdz ar viņu. Vienmēr balts kreklis. «Šmeterlings» uzvalka toni. Operā ierodas vecā smokingā, kas ir par mazu, par šauru. Pavārs zina visu. Mēs cenšamies zināt vismaz daļu. Mēs viņu cienām, nedaudz baidāmies no viņa. Viņš mūs nedaudz nicina.

Kļava! Mūsu jaunais dekāns! Taisnā ceļā no Apvienotajām Nācijām pie mums, maziem muļķīšiem (visi nav mazi muļķīši. Jānis Škapars jau pirmajā kursā ir Škapars, Sergejs Dāvidsons no sākta gala kā radīts jurisprudenci, un vēl viens, otrs un trešais, un ceturtais, un piektais nemaz nav tādi mazi muļķīši). Lekcijas? Ko nozīmē lekcijas pret docenta Kļavas ārējo veidolu? Viņš mūs satriec ar saviem uzvalkiem, kaklasaitēm, krekliem. korpēm un pat zeķēm. Viņš ir kopības kalngals. Mūsu melnpeļķo uzvalciņu vidū viņš ir parādība.

«Kas tur par šalkoņu? Vai nevarētu nedaudz uzmanīgāk? Es atvainojos, *sorry* . . .» Šalkoņu tuvējā kinoteātri rada «Tarzāns». Kas pirmais ies ieņemt rindu pēc bijētēm?

Rīgas kinostudijai vajadzīgi statisti. Kas pirmais ies reģistrēties? Kas otrs, kas trešais? Kāda filma taps? Nav svarīgi. Labi maksā. «Biedri studenti, vai jūs nevarētu uzvesties nedaudz korektāk?» Varam. Ar grūtībām.

Vakaros treniņi Lāčplēša ielas sporta zālē, bijušajā baptistu saiešanas namā. Mēs trenējamies lielajā zālē, blakustelpās notiek baptistu dievkalpojumi.

Vakaros opera, balets, teātri. Vajadzīga nauda. Ar stipendiju nepietiek. Ir arteļi, ir kombināti, vajadzīgi mājražotāji — paldies dievam! Daži iekārtojas savādāk, vismaz viens; viņš mācās divās fakultātēs un saņem divas teicamnieka stipendijas. Universitātes mēroga komjaunatnes sapulcē tiek izskatīts jautājums par viņa izslēgšanu no komjaunatnes.

Eksāmenu sesija. Laimīgas sejas. Nelaimīgas sejas. Daudzas sejas pēc eksāmena tuvējā bufetē. Tādu ir daudz. Suvorova iela, kuras 32. numurā ir Juridiskā fakultāte, sētin piesēta ar uzrakstiem «Bufete», «Буфет». Bufetē ir viss, kas vajadzīgs studentiem, ieskaitot lētas ķilavmaizes. Mēs smēķējam «MOKKU», lasām Re-

marku un dzeram skābos vīnus. Ne visi. Bet pārāk daudzi no mums.

1953. gads.

Staļins ir miris.

Ir miris Staļins.

Kā tālāk? Kas tālāk?

Simtiem skaņruņu pilsētas ielās.

Ap tiem cilvēku pūļi.

Asaras. Pārakmeņojušās sejas. Apjukušās sejas.

Ir pagājuši tikai astoņi gadi, kopš beidzies karš. Staļins. Tēvs. Uzvara. Nākotne. Komunisma uzvara.

Mēs esam dzīvi. Ir miers. Bet aukstais karš? Jā. Staļins ir miris.

1953. gada marts. Studentu sadales komisija Latvijas valsts universitātē. Jautājums: «Kādēļ jūs mēte atgriezās no koncentrācijas nometnes? Palika dzīva?»

1953. gada jūnijs: «Nekas, ka jūsu mēte atgriezās no koncentrācijas nometnes un palika dzīva.»

Labi, ka blakus ir mans vīrs, mans mīļais, mans uzticamais Kirke.
Es lasu Bābelu.

Dzīva. Dzīve. Dzīvība. Jauna dzīvība.

Franka.

Bērns ir siltums. Bērns ir miers.

Miers ir dzīve. Saule silda mūs un zemi. Un visa zeme smaržo.

Pārdaugavas ielās zied ceriņkoki.

Viss ir smaržīgs un dzīvs. Man ir māja un mani mīļie. Man nevajag jurisprudenci, un jurisprudenci var iztikt bez manis.

«Domino, Domino, warum hast du so traurige Augen?»

Spēlē un dzied malu malās.

«Ciao, ciao, bambino . . .»

Un mēs vairs nesakām «sveiks», bet sakām «ciao».

«Arrivederci, Roma . . .»

Mēs dungojam un dejojām, pieglaudūšies viens otram.

Sievietes ir atteikušās no paplatinātiem pleciem, klasiskām žaketēm un ērtām korpēm (neērtām korpēm) ar sportiskiem papēžiem.

Radio pārraidēs dzied Klaudio Villa. Restorānā — Raimonds Pauls. Spēlē labu dzezu. Mēs ejam klausīties jauno pianistu.

Sieviešu apģērba siluets atgādina divus trīsstūrus, kas saskaras ar virsotnēm. Viņas tipina augstpapēžu korpēs un nēsā frizūras, kas saucas «Pasauls jaunība». Avangardā ir tāda kostīma detaļa kā cepure, kas ir gan daudz lielāka par tableti, bet saucas «tablete». Tās, kuras vēlas būt pavisam, pavisam modernas, valkā sakrokotu «tableti». Krokrojums atgādina murķeli (sēni). Mīloši vīrieši tās dēvē par smadzenēm.

Dzīve ir lēta. Mēs ēdam garšīgus ēdienus lielās devās, bet nebaidāmies pazaudēt formu,

jo ir tāda deja *rock and roll's*. Mēs izkāpjam no augstpapēžu korpēm un iekāpjam *rock* čībīnās. Šujam sev kuplus apakšsvārkus, valkājām piegulošus džemperus un sasienam matus zirgastēs. Elvis Preslijs iekaro pasauli. «Dadzi» un «Крокодил» pārpilni ar karikatūrām par *rock* dejotājiem. Bet *rock* dejotāji, kā par brīnumu, prot novērtēt Žanu Gabēnu «Malapāgas mūros». Itāļu kino pievērsies neoreālismam, mēs redzam pavisam jaunu aktieri Marčello Mastrojani, mēs apbrīnojam vīrišķības iemiesojumu Rafu Valoni. Lolobridžida mums šķiet brīnišķīga, un itāļu kinozvaigznes — atdarināšanas cienīgas. Bridžita Bardo ir vēl jaukāka, un skaistuma etaloniem grūti izsekot. Alberto Moravia vīpsnā par šo skaistumu un stāsta par mazo itāļu cilvēciņu, kuram profesionāla slimība ir vēnas un plakanā pēda. Viņš ir oficiants un nav nekāds Rafs Valone. Žerārs Filipis. Viegls, skaists un ģeniāls. Franču kino «jaunais vilnis» nonāk uz mūsu ekrāniem. Mēs baudām Ellas Ficdžeraldes dievišķo balsi un ritmu.

Vīrieši valkā gaišas, rūtainas žaketes un tvīda uzvalkus. Tikai ne Boriss Bērziņš, Vilis Ozols un Saša Stankēvičs. Viņiem svarīga glezniecība, ne žaketes.

Mazais Leo Kokle pulcina ap sevi «bohēmiešus», bet pats glezno, glezno un mierina, atbalsta, ironizē un ir nopietns, un uzdzīvo līdz ar citiem, un atkal glezno.

Slaida, gaiša, zeltaina un klusa, vakara saules apspīdēta, nāk preti Rita Valnere kā mūžīgā sievišķība, un es jūtu liepas smaržojam. Džemta Skulme, jauna un eleganta, atgādina dievīti Niki. Viņa Artmane satriec teatrālus ar Džuljetas lomu.

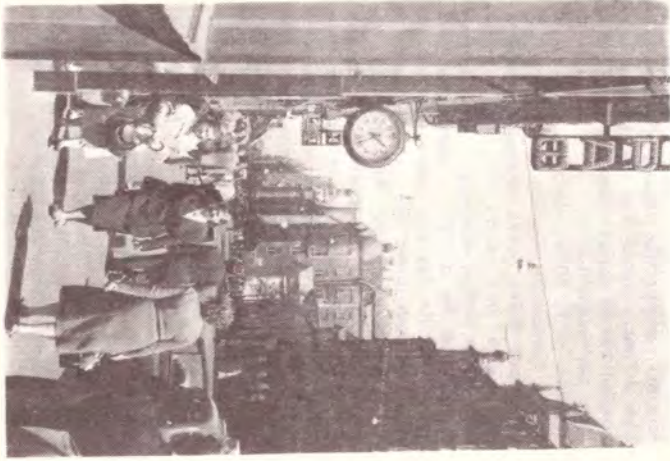
Rakstnieku kafejnīcā Kr. Barona ielā 12 var satikt Mirdzu Ķempi. Viņas gara enerģija strāvo uz mums caur viņas personību.

Vizma Belševica. Tas ir nopietni. Hemingvejs. Viņa «Fiesta», «Kilimandžāro sniegi», «Kam ir un kam nav». Tas ir nopietni. Un arī pēc trīsdesmit gadiem neviens mani nepārlicinās, ka 50. gadu beigās Hemingvejs bija modē. Hemingvejs — vīrišķības skola. Tikai . . . mēs esam tik nestabili? Jauni? Samaitāti? Mēs darām kā viņa varoņi, mēs pārāk daudz dzeram. Ne visi. Bet pārāk daudzi no mums.

Kādā 1956. gada naktī radio mēs saklausām savādus saucienus pēc palīdzības. Kam jāpalīdz? Kādēļ? Kas notiek? Vēlāk dabūsim zināt, kas notiek. Paies gadi, kamēr mēs apjēgsim notikumu vēsturisko nozīmi.

Mēs neesam vairs tik jauni. Mums ir pāri divdesmit. Esam nodzīvojuši ceturtdaļu gadsimta, bet vēl esam nestabili, neredzam skaidri savu nākotni, neesam izdomājuši un izplānojuši savu dzīvi.

Mēs nezinām, kā pēc trīsdesmit gadiem no saviem bērniem un pat mazbērniem prasīs stingru nostāju, stabilitāti, principālītāti, vīrišķību, drosmi. Mēs?

«MĒS VISI ESAM SAKROPLŌTI»

Tribīnē atradās jauns enerģisks puisis, runāja par diskusiju kultūru un par cilvēka savstarpējo attiecību skaistumu. Pēkšņi viņš sāka cītēt, kā pats izteicās, kādu gudru vīru. Klausījos un lūkoju uzminēt, kas tas varētu būt par domātāju, kam tā rūp ikdienišķās dzīves attiecību skaistums, kam tik svarīgs šķiet prieks par tuvāko apkārtni un piemīt spēja ar izjūtu uztvert katru lietu un kustību. Pēc mākslinieciskās uztveres misijas būtu tā kā O. Rodēnam gara līdzinieks, pēc tuvo lietu izbaudīšanas prieka tāds, kas ilgi pazinis fiziskas ciešanas, gluži kā N. Ostrovskis. Pa tam runātājs beidza citātu un paziņoja: «Tā rakstīja F. Nīče.»

«Absurds!» atskanēja kliedziens no zāles. Viens otrs tā arī nesaprata, ko šis niknais izsauciens nozīmē. Arī es brīnījos. Tikai vēlāk, kad saucējs prasīja vārdu replikai, apjēdzu šī cilvēka nostāju. «Savā garajā mūžā pirmo reizi dzirdu, ka partijas biedrs atzinīgi citē Nīči.» viņš sauca sašutumā drebošā balsī. «Tas ir absurds, balstīties uz Nīči!» Izcēlās asa domu apmaiņa, kurā beigās uzvarēja saprāts: Nīče nav nekāds indiešu nepieskaramais, vai kādas nolādētas mafijas ar mēģumu zīmogu apzīmogots, ka vērtīgas viņa atziņas nevar izmantot godīgs cilvēces pārstāvis, kas spējīgs tās saprast. Kad es dūsmīgi errojos par šī biedra neglīto izkļedzienu un repliku, kāda sieviete mani skumji, mierinoši apsauca: «Nedusmojiet uz viņu, garīgi sakropļoti esam mēs visi. Dažs vairāk, dažs mazāk.»

Bija vien jāatzīst, ka tā ir balta patiesība. Nāca prātā četrdesmito gadu beigas, piecdesmitie gadi, kad bez vainas pie kauna staba tika pienagloti talantīgi rakstnieki, kad par nāves grēku tika uzskatīts, ja dzelī bija iesprucis vārds «skumjas», vai niecīgs dzimummīlestības apliecinājums. Toreiz biju jauns, ļoti jauns, un man brīžam nezin kāpēc likās, ka varbūt pareizi vien ir izskaust skumju un mīlestības tēmas, lai skan tikai pionieru bungas un ļaudis mundryi soļo pretī saulainajai nākotnei. Ko gan vairāk vajag?

Jaunajiem ļoti viegli iestāstīt aplamības, sevišķi, ja tās stāsta zem autoritātes spiediena. Ij prātā nenāk tad domāt kaut ko citu. Kātra cita doma šķiet vienkārši baismīga.

Lai iejostos šajā fanātisma ēnā stāvošā cilvēka izjūtās, pāršķīstīju savas piezīmju burtņicas, kuras rakstīju studiju laikā piecdesmito gadu vidū. Skatīt savu toreizējo garīgo veidolu un caur to arī toreizējo sabiedrisko gaisotni bija gaužām pamācoši. Vispirms tāpēc, ka kļuva redzams, cik tālu tomēr mēs aizgājuši no laika, kad Einšteina relativitātes teorija tika saukta par idealistisku,

kas tolaik nozīmēja pašu smagāko filozofisko nolamājumu, kad vajadzēja ar visiem dvēseles spēkiem cīnīties, lai vismaz sevi saglabātu pārliecību, ka dzejas pantos izteikt skumjas nenozīmē «atdzīvināt sakurtējušo buržuāzisko estētiku». Šajā sakarā es 1954. gada februārī esmu ierakstījis piezīmju burtņīcā biklus jautājumus: «Vai skumjas vajadzīgas organismam? Vai tās ir ar patoloģisku dabu?» Un turpat tālāk atbildējis: «Tas ir īpatnējs sajūsmas kulminācijas stāvoklis...» Diemžēl tālāk nāk nodeva vispārējam uzskatam: «Tā nav organisma pozitīva funkcija un tādēļ nederētu to popularizēt, padziļināt, bet individuāli tā var saņiegt augstu estētiskās baudas pakāpi. Tas ir prieks caur (jeb līdz) asarām.»

Te un daudzās citās vietās redzams, ka jauneklis cenšas kādu pastāvošu aplamu uzskatu savienot ar saprātīgām atziņām. Atceros, ka grūta bija ne pareizās atziņas atrašana, bet gan tās ietilpināšana formā, kas neliktos ķecerīga. Turpat blakus ir ieraksts, par kura atbilstību oficiālajam viedoklim neesmu bēdājies, un tas skan, it kā būtu dedzīga mūsdienu publicista rakstīts: «Mūsu ideoloģija ražo klasiskus mietpilsoņus... Materiālo interešu cildināšana sev vai citiem — tur ir maza starptība, jo galā mēs apvainojam otru, uzbāzdamies tam ar dzīvniecisko tieksmju apmierināšanu, apvainojam nākamās paaudzes.»

Toreiz nāves grēks skaitījās arī individuālisms. Kā protestu tam esmu izvirzījis kāda stāsta sižetu: «Pēc nelaimes viņš saprata, ka individuāls nevar saplūst ar sabiedrību. Savas sāpes bija jācieš vienam. Tādēļ likteņa piemeklētie kļūst vientuļi individuālisti. Vai individuālisti ir ļauni? Viņi taču ir nelaimīgi un tādēļ tādi kļuvuši.»

Citur kā izvilkums no kāda darba pierakstīta atziņa: «Un jaunuma sākums bija tur, ka cilvēki bija iemācījušies slēpt viens no otra to, ka viņi slēpj patiesību.» Tālāk: «Romantisms ir jutekļu cilvēka atvēršanās no dzīvnieciskuma.» 1955. gada 10. janvārī cītēja Zenta Mauriņa: «Vara atņemt brīvību kā valdniekiem, tā valdītiem.» 14. februārī — Andrejs Upīts: «Personības atsvabināšana ir romantisma galvenais saturs.» Tālāk paša atziņa: «Romantisms paceļ cilvēku pāri sīkajam tāpat kā griba.»

Tolaik literārās aprindās notika cīņa par romantisma kā daiļrades metodes atzīšanu. Šajā laikā esmu lasījis arī F. Nīči. Droši vien šī filozofa domas ietekmē radusies atziņa: «Vadonis un spēja tam pakļauties radās kolektīva, pareizāk, pūļa interesēs. Vai tas tagad mainījies?» Turpat netālu: «Vai cilvēks nevarētu būt tāpat kā dabasspēks — stāvēt viņpus labā un ļaunā, — prāto Nīče. Tātad,

ierosinājums cilvēkam nolaisties ne tikai līdz pērtiķim, bet krist vēl zemāk un ņemt piemēru no nedzīvās matērijas?» Tajā pašā lappusē ar manāmu ironiju paziņots: «Padomju cilvēkam Šopenhauers ir daudz bīstamāks nekā Nīče.» Ar redzamu atzinību ierakstīti Nīčes aforismi: «Nevajag gribēt būt par neizdziedināmā ārstu.» «Mazumā pastāv vislielākā laime.» «Viss dižais noiet saņup no tirgus un slavas.» «Tie klusākie vārdi ir tas, kas nes vētru.» «Kas nespēj sev pavēlēt, tam būs paklausīt.» «Es mīlu dzīvi visvairāk, kad es to nīstu.»

Personības kulta laikā bija stipras personības dievināšanas tieksme, ko, protams, slēpa, noliedza. Atceros, ka es tolaik prātoju, kāpēc gan Nīče netiek oficiāli atzīts kā mūsu ideologs, ja viņš tāpat kā mēs sapņo par nesavtīgu, sabiedrības intereses pirmā vietā stādošu cilvēku, nicinoši izsakās par mantoto dižciltību un bagātību. Vai tāpēc vien viņu atgrūst, ka viņa atziņas izmantojuši un arī sagrozījuši fašisti? Mūsu Raini taču arī vācu okupācijas laikā oficiālie varas pārstāvji slavēja, dēvēja par īsti nacionālsociālistisku dzejnieku, vai tāpēc mēs no viņa atsacījāmies?

Kā rezumēdam, es toreiz ierakstīju: «Pār-cilvēka teorijai ir savs pamats, kas atrodas cilvēka bioloģiskajā vienībā kā vēstures produkts. Līdz N. tas bija neiekustināts, neizsvērts, bet tas bija slēpis ievērojamu potenciālu rakstniecībai. Jaunu stilu var radīt tikai ar jaunu domu, kas skar cilvēku asiņu noslēpumainās dzīles.» (Domājams: Z. Mauriņas pārfrāzējums.)

Reizē ar F. Nīčes darbiem tolaik lasīju krievu demokrāta filozofa A. Hercena apceres par dzīvi. Savās smagajās pārdomās par bijušo viņš raksta, ka agrāk «varēja iet bojā ar ticību, — mums nav par ko mirt un nav par ko dzīvot... pats īstais laiks baudīt dzīvi!» Tas bija pagājušā gadsimta vidū, bet man toreiz likās, ka tas ir rakstīts par šī gadsimta vidū. Protams, tās bija subjektīvas domas. Es toreiz biju jau saņēmis divus komjaunatnes sodus par brīvdomību. Vienu vidusskolā, otru augstskolā. Vidusskolā biju sapulcē runājis, ka ir garlaicīgi un cilvēka saprātu apgānoši katreiz atkārtot vienu un to pašu, bet, kad manī neieklausījās, aizbēgu no sapulces. Augstskolā grēks bija lielāks, lai gan pats izturējos disciplinētāk. Proti, kad par J. Staļina darbu «Sociālisma ekonomiskās problēmas PSR Savienībā» bija veselu mēnesi lasītas «izskaidrojošas» lekcijas un turpinājumā tādas bija paredzētas vēl divus mēnešus, es kādā seminārā neizturēju un nosaucu Staļina darbu par populāru brošūriņu bez zinātniskas vērtības, kur pavisāk atkā-

tots jau sen Marksa un Engelsa pateiktās. Tādu publisku balamutību, protams, nevarēja atstāt nesodītu, lai gan bija nojaušams, ka viens otrs pasniedzējs klusībā spriež tāpat. Turklāt man un vēl kādam studentam bija sakrājušies līdzīgi, kā toreiz teica, apolītiskas domāšanas grēki.

Toreiz par kaut kādu politisku diskusiju brīvību, kā to uzveram šobrīd, nevarēja būt ne runas. To laiku novirzi no patiesības var izteikt apmēram tāda alegoriskā piemērā: visi pilnīgi skaidri zināja un sapulcēs nešaubīgi apstiprināja, ka divreiz divi ir vienpadsmit. Tagad mēs sakām, ka divreiz divi ir septiņi, turklāt dažs labs šaubās, vai tomēr šis skaitlis nav vēl mazāks. Toreiz par vienpadsmit nešaubījās, pareizāk sakot, neviens uz āru šīs šaubas neparādīja. Visu aplamību kopumu sargāja fanātisks sabiedrības spiediens. Dzirdot citādi runājošo, klātesošo acīs iedegās vai nu neremdināms naidis, vai šausminošas bailes, un runātājam pār muguru tūlīt sāka skraidīt skudriņas. Tādu skudriņu skraidīšanu izjutu vairākas reizes, bet, kā saka Hercens, ideālisti ir tikpat stūrgalvīgi patmīļīgi kā mūki. Biju viens no tiem. Turklāt pats Aleksandrs Hercens, šis dzīvais krievu domātājs demokrāts, bija pamudinājis mani uz ķecerīgāku domāšanu nekā Frīdrihs Nīče, jo no viņa Izlases II grāmatas 99. lappuses (nodalās epilogos 49.) savā burtņīcā 1954. gada 17. janvārī esmu izrakstījis šādu citātu: «Sociālisms attīstīsies visās savās fāzēs līdz galējām sekām, līdz absurdam. Tad par jaunu no revolucionārā mazākuma titāniskām krūtīm izlauzīsies nolieguma sauciens, un no jauna sāksies nāves cīņa, kurā sociālisms ieņems tagadējā konservatorisma vietu, un to uzvarēs nākamā, mums nezināma revolūcija.» Atceros, kā sēdēju bibliotēkā pilns izbrīna, prieka un bailu, pētīju grāmatas izdošanas vietu un laiku. Viss bija kārtībā. Lielais krievu demokrāts un brīvības zvans, skaidro domu domātājs to bija rakstījis vairāk nekā pirms gadsimta — 1849. gadā. Nākošā dienā semināra pasniedzējam uzdevu jautājumu: «Vai sociālisms būs mūžīgs?» Pasniedzējs, protams, minstnījās, runāja aplinkus par neanāģoniskām pretrunām, kas netraucēšot iekārtai attīstīties bez sastrēgumiem un eksplozīvajām, jo visi būšot apzinīgi utt. Tad es lasīju citātu. Kāds studiju biedrs mani pārtrauca pusvārdā: «Mauliņš atkal runā mulķības. Prātiņ, nāc mājās!» Man pār muguru kārtējo reizi pārskrēja skudriņas. «To saka Hercens,» es aizstāvējos. Pasniedzējs, protams, tūlīt apgaismoja mani, ka Hercens no vēsturiskā materiālista zinātniskās izpratnes stāv tālu.

Jau toreiz pamanīju, ka jaunatni pārlietu uzkrītoši sargā no darba un grūtībām, ka sabiedrībā izplatās nievīga attieksme pret centīgākajiem studētājiem, ka vadītāji tīšām slēpj informāciju, lai pašiem būtu vienkāršāk strādāt, lai ierindas cilvēks nevarētu prasīt no viņa atbildību. 1954. gada 24. februārī ir ieraksts, kas skan gaužām aktuāli arī šodien: «Es domāju, ka mūsu sabiedrība ir izslāpusi pēc piemērotas filozofiskās daļ-literatūras. Tā ir jārada.» 4. martā citēts, nenorādot avotu, tikai viens palīgteksts: «... jo pie mums nav vecmeitu dzīves sociālā pamata.» Pēc tā uzrakstīti divi mazi «ha, ha».

1954. gadā personības kults vēl nebija nosodīts. Svešvārdu vārdnīcā tolaik bija rakstīts: «Mendelisms ir kļuvis par vienu no buržuāziskās ģenētikas pamatakmepiem. M. pamatojas uz metafizisko priekšstatu par to, ka katru organisma pazīmi nosaka īpašs «iedzimtības faktors» un ka organisma iedzimtās īpašības veidojas, šiem nemainī-

gajiem faktoriem kombinējoties pēc nejaušības principa. M. ir pretzinātnisks uzskats... Mičurinskās bioloģijas pārstāvji ar akadēmiķi T. D. Lisenko priekšgalā galīgi sagrāva mendelismu, pierādot, ka tas ir zinātniski nepamatots un progresīvajai zinātnī naidīgs.» (Svešvārdu vārdnīca. R., 1951. 216. lpp.)

Šis teksts šobrīd izklausās gandrīz neticams. Bet patiešām toreiz mūsu zinātnieki sludināja, ka iedzimtība nepastāv, ka visu nosaka ārējie apstākļi. Interesanta mana toreizējā attieksme pret šo faktu. Biju pārliecināts, ka ne jau zinātnieki, bet politiķi izgudrojuši šo absurdo uzskatu, tikai nesa-pratu, kāpēc tas darīts. Var būt, lai iegaltotu visai pasaulei, ka proletariāta pārstāvji var būt tikpat labi valsts vadītāji kā aristokrātu pēcteči? Nē. Lai to pierādītu, tāda teorija nemaz nebija vajadzīga. Tā bija pilnīgi bezjēdzīga, bezmērķīgi aplama. Tā bija vēlāk sa-pratu, ka birokrātiskajā supercentralizācijā un uzskatu monopolizācijas apstākļos līdzīgas aplamības rodas un pastāv ne jau kaut kāda jēdzīga mērķa, valsts vai tautas interešu labā. Tās top nejauši. Divaina un baidmīga ir likumsakarība, ka šajos apstākļos, diviem uzskatiem strīdoties, uzvarēja nevis labākais, pareizākais viedoklis, bet tas uzskats, ko sludināja bezkaunīgākā, negodīgākā grupa, kura nekautejās līdzekļu izvēlē, cīnoties par savu interešu atzīšanu. Vārdu sakot, notika negatīvā atlaide starp koncepcijām. To visu vēl nezinādams, es nikni iebildu pasniedzējiem un strīdējos ar kursa biedriem, indīgi jautādams, kāpēc tomēr kākiem nepiedzimst kamieli un cilvēkiem — pērtiķi. Neko, protams, ar to neparādīja, tikai semināra vadītājs uzrakstīja dekānam ziņojumu, ka traucēju nodarbības.

Negribu atstāt visas savas izdarības un aprakstīt to sekas. Daudz kas bija vienkārša demonstratīva dumpiošanās. Bet vienu gan tagad, no attāluma vērojot, varu sacīt, — mani uzskati kopš tiem laikiem tikpat kā nav mainījušies, tikai nostabilizējušies, ieguvuši dzīves pieredzē smeltu pārliecību. Nākusi klāt labāka izpratne par sociālpsiholoģisko mehānismu, kas sabiedrībā rada un saglabā kļūdas, aplamas koncepcijas, radušās zināmas iemaņas, karojot par to novēršanu, un, protams, iecietība.

Domāju, ka šī atzīšanās dos jaunajiem drosmi, stiprinās viņu pārliecību, ka viss tas, ko viņi jūt un zina šobrīd, par ko ar sirdi un prātu iestājas, ir pareizs. Pasaule nemaz nav tik sarežģīta, tikai tā jāuztver normāli un normāli jānovērtē. Problēmas rada ne tik daudz daba kā paši cilvēki. Atceros, ka pamazām un stīvi, savu taisnīgi nopelnīto kaunu nespēdami godam atzīt, savas pozīcijas negribīgi un lēnām atdeva iedzimtības teorijas noliedzēji. No sākuma tika pielauts, ka ģenētikas teorijā ir savs racionāls grauds, bet filozofiskais izskaidrojums tai buržuāzisks un aplams (īstenībā izskaidrojumam nebija nekādas vainas un plāpāšana par tā buržuāzismu tīrās blēņas, jo zinātniskās koncepcijas, ja tās tiešām ir zinātniskas, nedalās šķirās, bet ir vai nu aplamas, vai pareizas), vēlāk, kad «buržuāziskie zinātnieki» bija atminējuši iedzimtības molekulas strukturālo modeli, šāda plāpāšana par «buržuāzisko filozofisko izskaidrojumu» izbeidzās un klusējot bija jāatzīst, ka mēs šo «progresīvajai zinātnī naidīgo buržuāzisko ģenētiķu» pieņemam pilnīgi. Tikpat negribīgi tika pieņemta otra «tumsonīga viltus zinātne» kibernetika. Vēl tagad nav izzuduši recidīvi tās izskaidrojumu un traktējumu daļīt buržuāziskajā jeb ideālistiskajā. Un katreiz par jaunu izlasot šos skaidrojumus, atliek tikai pabrīnīties, tāpat kā kādreiz brīnījos, kā var noliegt iedzimtību, ja pasaulē ir tik

daudz brāļu (un māsu), kas ir tik līdzīgi kā divas ūdens piles, līdzīgi arī tēvam un mātei. Atceros, kā filozofiskā materiālista seminārā teicu apmēram šādus vārdus: «Mēs paši esam visdziļākie subjektīvie ideālisti, ja gribam pārveidot pasauli, nerēķinādamies ar objektīviem dabas likumiem, balstīdamies tikai uz savām subjektīvajām vēlmēm. Pati dziļākā subjektīvā ideālista filozofija gan apgalvo, ka pasaules likumsakarību ainu, pašu pasaules ainu rada cilvēks ar savu īpatnējo uztveri, tāpēc tāda tā pastāv tikai viņā, bet nekur neesmu atradis kaut raksta galu, kurā būtu apgalvots, ka šo pasaules likumsakarību ainu cilvēks varētu pēc savas iegribas patvaļīgi mainīt. Vai tad neiznāk, ka šinī punktā pat subjektīvie ideālisti ir zinātniskāki, vismaz piesardzīgāki savos spriedumos par mums?» Pasniedzējs brīdī stāvēja ar mulsumu sejā. Iespējams, ka mums būtu sākusies interesanta diskusija, jo viņš nopietni domāja, varbūt pat piekrita manai domai, bet tas nebija laiks, kad var diskutēt, meklēt sabiedrības kļūdas. Tēpat aiz muguras bija gadi, kad tādus diskutētājus nosauca par tautas ienaidniekiem ar visām no tā izrietošām sekām. Un mani dārgie kursa biedri jau arī neļāva viņam attapties, sauca, ka Mauliņš atkal citē savus «personīgā subjektīvā ideālista» sacerējumus, un ar to problēma kļuvi un jauki nogrima studentu samērā vienprātīgā smieklu brāzmā, tikai daži mani domubiedri kļusēja, viņu sejas atspoguļojās sāpes. Tagad to atceroties, nāk prātā raksta sākumā minētie sievietes vārdi: «Garīgi sakropļoti esam mēs visi.»

Vēlāk, kā zinām, mūsu sabiedrībā sāka labot šīs subjektīvā ideālista kļūdas, pat atrada sevišķu vārdu parādības apzīmēšanai: voluntārisms. Diezmēļ voluntārisma radītās atsevišķās saimnieciska rakstura novirzes ir daudz mazāk kaitīgas nekā kļūdas vispārējā sociālfilozofiskā koncepcijā.

Kādas tās ir (pēc manām domām), šajā rakstā neteikšu. Tā vietā atbildēšu ar sava pagasta zemnieka Ernesta Meistara vārdiem, kurus viņš teica 1957. gada beigās (mēnešus desmit pēc personības kulta nokrišanas) kādam republikāniskā izdevuma korespondentam, kurš par vārdu gribēja izspiest no viņa atbildi uz jautājumu: kā turpmāk lauksaimniekam pareizi saimniekot? Viņš teica: «Es jau, dēls, neesmu visgudrais. Ja vien būtu tāda kārtība, kad cilvēki nebaidītos teikt, ko domā, patiesība un gudrība atnāks pašas.» Varbūt šajos Vecleicenes pagasta zemnieka vārdos visskaidrāk saredzama visu piesauktās un cildinātās gara brīvības vērtība cilvēces likteņceļu izvēlē.

Novēlu jaunajiem bezbailīgi cīnīties par šo vērtību. Tas prasīs daudz spēka, enerģijas un prāta, jo mūsu paaudze ir garīgi sakropļota, viņa baidās no atklātas valodas, tāpēc šajā ziņā vairāk būs pretinieku nekā palīdzētāju. Pat es, kas gandrīz vienmēr diezgan droši un nešaubīgi stāvējis opozīcijā daudzajām domu nebrīvībām uzspiestajām aplamībām, šobrīd mulstu: diez, kā būs, diez, kā būs, kad visu sauks tīstajā vārdā? Saprotu, ka tas ir nožēlojams, krātinā auguņas būtnes komplekss, tomēr baidos un šaubos, jo nevaru taču izlīst no savas ādas, kas audzēta visu mūžu. Bet, cik labi būtu, ja mēs to spētu, ja prastu iedvest sev, ka būs labi, būs skaisti, ka tas varbūt ir vienīgais ceļš, kas spēj glābt cilvēci no kaut kā šausmīga. Cerēsim uz labo. Ticēsim. Pārliecināsim godīgos.

VIEDOKLIS

Šī tēma ir tik neiedomājami delikāta, ka pat viegla tās skaršana presē, cik man zināms, allaž izraisījusi zibenīgu un visai pretrunīgu plašas sabiedrības reakciju. Un patiesi: ar ko tik pie jums neapbalvo! Ordeņi, medaļas, goda raksti un goda nosaukumi, diplomu, vērtīgas balvas un karogi... Nav vārdam vietas, iespaidīga saimniecība, kārtību tajā grūti uzturēt, jo vairāk tāpēc, ka šīs kārtības nekad nav bijis.

Piemēra pēc mēģināsim rast skaidrību goda nosaukumos. Sāksim ar «tautas» un «nopolniem bagātajiem». Haoss un sajukums. Spriediet paši. Sākumā tautas mākslinieku nosaukumus piešķir aktieriem, turklāt pirmais to izpelnījās F. Šaļapins 1918. gadā. Pēcāk nāca klāt rakstnieki, arhitekti, ārsti, skolotāji, dažās republikās arī rakstnieki. Te nu jājautā, kāpēc tikai dažās un kāpēc ne dramaturgi, tulkotāji, kritiķi, aprakstu autori? Runājot par apbalvojumiem un apbalvojamo personu sortimentu, šis «kāpēc» atkārtosies bieži. Saprotu: «Uzbekijas PSR Tautas kritiķis» skan visai divdomīgi, tomēr literatūras darbinieku kaujas vienībai nevajadzētu palikt ārpus sabiedrības atzinības ietvariem, kā tas nez kāpēc noticis ar zinātniekiem, dzelzceļniekiem, mehanizatoriem — vai viņi sliktāki par ārstiem vai arhitektiem?

Dažos gadījumos goda nosaukumi tiek aizgūti no radniecīgām profesijām: piemirstie skulptori (L. Kerbels, V. Muhina) kļuvuši par tautas māksliniekiem; diriģenti, komponisti, režisori un kinooperatori (A. Melikpašajevs, N. Bogoslovskis, E. Rjazanovs, R. Karmens) — par tautas skatuves māksliniekiem. Un, ja reiz spalvu var pielīdzināt durklim, tad kāpēc dzejniekiem, kas bieži vien lusa savus darbus milzīgas auditorijas priekšā, nepiešķirt «tautas skatuves mākslinieka» nosaukumu? Iedomājieties tikai: PSRS Tautas skatuves mākslinieks J. Jevtušenko.

Un vai N. Zlobins nav «tautas celtnieks», T. Maļcevs — «tautas zemkopis», J. Čerņičenko un S. Solovjovs — «tautas žurnālisti»? Uzskaitījumu varētu turpināt, taču metīsim mieru, jo esam sapratuši galveno: tai faktā, ka vieniem «tautas» nosaukumu piešķir, bet citiem — ne, nekādas loģikas nav.

Pievērsisimies juceklim «nopolniem bagātajos»: šo nosaukumu piešķir gan melioratoriem, gan kultūras darbiniekiem, gan zootehniķiem... Nekādu iebildumu šē būt nevar, jo tie visi ir godīgi un čakli ļaudis, kas apbalvojumus pelnījuši. Bet, sakiet lūdzami, kāpēc sarakstā iztrūkst soferi, pavāri, virpotāji, tēraudlējēji, štancētāji, ķimiki, galdnieki — vai turpināt? Sajukums gan pa vertikāli, gan pa horizontāli: «nopolniem bagātos» piešķirot, trūkst konsekvences, tos neatradīsiet arī ķēditē «nopolniem bagātais — tautas». Kam un par ko piešķir «nopolniem bagātos kultūras darbiniekus», vispār nav skaidrs, arī tie ir it kā atstatus. I. Žoltkovskim, piemēram, piešķir «KPFSSR Nopolniem bagāto zinātnes un mākslas darbinieku» un nevis «nopol-

niem bagāto mākslinieku» kā viņa kolēģiem arhitektiem, šāda Vissavienības nozīmes nosaukuma, kā tas, piemēram, ir izgudrotājiem, divainā kārtā nav.

Lai kā mēs nepūlētos atrast pietiekami daudz argumentu, lai saceltos pret goda nosaukumu pārprodukciju un sajukumu, tas mums neizdosies. Bet arī pretējā puse nevarēs izdomāt argumentus, lai šo haosu aizstāvētu. Mēs gan esam pieraduši nedomāt: ja reiz zvaigznes tiek iedegtas, tātad kādam tas vajadzīgs. Tomēr, lai atļauts vaicāt — kam gan?

Tagad parunāsim par ordeņiem. Baroni, grāfi, kņazi pogaucaurumos nēsāja «vladimirus», tievajos kaklos karājās «annas», bet karavīru varenās krūtīs rotāja vairāku pakāpju «juri». Tomēr, pēc literatūras spriežot, arī toreiz netrūka ļaunprātību, arī tad cilvēki aizgāja dieva mierā insultu un infarktu dēļ, tikai tajos laikos teica: «viņu ķēra trieka» vai «viņam sirds plīsa».

Septiņpadsmitais gads atbrīvoja mūsu sabiedrību no cara laiku godināšanas un apbalvojumiem un pakāpeniski sāka iedibināt savus. Kā pirmo 1924. gadā apstiprināja Sarkanā Karoga ordeni, tam sekoja Sarkanā Zvaigzne, Ļeņina ordenis un «Goda Zīme». Tagad to tik daudz, ka ne saskaitīt. Tā vien šķiet — vesela lavina! Saskaitīt, protams, var, tikai ordeņi jau nav sudraba rubļi krājkasītē, lai tos laiku pa laikam pārskaitītu. Vislielāko artavu ordeņu skaita palielināšanā deva karš, taču šos apbalvojumus nepiemēnēšu, jo baidos nevilšus aizskart svētumu — pārāk dārga cena par tiem maksāta. Kaut arī tais gados netaisnību netrūka, ne jau man par tām runāt. Arī pēckara ordeņu raža bija iespaidīga: Oktobra revolūcijas, Tautu draudzības, trīs pakāpju Darba slavas (vai ar Darba Sarkanā Karoga ordeni un medaļām «Par darba varonību» un «Par izcilu darbu» nepietika?), nemaz nerunājot par veselu gūzmu citu apbalvojumu, tai skaitā «Par sliceju glābšanu».

Sakiet, ko gribat, bet ar ordeņu skaitu esam pārcentušies. Ja ģimenē ir seši bērni, septīto it kā nepamana. Dažkārt skaties uz ordeņotu krūti un prāto: lai novērtētu cilvēka nopelnus, jāskaita «pa pieci» — pieci ordeņi, desmit, piecpadsmit, divdesmit. Ar ordeņu lentītēm vispār netiec nekādā skaidrībā, te jāskaita nevis lentītes, bet gan kvadrātcentimetri. Sen zināma patiesība — labāk apstāties laikus, nekā «pārpirt», kas par daudz, tas par skādi.

Ne jau tas ir slikti, ka ordeņu daudz, bet gan tas, ka šī lielā skaita dēļ izplūst apbalvošanas kritēriji. Katrā konkrētā gadījumā speciāls lēmums gan reglamentē, kas un par ko var tikt apbalvots, taču prakse ir ne vien saplūdinājusi atšķirības starp apbalvojumiem, bet arī padarījusi neskaidru jautājumu, par ko tie piešķirami. Piemēram, kā izskaidrojama Padomju Savienības Varoņa nosaukuma piešķiršana lieliem karavadoņiem trīsdesmit un pat četrdesmit gadus pēc kara, it kā par kaujas nopolniem,

bet katram taču skaidrs, ka par izdienu vai par amatu. Piešķir Varoni, teiksim, desmit dīžiem amatvīriem un samazina augstā nosaukuma vērtību vairākiem tūkstošiem, kas to nopelnījuši kaujas laukā, ar savām asinīm, riskējot ar dzīvību.

Diemžēl esam nostājušies uz ceļa, kas ved uz apbalvojumu devalvāciju, būtu laiks padomāt par reformu: viens pret desmit. Iedomājieties, melnajā tirgū kolekcionāri par piecīti pērk Tēvijas kara I pakāpes ordeni. Jau izveidojusies ironiski nīcīga attieksme gan pret ordeņiem, gan pret to kavalieriem, pat veikalos rindā stāvētāji pārmet («Piespraudis tos dzelzišus...») un arī paši mēdz pajokot, dodot dažiem ordeņiem bēdīgi jaustras iesaukas. Bet kā tautā runā par «nopelniem bagātajiem kultūras darbiniekiem» — ne pārstāstīt. Nāk prātā N. Karamzins, kurš par kādu valdnieku teica, ka tas apbalvojumiem atņēmis burvību, bet sodam — kaunu...

Bija laiki — iet pa ielu cilvēks, ordenis pie krūtīm, turklāt uz sarkanās oderītes, viņam pakaļ puišeļu bariņš, bet pretimnācējiem elpa aizraujas: ordeņa kavalieris! Arī vecu filmu titros varat izlasīt: galvenajās lomās ordeņa kavalieri Ļubova Orlova un ordeņa kavalieris Nikolajs Čerkašovs. Un šodien? Kamēr saskaiti, cik izcilniekam ordeņu, un izdomā, kāda katram vērtība, sajūsmā vairs laika neatliek: teleoperators kameru jau pievērsis citam. Sociālistiskā Darba Varonis, divkārtējs pat trīskārtējs, dzimtenē cilvēkam bronzas krūšutēls uzstādīts, bet mēs uz viņu, dzīvu, skatāmies un nezinām, kas viņš, par ko apbalvots. Ne prieka sirdi, ne sajūsmas — kas vainīgs? Skaidri zinu, ka ne mēs, ne Varoņi, bet gan tie, kas bez mēra karinājuši šos apbalvojumus, neļaujot pašiem apbalvotajiem ne iebilst, ne izrādīt neizpratni. Un svētki pārvērtās par ikdienu.

Kādreiz apbalvotie līdz ar atziņu un cieņu saņema arī nelielu naudas summu. Ne mašīnu nopirkāt, ne vasarnīcu uzcelt par to nevarēja, bet ne jau tas ir svarīgi. Svarīga un dārga bija uzmanība. Vēlāk arī šos rubļus atcēla, laikam taču iznāca par dārgu — apbalvojumus ne saskaitīt, un Finanšu ministrija sāka celt iebildumus. Kas paliek kavalieriem? Tiesības glabāt apbalvojumus kartona kastītēs un svētku reizēs rādīt tos mazbērniem? Samta spilventiņi bērēs?

Dievs žēlīgais, ko tik pie mums neapbalvo! Kuģus, karaspēka apakšvienības, rūpnīcas, apdzīvotas vietas, orķestrus, apgabalus un republikas, kinostudijas, protams, arī cilvēkus — avansa veidā un arī ar nosebošanos, dzīviem esot un pēc nāves: par varoņdarbiem, izslaukumiem, noziedznieku aizturēšanu, slēpošanas pārgājieniem, par izdienu, lidojumiem kosmosā, sporta sasniegumiem, par plāna izpildi, veiksmīgi izdarītu operāciju, vienkārši par labu darbu...

Arī šeit nav nedz loģikas, nedz striktu kritēriju: ja reiz apbalvojam apdzīvotas vietas, tad kāpēc tikai pilsētas, sākot ar rajona centriem un beidzot ar galvaspilsētām, kāpēc sādžas un ciemus ne? Ja reiz pasniedzam ordeņus rūpnicu kolektīviem, kāpēc neapbalvojam izcili strādājošas lidmašīnu apkalpes un paraugģimenes? — Tie taču arī ir kolektīvi! Formulēsīm jautājumu tā: ko reālu cilvēkiem dod viņu organizācijas vai pilsētas apbalvošana ar ordeni? Morālu gandarijumu. Tas, protams, nav maz, bet ja godīgi — arī daudz ne. Un materiālā ziņā? — nē, es nebūt nekaunos tā vaicāt. Vēl jo vairāk tāpēc, ka zinām: par laureātu kļuva rakstnieka romāns tiek nekavējoties atkārtoti izdots masu tirāžā. Bet ko iegūst ar ordeni apbalvotas pilsētas iedzīvotāji?

Apgādi atbilstoši augstākajai kategorijai? Dzīvokļu sanitārās normas palielināšanu? Vairāk naudas, teiksim, uz apzaļumošanas budžeta reķina? Iespējams, vajadzīgas tieši šādas priekšrocības?

Ja isumā jāraksturo ordeņu kandidātu izvirzīšanas procedūra, kāda pie mums pieņemta, tad jāteic: tā ir divaina. Parasti kandidātus izvirza pilsētas, apgabala vai republikas varas iestādes (teritoriālais princips), resoru un organizāciju vadītāji (ražošanas princips). Izvirzīšanas pamats vēl nesen galvenokārt bija jubilejas un notikumi: piemēram, padomju varas sešdesmitgade, ko atzīmē visa valsts, vai piecgades noslēgums — vienalga, vai tā izpildīta vai nē —, PSRS Zinātņu akadēmijas divsimtgade, «zelta slīdes» ielikšana BAM, metalurģiskā kombināta pirmās kārtas ekspluatācijas sākšana utt. Apgabali un resori savlaicīgi (kā es to iztelojos) sūta uz augšu dokumentu ar lūgumu, kas izteikts «kopprodukcijas» un «sortimenta» skaitļos: acimredzot lūdz gan vairāk — atbilstoši kopprodukcijai, gan arī

bagātīgāk — atbilstoši sortimentam, bet «augšā» savukārt to visu «nogriež», jo vadās pēc saviem aprēķiniem, un nosaku pretendentiem limitu: teiksim, tik un tik Varoņu, tik un tik ordeņu un medaļu, tik un tik goda nosaukumu un goda rakstu.

Tā nu iznāk, ka rezultātā apbalvojumus saņem nevis absolūti, bet gan relatīvi labākie. Un, tā kā pretendentu uz «relatīvi labāko» vietām vienmēr ir vairāk, nekā atļauj limits, bet baumas sūcas un pil uz visām pusēm kā ūdens no caura spaiņa, sākas čubinašanās, intrigas, neapmierinātība, histērijas — tas, no vienas puses, bet, no otras — reķinu kārtošana, «savējo» izvilkšana, varas ļaunprātīga izmantošana, ar vārdu sakot, patvaļu. Darba process jūk un brūk, kolektīvu purina drudzis, cirkulē anonimas vēstules: «cilvēka faktors» izpaužas visnegaidītākajos rakursos.

Pēc Dekrēta publicēšanas viss noslēdzas — vienlaikus šķīst prieka un sašutuma viļņi. Dažs no apbalvotajiem cenšas ordeni nenēsāt, lai lieku reizi netraumētu kolēģus, dažs, gluži pretēji, staigā ar to no rīta līdz vakaram. Gadās, ka kolektīvu vadītājus nomoka treji kompleksi: gan tāpēc, ka viņi jūtas vainīgi to kolēģu priekšā, kas ilgoto ordeņu vietā saņēmuši citus, gan arī to priekšā, kas vispār palikuši ar garu degunu, gan visu priekšā, jo paši sevi jau nekad neaizmirst un vienmēr saņem pašus augstākos apbalvojumus.

Tirā muļķība, ka iespējama kopīgais prieks parvēršas par kopīgu neapmierinātību: vai šā fenomena cēloņi meklējami cilvēka iedabā, ja sociālajā taisnīgumā tik daudz robu? Dažkārt dzird runājam: tas, lūk, ne par ko saņemis ordeni un nemaz nekaunas! Nu ko, pareizi, ka nekaunas — tā es prātoju — pati dzīve viņu pieradinājusi pie tā, ka triumfē divaina likumsakarība: uzvarētājus pie mums ne tikai netiesā, viņus apskauž.

Valsts prēmiju piešķiršana, konkrēti, radošiem darbiniekiem — tas ir temats īpaši sarunai. No radošo savienību un resoru vadītājiem ir atkarīga kandidātu izvirzīšana, praktiski arī tas, vai šie kandidāti kļūs par laureātiem. Tādēļ arī tik muļķīga situācija: ja reiz izvirzīts — atdodiet prēmiju! Tā rodas «atlikto» prēmiju sistēma: šogad, kaut bijī izvirzīts, nesaņēmi, nekas, dārgais biedri, necel troksni, tu neapšaubāmi esi laureāta godu cienīgs, vienkārši patrāpījis spēcīgāks konkurents. Pacieties, tevi pārceļ uz nākamo gadu. Savukārt Prēmiju komitejas locekļiem parasti tiek radīta situācija, kurā viņiem dažkārt liegta izvēle un nav iespējas paust principālītāti, pat ja tāda būtu.

Piebildīšu, ka līdz pat šai dienai ļoti reti notiek kandidātu darbu apspriešana daudznozīmīgā profesionālā līmenī. Esi izvirzīts, saņem savu slavinošo recenziju porciju — komplimentus avīzēs un televizoru ekrānos. Kritiķi, kas sargā savu labo slavu, labprātāk klusē, izvairās no runāšanas un rakstīšanas, bet, ja kandidāti personiski lūguši un izvainīti nav iespējams, mīla miera labad pasaka vispārējās labvēlīgas frāzes, lai vilks paēdis un kaza dzīva. Tikai pašā pēdējā laika ieskanejušās sapratīgas balsis, taču tās ierasti ātri neitralizē draudzīgais «sveiks lai dzīvo!» koris.

Lai Ļeņina un Valsts prēmiju komiteja kļūtu principiāla un neaizkarīga, jāievēro trīs obligāti noteikumi: pirmais — atklātība. otrs — atklātība, un trešais — atklātība. Kaut jēl reizi Centralajā televīzijā parādītu, kā komitejā notiek prēmijām izvirzīto darbu apspriešana, kaut jēl reizi varētu paskatīties uz tiem, kas balso par vāju filmu vai netalantīgi uzrakstītu poēmu, tad arī mēs kaut ko saprastu, un balsotāji ko iemātos.

Ir prēmijas, visbiežāk, starptautiskās, kuru liktenis formāli tiek lemts tur, bet faktiski to izšķir šeit: PSRS Rakstnieku savienība izvirzījusi kandidātu, piemēram, Andersena prēmijai. viņš arī brauc to saņemt.

Paskaidroju: praktiski jebkurā sabiedriskās vai radošās darbības sfērā ir cilvēki, kas, atrodoties lideru pozīcijās, visai bieži atkarīgi no vietas, ko viņi ieņem uz birokrātiski hierarhisko kāpņu laukumiņiem — valdes loceklis, komisijas priekšsēdētājs, radošās savienības sekretārs, žurnāla vai kinoapvienības galvenais redaktors utt. Cik reizu nav bijis tā, ka, kamēr lideris «samierinās» ar, teiksim, akadēmiķa nosaukumu, viņa līdera pozīciju stutētājs var pretendēt tikai uz korespondētājlocekļa godu; liderim dod Ļeņina prēmiju — dublierim paveras ceļš uz Valsts prēmiju, bet dubliera dublierim — uz Ļeņina komjaunatnes prēmiju: viss stingri reglamentēts, noslipēts līdz automātismam, nedrīkst nedz atpalikt, nedz apsteigt.

Nekad nav nācies no sirds izrunāties ar neredzamajiem cilvēkiem, kas kārtu apbalvojumu lietas, taču, liekot lietā veselo saprātu, varu iztēloties: ne vienreiz vien, sastādot sarakstus, par pamatu ir tikušas ņemtas ne tik daudz cilvēka radošās spējas, cik korporatīvās intereses, kūmu būšana un personiskā uzticība. Ietekmīgums ir mainīgs lielums, tātad konjunktūras mobilitātes dēļ šodien var nebūt sarakstā, rit — būt un parīt atkal aiz borta: tāpēc dažs turas pie principa: «grāb, kamēr var sagrābt» — vēlāk var būt par velti. Nedomāju, ka noslēpumainie cilvēki, kas sastāda sarakstus, operē ar reāliem skaitļiem un cenziem, tas būtu pārāk ciniski un arī bīstami — atmaskošanas gadījumā. Visticamāk, darbojas cilvēka smadzeņu kibernetiskās spējas mirkli novērtēt situāciju, gluži tāpat kā mēs visi, gandrīz nedomājot, izskaiļojam vismazāk bīstamos un racionālākos variantus, lai šķērsotu ielu ar intensīvu transporta kustību.

Vai šādi notiekoša cilvēku izvīrzišana amatiem un apbalvojumiem uzskatāma par taisnīgu un tikumisku? Protams, nē. Bet reāli tā notiek. Varu iztēloties, kā tika skaitīti punkti, kad tuvojās pāragri aizgājušā V. Tendrjakova sešdesmit gadu jubileja: no viņa varenā talanta atskaitīja principialitāti un neatkarību spriedumos, bet, lai ievērotu kaut jēlkādu pieklājību, pieskaitīja piedalīšanos Lielajā Tēvijas karā un milzīgo popularitāti... vai jūs spējat saprast, kāpēc bez visām jubilejām savos piecdesmit un vēl nedaudz gados viens aktieris saņem gan PSRS Tautas skatuves mākslinieka, gan varoņa nosaukumu, bet otrs joprojām ir republikas Nopelniem bagātais, kaut grūti atrast aktieri, kas būtu vairāk «tautas» nekā viņš. Kāpēc J. Petrosjans jau ir KPFSR Nopelniem bagātais, bet G. Hanzanovs joprojām ir Maskavas koncertapvienības ierindnieks?

Ar vienu no mūsu nesenajiem vadītājiem, kura vārdu negribus lieku reizi pieminēt, jo vairāk tāpēc, ka viņš pats vainīgs mazāk nekā citi, notika īsti brīnumi; šķita, ka viņam apkārt esošie cilvēki burtiski sacentās, izdomājot arvien jaunus apbalvojumus un ieganstus to pasniegšanai. Bet jau senie grieķi taču zināja patiesību: godināšana, kas nāk no tiem, kuri baidās, nav nekāda godināšana.

Kad visas svētku reizes un jubilejas bija izsmeltas, kad vairs nebija atlicis ordeņu un dažnedažādu apliecību ar pirmo

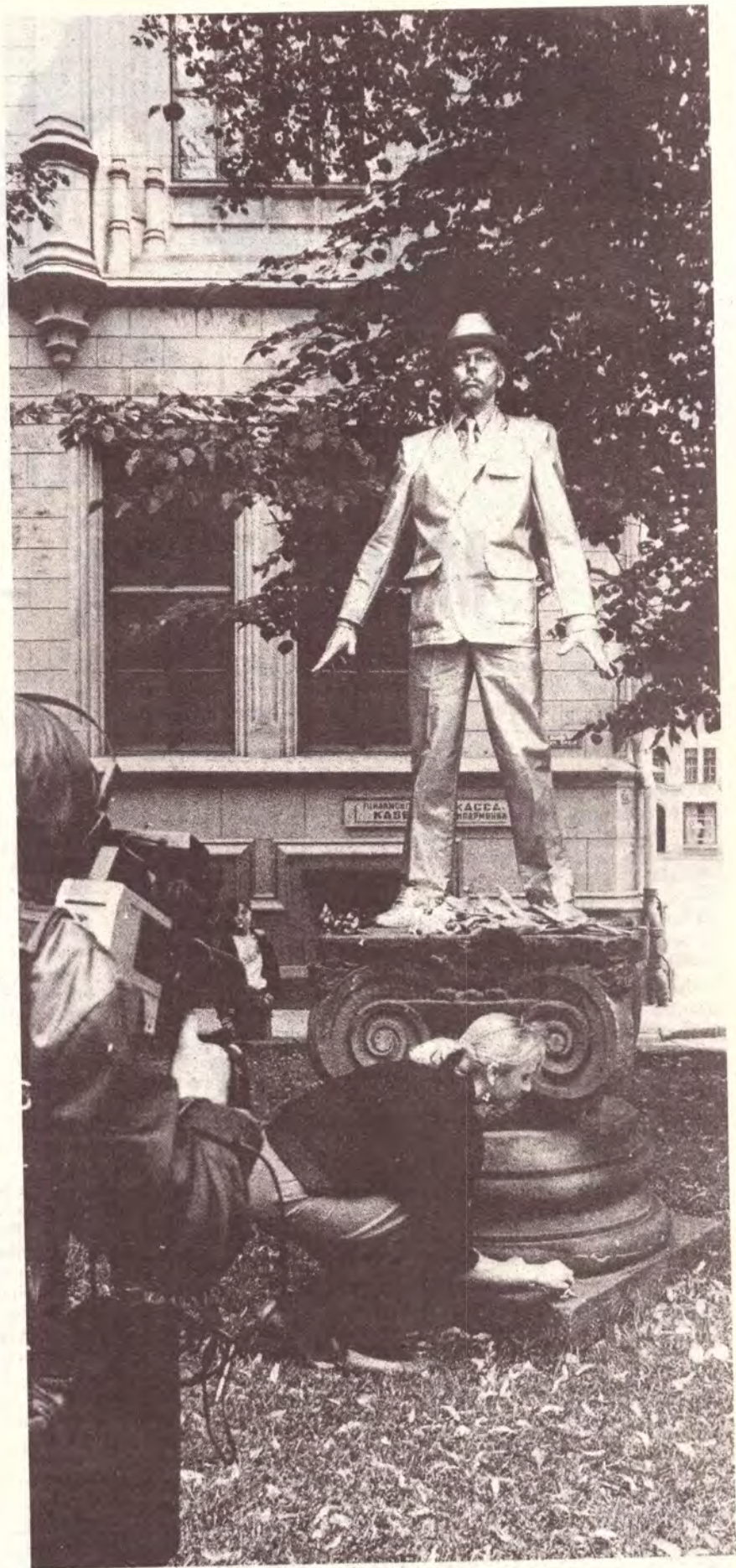
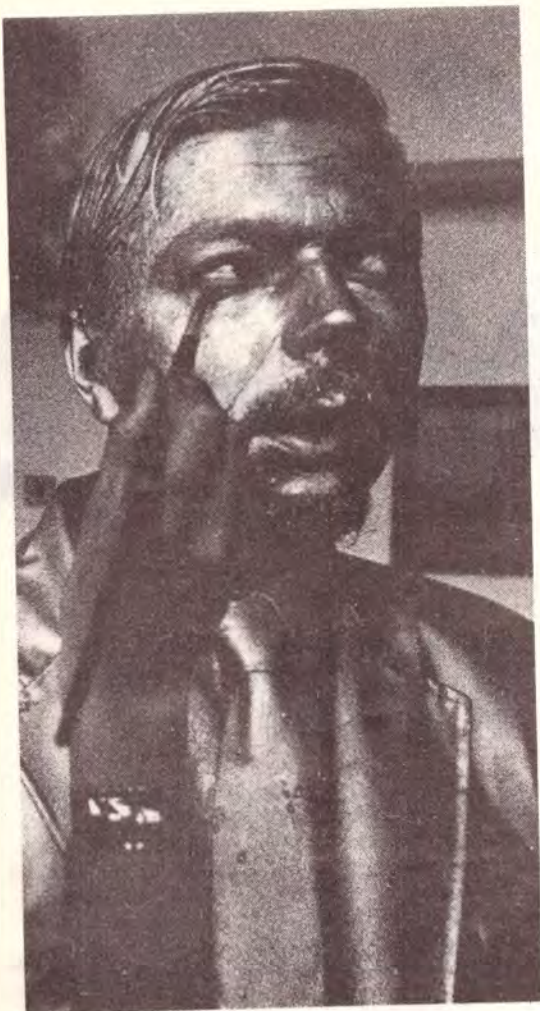
kārtas numuru, kāds sevišķi izsmalcināts prāts atcerējās zelta zobenu, kas gan vairāk piederētos bijušajam kavalēristam. Un neviens, kas, amfiteātri veidojot, bija klāt apbalvošanas ceremonijā, nejuta ne mazāko neveiklību un samulsumu, un arī mēs pārējie tikai tagad esam kļuvuši «gudri», bet toreiz, lai arī smikņājām, klusējām: vispirms to pārmetu pats sev — arī es klusēju.

Pārkārtošanās acīmredzami nepieciešama arī mūsu pašu atlieksmē pret godināšanu un apbalvojumiem.

Tik tālu nu mēs, godājamo lasītāj, esam — pazemīgi samierinājušies ar apbalvošanas cenrāža pastāvēšanu: vairs jau apbalvojumu negaida pacietīgi un sirdij tricot, bet gan klaji pieprasa, lai piecdesmitajā dzimšanas dienā «atdod» pienākošos ordeni, sešdesmitajā — jau kādu prāvāku, un, ja divi pirmie saņemti, tad septiņdesmitajā — augstu goda nosaukumu! Iespējamas arī traģikomiskas situācijas. Lūk, relatīvi svaigs piemērs: bijušajam Savienības ranga vadītājam pēc «cenrāža» sešdesmitajā dzimšanas dienā pienācās «liels» ordenis, taču viņam iedeva «mazu». Tūlīt pat sāka klist baumas, kas drīz vien pārtapa realitātē — vadītāju atcēla no amata: katram taču skaidrs, ka cilvēks sodīts. Jubileja, avīzēs dekrēts par apbalvošanu, bet jubilāra mājās bēdas?

Priekšstatu par godināšanu šķobīja arī tā dēvētā apbalvošana pēc saraksta, kad centrālās avīzes nekautrējās masveidā drukāt dekrētus, kuros, neminot uzvārdus, tā arī stāvēja rakstīts: ar tādu ordeni — tik cilvēki, ar medaļām — tik... vai jums, dārgie biedri, nešķiet, ka mēs gluži vienkārši esam pārsatinājušies?

Kas ir apbalvojums, ja uz to raugās no filozofiski praktiska viedokļa? Gan finišs, gan starts vienlaikus. Ja skatās uz to, kas padarīts — finišs, ja uz to, kas vēl darāms — starts. Daudzām darbaļaužu kategorijām tas patiešām tā ir: ogļracis vai celtnieks, apbalvojuma iedvesmots, strādā vēl labāk, pilda triskāršas normas, ceļ lieliskas mājas, īsākā laikā izpilda piecgades uzdevumus: jo lielāki sasniegumi darbā, jo vairāk apbalvojumu — tas ir likumsakarīgi. Šādu cilvēku ir tūkstošiem, desmitiem tūkstošu, viņiem nav ko pārmet, viņiem var sacīt, ka ordeņi pelnīti rotā viņu krūti. Bet mums taču gribas, lai to varētu sacīt par visiem apbalvotajiem. Bez izņēmuma.

Fragmenti no M. Poja akcijas «Bronzas cilvēks».
▲ta leviņa foto

AIJA CĀLĪTE

MĪLESTĪBĀ — RĪGAI

Esmu dzimusi rīdziniece un ļoti mīlu savu pilsētu.

Vai jūs ticat šim apgalvojumam? Vai nesatrūkāties, to izlasījuši? Jāatzīst, ka iemeslu neuzticībai pret šādu vārdu izteicēju būtu gana. Vispirms — publiski atzīt sevi par rīdzinieci nozīmē zaudēt labajam tonim. Nevaru izbaudīt veldzējošās bijušo liepānieku, gulbeniešu, piebaldzēnu iekšējās solidaritātes saiknes. Rīdzinieks — tas skan pēc pilsētas akmeņos emocionāli traumētas bērnības, un vispār — tā sausi, pelēki. Labi, tā būtu koķetērija. Bet ir gluži reāli, pamatoti iemesli, kuru dēļ es pieļauju šaubas un neuzticību, dzirdot, ka viens uzdodas par rīdzinieku. Turklāt — viens manas ģimenes ciltskoka atzars Rīgas vēsturē sniedzas jau ceturtajā paaudzē. Tieši tāpēc: jo būt tikai bioloģiskai tā turpinātājam, kā vienīgos argumentus savai mīlestībai uz Rīgu izmantojot vārdus, pliekānus un sekļus, — šķiet vēl jo nepārliecinošāk tālab, ka vārdu «tukšā serde» katram itin labi jūtama.

Jo mīlestība, arī šī — uz Rīgu, nav uzputota jūsma un prieka asariņa acī, no tāliem ceļiem iebraucot un jūtot pilsētas torņus sirdī ieduramies. Īpaši mīlestība uz tādu dzīvu, simtiem gadu pastāvēšanas laikā jūras vējiem pakļautu būtni. Viņu mīlēt ir grūti un sarežģīti, tas ir nopietns pienākums ikvienam, kurš mēģina uzdoties par īstenu rīdzinieku. Daudzi to laikam arī apzinās, tāpēc nepļātās ar savu rīdzinieka vārdu. Taisnība jau ir. Pelnījuši neesam.

Rīgas vēsture bijusi sarežģīta un pretrunīga faktiski ikvienā tās pastāvēšanas gadsimtā. Bet jo īpaši šajā: 1905. gads, pirmais pasaules karš, turpmāk vai ik gads lauž un lauž pilsētas likteņlīniju. Bet mīlēt var tikai saprotot. Lai attaisnotu? Lai piedotu? Nē, lai saprastu un mīlētu, lai celtu un turētu.

Kāpēc būtu jāraksta tik pašsaprotamas lietas? Manuprāt, tāpēc, ka esam zaudējuši sajēgu par to, kas ir un kas nav pašsaprotams. Nu kaut vai to, ka Rīgas vēsture skaitāma astotajā gadu simtā, nevis piektajā gadu desmitā. Pirms vairāk nekā septiņiem gadsimtiem vācu bruņinieki paverdzināja Latvijas teritorijā dzīvojošās ciltis. Kā tad izskatīsies Rīgas 800 gadu svinības 2001. gadā? Vai ka goda atdošana kristīgās ticības sludinātāju piemiņai? Šobrīd ir skaidrs, ka pilsēta ir tautas radīta, tautai arī gods tiks atdots. Bet cik gadu desmiti no tiem pieciem pagāja, lai šo vienkāršo patiesību novērtētu arī tie, kam teikšana, kurš ko pelnījis, un jo īpaši — godu? «Vai arī mūsu Vecrīga, dārga un lolojama mums visiem šodien, savā laikā Zinātņu akadēmijas Arhitektūras un celtniecības institūta plānos nesaucās: «Vācu suņu — bruņinieku arhitektūras paliekas Latvijas PSR teritorijā»? Saucās... Neticami?» raksta Gunārs Priede laikrakstā «Padomju Jaunatne» (1987. g. 30. 01.).

Rīgas centrā jau vairāk nekā 50 gadus stāv piemineklis, kura autoram tēlniekam Kārlim Zālem tuvojas simtgade. Skulptūra stāv, bez tās Rīgas seju iedomāties nevaru. Kad ilgāks laiks citur padzīvots, acis aizverot, mēģinu to iedomāties. Par tās māksliniecisko vērtību nevaru spriest ne tikai savas profesionālās nekompetences dēļ, bet arī tālab, ka skulptūra kļuvusi par tādu pašu manas dzīves sastāvdaļu kā nams, kurā dzīvoju (ar saglabāto piemiņu šeit mirušajai Andreja Pumpura atraitnei un dzīvo leģendu par vienu nakti, ko te pavadījis Fjodors Šaļapins). Izmeklējos pa visiem pēckara laikā ražotajiem atklātņu komplektiem un ar skumjām secināju — cik liela izdoma bijusi nepieciešama fotogrāfijai, lai viņi Rīgas centru nofotografētu tā, ka Brīvības piemineklis nav saredzams. Tāpat bez rezultātiem izšķirstīju mājas bibliotēkā esošās grāmatas par latviešu mākslu, it īpaši — tēlniecību, lapoju jauniznākušo Padomju Latvijas enciklopēdiju, bet fakts paliek fakts: varu domāt, ka visus savas dzīves gadus esmu lūkojusies uz mirāžu, ka Kārlis Zāle neko citu kā Brāļu kapu ansambli pēc sevis nav atstājis.

Tomēr zināmu atalgojumu pēc meklējumiem saņēmu. Maskavā izdotajā grāmatā «Padomju Latvijas arhitektūra» (1987), kura iznāk sērijā, kas velīta Lielā Oktobra septiņdesmitgadiem. Šī bija pirmā pēckara periodā izdotā grāmata, kurā Brīvības pieminekli ieraudzīju visā skaistumā, jo, stāvot piemineklim pārāk tuvu, kopumā to uzvertu grūti.

Vesels ieguvums manam informācijas badam izrādījās autoru kolektīva veidotā grāmata «Latviešu tēlotāja māksla. 1860.—1940.» (R., 1986). Nodaļā par latviešu tēlniecību 20.—30. gados par Brīvības pieminekli izlasītais radīja pretrunīgas izjūtas. No vienas puses — prieks un gandarījums par to, cik viss īstenībā noticis vienkārši un pēctecīgi. No otras — bezspēcīgas skumjas ar nīkuma piegāršu par nevajadzīgo noklusēšanu, par gandrīz vai provokatorisko «informācijas vakuuma» radīšanu, par paļaušanos uz to, ka, ja nu reiz tā ir, tā tam arī jābūt. Cik daudz ļauna tas viss nodarījis mākslas darbam, kas būtu pelnījis cieņu gluži kā jebkurš cits cilvēka roku, prāta un skaistuma izjūtas radīts darbs.

Bet tagad par uzzināto. Atļaušos pagaru citātu no augšminētās grāmatas:

«Šis Rīgas centra galvenais piemineklis tika iecerēts jau 20. gados. (...) Tēlnieki, piedalīdamies konkursos (1922., 1924., 1925., 1929.), visumā vienprātīgi izvairījās no šaura utilitārisma un klajas propagandas. Gan K. Zāles un T. Zaļkalna, gan arī citu tēlnieku pieteikumos pieminekļa idejisko saturu noteica vēlēšanās simboliska vispārīnājumā ietvert latviešu kultūras apziņas veidošanās un augšupieejas centienus. K. Zāles

projektā, kas tika realizēts, nozīmīga loma piešķirta garīgā un arī fiziskā darba cildinājumam, kultūras pārmantojamības idejai, 1905. gada revolūcijas cīņām, kas tālāku vispārinājumu iegūt «Kēžu rāvēju» grupā. Šo motīvu atbalso arī Lāčplēša tēls. Pieminekļa koptēla iekļaujas gandrīz dokumentāli tieši cilnī cirsti pirmā pasaules kara cīņu tēlojumi. Tāpēc stingri jānošķir šī darba patiesā mākslinieciskā vērtība no tās politiskās propagandas, ko ap to sacēla buržuāziskā prese un valdošās aprindas. (. . .) K. Zāles monumentālista koncepcijā savdabīgi sintezējas gan Eiropas tālaika kultūra, gan tālākos un senākos tēlniecības posmos rodama pieredze.» (R. Čaupova, «Latviešu tēlotāja māksla. 1860.—1940.», 278.—279. lpp.)

Brīvības piemineklis tika pabeigts 1935. gadā, tātad — gadu pēc Ulmaņa autoritārā režīma nodibināšanas Latvijā. Apstiprinājums latvju brīvības cīņām, kuru vainagojums nu ir Ulmaņa radīta «brīvā Latvija», reizē ar skulptūras pabeigšanu radās it kā pats no sevis. Buržuāziskās propagandas mašīnērija ar izdomu neizcēlās — savas māla kājas centās paslēpt patētisku vārdu togā. Dialektiskajā materiālismā pastāv tādi jēdzieni kā nejausība un likumsakarība, to savstarpējā saistība. Kā tad dēvēt Brīvības pieminekļa atklāšanu tieši 1935. gadā? Šis vērtējums lai paliek vēsturnieku kompetencē, taču atļaušos izteikt savu viedokli: visi tālaika slavenākie latviešu tēlnieki vēlējās iemūžināt piemīņu, jaunā gadsimta pirmajos divdesmit gados ciestajiem zaudējumiem, no kuriem visdziļāk tautas krūtīs cirtās brāļu karš pirmā pasaules kara izskaņā. To tēlnieki vēlējās gan kā mākslinieka, gan kā pilsoņa pienākumu veicēji. Protams, viņi nevarēja būt absolūti brīvi no sava laikmeta, no tā ideoloģijas, no tā veidotā pasaules uzskata zināmas ierobežotības, tāpat kā jebkurā citā sabiedrībā. Bet laiks un vēsture ir pierādījuši, ka patiesa māksla vienmēr pārrāvusi sava laika pineklus, ieiedama jaunā. Ja tikai jaunais laiks pats nav radījis citus — jaunus pineklus.

Vai tiešām pieci (!) buržuāziskās propagandas spekulācijas gadi ap Brīvības pieminekli radījuši tādu efektu, ar kuru nespējām tikt galā visu pēckara laiku?! (Šiem gadiem vajag pieskaitīt arī vācu okupācijas laiku un kolaboracionistu ideoloģiju.) Un tomēr — vai pārāk liels gods netiek dots šim putām, kurās tika slāpēta Brīvības pieminekļa mākslas darba vērtība? Jā, bija piecdesmitie, bija kults, bija šķiras ienaidnieki. Bija šaubas, neizpratne, neziņa par izvēlēta ceļa pareizumu. Un visā šajā jūklī — «Tēvzemei un brīvībai». Jā, drošs paliek nedrošs. Kāpēc celt augšā vecus rēģus un pēķņņi kaut kādos sešdesmitajos gados sākt runāt par mākslu, ja . . .

Enciklopēdijā jēdziens «analfabētisms» skaidrots vēsturiskā attīstībā. Sākot ar prasmī atšķirt burtus līdz spējai sakarīgi lasīt, uzrakstīt isu savu dzīvesstāstu. Jautājums par politisko un kultūras analfabētismu enciklopēdijā skaidrots nebija. Un būtībā arī priekšstati par šī analfabētisma veidiem transformējas līdz ar laiku. Ja pēckara gadu noliedzozo attieksmi pret Brīvības pieminekli kā buržuāziskās diktatūras simbolu varam attaisnot, tad 80. gados mūsu neizlēmība, nedrošība, nespēja nokratīt sensenu propagandas timekļus no izcila mākslas darba no kultūras analfabētisma sen vērtusies politiskā. Ko mēs gaidījām? Kamēr kaut kur «augšā» tiks dots rīkojums «reabilitēt» Kārļa Zāles radīto skulptūru? Interesanti būtu zināt, ko nozīmē mistificētā «augša»? Un kādā formā būtu jāskan norādījumam nākt pie prāta? Nevienš — ne armēnis, ne krievs, ne igauņis — nebūs tas, kurš latviešu tautas kultūrā varētu kaut ko iznīcināt. Tikai pati tauta spējīga tā pavisam pamatīgi, līdz ar zemi nolīdzināt to, ko tās gaišākie prāti radījuši. Cita lieta — «suns zina, ko ēdis». Tie, kurus šeit mierīgu prātu var dēvēt istenajā vārdā «kultūrtrēģeri», itin labi apzinās to tukšumu, kas nenobriedušos prātos (un arī nobriedušos) ir tai vietā, kur vajadzētu atrasties zināšanām par 20.—30. gadiem Latvijas vēsturē. Tur ir nevis tukšums, bet gan vakuums, kas sevi iesūc un deformē līdz nepazīšanai jebkuru informāciju, ko pa ausu galam izdodas saņemt. Un tad Latvijas studentiem Starptautiskā studentu diena 17. novembrī jāsvin klusītiņām, pamazītiņām, jo . . . Un maijā ne tikai pumpuri kļūst nemierīgi, arī skolotāji — ej nu sazīni, kā šoreiz pienāks 15. maija vakars . . . Pēc viena tāda «vakara» skolotāja 12—14-gadīgos (pēc pašu domām) nacionālistus ne tikai nopēra, bet arī apjautājās: kāpēc tieši piecpadsmītais? Un kāpēc maijs? Tā nav pasaciņa, nūdien pusaudži ļoti sakautrējās, kad no klases audzinātājas dažos teikumos uzzināja par šī notikuma būtību.

Jaunatnei vajag uzticēties. Jā, vajag gan. Pirmkārt — atbalstu šo domu tādēļ, ka pati jūtos pietiekami jauna, otrkārt — gribu precīzi, ko nozīmē uzticēšanās. Pietika ierunāties par to, ka jaunieši varētu bēniņos un pagrabos veidot klubus, lai katrs diskusijas klātienē un neklātienē dalībnieks, apzinādamies to vai ne, šo uzticēšanās jautājumu noplicinātu «līdz pagrabu līmenim». Šausmas — narkomānu perekļi! Vai, gluži otrādi — cik jauki, nu dosim taču bērniem, dosim, varbūt tā izdosies piejaucēt! Bet uzticēšanās — tā ir apzināšanās, ka, nevainības prezumpciju ievērojot (vainīgs ir tikai tad, kad šī vaina ir pierādīta), vispirms jāveidojas savstarpejas cieņas atmosfērai. Skan drusciņ «no augstiem plauktiem», bet no skaņas jau nav atkarīga būtība. Tajā brīdī, kad diskusijās smaguma centrs no atsevišķiem atribūtiem (mati, pagrabi, narkomānija) pārvietosies uz jautājumu par pašu uzticēšanās būtību, tik tiešām varēsīm sākt runāt par kaut kādu kultūras pārmantojamību. Jo svarīgāks par jautājumu, ko padsmītgadīgie jaunieši varētu iesākt bēniņos, laikam gan tomēr ir — kad savstarpējās cieņas atmosfēra būs izveidojusies tāda, ka arī jaunās paaudzes domās ieklausīsies, kad tiks spriesti jautājumi, ko darīt ar līdz šim vēl neizvērtētu kultūras mantojumu. Bet . . . nu ir radīta infantila, inerta 20—30-gadnieku paaudze, kurai seko tikpat infantili, tikai darbotiesgribošāki tiņi.

Kad nu beidzot esam nonākuši līdz nepieciešamībai ietekmēt savas tautas kultūras (vārda plašākajā nozīmē) procesu, censties to apzināti virzīt, izradas — mūsos pietrūkst paša galvena: zināšanu, argumentācijas, orientēšanās pretrunās, dzīves un vēstures likumsakarību izpratnes, kuru vecākajai paaudzei apgūt licis pats laiks, dzelžainiem soļiem pāri soļojot. Mēs nu nākam tādi mīkstiņi, rozā un pretenciozi, kā gliemežiši bez čaulām. Uzšūmējamos — un mūs tēvišķi, diemžēl — ļoti argumentēti un gudri, padara rāmus.

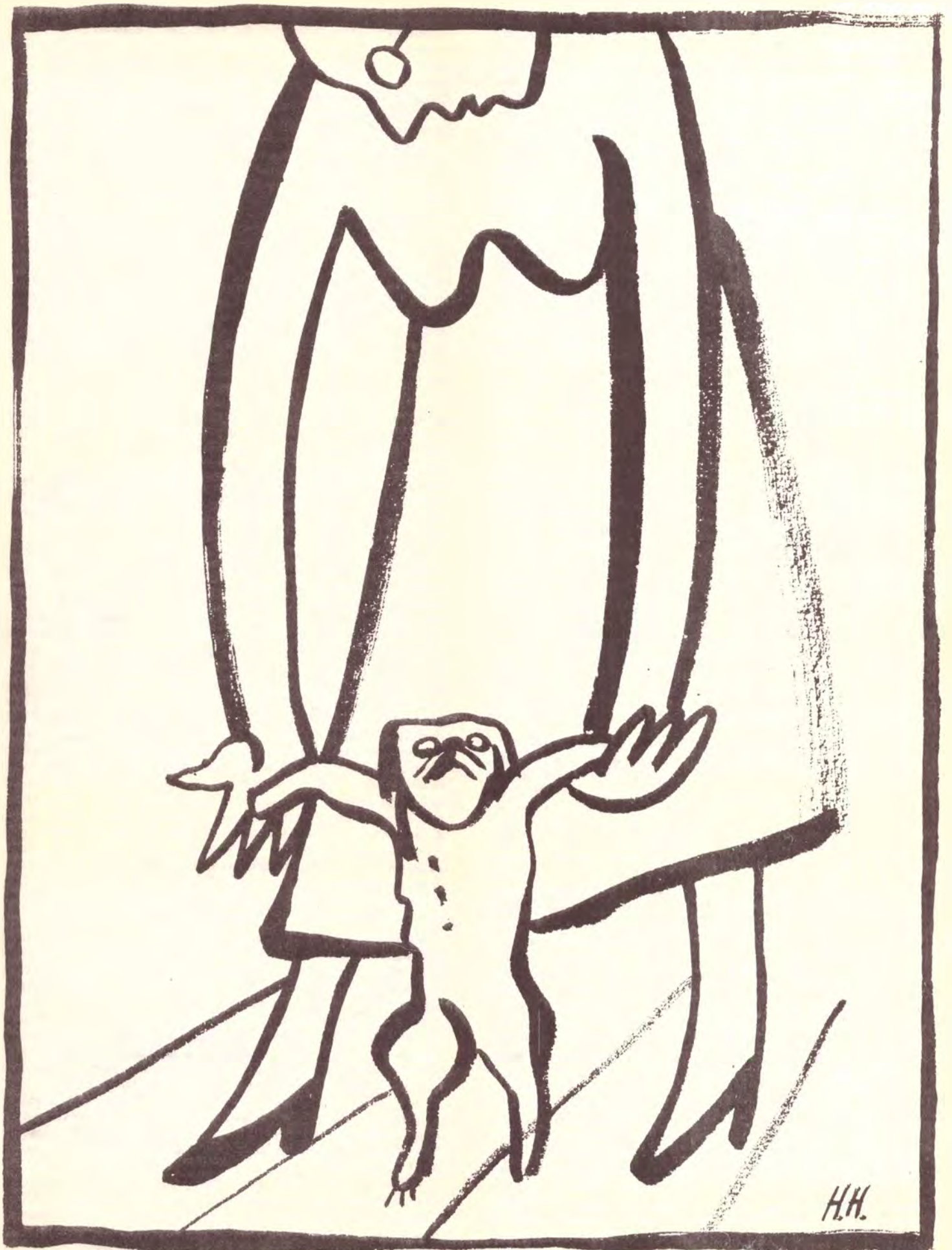
Nešausu ne sevi, ne tā dēvēto konflikta otro pusi — vecāko paaudzi. Pareizāk sakot — nešausu nevienu konkrēti. Roka neceļas pārmest tieši saviem vecākiem, saviem skolotājiem, saviem pasniedzējiem par to, ka esmu tāda, kāda esmu, nevis tāda, kāda vēlētos būt. Bet jānonāk pie vēl bēdīgāka secinājuma — tas jau bijis ģenētiski ieprogrammēts, ka tikai beziniciatīvas, bezgribas paaudze nodrošinās tās paaudzes pārstāvju dzelžaino bezierunu varu, kura savu triumfa gājienu uzsākus pēckara gados. Bija kults, bija stagnācija, bet būtība no tā īpaši nemainījās. Un šādas *post paaudzes* radīšana ir t. s. stagnācijas galvenais posts, jo vieta tukša nepaliks: nebūs gudru, patstāvīgu darītāju — nāks ne visai, bet izdarīgi. Ka šis process ir neizbēgams, rāda kaut vai tas, kā audzis klusēšanas žogs ap Brīvības pieminekli. To cilvēku pieredzi, kuriem tik tiešām bija pamatotas tiesības nist Ulmaņa laika devalvējušos tēlu-simbolu, mehāniski nokopēja tie, kam ar trīsdesmitajiem gadiem saistās tikai personiskais dzimšanas gads. Žurnāla «Nauka i žizņ» 1987. gada 4. numurā ekonomisko zinātņu doktors G. Popovs raksta par Administratīvās Sistēmas, kas balstīta uz aprobežotu bezierunu paklausību un bailēm, bīstamību — sevi izsmēlusi, tā pēc sākotnējiem panākumiem rada strauju kritumu, jo spēj tikai atražot kvalitatīvi daudz sliktāku nākamo paaudzi. No ekonomikas šo domu var vispārināt arī uz citām jomām, uz kultūru kopumā.

Manuprāt, to 20—30-gadīgo, kuri šodien vēlas nākt ar savā paaudzē dzimušu domu un ideju izteikšanu, galvena problēma ir ne tikai patstāvīga sava pasaules uzskata veidošana, bet cīņa ar pašu kangariem. Starp citu, kā «Ugunī un naktī» vēstīts, Lāčplēsis un Kangars kopā mājījušies.

Kāpēc es šo rakstu saku ar atziņas nosaukuma Rīgai? Tāpēc, lai publiski lūgtu piedošanu par to, ka viņa klusēdama devusi spēkus tam manu sakņu atzaram, kas te stīgo, bet man ilgi nav pieticis dūšas vismaz atzīt savu vainu aizgājušo gadu priekšā. Bet vaina ir. Apzināta ātrāk vai vēlāk — nav no svara. Vaina ir. Mana, mūsu. Rīdīnieku. Sobrīd, jūnija beigās, kad pagājuši divi mēneši kopš raksta tapšanas, Brīvības pieminekļa vārds mūsu mutēs skan brīvi, pašsaprotami un droši. Tas pat vairs nešķiet divaini. Pieminekļa attēls bijis redzams gandrīz vai ikvienā preses izdevumā.

Atliek . . . Nevis atliek, bet radies jauns pienākums: jāpretojas kultūrvēsturiskajam infantilismam (dažādās paaudzēs, dažādās izpausmes formās). Jāmācās kopīgi meklēt skaļos tukšvārdos un balamutīgos lozungos iepiņķerētā būtība vārdiem:

Māja, Tēvzeme. Dzimtene. Brīvība, Rīga, Latvija.

RAKSTNIECĪBA

SATURS

Juris Zvirgzdiņš. «Pūķis» — 1. lpp., Anatols Imermanis. Dzejoļi — 7. lpp., Eduards Aivars. Īsproza — 8. lpp., Anna Rancāne. «Dārza loks» — 12. lpp., Mārtiņš Poišs. «Cilvēks un brīvība» — 14. lpp., Francs Kafka. «Labošanas darbu kolonijā» — 15. lpp., Kirovas jaunie dzejnieki — 21. lpp., Leona Brieža saruna ar Mirdzu Bendrupi — 23. lpp., Mirdza Bendrupe. Dzejoļi — 26. lpp., Jans Ēriks Vols. Dziesmu teksti — 28. lpp., Sergejs Kapars. Īsproza — 30. lpp., Jānis Kākulis. Dzejoļi — 34. lpp., Dumitru Solomons. «Ūdens» — 36. lpp.

KULTŪRA

Laima Slava. «Latvija tēlniecības pasaulē» — 38. lpp., Aivars Migla. «Pink Floyd» — 45. lpp., N. Toms. «Atļaujiet runāt arī neticīgajam Tomam» — 48. lpp., Rodrigo Fomins, Guntars Račs. «Runāja un raidīja Liepāja» — 50. lpp., Armins Lejiņš. «Izrāde beigusies, ejiet mājās!» — 52. lpp., Dainis Reinfelds. «Dziedošā ekrāna gigants» — 55. lpp., Mākslas dienas Stacijas laukumā — 58. lpp., «Fotomape» — 60. lpp.

LAIKABIEDRA PIEZĪMES

Imanta Ziedoņa runa Latvijas PSR Kultūras fonda dibināšanas sapulcē — 64. lpp., Jaunatne Latvijā 50. gados — 66. lpp., Valērijs Agranovskis. «Viedoklis» — 74. lpp., Aija Cālite. «Mīlestībā — Rīgai» — 78. lpp.

NODOTS SALIKŠANAI 5.06.87. PARAKSTĪTS IESPIEŠANAI 16.07.87.
JT 00395. FORMĀTS 60X90/8. OFSETA TEHNIKA. 10+0,5 UZSK.
IESPIEDL. 13,4 IZDEVN. L. METIENS 90 000 (LATVIEŠU VALODĀ —
80 000, KRIEVU VALODĀ — 10 000). PASŪT. NR. 780. IESPIESTS
LKP CK IZDEVNIECĪBAS TIPOGRĀFIJĀ, 226081, RĪGĀ, BALASTA
DAMBI 3.

AVOTS

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ «АВОТС» («РОДНИИ») НА ЛАТЫШСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ. ИЗДАНИЕ ЦК ЛКСМ ЛАТВИИ И СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЛАТВИЙСКОЙ ССР. ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ЛАТВИИ. РИГА АДРЕС РЕДАКЦИИ: РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3. ОТПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЦК КП ЛАТВИИ, 226081, Г. РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3.

CENA 50 KAP.

9-4

77109

proza, dzeja, publicistika, kritika

AVOTS